

ARHIVELE NAȚIONALE ALE ROMÂNIEI

SUB CENUȘA IMPERIULUI.
SOLDAȚI ROMÂNI
ÎN ARMATA
AUSTRO-UNGARĂ

SUB CENUȘA IMPERIULUI.
SOLDAȚI ROMÂNI ÎN ARMATA
AUSTRO-UNGARĂ

ARHIVELE NAȚIONALE ALE ROMÂNIEI

SUB CENUȘA IMPERIULUI.

SOLDAȚI ROMÂNI ÎN ARMATA

AUSTRO-UNGARĂ

Editori: Radu Stancu, Florica Bucur

Cuvânt introductiv: Liviu Maior

BUCUREȘTI
2018

CUVÂNT INTRODUCATIV:

Liviu Maior

EDITORI: Radu Stancu
Florica Bucur

TEHNOREDACTOR:
Florica Bucur

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Sub cenușa imperiului : soldați români în armata austro-ungară / ed.:

Radu Stancu, Florica Bucur ; cuv. introd: Liviu Maior. - București :

Arhivele Naționale ale României, 2018

ISBN 978-973-8308-59-6

I. Stancu, Radu (ed.)

II. Bucur, Florica (ed.)

III. Maior, Liviu (pref.)

CUPRINS

- Liviu Maior, Cuvânt introductiv..... 7
- Nota editorilor 11
- Lista documentelor 15
- Documente 23

Cuvânt introductiv

O cantitate impresionantă de scrisori, cărți poștale, memorii, informații ale autorităților militare și mai ales ale cenzurii etc., a început în contextul unei veritabile „explozii” istoriografice consacrate Centenarului Marelui Război să fie scoase la lumină de către profesioniști, iar arhiviștii se situează din acest punct de vedere în primele rânduri. Lumea istoricilor și nu numai ei realizează unicitatea acestor documente ce permite evaluarea corectă a gândirii și modului de acțiune a soldaților și ofițerilor pe front sau în captivitate. Nici stările reale din lumea celor rămași acasă, afectați de război nu sunt ignorate. Zeci de mii de asemenea scrisori își așteaptă în continuare cercetătorii, pe arhiviștii dedicați acestui subiect de o însemnătate aparte. Ele permit, după spusele unui istoric britanic, să fie examinată și pusă în valoare „istoria” mulțimilor, a celor de jos, a românilor simpli, actori neprofesioniști ai unei piese de teatru tragice. Importanța lor constă în faptul că au fost scrise în timpul desfășurării evenimentelor de natură politico-militară, înainte de a ști cum se va încheia războiul. Din acest punct de vedere sunt documente directe, deosebite radical de memorii, nuvele sau romane, jurnale personale în multe cazuri rescrise după ce pacea s-a instalat pe continent. Foarte importantă rămâne o altă trăsătură a lor, ele reflectă poziția unor categorii sociale, a oamenilor simpli, fără o pregătire școlară de

nivel înalt. Scrisorile, în general, sunt documente personale, se referă la preocupări cotidiene, iar în cazul celor provenite din armata austro-ungară, după moartea lui Franz Iosif și urcarea pe tron a ultimului împărat, Carol al IV-lea, cel care a comis o eroare crucială prin eliminarea treptată a cenzurii, devin o sursă inegalabilă pentru cunoașterea chestiunilor arzătoare, identitate națională, convingeri politice, loialități etc. Corespondența și relatările prizonierilor români din lagărele rusești sau germane oferă informații fabuloase asupra vieții în captivitate, despre o lume aparte pe care o descriu celor rămași acasă. Ele trebuie, obligatoriu, pentru toți cei care cercetează istoria contorsionată a celor patru ani, 1914-1918, considerate ca o modalitate unică de expresie a sentimentelor soldaților și ofițerilor. Coroborarea, confruntarea cu celelalte surse nu poate fi ignorată.

Multe din scrisorile și documentele din acest volum, provenite din spațiul românesc ardelean sau din Regatul român, mai au și o altă caracteristică ce poate fi surprinsă la o lectură atentă. Constatările lor despre stările de lucruri din comunitățile lor, în deosebi cele de pe Frontul estic sau prizonieratul rusesc, au o notă critică asupra societății din care provin, devin conștienți despre nevoia de schimbare a statutului lor ca națiune.

Volumul *Sub cenușa imperiului. Soldați români în armata austro-ungară*, având ca editori pe Radu Stancu și Florica Bucur, ambii arhiviști la Arhivele Naționale, are și un alt merit notabil. Până nu de mult, „piața” istoriografică a fost dominată de relatări, documente, memorii etc. despre Frontul de Vest. În anii Centenarului s-a produs o schimbare de o importanță pe care numai noi, istoricii, o apreciem la valoarea ei

adevărată. Apar sute de volume ce însumează o cantitate inestimabilă de documente provenind de pe Frontul de Est. Ele au o contribuție majoră la elucidarea corectă a colapsului Austro-Ungariei și a noii construcții europene marcată de formarea statelor naționale, în cazul nostru, a României Mari. Fără acest gen de documente sunt greu de explicat evenimentele dramatice din Europa Centrală și de Est. Captivitatea, prizonieratul a fost un fenomen specific zonei, în care românii au fost implicați în direct. Războiul în această parte a continentului a avut, în contrast cu Vestul, o mobilitate aparte, frontul se schimba rapid, „învingătorii de ieri deveneau învinșii de mâine”, iar victimele nu erau alții decât mii și mii de români, unguri, cehi, ruși, croați, germani etc. Mizeria umană pe care au trăit-o a influențat profund relatările și îngrijorările lor.

Volumul conține un număr important de documente inedite, scrisori, relatări generate de evenimentele de natură politico-militară, din vremea Marelui Război etc., a căror trăsătură comună poate fi considerată fără nici o rețineră comunitatea stărilor de spirit a celor direct implicați: români, germani, francezi, englezi, italieni, ruși etc. Avem în față un volum aparte, o temă care sper să nu fie abandonată de arhiviștii bucureșteni. Pentru istorici Marele Război nu s-a încheiat. Istoriografia s-a îmbogățit cu această contribuție demnă de aprecierea specialiștilor și a publicului interesat.

Evenimentele care au avut loc acum mai bine de un secol au fost și sunt prezentate cititorilor într-o manieră din ce în ce mai sofisticată, o lume a ipotezelor caută să pună sub semnul întrebării istoria „academică”, bazată pe fapte, în evaluarea trecutului.

Proiecția imaginară asupra trecutului, alimentată în ultimii ani de numeroase seriale și filme cu subiecte inspirate din „istorie” are un impact major asupra unei audiențe enorme. Publicul face din ce în ce mai greu distincția dintre imaginar și trecutul real. Nimic nu este întâmplător. Contemporaneitatea nu arată prea sigură, iar refugiul în vremurile apuse își are explicațiile sale. Nimeni nu poate contesta documentele, reale și nu fabricate. Dificultăți apar atunci când se pune problema interpretării lor. Să nu uităm că în anii care au urmat Marelui Război, Germania a publicat în 40 de volume documente chemate să justifice poziția și rolul ei în conflagrație. Au răspuns francezii cu 41 de volume, Anglia cu 13 volume etc. S-a pornit un veritabil război al documentelor. Nu am lipsit din „confruntare” nici noi, românii, la o scară mai redusă. Situația s-a schimbat așa cum am mai afirmat în ultimii ani, iar volumul de față confirmă această stare de fapt din ce în ce mai adevărată. Istoricii le vor citi, interpreta, iar adevărul despre drama și înfăptuirea României Mari la sfârșitul Marelui Război se va consolida. Nu cred că acest volum are caracter de finalitate. Sper ca investigația arhivistică să continue în aceeași manieră caracterizată de seriozitatea și pasiunea celor doi arhiviști.

Liviu Maior

Nota editorilor

Acest volum de documente are la bază expoziția omonimă organizată de către Arhivele Naționale ale României la București în anul 2016. Deși demersul nostru are un traiect tematic, păstrarea unei coerențe cronologice s-a impus de la sine. Putem astfel parcurge în cadrul volumului documente sau mărturii fotografice referitoare la momentele de dinaintea izbucnirii războiului, precum și din timpul plecării soldaților și ofițerilor către câmpul de luptă. Mărturiile expuse fac cu precădere referire la regimentul 63 din Bistrița și regimentul 50 din Alba Iulia.

Principala concluzie pe care ne-a oferit-o parcurgerea întregului material documentar este cea că războiul, dincolo de aspectele politice și militare care tind să acapareze discursul istoriografic, a fost o catastrofă la nivel global, constituită din nenumărate drame umane individuale. Aceasta reiese, după cum se poate constata din materialul documentar publicat cu această ocazie, din ororile de pe câmpul de luptă, descrise în memorii sau reflectate în imagini, ori corespondența emoționantă care aproape de fiecare dată conține cuvintele „viață” și „moarte”.

„În dimineața zilei de 20 octombrie 1915, batalionul nostru a intrat în prima linie de foc. Rușii au început ofensiva și după 1/2 oră de grea bătălie au rupt frontul și ne-au înconjurat. Astfel, pe la orele 10 în 20 octombrie am

fost, întreg batalionul, prins în captivitate rusesască. Ne-au dus pe toți până la cea mai apropiată gară, unde, urcați în vagoane încă în aceeași zi cu primul tren militar am plecat spre Siberia”.

Drama nu se consuma însă numai pe front, cei rămași acasă suportau, de asemenea, multiple privațiuni de ordin material, precum și tensiunea emoțională generată de temerile pentru cei dragi, plecați să lupte.

„Copiii mobilizatului sunt absolut lipsiți de orice mijloc de existență, abia de li se poate da ceva hrană de către tatăl mobilizatului - și acesta om bătrân de 75 de ani, lipsit de mijloace și care are 10 fii plecați la război”.

Memoriile ori jurnalele păstrate redau în diferite feluri experiența războiului, fiind, bineînțeles, influențate de experiențele individuale ale relatorilor sau de momentul când au fost scrise. Surprinzând, în această secțiune, prin cuvintele sfâșietoare, versurile compuse de către soldați pe front.

„Ilie Jeleriu

*Mare jale pe pământ
Mulți copii săraci rămân
Tații lor sunt îngropați
Prin Galicia și Carpați*

*Din al meu trup fript de foc
Eu copil fără noroc
V-am lăsat pe toți cu jele
În floarea junimii mele”*

Iosif Măierean

*„Dumnezeu ne-a dăruit
Vară mândră, frumos timp,*

*Codru-i mândru și-nfrunzit
Numai jele de trăit”.*

O ultimă parte a volumului este dedicată Ideii naționale, felului în care, din punct de vedere politic, etnic sau militar, românii de pe cei doi versanți ai Carpaților se percepeau reciproc. Încercăm totodată să reflectăm momentele esențiale ale construirii sentimentului național și al transpunerii acestuia în plan militar prin corpurile de voluntari înrolați în armata română. Nu în ultimul rând, s-a avut în vedere contextualizarea experienței etnicilor români în armata austro-ungară prin prezentarea și a unor documente referitoare la soldații de alte etnii din Transilvania.

„Foștii cetățeni ai monarhiei dualiste, îndată ce au scăpat de tirania și forța brachială a unor minorități care i-au stăpânit și exploatat veacuri de-a rândul, se constituie în oștiri și se ridică cu armele în mâini pentru a o dărâma și a o desfința”.

Organizarea la București a unei expoziții cu acest subiect nu ar fi fost posibilă fără ajutorul colegilor noștri din structurile teritoriale ale Arhivelor Naționale. Le mulțumim tuturor pe această cale, evidențiind în mod deosebit Serviciile Județene ale Arhivelor Naționale din Bistrița-Năsăud, Caraș-Severin, Satu Mare și Sălaj pentru bogatul material documentar selectat. Subliniem totodată efortul colegilor de la Tulcea, Iași sau Buzău, care au reușit să identifice documente relevante acolo unde aparent acestea nu ar fi existat. De asemenea, mulțumim pentru ajutorul dat în editarea documentelor în limbile rusă, franceză și germană colegilor Octavian Dascăl, Laura Dumitru și Codruța Mihailovici.

Textele cuprinse în volum au fost transcrise și redactate cu grija de a păstra cât mai fidel posibil forma

originală, formulele vechi de scriere, astfel încât la prima vedere cititorul poate avea impresia unor greșeli gramaticale grave. Dar, să nu uităm că în cei 100 de ani care au trecut limba română a suferit modificări majore atât în ceea ce privește grafia cât și sensul dat unor cuvinte. Nu trebuie neglijat nici faptul că semnatarii scrisorilor erau oameni cu diverse grade de pregătire, de la preoți și învățători la oameni simpli, în marea lor majoritate, având un nivel minim de educație.

Sperăm ca demersul nostru editorial să creeze un tablou viu, complex, asupra stării de spirit a românilor aflați sub stăpânire austro-ungară, fie ei pe front sau acasă, de la începutul mării conflagrații mondiale și până în momentul unirii forțelor cu frații din Regat.

Radu Stancu
Florica Bucur

LISTA DOCUMENTELOR

1. 1917, iulie 17, Odesa. Scrisoarea lui G. Băiulescu din Braşov, refugiat la Odesa, către Paul Augustin de Letca, prin care îl roagă să se intereseze de fiul său Aurel, locotenent în Armata austro-ungară, Regimentul nr. 2 Husari, despre care nu are nicio informație de mai multe luni de zile.

ANR, SJAN Sălaj, fond *personal Paul Augustin de Letca*, dosar 177/1917, f. 1-2v **23**

2. 1917. Scrisoarea lui G. Băiulescu prin care îi mulțumește lui Paul Augustin de Letca pentru informațiile date despre fiul său Aurel și relatează despre viața în pribegie în tot mai numeroasa colonie română din Odesa.

ANR, SJAN Sălaj, fond *personal Paul Augustin de Letca*, dosar 177/1917, f. 3-4v **24**

3. 1914, decembrie. Pastorală de Crăciun adresată de către episcopul Miron credincioșilor din eparhia Caransebeșului cuprinzând gânduri pentru soldații români aflați pe front, încurajări și sfaturi pentru familiile lor rămase acasă.

ANR, SANIC, fond *personal Miron Cristea*, dosar 1, f. 131-132 **29**

4. 1914. „Rugăciunea copiilor pentru părinții și sătenii duși la război”.

ANR, SANIC, fond *personal Miron Cristea*, dosar 1, f. 132v ..**36**

- 5.** 1914. Relatarea impresiei produse de zvonul intrării armatei rusești în Năsăud și panica generată în rândul populației civile.
ANR, SJAN Bistrița-Năsăud, fond *personal Alexa David*, dosar 118, f. 1-6v **39**
- 6.** 1918, iunie. Cerere adresată de Corneliu Petrescu, român originar din Transilvania, Comandamentului Diviziei a 4-a, de a i se elibera o adeverință care să ateste că și-a efectuat stagiul militar în România pentru a nu fi din nou mobilizat de către Consulatul austro-ungar de la București; pe verso, certificatul emis de comandament.
ANR, SANIC, colecția *Proprietari de moșii. Iliescu Ion*, dosar 3/1913-1946, f. 26-26v **42**
- 7.** 1919, noiembrie 15. Memoriul lui Gheorghe A. Chereheș privind înrolarea sa forțată în armata austro-ungară.
ANR, BJAN Tulcea, fond *Prefectura județului Tulcea, Biroul MONT*, dosar 18/1919, f. 31-31v **43**
- 8.** 1929, iulie 30, Târgu-Ocna. Relatare despre executarea ofițerului român Emil Rebreanu, care încercase să dezerteze din armata austro-ungară și să se alăture celei române; incidentul a inspirat scrierea romanului „Pădurea spânzuraților” în care Liviu Rebreanu îl reprezintă pe fratele său prin personajul Apostol Bologa.
ANR, SANIC, colecția *Scriitori. Diverse*, dosar 18, f. 1-2v ... **47**
- 9.** 1915. Povestiri despre românii din armata austro-ungară, publicate în ziarul „Epoca”.
ANR, SANIC, fond *Casa Regală. Documente oficiale*, dosar 2/1915, f. 31-33, 88-91 **49**
- 10.** 1915. Memoriile învățătorului Alimpie Rădulea, din Rudăria, participant la campania din Serbia.

ANR, SJAN Caraș-Severin, colecția *Vasile Nemiș*, dosar 33/1915, f. 1-13 56

11. 1914, august 2, Brașov. Scrisoare adresată Luciei [Seideter] de către Alexandru Bogdan, cu detalii referitoare la viața personală în contextul izbucnirii războiului.

ANR, SJAN Brașov, *Colecția de documente a Bibliotecii Astra, donația Candid Mușlea*, document 57, f. 1-2 74

12. 1914, octombrie 17. Carte poștală adresată de pe front Luciei [Seideter] de către Alexandru Bogdan prin care acesta o anunță că este teafăr.

ANR, SJAN Brașov, *Colecția de documente a Bibliotecii Astra, donația Candid Mușlea*, document 56, f. 1 79

13. 1914. Versuri despre viața de soldat scrise de Ilie Jeleriu, Petru Roman, Lazăr Constantin și Iosif Majerean, trimise spre publicare tipografiei „Aurora” din Gherla.

ANR, SJAN Bistrița-Năsăud, fond *personal Anton Coșbuc*, dosar 395, f. 3-22v, 30-30v, 102-107v 80

14. Corespondență purtată de preotul Gavril Câmpeanu cu membrii familiei sale în perioada participării la Primul Război Mondial.

ANR, SJAN Sălaj, fond *personal Gavril Câmpeanu*, dosar 2/1915-1920, f. 21-26 134

15. 1915. Scrisoare trimisă de matroana Motofelea din Maieru, soțului ei, pe front.

ANR, SJAN Bistrița-Năsăud, fond *personal Iustin Ilieșiu*, dosar 74, f. 1-1v 140

16. 1916-1918, Arapovo, Rusia. Scrisori primite de Ianăș Ciortan de la fiul său, aflat în prizonierat.

ANR, SJAN Caraș-Severin, *Colecția de documente Ilie Iova*, 1916, f. 1v, 2v, 5v, 6-6v; 1-17, f. 2v, 9v, 10v, 12v, 22v, 23v; 1918, f. 2v, 3v, 4v, 8v, 9v, 10v, 12v **143**

17. 1915, iunie 22/iulie 5, Petrograd. Raport adresat de Constantin Diamandy, ambasador al României în Rusia, lui Ion I. C. Brătianu, prim-ministru al României, referitor la situația lui [Eugen] Goga, fratele poetului Octavian Goga, soldat român în armata austro-ungară aflat în lagărul de prizonieri de război de la Tomsk, care solicita cetățenia română.

ANR, SANIC, fond *personal Diamandi Constantin*, dosar 30, f. 155-156v **160**

18. 1917-1918. Scrisori de pe front trimise de soldați rudelor de acasă.

ANR, SJAN Bistrița-Năsăud, fond *personal Alexa David*, dosar 151, f. 4, 7, 8-8v; dosar 157, f. 2-2v, 4-5v; dosar 174, f. 2; dosar 175, f. 2-2v; dosar 179, f. 1-2 **162**

19. Schiță biografică întocmită de Vasile Scurtu despre Victor Russu, colonel în armata austro-ungară, denumit „spărgătorul de fronturi”, care a condus în Galiția un detașament propriu, „Russ Különitmény”, format din soldați recrutați în special din comitatele Solnoc-Dăbâca și Bistrița-Năsăud, cu sigiliul și insigna specială, formată din trei crenguțe de brad.

ANR, SJAN Bistrița-Năsăud, fond *personal Scurtu Vasile*, dosar 54, f. 28-49 **173**

20. Memoriu privind activitatea locotenentului Aurel Popp, redactat în urma războiului.

ANR, BJAN Satu Mare, fond *personal Pictorul Popp S. Aurel*, dosar 3, f. 80-81 **192**

- 21.** 1954. Capitolul IV al manuscrisului *Cartea mea*, în care preotul Gavril Câmpeanu povestește experiențele sale din timpul participării la Primul Război Mondial.
ANR, SJAN Sălaj, fond *personal Gavril Câmpeanu*, dosar 7/1954, f. 48v-67..... **195**
- 22.** 1918, noiembrie 5-24. Ordine de zi ale Legiunii Române din Praga reflectând activitățile zilnice.
ANR, SJAN Sălaj, fond *personal Gavril Câmpeanu*, dosar 4/1918, f. 1-4, 15, 20 **236**
- 23.** 1966-1967. Scrisori ale foștilor combatanți din Detașamentul Russu, în care descriu faptele de arme la care au participat.
ANR, SJAN Bistrița Năsăud, fond *personal Scurtu Vasile*, dosar 55, f. 1-3, 17, 23-24; dosar 56, f. 20-21v, 25-25v **248**
- 24.** 1914, septembrie 4, Sinaia. Telegrama regelui Carol I către împăratul Wilhelm al II-lea referitoare la atitudinea ostilă a opiniei publice românești față de Austro-Ungaria, datorită politicii exercitate de aceasta în Transilvania.
ANR, SANIC, fond *Casa Regală. Documente oficiale*, dosar 57/1914, f. 1 **261**
- 25.** 1914, septembrie 2/15, Berlin. Raport trimis de Alexandru Beldiman, reprezentantul diplomatic al României la Berlin, regelui Carol I privind întrevederea avută cu Khuen Hedervary, fost președinte al Consiliului de Miniștri al Ungariei, când s-a discutat necesitatea acordării de drepturi românilor din Ardeal.
ANR, SANIC, fond *Casa Regală. Documente oficiale*, dosar 55/1914, f 1-4 **263**
- 26.** <1916>. Proclamația semnată de comandantul Diviziei a 7-a, generalul Moșoiu și de șeful de Stat Major,

lt. colonel Stănescu adresată români transilvăneni, cu ocazia trecerii graniței spre Ardeal a armatei române.

ANR, SJAN Harghita, fond *Protopopiatul Greco-Catolic Gheorgheni*, document 94 268

27. 1916. Memoriu privind necesitatea înființării „Legiunii românilor subjugați”, care să militeze pentru obținerea independenței naționale a Românilor.

ANR, SANIC, fond *Casa Regală. Documente oficiale*, dosar 11/1916, f. 13-24 271

28. 1917, iulie 27. Articolul lui Octavian Goga intitulat „Către soldații României Mari” publicat în ziarul „România”, nr. 172.

ANR, SANIC, fond *familial Goga Octavian*, dosar 63/1917, f. 1-2 289

29. 1917, noiembrie 6. Raportul lt. colonelului adjutant Stîrcea, în care se arată că românii ardeleni care luptaseră în armata austro-ungară și se întorceau de pe front în România, nu erau bine primiți.

ANR, SANIC, fond *Casa Regală. Documente oficiale*, dosar 6/1917, f. 1-7 292

30. 1917, aprilie 13/26, Darnița (Kiev). Manifest adresat de voluntarii ardeleni, foști soldați în armata austro-ungară, guvernului provizoriu al Rusiei, prin care cer dezmembrarea Imperiului Austro-Ungar și alipirea teritoriilor locuite de români la România.

ANR, SANIC, fond *personal Stoica Vasile*, I/22, f. 1-5;

ANR, SJAN Sălaj, colecția *familială Deleu*, dosar 28/1916-1917, f. 2 (1, 2) 301

31. 1917, aprilie 26, Darnița. Manifestul Corpului Voluntarilor transilvăneni și bucovineni, organizație

înființată la inițiativa avocatului Victor Deleu, având ca scop acțiuni unioniste (extras).

ANR, SJAN Sălaj, colecția *familială Deleu*, dosar 27/1917, f. 1; dosar 28/1916-1917, f. 1 (foto: Victor Deleu la Darnița) ... 313

32. 1918, iulie 5, Paris. Scrisoare prin care Paul Brătășanu, redactorul ziarului „La Roumanie”, îl invită pe Vasile Stoica să vină la Paris pentru ca, împreună, să formeze o legiune din cei 18.000 de prizonieri transilvăneni aflați în Italia pentru a continua războiul alături de armata română.

ANR, SANIC, fond *personal Stoica Vasile*, I/28, f. 3-4v 316

33. 1918, noiembrie 24. Proclamația Regelui Ferdinand de chemare la luptă pentru eliberarea teritoriului ocupat și înfăptuirea unirii.

ANR, SJAN Buzău, fond *Poliția orașului Mizil*, dosar 1/1918, f. 14 320

34. 1918, octombrie 31, Washington. Memoriul căpitanului Vasile Stoica, președintele Ligii Naționale Române adresat lui Robert Lansing, secretarul de stat al SUA, privind situația Transilvaniei și a Banatului.

ANR, SANIC, fond *Casa Regală Miscelane*, dosar 283/1918, f. 1-7 323

35. 1917, decembrie 31, Washington. Raport înaintat de Misiunea Patriotică Română secretarului de stat american Robert Lansing referitor la atitudinea soldaților români din armata austro-ungară care, după intrarea României în război, au preferat să cadă prizonieri în Rusia și au înființat Corpul Voluntarilor Transilvăneni din armata română, luptând pentru alipirea Ardealului și Bucovinei la România.

ANR, SANIC, fond *personal Stoica Vasile*, I/22, f. 10-13 332

36. 1919, noiembrie 20. Adresă a Direcției Poliției și Siguranței Generale prin care se înaintează un tabel cu ofițerii și soldații români care au făcut parte din batalionul I al Gărzii Roșii ungare din Budapesta.

ANR, SJAN Buzău, fond *Poliția orașului Mizil*, dosar 1/1919, f. 1-3 **337**

37. 1917, august. Memoriul voluntarilor armatei române de pe teritoriul monarhiei Austro-Ungare, foști prizonieri de război, prin care își exprimă atașamentul față de Rusia.

ANR, SANIC, fond *Casa Regală Miscelane*, dosar 262/1917, f. 1-2v **341**

38. 1919, noiembrie 28. Adresă a Direcției Poliției și Siguranței Generale prin care înaintează un tabel cu grupul comunist român din Ungaria – Budapesta.

ANR, SJAN Buzău, fond *Poliția orașului Mizil*, dosar 1/1919, f. 17-27 **348**

1 1917, iulie 17, Odesa. Scrisoarea lui G. Băiulescu din Braşov, refugiat la Odesa, către Paul Augustin de Letca, prin care îl roagă să se intereseze de fiul său Aurel, locotenent în Armata austro-ungară, Regimentul nr. 2 Husari, despre care nu are nicio informație de mai multe luni de zile.

Odessa 17/7/917

Iubite Domnule Paul!

Înainte cu vreo 3 săptămâni v-am adresat o scrisoare recomandată prin care vă rugam să binevoiți a scrie prin mijlocirea vreunei cunoștințe la Budapesta spre a primi vreo informațiune despre sănătate fiului meu Aurel, locotenent în regimentul al 2-lea de husari și despre locul unde se află în prezent. Nu știu dacă ați primit scrisoarea mea sau nu. Folosesc deci o bună ocaziune spre a trimite o nouă scrisoare prin bunăvoința D-lui. Seceleanu, în care îmi repet rugarea mea mai sus amintită. Mai adaug încă unele detalii. Fiul meu Aurel servește în același regiment și a fost și la același escadron cu fiul fostului ministru Kristofy, cu care este f. bun prietin. Dacă s-ar putea scrie vreunei persoane cunoscute din Budapesta f. ușor s-ar primi informațiuni de la familia ministrului Kristofy care ne-ar putea indica și numărul poștei de companie (Feldpost).

Dl. ...¹ sau Dl. Ionescu cu care Dl. ... este în f. bune relații de prietenie ar putea să ne facă acest serviciu. Sunt sigur că și D-voastră. aveți destui cunoscuți acolo la care v-ați putea adresa pe cale indirectă.

¹ Indescifrabil.

Vă rog a nu-mi lua în nume de rău deranjul ce-l fac, dar neavând nicio știre despre fiul meu de luni de zile sunt f. îngrijorat și neliniștit de soarta lui și nu mai știu cui m-aș putea adresa spre a primi un semn de viață de la el.

Când ne întâlnim la Iași D-voastră. totdeauna mi-ați oferit cu multă amabilitate serviciile D-voastră. în cauza aceasta și de aceea am cutezat să vă molestez din nou cu scrisorile mele.

Vă rog să primiți pe lângă mulțumirile mele călduroase cele mai cordiale salutări din parte-mi.

(s.s.) indescriabil

Un răspuns eventual rog a-l adresa pentru mine la consulatul general român din Odessa.

ANR, SJAN Sălaj, fond *personal Paul Augustin de Letca*, dosar 177/1917, f. 1-2v

2 1917, Odesa. *Scrisoarea lui G. Băiulescu prin care îi mulțumește lui Paul Augustin de Letca pentru informațiile date despre fiul său Aurel și relatează despre viața în pribegie în tot mai numeroasa colonie română din Odesa.*

Odesa

Iubite D-le. Paul,

Am primit în zilele acestea depeșa D-tale. prin care îmi comunicați că fiul meu Aurel se află la Rohitsch bolnav de cattarh cronic la stomach. Deși știrea aceasta

Banlesin

3

Odesa
Iubite D^e Paul!

Am primit în zilele acestea depeşa D^e tale,
prin care mi comunicati, că fiul meu Aurel
se află la Kohitsch bolnav de catarrah cro-
nică de stomach. Deşi ştirea aceasta nu este
tocmai îmbucurătoare, totuşi vă mărturisesc,
că depeşa D^e Voastră mă liniştite în mare
măsură, căci după 8 luni de zile am pri-
mit iarăşi o ştire, şi ştiu cel puţin că
în aceste vremuri grele se află în viaţă.
Vă rog să primiţi din partea soţiei mele
şi din partea mea cele mai călduroase
mulţămiri pentru demersurile D^e Voastră
şi vă asigurăm, că vă vom păstra multă
recunoştinţă pentru interesul ce lăţi ară-
tat

4

pentru noi. Specele împreunate cu Demer-
surik Voastră le voi achita cu mare
mulțumire la cea dintâi ocazie.

Noi o ducem pe aici bine - rău, astfel
cum se poate trăi în pribegie. Ne desparte
încă câteva zile de aniversarea fugii
noastre din Brașov. De când se evacua-
săza Fașul colonia română din Odessa
este f. numeroasă. Dl. inspector Halita
care încă venise în pribegie la Odessa
după câteva săptămâni a plecat în
afaceri la Fași, unde - după cum ne
spunea - va rămănea, dacă frontul
român se consolidează.

Toti cunoscutii și prietenii D-
mău rog să vă transmit multe

săluțări.

Ve rog să primumi și din parte mea
pe lângă mulțamiile mele profunde
cele mai caldușoare săluțări

Greg. Zăinescu

nu este tocmai îmbucurătoare, totuși vă mărturisesc că depeșa D-voastră m-a liniștit în mare măsură, căci după 8 luni de zile am primit iarăși o știre și știu cel puțin că în aceste vremuri grele se află în viață. Vă rog să primiți din partea soției mele cele mai călduroase mulțămiri pentru demersurile D-voastră și vă asigurăm că vă vom păstra multă recunoștință pentru interesul ce l-ați arătat pentru noi. Spesele împreunate cu demersurile d-voastră le voi achita cu mare mulțămire la cea dintâiu ocazie. Noi o ducem pe aici bine-rău, astfel cum se poate trăi în pribegie. Ne desparte încă câteva zile de aniversarea fugii noastre din Brașov. De când se evacuează Iașul colonia română din Odessa este f. numeroasă. Dl. inspector Halița, care încă venise în pribegie la Odessa după câteva săptămâni a plecat cu afaceri la Iași, unde - după cum ne spunea - va rămânea dacă frontul român se consolidează.

Toți cunoscuții și prietenii d-tale m-au rugat să vă transmit multe salutări.

Vă rog să primiți și din partea mea pe lângă mulțămirile mele profunde cele mai călduroase salutări.

(s.s.) indescifrabil

ANR, SJAN Sălaj, fond *personal Paul Augustin de Letca*, dosar 177/1917, f. 3-4v

3 1914, decembrie. Pastorală de Crăciun adresată de către episcopul Miron Cristea credincioșilor din eparhia Caransebeșului cuprinzând gânduri pentru soldații români aflați pe front, încurajări și sfaturi pentru familiile lor rămase acasă.

Nr. 7933 Pr.

Pastorală de Crăciun. 1914

MIRON

Din mila lui Dumnezeu și voința clerului și-a
poporului
drept-credinciosul episcop român al eparhiei
Caransebeșului

Iubiți fii sufletești!
„Și pre pământ pace,
Între oameni bună învoire.”

De aproape două mii de ani ne reamintește corul îngerilor - la nașterea Mântuitorului Hristos - aceste sublime și mărețe cuvinte: „**bună înțelegere, pace**” ...

Ele însă nicicând n-au sunat mai în pustiu, ca tocmai în zilele acestea, când vedem că lumea e stăpânită nu de duhul iubirii, al iertării, al bunei înțelegeri și al păcii dintre popoare, ci din contră în 3 din 5 părți ale lumii s-au aprins focul celei mai selbatice poftă de răsbunare, de ură, dușmănie, de jaf și ucidere. De luni de zile stau față-n față multe-multe milioane de cei mai voinici bărbați ai popoarelor, înarmați din tălpi până-n dinți cu cele mai barbare și mai ucigătoare

arme, din câte până acuma a putut născoci rafinata minte omenească. Selbaticii din neagra vechime să ucideau cu săgeată și cu lănci; până și fiarele selbatice din codrii să bat bot la bot, doauă cu doauă. Pe când popoarele, ce se răsboiesc în zilele acestea – cele mai culte și mai civilizate – au revolvere și puști cu repetiție, din cari un singur om poate slobozi în un ceas sute de gloanțe; au mojară cu gloanțe uriașe, cu cari zdrobesc orașe întregi până și fortărețele cele mai întărite cu fer și beton; au chiar mașini de pușcat, cu cari de-a dreptul cosești companii întregi de oameni, cum cosește cosașul din o trăsătură sute și mii de fire de iarbă verde.

Cad polog cei mai de samă bărbați ai popoarelor. Unii – loviți de-a dreptul în cap sau inimă – își dau duhul; alții au mânuri și picioare rupte, alții – loviți prin umeri, prin șold, prin gură, prin fălci – oftează, se vaetă, strigă, sbiară, încât durerea lor umple văzduhul și străbate din țări îndepărtate până la căsuța din satul lor, unde stoarce mii de sbuciumări și lacrimi din ochii soțiilor, a copiilor, a părinților și a tuturor rudeniilor nemângâiate, precum și din inima noastră a tuturor, cari resimțim durerea fiilor noștri.

În fața acestei îngrozitoare priveliști, ca creștin îți vine să presupui, că s-a înstăpânit diavolul, cu duhurile sale necurate și cu toate răutățile sale, preste omenire, încăierându-o în lupte, cum nu s-au mai pomenit.

În această stare a lucrurilor, m-am tot gândit: ce pot eu – Iubiților mei fii sufletești – să vă recomand de astă dată de sfintele serbători ale Crăciunului? Și – ispitind sfintele scripturi – am aflat că în aceste zile de urgie nimica nu ne poate fi de mai mare folos decât „**postul și rugăciunea**”. „Întru necazul meu voi chema pre Domnul și cătră Domnul meu voi striga, și va auzi

din biserica cea sfântă a sa glasul meu"... Așa ne îndeamnă sf. scriptură (II. Imp. 22.) încă din vechiul testament.

Rugăciunea moaie și inima cea mai împietrită, scoate din ea toată răutatea, tot gândul necurat, și o predispune pentru milă, iertare, iubire, și pentru toate virtuțile duhului creștinesc din evangheliile preamiloștivului Hristos. Rugăciunea produce în jurul celor ce să roagă un aer de liniște, de înfrățire și de pace.

Dacă deci lumea ce mare e cuprinsă de vrajba rășboiului, noi cu **fum de sfântă tămâie, cu post și cu rugăciuni** să încercăm a scoate cel puțin din căsuțele noastre și din jurul vetrelor noastre aceste duhuri necurate ale vrajbei, urei, a dorului de resbunare și de nimicire a de-aproapelui, căci după cuvântul sf. evanghelist **Matei**: „*Acest soi - (de duhuri necurate) - nu iese fără numai cu rugăciune și cu post*”.

Dacă în lumea cea mare nu va putea fi la Crăciun liniște și pace, vom mijloci, că barem la vetrele noastre, în casele, familiile și satele noastre, să se sălășluiască liniștea, iubirea de-aproapelui, pacea.

În această atmosferă de liniște să vă rugați - Iubiților Credincioși - toți, mai ales pentru **fiii** voștri, **frații** voștri, **cumnații** voștri, **nepoții** voștri, **rudeniile** voastre, duși în resboiu, ca atotputernicul Dumnezeu să le ușureze greutatea și necazurile fără de număr ale drumurilor lungi și obositoare, ce au să le facă, să-i scutească de gerul și viscoalele, ce vin asupra lor în șanțurile unde au se petreacă săptămâni întregi, să-i ferească de gloanțele dușmane, iar - întrucât au fost răniți - ca Dumnezeu să le aline durerile, să le vindece ranele, să le redea scumpa sănătate, ca teaferi și neschilăviți să se poată reîntoarce în mijlocul nostru,

cari cu toată căldura iubirii și inimei noastre îi dorim și așteptăm.

Desigur nu este casă care să nu aibă dusă în tabără vreo rudenie – fie mai apropiată fie mai îndepărtată; – deci toată casa să facă rugăciuni pentru sănătoasa lor reîntoarcere; și după cuvântul dreptului Iov: „*de vor fi curați și îndreptați, Domnul va asculta rugăciunea lor*” (Iov VIII-6).

Îndeosebi copiii nevinovați să se roage pentru tatăl lor, frații lor, verii lor, cumnații lor, vecinii lor și pentru toți cei duși în războiu, căci sufletul lor nevinovat va avea mai multă ascultare la Acela care a zis: „*Lăsați copiii să vie la mine*”... În scopul acesta mamele se învețe pe micii lor copilași rugăciunile cele mai ușoare, cum este „*Îngerașul*”, iar învățătorii și preoții să învețe pe copiii mai mărișori și până în 15 ani rugăciunile însemnate la sfârșitul acestei pastorale. Când va fi bine deprinsă rostirea lor, aceste rugăciuni se vor face în sfintele biserici, în 2-3 Dumineci sau sărbători, după rugăciunea amvonului de la Sf. liturgie, în ordinea prescrisă de Noi.

De altă parte, ca din toate întâmplările din lume, așa și din acest războiu voi să scot la iveală o mare învățătură și un folositor sfat, pe care să-l pui la inima tuturor, ca să-l urmeze.

Resboiul ne-a chemat la arme cele mai puternice brațe ale bărbaților noștri, celor mai voinici și muncitori. Unii mai stau gata să plece, îndată ce vor fi chemați; și – cum sfârșitul resboiului nici barem prevedea nu se poate – este cu putință, ca și alți bărbați și junișani, apți a purta arme să mai fie asentați. Astfel, vor rămâna și au rămas acasă numai femeile, bătrânii neputincioși și copiii! Între astfel de împrejurări – lipsind brațele de lucru – ne pot rămâna câmpurile

nearate și nesămănite, fânatele necosite și hambarele goale. Și dacă n-are cine munci și câștiga - de sine se înțelege - că cele mai mari și mai negre lipsuri și trebuințe se vor furișa la casele noastre. Ne va ajunge vorba poetului: „**la casa de om sărac, s-a gătat făina-n sac**”.

Între astfel de împrejurări mai ales 2 lucruri se impun tuturor.

1. Toți cei rămași acasă să se pue cu hărnicie pe lucru, să isprăvească toate, încât - după puțină - se nu rămâe lanurile nelucrate și să nu ni să împruțineze izvoarele de câștig. Cei ce n-au pământul lor, să ajutoreze pe alții, ca să fie și ei ajuturați prin munca mânilor lor.

2. De altă parte trebuie acum cu tot din adânsul să se pue toți pe **cruțare**. Firește cruțarea trebuia începută de mult, nu când ajunge mucul la deget. *În zile bune trebuie cruțat pentru zile negre*. Dară cine n-a făcut-o până acum, să o facă de-aici înainte.

Mai ales femeile trebuie se cruțe. Se lase toate chiertuelile de prisos. Se părăsească fuduliile, prada, mătăsurile, luxul, precum și rumenelele și alte nimicuri, pe cari risipesc paralele scumpe. Este un adevărat păcat strigător la cer ce fac azi multe femei din poporul nostru, mai ales cu îmbrăcămintea, cu portul. Femeile cele bătrâne făceau toate hainele și toate câte erau de lipsă pentru ele și copii cu mâna lor, din lână, cânepă, in, sămănite și lucrate de ele. Ba chiar și hainele bărbaților și ale slugilor erau făcute acasă. Iar acum aproape tot ce vezi pe femei e de la dugheanul străinului. **Cânepă** și in foarte multe nici nu mai samănă, nu culeg, nu torc, nu țese ci duc de-a gata jumătate din câștigul bărbatului sau din prețul bucatelor la dugheanul din oraș pe giolgiu, pe năfrâmi de mătase, pe surtucuri, ba chiar și pe sumate întregi

din barșon (catifea) de cari poartă toate țigăncile din mahalalele orașelor mari. **În laturi cu aceste zdrențe străine și reîmbrăcați vechiul nostru port curat țărănesc și românesc**, pe care cu mândrie îl poartă acum și reginele și princesele din familii domnitoare pentru frumusețea lui. Țărancele noastre îmbracă în locul sumanelor de iarnă, cum se purtau în vechime, tot felul de zdrențe - zise domnești - cu cari își corcesc portul pe jumătate țărănesc. Și nu știu, că haină de iarnă mai frumoasă nu există în toată lumea ca d. e. **șuba albă** cea lungă, făcută la sate după un croi anumit, din lână albă și tivită la grumazi, la mâneci și pe margini cu figuri frumoase de **sărad** (șinor) negru. Am văzut nu de mult o astfel de șubă pe o principesă, tocmai pe când se afla în tovărășia mai multor prinți.

Deci să nu mai risipim banii pe lucruri cumpărate, ci să ne întoarcem iar la ale noastre făcute de noi înșine, mai ales că sunt nu numai neîntrecut de frumoase și trainice.

Mama, - că-i mamă de episcop - încă poartă albituri din cânepă și in, semănate de ea însăși și lucrate toate acasă. De ce n-ar putea purta toate țărancele noastre tot așa; iară banii - câștigați de bărbat - să-i cruțe, să-i pue de o parte și să-i folosească pentru a spori moșia sau a-și crește copilașii?

În această privință să-și ție de scurt bărbații soțiile, părinții fetele, socrii nurorile, căci nu pot câștiga 10 bărbați ceea ce e în stare să prădeze o femeie risipitoare. Nici un ban să nu mai lăsați a da pe lucruri de prisos. Și se fiți asigurați, că astfel cu multe sute de mii se va spori la an avutul nostru.

Cruțați-vă și bucatele: cucuruzul, grâul, secara, orzul, ovăsul și celelalte. Nu prădați nimic din ce aveți. Nu vindeți pe nimic vitele, căci de acum înainte se vor

scumpi tot mereu, încât veți putea face pe ele bani frumoși. Aud, că umblă în unele locuri agenți străini fără suflet, cari seduc pe țărani noștri: să-și vândă pe nimic bucatele și vitele, căci și-așa azi mâne întră cutare sau cutare dușman în țară, care are să le iee cu puterea pe nimic. Nu dați crezământ la astfel de înșălători, ci luați-i de guler și dați-i pe mâna primăriei, care Vă va ști scăpa de ei.

Și familiile noastre de domni să-și deschidă urechile la aceste sfaturi de cruțare, căci multe și din doamnele noastre își duc bărbații la datorii și sărăcie. Haine peste haine, mătăsuri peste mătăsuri, pălării peste pălării, călătorii, voiajuri, apoi locuințe mari, costisitoare, cu mobile atât de scumpe, încât ai putea să cumperi pe prețul lor o moșie întreagă, care se aducă venit, în loc să plătești camăta grea la bănci după împrumutul luat ca se le cumperi. **Cruțare** se impune și la familiile noastre de domni pe toată linia, îndeosebi modestie în îmbrăcăminte, în trai, locuințe mai mici, reducere a tuturor lucrurilor de prisos, căci în zilele acestea de război au scăzut aproape la nimic și venitele multor domni. Deci această stare de lucruri trebuie să-i învețe minte pre toți, încât și după ce vor veni zile mai bune, se nu facă lux, pradă, ci se pue pe cruțare, cheltuind numai o parte din venite, iar o parte cruțându-o spre a-și plăti datoriile, cari cresc și atunci când noi dormim, sau spre a-și spori averea națională, întărind astfel viitorul familiei lor.

*

De încheiere rog pe bunul Dumnezeu, ca se Vă facă parte Vouă și nouă tuturor de serbători mai vesele, de cum sunt cele de azi.

al vostru al tuturor de binevoitor
Dr. E. Miron Cristea m. p.
Episcop.

ANR, SANIC, fond *personal Miron Cristea*, dosar 1, f. 131-132

4 1914. *Rugăciunea copiilor pentru părinții și sătenii duși la război.*

Rugăciunea copiilor pentru părinții și sătenii duși la război

După rugăciunea amvonului, la sf. liturgie, toți copiii înghenunchie pe solea de dinaintea sf. altariu. Preotul cetește din ușa altariului la înțeleș rugăciunile, ce urmează, iar copiii rostesc după el frumos și respicat. Spre a decurge bine rostirea, preotul se cetească înainte tot numai textul de la o linie până la alta.

În numele Tatălui / și-al Fiului / și-al sfântului duh /.

Doamne, Dumnezeu milelor, / al îndurării și al iubirii de oameni, / carele de sus, din înălțimile Tale, / vezi cumplitele cruzimi ale resboiului, / ce s-au deslănțuit / asupra acestui pământ / zidit de mâna Ta, / nimicind sate / și orașe înfloritoare / și devastând ținuturi întregi / cu tot avutul lor;

Acela ce auzi / vaietele de durere / ale ostașilor / loviți de ucigătoare arme / și cunoști / numărul fără de sfârșit / al jertfelor, / ce le cer / aceste nesațioase

arme; / Celace cunoști chinurile / obositoarele drumuri
și alergări / ale celor din tabere. / Acela ce ai zis /
apostolilor Tăi / :„Lăsați copiii / să vie la mine...” /
iată / cu deplina încredere fiiască / ne apropiem / de
preasfântul tău altar, / deasupra căruia / nevăzut
plutești, / și ne rugăm Ție: / Nu întoarce / după
mulțimea bunătății Tale / fața Ta / de către **tatăl și
părintele nostru** / de către **frații noștri**, / **verii noștri**, /
cumnații noștri, / **vecinii noștri** / și toți cei ce din satul
(orașul) nostru / sunt chemați la arme. /

Aibi milă / de șirul nesăcat al suspinelor / și
lacrimilor vărsate de noi, / de mamele noastre, / de
soțiile și rudeniile lor / din ziua plecării și a despărțirii
lor. / Ia-i sub scutul Tău / în toate nevoile lor / și mai
ales în toiul luptelor. / Alină-le durerea ranelor / și
vindecă-i de toate neputințele, / ce i-a cuprins. / Redă-le
sănătatea pierdută, / ca teaferi și întregi / să se poată
întoarce / în mijlocul nostru. / Ascultă, Doamne, /
glasurile de rugăciune / ieșite din inimile înfrânte și
semrite / ale blânzilor Tăi copilași, / cari de la Tine -
părintele tuturor - / cer să ne susții / în pace și
sănătate / pe toți ostașii noștri, / ca astfel - după
facerea datorinții - / întorși acasă / să mai poată munci
/ pentru binele familiei, / a neamului și-al țării lor / și
cu toții / să te putem preamări pre Tine / acum și
pururi / și-n vecii vecilor. Amin.

*Apoi în aceeași formă – cetind preotul înainte, – rostesc
oamenii cei mari – bărbați și femei – această rugăciune:*

Mărire ție, / Dumnezeului nostru, / mărire ție! /
Împărate ceresc, / Mângăitorule, / Duhul
adevărului / carele pretutindeni ești / și toate le
împlinești, / vistierul bunătăților / și dătătoriule de

viață: / Vino și te sălășluește întru noi, / și ne curățește
pe noi / de toată spurcăciunea, / și mântuiește, /
Bunule, / sufletele noastre. /

Sfinte Dumnezeule, / Sfinte tare, / sfinte fără de
moarte, / miluește-ne pe noi. / (De 3 ori).

Mărire Tatălui / și Fiului / și sfântului Duh, / și
acum și pururi / și-n vecii vecilor. Amin. /

Preasfântă Treime, / miluește-ne pre noi. /
Doamne curățește păcatele noastre. / Stăpâne iartă
fărădelegile noastre. / Sfinte cercetează / și vindecă
neputințele noastre, / pentru numele tău.

Doamne miluește-ne, / - (de 3 ori). Mărire. Și
acum.

Tatăl nostru, / carele ești în ceruri, / sfințească-se
numele Tău; / vie împărăția Ta, / fie voia Ta, / precum
în ceru, / așa și pe pământ. / Pâinea noastră cea de
toate zilele / dă-ni-o nouă astăzi / și ne iartă nouă
păcatele noastre, / precum și noi iertăm greșităilor
noștri, / și nu ne duce pre noi în ispită, / ci ne
mântuiește de cel rău. / Că a ta este împărăția etc. /

Născătoare de Dumnezeu, / Fecioară, / bucură-te
ceea ce ești plină de dar, / Marie, / Domnul este cu
Tine! / Binecuvântată ești Tu între muieri, / și
binecuvântat este / rodul pântecelui tău, / că ai născut
/ pe Hristos / Mântuitorul sufletelor noastre. /

Preasfântă Marie, / Maica lui Dumnezeu, /
roagă-te pentru noi, păcătoșii, / acum și în ceasul
morții noastre. / Amin.

Doamne ajută-le tuturor!

ANR, SANIC, fond *personal Miron Cristea*, dosar 1, f. 132v

5 1914. *Relatarea impresiei produse de zvonul intrării armatei rusești în Năsăud și panica generată în rândul populației civile.*

Impresii

În 5 X 914 înainte de amiazi sa lășit vestea în Năsăud că dinspre Romuli să apropie armata Rușilor. Vești diferite că la Romuli au pușcat 3 jendarmi, notariul de acolo a depus jurământul, a scris o epistolă la notariul din Telciu că și-a predat satul, veste că romuli arde etc. În urma acestora încă înainte de amiazi foarte mulți au luat cu ei ce au putut și sau refugiat către Bistrița, rebrișoara (Garda), Rebra, Pârva, Zagra, ...², Suplai, Găureni, Susca etc. Așa sa continuat noaptea spre 6 X și a doua zi când dimineața au plecat ofițiaii cu arhivele cât au putut pacheta; protojudele a fost între cei dintâi la oficiul lui nau rămas numai pandurii, care sau îmbrăcat în haine țărănești. În 6 X dimineața am plecat la stradă, o panică indescriptibilă; toți voiau să fugă, dar nu mai știau încotro, nu se mai căpătau trăsuri. Văzând acestea am căutat întâlnire cu notariul, primarul, vicariul etc. și ne-am sfătuit că la caz când ar veni armata rusească să mergem o deputație înainte cu steag alb și dându-i de știre că nu ne opunem să ne rugăm să cruțe comuna și locuitorii. Am stat gata până la 12 sare dar nu sa arătat nimic. După amiazi iar neam armat în piață așteptând. Acum era mai liniștiți oamenii. Sa hotărât trimiterea unui cursor cătră Telciu. Sa aflat un ...³ – Rus – care a mers călare pe armăsarul comunal cu îndrumarea să meargă până va afla trupe. A

² Indescifrabil.

³ Indescifrabil.

plecat la 1 ½ oare și sa reîntors sara la 6 ½ sare aducând o epistolă dela notariul Ștefan Șerban. Cursorul a spus că din sus de comuna ...⁴ și de fabrica lui Azaro a aflat vreo 60 jendarmi în linie de bătaie cum au tras ei să țină lupta până vor sosi trupe de a noastre de cătră Cluj, Dej, Bistrița. Am întrebat de cursor de sunt aproape trupele noastre, dar aceste le-a spus că nu are știri de sosirea trupelor. Jendarmii aveau la spate trăsuri la caz când s-ar putea ...⁵ ținea bătaia. Notariul Șerban a adresat un raport la protojude dar după ce acesta era dus a desfăcut-o și din aceea am aflat că în 6 X dimineața armata rusească nu sa aflat nici dincolo de ...⁶

În 6 X încă n-a sosit miliție cătră Salva. În 7 X dimineața să svonește că a sosit garnizoana din Cluj la Salva.

În 5 spre 6 noaptea a ars o claie de fân a lui ...⁷.

În 7 X iar suntem gata de predarea Năsăudului dacă nu vor fi sosit trupe să deie lupta.

În 7 X înainte de amiazi au sosit la Salva pedestraș de cătră Bistrița, Cluj, etc. la 5000, aud că sosesc și câteva - 6 - tunuri. Dela Bistrița au sosit pe jos peste Beclean. După amiazi între 4-5 a sosit dela Bistrița un batalion de pedestrași (recruți) cu câteva mașini de pușcat. Spun că de cătră Brașov, Sibiu, mai sosesc la Salva până în 15000 militari cu tunuri. ...⁸ telegrafia și telefonul și după amiazi notariul ...⁹ a trimis o telegramă compusă de mine și Dr. Hodor la ministrul

⁴ Indescifrabil.

⁵ Indescifrabil.

⁶ Indescifrabil.

⁷ Indescifrabil.

⁸ Indescifrabil.

⁹ Indescifrabil.

președinte în care i se raportează că trupele rusești sau retras pe ...¹⁰, poporul să mai liniștește, să se facă dispoziții să reîntoarcă ampoloaiții și să-și continue funcțiunea. Notariul din Romuli a telefonat de cătră sară că 1800 ruși au fost pe ...¹¹. Sara au sosit patrulă călări de a noastre de cătră Rodna veche.

8 X 914 Sara au sosit 1000 militari de la Rodna, a doua zi au plecat cătră Romuli. Cu trenul de 1 oară a sosit protojudele ...¹² după amiazi a plecat la Bistrița după cum se aude chemat de comisarul guvernial. A sosit și ...¹³ conducătorul de la cartea func.

9 X 914 Refugiații încep a se reîntoarce. Au sosit ...¹⁴. Cei dela Marmației încă merg cătră casă. Comisariul guvernial a fost în Bistrița unde a adunat șefii administrației, comitele suprem. Să svonește că le-a făcut aspre imputări.

ANR, SJAN Bistrița Năsăud, fond *personal Alexa David*, dosar 118, f. 1, 1v, 2, 9

¹⁰ Indescifrabil.

¹¹ Indescifrabil.

¹² Indescifrabil.

¹³ Indescifrabil.

¹⁴ Indescifrabil.

6 1918, iunie. Cerere adresată de Corneliu Petrescu, român originar din Transilvania, Comandamentului Diviziei a 4-a de a i se elibera o adeverință care să ateste că și-a efectuat stagiul militar în România pentru a nu fi din nou mobilizat de către Consulatul austro-ungar de la București; pe verso, certificatul emis de comandament.

Domnule General

Subsemnatul fiind original din Transilvania, născut din părinți Români și satisfăcut obligațiunile legii de recrutare în România cu contingentul 1896 și vărsat apoi la Contingentul 1899, iar în 1916 iulie fiind concentrat pentru instrucțiile, am intrat în campania pe care am făcut-o până acum când urmează a mă demobiliza fiindu-mi teamă că ajungând în București să nu fiu chemat și încorporat de Consulatul Austro-ungar.

Cu respect vă rog să binevoiți a dispune să mi se elibereze un certificat doveditor că am satisfăcut legea de recrutare în România și am făcut Campania 1916/1918, spre a mă putea servi de el într-un caz eventual, deoarece eu deși născut dincolo totuși, prin satisfacerea obligațiunilor militare în România, eu am renunțat definitiv la supușenia străină.

Supus la ordine,
soldat Petrescu Corneliu

Domniei Sale
Domului general al Divizia 4-a

CERTIFICAT

Se certifică că soldatul Petrescu Corneliu a satisfăcut obligațiunile legii de recrutare în România cu clasa anului 1896 și apoi vărsat la contingentul 1899, și a făcut campania anului 1916-1918 de la 15 August 1916 la 24 Iunie 1918 la cartierul acestei Divizii, achitându-se bine de toate însărcinările ce a avut.

Pentru care îi eliberez prezentul certificat spre ai servi la nevoie.

COMANDANTUL CUARTIERULUI DIVIZIEI IV-a
Căpitan

Nr. din iunie 1918

ANR, SANIC, colecția *Proprietari de moșii. Iliescu Ion*, dosar 3/1913-1946, f. 26-26v

7 1919, noiembrie 15. *Memoriul lui Gheorghe A. Chereheș privind înrolarea sa forțată în armata austro-ungară.*

Memoriu

Subsemnatul Gheorghe A. Chereheș, fiu al lui Anton Chereheș Cetățean Român împrorietărit cu 10 ...¹⁵ pământ în satul Devron, com. Topolog, jud. Tulcea, născut în acest sat în anul 1897.

¹⁵ Indescifrabil.

1577
P 15 Numb 294
for name
Cantărești

Memories

Tulcea semna tul Georgei & Chereșes fiu al lui
Anton Chereșes Cetățean Român în proprietate
cu 40 pec. Pământ în satul Duraș com. Topolog ju.
Tulcea născut în acest sat în anul 1897.
Fiind Tatăl meu A. Chereșes. Mobilizat cu rămas

69
14

cu Mama și 3 fete mai mici.
După ocuparea Ena micului în trupa din Filă
luna Sept. 1917 am fost chemat de Primarul Ena mic
Gyridon Stănescu din acest sat în căm. cetăreț locală
unde am găsit Jandarmi Austrieci. Numitul
Primar și ea și tuat sau nu Duni de la D. ma
dat Numi, Filor și cand ea trebu să mergem să
luptăm contra Românilor că de acolo sunt Parin
te nostri, am fost ridicat sub escorta în preună
alți 10 cameni din acest sat Duraș tot cetățeni
Români dus la Constantia unde am stat 40 zile
în chiș în tranșeele mai Mult Flămand, mai
pus pe Dunare pe la orșiora în Transilvania
în Lugos mai reștat în răcat mai dus în
Sibir mai înrolat în Regimentul 23 Honvitz

Grate

numelui Președinte al Tribunalului Tulcea

3. mult nou simt 90 zile de am învitat Instrucție
după Multe suferințe și persecuții pentru că le
spușerăm că Tatăl meu Anton Chereheș este Mobiliza-
țat la România și cum vom trage foc asupra lui
fiind persecutat mai închis un de am în bolnav
după un timp în de lungat în Gji Taf am reușit prin
Ghăniștia a unei rude ale Părinților să mi să dau
un concert, Medical pe 6 luni prin care am putut
reuși să vin la vatra Părinților mei în satul
Devron. după expirarea termenului la acel
concert am stat mai Mult fugit prin Păi un
că din când în când mă căuta jandarmii Austriei
să mă trimisă la regiment.

Pretenționca este

George Chereheș

Fiind tatăl meu, A. Chereheș mobilizat am rămas cu mama și 3 fete mai mici.

După ocuparea inamicului, într-una din zile luna sept. 1917 am fost chemat de primarul inamic Spiridon Stănescu din acest sat în cancelaria locală unde am găsit jandarmi austrieci. Numitul primar, fiindcă o fi luat sau nu bani de la D-sii, m-au dat numiților, zicând că trebuie să mergem să luptăm contra României că de acolo sunt părinții noștri, am fost ridicat sub escortă împreună cu alți 10 oameni din acest sat, Devron, toți cetățeni români, dus la Constanța unde am stat 40 zile închis într-un beci, mai mult flămând, m-au pus pe Dunăre pe la Orșova în

Transilvania, la Lugoj m-au recrutat îmbrăcat m-au dus în Sibiu, m-au înrolat în Regimentul 23 Honviz unde m-au ținut 90 zile de-am învățat instrucție. După multe suferințe și persecutat pentru că le spusese că tatăl meu, Anton Chereheș este mobilizat la România și cum voi trage foc asupra lui, fiind persecutat m-au închis unde m-am îmbolnăvit. După un timp îndelungat în spital am reușit prin stăruința unei rude a părinților să mi să dea un concet medical pe 6 luni prin care am putut reuși să viu la vatra părinților mei în satul Duvron, după expirarea termenului la acel concet am stat mai mult fugit prin pădure că din când în când mă căuta jandarm austrieci să mă trimeată din nou la regiment.

Pretențiunea este

Gheorghe Chereheș

D-sale

Domnului Președinte al Tribunalului Tulcea

ANR, BJAN Tulcea, fond *Prefectura județului Tulcea, Biroul MONT*, dosar 18/1919, f. 31-31v

8 1929, iulie 30, Târgu-Ocna. *Relatare despre executarea ofițerului român Emil Rebreanu, care încercase să dezerteze din armata austro-ungară și să se alăture celei române; incidentul a inspirat scrierea romanului „Pădurea spânzuraților” în care Liviu Rebreanu îl reprezintă pe fratele său prin personajul Apostol Bologna.*

Tg. Ocna, 30 VII 1929

Dragă nevestică,

Eri am fost cu familia Jipa la Palanca. N-am relevat din această excursie, ca să zic așa, decât un singur fapt.

Tu cred că îți mai amintești bine de cartea lui Rebreanu „Pădurea spânzuraților”. Ei bine rostul scrisoarei de azi are scopul să completeze romanul. Dar ce are a face Palanca și cu L. Rebr.?

Uite. Când te apropii cu trenul de Palanca îți izbește vederea numaidecât o cruce de piatră, simplă de altfel, și cu toate acestea care este ornată de cele mai înfiorătoare amintiri. Este crucea lui Emil Rebreanu, fratele romancierului, omorât de unguri în timpul războiului... Am aflat multe amănunte. La dreapta crucei este un copac, de care fusese spânzurat „Apostol”. Trebuie să știi că acest roman nu este deloc influențat de imaginația lui Reb., este pur și simplu viața fratelui său. Acum vreo doi ani, Liviu cu nevasta a dezgropat trupul fratelui său. Cu toate că Emil Reb. își exprimase ultima dorință înainte de execuție, de a fi înmormântat pe teritoriul românesc, totuși ungurii l-au îngropat în Transilvania, nu departe de frontieră. S-a săpat și s-a dat de un schelet care a fost recunoscut numaidecât prin faptul că-i lipsea un deget de la o

mână. Alături de schelet era o pălărie, pălărie pe care Emil Rebreanu o aruncase în groapa umedă înainte de a fi spânzurat. Și acum ca și atunci când s-a săvârșit grozavul act, armata era împrejurul groapei, cu singura diferență că acum dădea eroului mort pentru cauza patriei onorurile cuvenite. Liviu R. se spune că n-a plâns. Cu capul sprijinit într-o palmă urmărea totul; și când muzica militară intona rugăciunea, cu ochii inundați în lacrimi a strigat: „Acesta este fratele meu”, iar deasupra groapei își tremura frunzele părul, parcă înfiorat de vedenia trecutului...

Acum îmi dau seama de ce romanul acesta e scris atât de frumos și cu atâta duiosenie. El este exprimarea unei dureri simțite, unei dureri care l-a zguduit profund pe Liviu R.

În sat trăiește și azi preotul care l-a spovedit pe Emil și gazda lui: groparul Vidor. După cum vezi aici, numele nu-s împrumutate. Cât privește pe Ilonca, ea este măritată cu un ungar bogat.

Vezi, Valeria, eu nu pot ca să-și spun cât m-a mișcat toate noutățile acestea, dar în orice caz voi mai ceti odată romanul și sunt sigur că toată viața îl voi purta în gând.

Măine plec la Iași și pe urmă la Constanța, în ziua de 5 august.

Cu drag,

ss. indescifrabil

ANR, SANIC, colecția *Scriitori. Diverse*, dosar 18, f. 1-2v

9 1915. Povestiri despre românii din armata austro-ungară, publicate în ziarul „Epoca”, nr. 193/16 iulie și nr. 244/5 septembrie.

TABACHEREA LUI NICOLAE CRĂCIUN

S-a întâmplat deunăzi la un spital.

Una dintre numeroasele arhiducese ale Casei de Habsburg binevoind să viziteze bolnavii trecea printre rândurile de paturi cu suită elegantă. Trecea liniștită și rezervată, așa cum impunea rigoarea etichetei spaniole. Cum se strecura ușoară, lăsând în urmă un parfum discret și-o blândă clemență împărătească Dorothea-Blanca-Annunciata și-a oprit o clipă ochii într-un colț.

În așternut zăcea nemișcat un tânăr oacheș cu părul atât de întunecat cum nu văzuse de mult. Avea profilul fin, obrazul alb și ochii negrii ca în tablourile lui Andrea del Sarto. Se uita departe cu privirea rătăcită în golul tavanului și era atât de pierdut, atât de frumos...

Annunciata-Blanca-Dorothea și-a înclinat fruntea, a strâns ușor din buze și s-a îndreptat spre patul lui. Când i-a ajuns la căpătâi i s-a părut că rănitul avea o licărire dârză sub sprâncene.

– Cine e? – întrebă Serenitatea Sa, uitând de rezerva obișnuită a Burgului ...

– Român din Transilvania, – răspunde medicul, – îl cheamă Nicolae Crăciun. A fost la artilerie și-un obuz rusesc i-a sfărânat picioarele în Galiția. I le-am amputat amândouă ...

Întreaga suită a remarcat cum această veste a emoționat adânc pe prințesă, care trecând mai departe a spus să i se noteze numele rănitului.

A doua zi toate ziarele au înregistrat scena mișcătoare împreună cu știrea neașteptată că arhiducesa Blanca-Dorothea-Annunciata, ca un semn al unei particulare grații, i-a trimis cadou artileristului Nikolaus Craciun o tabachere de argint ...

Cei ce vor fi citit această știre în vre-unul din ziarele nemțești vor fi întors foaia repede părându-li-se, probabil, o banalitate de puțin gust toată povestea. Alții, obișnuiți să reflecteze mai adânc, vor fi avut senzația unei ironii dureroase gândindu-se la bietul român din țara Oltului, care i-a cinstit împăratului Frantz Iosef două picioare în schimbul unei tabachere de argint.

Pentru ardeleni însă și pentru noi toți cei mânați de-o credință aici, („volintiri ridicoli”, cum ne spune o mare parte din presa generoasă a României), – pentru noi tabacherea luji Nicolae Crăciun ia proporțiile unui simbol care luminează perspectiva atâtor veacuri de suferință nerăsplătită în Ardeal.

Gestul principesei milostive e gestul istoric al Habsburgilor față de noi. E toată tradiția casei, e concepția morală și politică a acestei dinastii în darul lui Crăciun. El ne scormonește toate amintirile unei istorii de sacrificii pe urma cărora un popor în loc să se aleagă cu rosturile libertăților cetățenești, s-a ales doar cu jignitoare bacșișuri de ocazie.

Ne apar acum cu tabacherea asta toate cruciulițele, toate medăliile cu cari Viena ne-a plătit sângele și sudoarea milenară. Atâtea regimente de grănițeri și-au lăsat oasele pe câmpiile Europei în cursul veacurilor, ca în schimb să li se încoroneze steagul cu coroana de fier a nuștiu câta clasă, iar poporul nostru să rămâie și mai departe anihilat politicește ...

Ne defilează acum amintirile ... Vedem și lanțul de aur cu care împăratul Leopold a cinstit pe mitropolitul Atanasie pentru părăsirea bisericii strămoșești și unirea cu catolicii, vedem și pergamentele sterpe dela patruzeci și opt cu cari ni s-au decorat tribunii rămași în viață, ca noi să ne sbatem înaintea în aceeași robie. Vedem titlurile de baroni cu cari ni s-a cumpărat frunțașii ca să amuțească, vedem atâți înstrăinați ai Bucovinei, cavaleri de tot soiul, nemți pe urma unui rescript imperial, – și în lumina acestor aduceri aminte ne răsare profilul întunecat al lui Avram Iancu în cabinetul împăratului din Viena la 1849, respingând ispita unei decorații cu cuvintele celebre:

– *Nu ne-am bătut pentru jucării, vrem drepturi
Maiestate!*

Iată de ce pe urma unei ingraturități istorice astăzi înțelegem cu toții că românismul din monarchia vecină e în contradicție cu rațiunile de stat ale dinastiei Habsburgilor și cu interesul raselor dominante.

Iată de ce, văzându-ne perirea acum la o răspântie a istoriei noastre, când o învălmășeală generală ne sprijinește, credem că trebuie ascultat glasul solidarității sufletești a unui neam și trebuie realizată unitatea politică cu jertfa sângelui.

Acest adevăr îl scoate la suprafață instinctul popular din toate părțile și el va trebui să triumfe, ori cât de multe coroane austriace și măști nemțești vor fi curs pe-aici, ca să omoare maturitatea de simțire politică a unui popor.

Ne vom striga deci înaintea durerea cu deplină încredere în sănătatea morală a acestei țări și nu vom ține socoteală nici de abstracțiunile teoreticienilor de ocazie, nici de insultele cu cari ne acoper sufletele înguste.

Vom striga, fiindcă ne dăm seama, că dacă nici astăzi nu ne vom smulge libertatea în Ardeal, atunci pe urma acestui război poporul nostru va rămâne frânt dincolo, cum a rămas Nicolae Crăciun de pe țara Oltului olog de amândouă picioarele, schilav pe vecie și în mână cu o tabacheră de argint.

OAMENI AI NIMĂNUI

Corespondentul din Franța al ziarului „Epoca” într-o excursiune la țară a descoperit într-o tabără de prizonieri patru zeci și unu de Români ardeleni. Cuprins de milă pentru bieții noștri țărani, asvârliți de soartă într-un colț al Britaniei, a dat de veste la București solicitând un ajutor pe seama lor.

Văd zi de zi contribuțiile sufletelor caritabile pentru cei patruzeci și unu de naufragiați și mă gândesc din nou la cetele fără număr cari au fost scormonite din Ardeal, ca să înroșască cu sângele lor câmpiile Europei. De-un an de zile mor pe toate fronturile. În Polonia rusească, în Flandra la Isonzo și la Sârbi cad neconținut frații vitregi ai României neutrale. Un vânt de nebunie i-a spulberat de la Brest până la Tomsk în Siberia și acei cărora le-a mai rămas încă trupul chinuit mor sufletește, cias cu cias, uitați de Dumnezeu și de oameni ...

Nimeni nu va tăgădui gestul frumos al acestui ziar, care într-un avânt de noblețe s-a gândit să aline suferința unui pumn de nenorociți. Dar în același timp generoasa colectă e un prilej de reflecții amare cari nu se pot suprima. În lumina lor ne apare un val nemăsurat de mizerii pe urma căruia rămânem tot mai înfrânți ...

Cei patruzeci și unu din Bretania a avut norocul să le vie în cale d. Gabriel Dichter, ale cărui sentimente umanitare jignite le-a câștigat bani de tutun. Dar, te întrebi fără să vrei cine s-a gândit la zecile de mii cari se irosesc în Siberia, ori măcar la prizonierii Români luați de Sârbi, al căror oftat e atât de aproape că trebuie să se audă în nopțile liniștite dela Turnu Severin?

Din neutralitatea de-un an de zile, cu revărsările ei de bogăție și de moleșală, nu s-a putut smulge o acțiune de îngrijire pentru acești desrădăcinați. Nimeni din marii seniori ai țării nu s-a dus să-i vadă, cum a făcut domnul Dichter, nici nu s-a răscolit conștiința publică de durerea lor, nici statul n-a riscat un act de caritate. Au rămas așa cum au fost totdeauna, copiii ai nimănui, desmoșteniții lumii. În vremea asta la București s-au ținut discursuri, s-a răs și s-a plâns, s-au dat mari bătălii de cerneală și mai ales s-a asigurat lumea tot a doua zi, că binecuvântata „expectativă” din „consiliul de coroană” n-a suferit nici o schimbare. Acum în sfârșit s-au adunat patru mii de lei, cari se trimit la o colonie din Franța ... Ca și când după ce a ars un sat întreg, cineva trecând pe lângă mormanele de cenușe, întâlnește la o margine de șeanț un copil, îi aruncă o piesă de zece bani și pleacă mai departe cu ochii închiși, să nu mai vadă priveliștea grozavă ...

Să ne oprim câteva clipe, oricât de tulburător ar fi aspectul acestei catastrofe. La urma urmei e și suportabilă o trecătoare emoție platonicească ce se va îngropa ca toate celelalte, înmulțindu-se încă cu unul nenumăratele strigăte în pustiu care plutesc deasupra noastră ...

Dela începutul războiului și până astăzi numărul prizonierilor din armata austriacă crește neîncetat. Oastea fără suflet de sub comanda supremă

a moșneagului împietrit într-un fotoliu la Schoenbrun, era predestinată pierzării. Zi de zi a rupt astfel abilitatea adversarului cete întregi de prizonieri.

Din lămuririle oficiale cari s-au dat până acum se constată, că afară de cei din Franța și Italia, se găsesc Români prinși la Ruși 87.000, iar în Serbia 8.000. Aproape o sută de mii de oameni deci deslipiți de trupul nostru stau răsfirați așa, fără ca cineva să le poarte de grije.

Scrisorile cari ni le trimit din câte un colț al Siberiei sânt tot atâtea muștrări pe seama noastră. Din cuvintelelor măsurate țâșnesc fulgere de ură împotriva asupritorilor de-acasă și se desprinde o descurajare crescândă. Ei sânt soldații născuți ai românizmului și de-acolo din paturile lor de nemișcare, în cari se sbat fără nici o veste și fără nici o îndrumare, ei se cer în tabăra sângelui cu care vor să se întoarcă acasă. Fiecare vorbă pe care ne-o trimit e o așteptare chinuită, fără răspuns.

Ei bine, cu aceste cătane, cari s-au pătruns de tot fiorul morții cari sânt zestrea firească a armatei românești în drum spre văgăunile munților, aici nimeni nu-și bate capul. Nimeni n-a luat măsuri să-i adune laolaltă din mulțimea pestriță care-i demoralizează. Cât de ușor era ca una din multele misiuni trimise în străinătate să fi fost pe seama lor. O înțelegere cu statele cari îi dețin s-ar fi făcut repede, având aceiași alvie de interese. Ridicați de prin diferitele centre de prizonieri, strânși în mănunchiuri, împărțaiți de oarecare îngrijire materială din partea țării ai cărei cetățeni vor fi mâine, acești exilați ar fi simțit acolo, în depărtare, căldura binefăcătoare a unei ocrotiri frățești. Câți-va preoți trimiși de-aici să le ție slujba strămoșească le-ar fi făcut mai senin ceriul plumburiu al Siberiei, câțiva refugiați ardeleni descinși în mijlocul lor

i-ar fi menținut în conștiința solidarității sufletești cu Regatul de unde mijeste scăparea lor. Și dacă biata noastră minte sbuciumată s-ar putea preta la un calcul metodic, câțiva ofițeri trimiși între ei ar fi putut să-i pregătească pentru ziua cea mare, să se întoarcă cu un corp de armată, care de sigur avea cele mai strașnice impulsuri să mănânce unguri ...

Toate aceste n-au tulburat lumea de-aici, iar cele câteva glasuri răzlete cari s-au ridicat și-au cerut o deslegare de la oamenii chemați au fost primite cu bunăvoința unei clipe, care s-a pierdut în frământarea preocupărilor curente.

A trebuit să vie domnul Dichter, ca să ne arate o picătură din mare. Cele patru mii de franci se vor duce acolo la mica garnizoană din nordul Franței și apoi totul se va da uitării. Lumea noastră va rămânea ca mai înainte în aceiași nedumerire și tricolorul jockeyilor domnului Marghiloman se va agita mai departe la cursele de cai ...

Acum când închei aceste rânduri zadarnice ca atâtea altele, îmi rătăcește gândul din nou la voi, toți prieteni pribegi, oameni ai nimănui, cari de un an de zile vă sbateți departe, scânduri aruncate dintr-o corabie sfărâmată.

Într-o viziune chinuitoare îmi apare interiorul dărăpănat al exilului vostru unde vi se deapănă viața fără noroc. Ca în azilul de noapte al lui Gorki, care se joacă astăzi cu mult succes la Teatrul Național de-aici, vă văd lungiți în așternuturi, copleșiți de teorii înfrânte și de arătări bolnave. În poveștile fără sfârșit cercetați din nou adevărul în care credeți voi: *glasul sânelui* ... Stați buimăciți și nu-i mai găsiți rostul ...

Într-un ungher te văd și pe tine, frate pripășit la Tomsk și simt că de mi-ai fi în față astăzi ar trebui să tăcem ...

Soarta, ori-cât de crudă, își are compensațiile ei. Decât într-o cafenea de pe Calea Victoriei, poreclit dezertor de către Virgil Arion și îndurând strigătele țiganilor cari împart gazetele nemțești, mai bine în singurătatea aspră a Siberiei.

Dacă ne vom mai întâlni vreodată și ne vom privi în ochi, dintr-ai mei vei desluși mai multe decepții.

ANR, SANIC, fond *Casa Regală. Oficiale*, dosar 2/1915, f. 31-33, 88-91

10 1915. *Memoriile învățătorului Alimpie Rădulea, din Rudăria, participant la campania din Serbia.*

După multe altele sunt aplicat la censura din Vârșeți vreo șase luni de zile. Trăiam minunat de bine. În seara de 6 Noembrie la 5 oare merg în hotelul „Casino” din Vârșeți casă-mi iau căfeaua obicinuită. Nu isprăvesc bine, deodată mă nemeresc cu ordonanța dela Censură, care mă salută militărește și-mi aduce vestea că la 6 oare am să fiu la tren pentru Segedin. Am crezut că-mi pierd mințile. Merg acasă și-mi pachetez tot puținul ce-l aveam și plec. N-are cine ne conduce. Suntem 70 feciori. Pe cale întâlnesc un sublocotenent pe care-l salut și el mă resalută și mă primește foarte amabil cu cuvintele: „Kegyed az a tanító”¹⁶. Îi răspund scurt „igen”¹⁷ se vede că a fost de cineva informat că are

¹⁶ „Dumneata ești acel învățător” (lb. maghiară).

¹⁷ „Da” (lb. maghiară).

1.

„Stile din campania a multor optzeci de turci.”

„Mă multe albete sunt aplicat la servirea din Păstori necesare din de zile.
 din numărul de bine. În seara de 6. Octombrie la 7. ora am în hotelul „Cămin
 la Vercet” ca să-mi înșăn căpăcama obiectivului. Nu isprăvesc bine, deodată m
 meneză în ordonanta dela Comandă, care mi saluta multă vreme și
 ture vestra că la bonu am să fim la tun pantu în Segeden. Am creștin în
 cel amintit. Merg acasă și mi pachetea tot putând să-l aveam și plec. et
 în cine ne conduce. Sântem 76 feciori. Pe cale întâlnesc un sutlă de m
 care-l salut și el mă salută și mi promeste foarte amabil cu cerin
 le. „Hegged de a tavito” Ți răspund scurt „igen” se vede că a fost de
 neva informat că are și un dascăl între feciorii conduși de el. Ție
 ni departe. Hát profesor úr, Szegeden majd mondok önnek egy jó hirt
 atin mi se mai amurat sufletul vășind și cel puțin cu un oficer
 me mi va pãrtina ^{peșed în pãrtinut ca natronalíst.} la 3. ora et. a. și pãrgem la Segeden.
 și feciori din toate părțile ungari și se formează auto sco
 arile. ^{plutavari} Locul lyblotek e în acela momentam împarte com
 anis în 4 tãrguri, demonește sașjele iar pe mine me de
 moneste manipulantul companiei. hnt multumit. Pe m. a. pre
 întă am had pãrtit tot și am had pãrtit 2° tãrbau, care sice m
 cere secretar pe la minister și în fim 2 locotenenti, unul d
 zice foarte neastampãrat face multă gură, pe tãnd celalalt
 arde blãnd. Mă întevier și nflu că unul e 5° Divizia care
 ice că e ungar, în realitate e Român de la roata, dar m. tãie romã
 și celalalt e Constantin Grosavescu care e totodată și coman
 antul companiei. Românem în Segedin pãrtă în 13 unități și
 re timp dest scurt, dar eu mi am fãcut dachile cunostinde pe m
 . Din cauza pãntului meu lung mã mormam scounde. Finest în mormam
 mã ocupãtomen, a fãcut de scounde. ^{telemyer, tãrbau, pãrtă în 31. a. 4°}

și un dascăl între feciorii conduși de el. Zice mai departe: „Hát profesor úr, Szegeden majd mondok önnek egy jó hirt”¹⁸ puțin mi s-a mai ușurat sufletul

¹⁸ „Păi domnule profesor, la Seghedin o să vă dau o veste bună” (lb. maghiară).

văzând că cel puțin am un oficer care mă va părtini, fiind eu persecutat ca naționalitate. În 7/XI la 3 oare d.a. ajungem la Segedin. Îs feciori din toate părțile Ungariei și se formează acolo 1 companie. Sublocotenentul acela momentan împarte compania în 4 plutoane, dă nume șarjele, iar pe mine mă dă nume manipulantul companiei. Sunt mulțumit. Se mai prezintă un hadapród jelölt¹⁹ și un hadapród²⁰. Dr. Orban, care zică că e ceva secretar pela minister și în fine 2 locotenenți, unul de aici foarte neastâmpărat, făcea multă gură, pe când celălalt e foarte blând. Mă interesez și aflu că unul e Dr. Domșa care zice că e ungar, în realitate e Român de la ...²¹, dar nu știe românește, iar celălalt e Constantin din Grosavescu care e totodată și comandantul companiei. Rămânem în Segedin până în 13 noembrie, în care timp, deși scurt, dar eu mi-am făcut destule cunoștințe pe aici. Din cauza părului meu lung, mă numiau cocoanele „Szinesz ur”²² nesciind care mi-e ocupațiunea, afară de coconița Sclessinger „teglagyár utca 31sz”²³ și coconița Mariska Plesco niște coconițe foarte drăgălașe și cu care îmi petreceam de minune. În 13/XI plecăm din Segedin în Zimmen. Acolo e o viață monotonă, abea aflu o svabă căsătorită și o șvabă ...²⁴ destul de frumoase ambele, cu cari împetrec destul de bine. Sunt surori. Nu stăm mult căci în 19/XI trecem Dunărea pe un pod bine construit și ne așezăm în Belgrad. Ce să vorbesc despre

¹⁹ Cadet candidat.

²⁰ Cadet (lb. maghiară).

²¹ Indescifrabil.

²² Domnule actor (lb. maghiară).

²³ Strada Fabrica de cărămidă nr. 32 (lb. maghiară).

²⁴ Indescifrabil.

Belgrad? Un oraș foarte frumos așezat pe coline, dar de tot pustiu și zidirile mărețe foarte rău strânse. A suferit nespus de mult. Afară de miliția noastră aproape nici un locuitor de-al orașului, dar cât am stat în Belgrad am observat că populația mai de jos – înțeleg numai femei și moșnegi – începea să se întorcă la căminul lor. Erau foarte deprimați și cu lacrimi în ochi, încercau să se arate către noi binedispuși și amabili, dar un scrutător mai fin îndată putea ceti din față și privirea lor, ura ce o nutreau față de ai noștri îndeosebi față de „Schwaba” (am zis ai noștri – înțeleg ungurii și nemții). Treceam în fiecare zi Dunărea cu vaporul, trebuia să merg după poruncă la maior și întorceam îndărăt și așa mi se da ocazie să discut cu aceia cari se rentorceau acasă, deși nu sunt prea tare în limba sârbească, dar mă înțelegeam destul de bine cu iei. Am vobit și cu dame mai înalte cari după ce aflau cine sunt și ce sentimente am, apoi începeau, deși cu oarecare reserve, dar totuș îmi povesteau destule și chiar și ura ce o nutresc față de dușman și nu voiau să recunoască că armata lor era bătută, ci numai retrasă îndărăt din fața a trei dușmani în număr covârșitor de mare (Bulgaria, Austro-ungaria și Germania); și îmi spuneau că dacă nu i-ar fi atăcat Bulgaria la spate, apoi armatele noastre deși în număr cu mult mai mari, ar ...²⁵ poruncă să merg în Popovici-sat și în edificiul școlii sau în locuința învățătorului să caut quartir pentru domnul maior Miron von Serb, care era comandantul celor 12 companii (am observat că atât pe comandantul dela compania mea dl. locotenent Constantin Grosavescu cât și pe mine ne avea domnul maior foarte în drag). Merg în Popovici sat, întreb unde e școala și tot întrebând din colină-n colină aflu și

²⁵ Lipsă pagina 3 a manuscrisului.

școala, aflu dăscălița și încă o femeie, dar nu pot vorbi cu ea că odăile ei sunt ocupate toate de ofițeri, cărora le spun ce caut, dar cu greu i-am putut îndupleca să cedeze o odaie cel puțin pentru domnul maior. Din nenorocire pentru ei și nenorocire pentru mine domnul maior nu vine ci rămâne peste noapte la Ralea și așa și eu noaptea târziu trebuie să mă rentorc la companie în Ralea. Plecăm în 24 din Ralea și mergem 26 km până în Mladenovați²⁶. Peste tot locul cât am mers s-a putut observa urmele luptelor crâncene, după ce trecem de Popovici sat mai departe în lungul drumului am observat un cimiter nou constător din 3 șiruri de cruci a 150-200 de cruci, dar nu știu cari soldați vor fi fost acolo înmormântați, dar se poate deduce de după numărul mare al morților că pe-acolo a avut loc o mare bătălie. Ajungem seara în Mladenovați, găzdărița dlui locotenent Grosavescu după ce o întrebăm despre unele altele, eu mai adaug că în ce stare materială se găsește, ni se spune că nimic n-are, a avut 5000 de dinari dar îi au luat germanii toți banii și acum nu mai are decât ce-i pe ea și-așa goală. Ne arătăm foarte amicali cu ea și ne mai spune câte ceva. Nu mult după aceea vine dl. maior să ia cina, dară nu sfârșește bine, căci eu mergând la Stations Comando de acolo, pentru o cocie²⁷ în locul celeia ce mi s-a frânt pe drum, un maior de acolo îmi spune că dl. maior von Serb să meargă ...²⁸ până la el că i-a venit o telegramă, a și plecat deloc. Dl locotenent Grosavescu, român, o ființă foarte fină și cu multă grijă pentru feciorii lui, ne pofteste și-mi dă și

²⁶ Mladenovac, localitate în Serbia.

²⁷ Trăsură mică pe arcuri, birjă, trăsură (arhaism din Transilvania).

²⁸ Indescifrabil.

mie din cina zemoșă, niște zeamă de pui și dintrun pui fript ce-l cumpărase de la găzdărița lui și me pofteste să dorm cu el într-o odaie. Îi mulțumesc dar nu primesc se dorm, fiindcă aveam și eu odae cumsecade și mai aveam și de lucru mult și vedeam că el e foarte obosit și bolnav în urma unui marș de 26 km și-n urma unei trântituri de cal - l-a aruncat calul și i s-a umflat rău mâna. Îl jeleam nespus de mult, fiind atât de bun, dar mai mult mi-era frică că-l perd dela companie, să ducă în infirmerie și eu fără el nu știu cum aș fi dus-o, căci comandantii străini de neamul nost nu ne vedeau cu ochi prea dulci. În 25 dimineața plecăm din Mladenovați și ne îndreptăm către Arangelovați²⁹ și de acolo ni se vor da poruncile că unde și cum vom fi împărțiți. Dup-un marș de vreo 26-28 km călcăm Arangelovați, ne odihnim puțin pân-ce ne vine porunca că câteva companii rămân în Arangelovați, câteva prin satele din apropiere iar 4 companii între cari și a noastră avem se mergem încă 12 km până în Darosava și acolo să ne așezăm pân-ce va veni altă poruncă, dară se-nțelege mai pe lung timp compania noastră noaptea târziu după un marș de 40 km întrărea ...³⁰ în Darosava și ocupă ca locuințe pentru soldați locurile cele mai bune. Acum trăbue să-mi caut și eu un local mai bun unde să-mi așez cancelaria, dar nu prea ai unde, căci deși Darosava e un sat de vreo 38 ...³¹ de case, totuși ai laolaltă abea o școală noauă, casa comunală, o ospeterie, vreo 10 case și acele departe unele de altele ca sălașele și aproape pustii sau locuite numai de femei, bărbați, doamne ferește, nici unul. Întâmplător intru

²⁹ Arandjelovac, localitate în Serbia.

³⁰ Indescifrabil.

³¹ Indescifrabil.

într-o casă aici la drumul mare în centru, aflu 3 femei, una mai în vârstă, iar 2 neveste mai tinerele, între 20-26 ani. Dau binețele în limba lor și le rog dacă pot să-mi dea și mie în vreun ...³² să-m așez cancelarie. Se scuză că numai o odaie au și acolo dorm ele și nu sunt aplicate săm dea și mie puțin loc și mă privesc neîncrezătoare și pe furiș. Încep și le explic că eu nu sunt decât un Rumansky, atunci o nevestă de 22 ani, foarte drăgălașe ca Castelancele se răpede la mine voioasă și îmi spune în limba românească curat, că ea știe românește și ea cu tot dragul mă primește cu cancelaria acolo în odaia iei. Îmi spune, ceea ce vedeam și eu, că are numai un pat în odaie, dară cele 3 neveste tinere se vor culca pe jos și eu voi ocupa patul. Eu mă opun cu tărie și le spun curat că la nici un caz nu voi primi ca ele, ca gazdele casei și ca dame să doarmă pe jos, iar eu în pat, eu sunt mulțumit dacă voi primi ori și unde puțin loc de dormit sau chiar voi dormi alt undeva cu feciorii, nu voesc să le incomodez, însă nevestica aceea drăgălașe care știa și românește și care era și găzdărița mi se opune cu bărbăție și-mi spune: „În casa mea eu sunt ...³³ și-ți dau ceea ce voesc și eu voesc ca Dta să ocupe patul și să rămân totdeauna în casa mea”. I-am mulțumit frumos și mi-am așezat cancelaria. Ne-am culcat și am dormit bine, eram foarte obosit, deși până în Arangelovați venisem cu trăsura și numai din Arangelovați pe picioare, fiind drumul foarte rău. După vreo 2-3 zile, după ce c-a mai obișnuit cu mine, apoi poți să-și închipui cum poți dormi cu 3 neveste tinere într-o odaie, toate 3 căsătorite, bărbații la război, petreceam de minute, dară cinstea de soții credincioase nu și-o călcau

³² Indescifrabil.

³³ Indescifrabil.

în picioare, ceea ce mă uimea nespun de mult știind că la noi nu sunt tot așa nevestele. Mă pomenesc într-o zi că mi se presintă și o domnișoară de vre-o 20 de ani, foarte frumoasă, o rudenie de-a găzdăriței, care până-ici, fiind deja încredințată și viitorul soț în război și având în Darosava numai tată, de groaza germanilor s-a mutat la soacră-sa în alt sat. Mi se presintă: Stanițe Stoianovici. Întru în vorbă cu dânsa și aflu toate dela dânsa. Începuse să-mi fie drag de ia, dar nu mă pot bucura mult că a 2 zi îmi spune că dup-amiaz are să meargă îndărăt la soacrăsa. O rog să mai rămâe încă câteva zile, și-i spun drept că o iubesc și sunt aplecat să o iau de s[otie] dacă cumva s-ar deslega de logodnicul ei. Nu-mi promite nimic, dară-și amână încă cu o zi călătoria. Am observat îndată că mă iubește și dânsa, nu-mi spune însă nimic. În ziua hotărâtă pleacă luându-și „rămas bun” și dorindu-mi cele bune. Îi mulțumesc pentru atenciunea ce mi-a dat-o și ne despărțim. Se uită îndărăt la mine și-i lacrimează ochii. Clatină din cap și pleacă. Semn că i-am furat mințile. Îndată am ghicit din privirea iei că n-are să rămâie mult la soacră-sa pe lângă toate că ia îmi spune că nu va mai veni îndărăt și nici nu [o să] mă mai vază, pe lângă toate că ar dori foarte mult, dar nu e ertat să mă mai vază. Trec lunile, mă gândesc continuu la dânsa. Nu mai vine. A 3 zi des de dimineață lucrăm la masă, nevestele sunt în odae cu mine, mă pomenesc că bate cineva la ușă. Răspund: „...³⁴”, intră, dă binețe și să aruncă voioasă și zimbând cătră mine întinzându-mi mâna și spunându-mi: „Te bucuri că mă vezi? N-am mai putut să stau la soacră-mea gândindu-mă tot la voi și nici nu mai merg

³⁴ Indescifrabil.

îndărăt. Te învoesci gospodin³⁵?” Ce să mai zic? Bucuria îmi furase chiar mințile, m-am zăpăcit, nu știam ce să-i spun. A observat îndată și punând mâna pe umerul meu a zis zâmbind: „Sunt pe deplin mulțumită de Voi și acum știu mai mult decât ai voi să-mi spui. Merg la preumblare cu dânsa, ne petrecem, cu un cuvânt nu se mai desparte de mine, dară bucuria iei nu durează mult, căci la vreo 3 zile după venirea iei dela soacrăsa se ivește ...³⁶ care-i întunecă zilele. Într-o după-amează stau în odae, deodată intră iute una dintre neveste și-mi aduce vestea că „gospoite³⁷ Ilinca” a sosit acasă din Milanovaț³⁸. Nu puteam să înțeleg care gospoite Ilinca, deși mi se spusese mai de multe ori că domnișoara Ilinca, găzdărița casei a fugit dinaintea germanilor în Milanovaț, dară are să vină curând îndărăt. Abea întrun târziu îmi aduc aminte de toate și știu cine e acea gospoite Ilinca, dară eu mă fac că nu înțeleg și nu știu nimica, că dânsa venisa, dară era într-o odae unde locuia mamă-sa. Se vede însă că i s-a istorisit pe scurt totul, îndeosebi gospoite Stanițe îi povestise pe scurt tot, căci a venit în odae cu ea, dară nu m-a aflat aici, căci eu încă mă grăbisem să plec de acasă ca să nu mă afle în odae când va veni, ca așa întâlnirea noastră să se întâmple după cum doresc eu și nu după cum va fi fost să fie întâmplător. O ochesc când merge în odaia mea, se înțelege cu toate se duc. Într-un târziu merg și eu, intru în odae și mă fac că nu observ nimic, dau binețele (dobro jutro) și mă așez pe scaun, încep să scriu fără să mă uit la ele, dar se-nțelege eu când am

³⁵ Gospodin: domn (lb. sârbă).

³⁶ Indescifrabil.

³⁷ Gospoice: domnișoară (lb. sârbă).

³⁸ Milanovac, Serbia.

intrat am și ochit-o. Nu stau mult, îndată ies afară în afacerile mele, deși n-aveam nimic afară. Intru a doua oară, mă așez iar pe scaun, încep ceva să scriu, nu mă uit la ele, tot mă fac că n-am observat nimic. De odată gospoîte Ilinca văzând că eu nici într-un chip nu mă uit la ele, începe într-un ton mai aprins discuția și începe să râză mai cu poftă. Eu la aceea ca din ...³⁹ pomenesc, ridic capul din hârțiile mele și-mi îndrept privirea dincotro vine râsul acela necunoscut. Dânsa se vede că se așteptase ca râsul să producă efect, căci mă privește în față și privirea mea întâlnește ochii ei negrii și pătrunzători. O privesc puțin surprins, ca și când m-ar m[ira] prezența iei aci, ia-mi ia mâinile și printr-o înclinare din cap mă salută ...⁴⁰ și cu zâmbet, dar nu se mișcă din loc. Eu îndată sar de pe scaun ca mușcat de șerpe, ies dela masă și pășesc naintea ei și o salut respectuos și cavaleresc întinzându-i mâna și întrebându-o totodată: „Nu cumva dumniavoastră sunteți gospoîte Ilinca, găzdărița acestei case, despre care mi s-u povestit atâtea lucruri frumoase?” Îmi răspunde: Da, eu sunt. Îndată îi spun cine sunt și o rog să-mi scuze că mi-am așezat cancelaria în casa iei, dar acum văd că venind dânsa nu mai este loc și pentru mine și încă până seara eu îmi voi căuta un alt loc, că nu doresc s-o incomodez. Mă liniștește și mă asigură că, tocmai din contră, să simte foarte mândră și mă roagă cu multă bunăvoință ca să nu părăsesc casa iei, căci ea însăși până seara va griji ca dintro antișambră ce era lângă odaia unde era cancelaria și unde dormeam eu și nevestele, puțin neglijată, va străforma-o într-o odaie curată și ele toate se vor retrage acolo, iar cancelaria să

³⁹ Indescifrabîl.

⁴⁰ Indescifrabîl.

rămână mai departe acolo. Eu n-am voit să primesc, stăruiam în propunerea mea, dar [nu] pentru că aceea mi-ar fi fost dorința, ci numai să văd ce doarece dânsa, dar am văzut că deodată fața i se posomorește și îmi zice apăsător: „Nu m-am așteptat ca un cav[aler] să refuze dorința mea, îndeosebi că atât de mult te-am rugat ca să rămâi în casă și mai departe. Mi-ai făcut altă impresie, dar se vede că m-am înșelat, ceea ce ras se întâmplă. Te rog deci foarte frumos încă odată și rămâi la noi”. Cu mâinile rugătoare și [ochii] rugători și triști mă privește și-mi așteaptă răspunsul meu. Eu îi răspund că primesc și rog de scuze pentru purtarea mea puțin politicoasă, dar îi spun că numai de aceea n-am voit să primesc ca să nu le incomodez pe ele fiind puțin loc, altcum sunt mândru că gospoite dorește ca eu să rămân aici. Urmează altele, destul că ne petrecem bine, dar pentru sărmana gospoite Stanițe sunt ceasuri de chin sufletesc, deși amândouă sunt verișoare primare. Le stimez pe ambele și Staniței îi spun ca să nu se neliniștească, căci eu ...⁴¹ ce i-am promis. Mă păzește mai bine și nu-mi lasă ocazie ca să fiu singur cu Ilinca. Aceea însă se furișează odată singură și mă întreabă direct, fără ocoluri: „ Am scăpat și am venit să te întreb că oare n-ai fi aplecat ca să abzici Staniței și să mă căsătorești pe mine”. Mă uit lung și ...⁴² dar nu-i răspund, nici nu știu ce să-i răspund. Sosește însă Stanițe și mă scoate din încurcătură, căci acele vorbe se perd, dar gospoite Stanițe se vede că bănuiește intențiile verișoarei sale și-i aruncă o privire întrebătoare. Cealaltă însă nu se lasă bătută, ci de ...⁴³ cu mine cu privirea rugătoare tot mă

⁴¹ Indescifrabil.

⁴² Indescifrabil.

⁴³ Indescifrabil.

întreabă. Eu cetesc din ochii iei ce ...⁴⁴, mă fac că nu o înțeleg. De multe ori îmi clatină din cap și suspină din greu. Eu nu zic nimic, dar gospoîțe Stanițe îi aruncă câteodată: „Verișoară! se vede că ești amoretată până după urechi, dar nu știi în cine? nu ne-ai spune și nouă?” Ea rămânea dusă pe gânduri și mai departe fără să răspundă ceva, deși ia știa bine că verișoara ghicește amorul iei. Eu deveneam tot mai tăcut și îngrijat de purtarea iei, dar n-a ținut mult. În noembrie la 6^h seara primim știre telefonică din Arangelovați (nefiind nici un ofier acasă), că la 8^h în aceeaș seară să fim deja în[col]onați entru locuri necunoscute. Merg și le spun că peste 2 oare avem să fim departe de Darosava, unde nu știm nici noi. Ai crezut că le-a trăsmit. Nu mai aveam timp de discutat cu ele, căci trebuia să pachetez cancelaria și timp nu-i destul nici pentru aceea, căci mai aveam să grijesc și treburile (trenul, Train) companiei. Sosesc 7^h30 ne despărțim. Le las în grija unui locotenent care era comandantul vărzii de asigurare a liniei ferate și care promite a le apăra de toate ...⁴⁵ îi vor permite drepturile și puterea de care dispune. Despărțirea e destul de dureroasă pentru noi. N-avem ce face, porunca cătănească nu-i glumă. Învagonați se-nțelege ca cătanele în vagoane de cai. Am norocul că ofierii au un vagon cl. II în care merg și eu, flueră mai lung și ascuțit și trenul se pune în mișcare. Trenul nu e ca la noi, ci e construit pentru munți, cu roțile micuțe, credeam că cu așa un tren n-o să mai ajungen, dar bată-l focul că mere mult mai repede ca ale noastre. Mergem toată noaptea pân ce mânezi la 8^h ajungem în Zabres⁴⁶,

⁴⁴ Indescifrabil.

⁴⁵ Indescifrabil.

⁴⁶ Zabrežje, localitate în Serbia.

un sat din câteva case pe malul Savei, port însemnat la 2 km de la Obrenovac. Puținele case ce erau acolo se aflau într-o stare rea, mai bine zis: *ruine*, nu mai era nimic din ele. Am intrat în vorbă cu sârbii de acolo și am aflat că acolo a fost o ...⁴⁷ foarte crâncenă între trupele noastre și sârbești, care luptă a durat 4 zile și tot atâtea nopți și s-a sfârșit cu retragerea sârbilor, cari erau ca număr mult inferiori, nu însă ca vitejie. Acolo mi se spune de sârbi tot ceea ce mi s-a mai spus, că, dacă Bulgarii nu i-ar fi atacat pe la spate, apoi armatelor noastre le-ar fi umblat ca și anul trecut, dacă nu mai rău. Aici ca pretutindeni lucrări și pregătiri de război, ca și când ai noștri s-ar aștepta ca sârbii să se mai întoarcă odată paci contra noastră. Aici văd o mulțime de p[rizon]ieri italieni, cari lucrează în port, feciori tineri toți. Vorbesc și cu iei, dar mai [p]uțin, deoarece din limba lor foarte puțin am furat, dar totuș m-am pregătit ...⁴⁸ multe limbi cu câte 2-3 cuvinte. Îmi aduc italienii lucruri de ale lor, eu în schimb dau pâine, țigarete, zahar și bani. De acasă luasem cu mine destui bani, dar după [ce am] trecut granițele Ungariei, banii nu-mi mai foloseau, căci n-aveam ce cumpă[ra pen]tru iei. Dormim o noapte în Zabres și mâinezi în XII/10 ne îmbarcăm și trecem peste [râu]l Sava. Ne învagonăm și d.a. la 2^h plecăm și mergem noaptea și ziua până d.a. la 3^h ajunge[m la] Broșna-Brod. Acolo stăm până în ...⁴⁹ și atunci la 12^h ne învagonăm și fără să pauzăm unde ne duce trenul, care alerga așa de repede că mi-era frică că sare depe șine, deoarece ...⁵⁰ linia dreaptă, ci tot ocoluri

⁴⁷ Indescifrabil.

⁴⁸ Indescifrabil.

⁴⁹ Așa în text.

⁵⁰ Indescifrabil.

până ce ajungem la Zelenița în Dalmația. Cine a călăt[orit] cunoaște Bosnia și Herțegovina, acela poate avea o idee că cum e trenul pe acolo. Eu însă, deși am călătorit foarte mult chiar și în mai multe țări străine am fost ...⁵¹ pute-am să-mi închipui că Bosnia Herțegovina să fie așa romantice. Nu vezi nimic decât munți mari fără păduri, fără lemne, decât numai petriș albastru ci colea presărat cu tufe și unde sunt sate grădinițe micuțe de 3-4 stânje[ni] construite frumos de mâni omenești, unde proprietarul își sădește câte ceva altfel nimic. Satele sunt ca și în Sârbia, casele răsfirate pe dealuri și ridicate din peatră cu ...⁵² aproape toate. În Sârbia casele sunt construite din lemn. Când am ajuns la gara de acolo am zărit Montenegro și de-aici tot pe aproape de granița lui am mers. La gara din Ragusa stăm mai mult și de acolo și trimit 4 ilustrate în Sârbia, două [gosp]oitei Stanițe și două Ilincei. Se-nțelege din Brod încă le-am scris câteva ilust[rate]. [În] Brod omul îndată observă că casele sunt altfel zidite decât ale noastre și au alte obiceiuri, alte apucături, cu un cuvânt începe tot să fie oriental. [Mi-a] plăcut mai mult ca pe la noi și mi se pare că orientalii au gust mai bun ca ...⁵³ în toate privințele. În Brod stând vre-o 2 zile mi s-a dat ocazia să văd și să aflu multe lucruri interesante, pe cari nu le pot descrie aici. Am intrat în vorbă [cu] unul și cu altul și întrebam de toate, dar mai mult cu femeii. Am vorbit cu m[ulte] femei Croate și Bosniace. Sunt foarte mândre de neamul lor și sunt cu mult mai ...⁵⁴ ca ale noastre, mai neastâmpărate, mi se pare partea cea mai

⁵¹ Indescifrabil.

⁵² Indescifrabil.

⁵³ Indescifrabil.

⁵⁴ Indescifrabil.

mare ...⁵⁵ Mult am discutat cu o coconiță din Saraevo, oacheșă de-a binelea, care nu putea [să] înțeleagă că eu sunt „Rumansky”, avea foarte puține cunoștințe despre neamul românesc. M-am supărat și i-am spus că noi suntem o națiune cu mult mai numeroasă ca a lor, dar n-am îndrăznit să-i spun că și mai inteligentă. Dânsa [era] Croată, vorbeam sârbește deși eu mai slăbuț în limba sârbă, dar cu atât dorea mai mult să discute cu mine și-și făcea mult haz de vorbele mele. ...⁵⁶ rugat și am stat cu dânsa aproape 4 oare, acolo nici nu aveam nimic de [ucru] în cancelarie, iar eu cu altele nu-mi băteam capul. I-am promis să o mai ...⁵⁷, dară mânezi am plecat și abea la plecare am văzut-o încă odată, fâlfâind ...[năf]rama în semn de adio. Deși mi-e urâtă călătoria, dar în Brod, lângă aceea Croată aș fi voit să mai cătănesc un an. Călătorind până la Zelenița, văd multe cari mă impresionează. La Zelenița ajungem noaptea. Aici ne imbarcăm și mergem pe marea A[dria]tică vre-o 2-3 oare și la ziuă ajungem în Fevda, aici dormim 2 nopți, apoi încă vre-o 8 km și ne așezăm într-un sat „Mrcevați” la poalele vestitului munte Lovcen. Stăm aici din 18 Decembrie 1915 până la 1 Ianuarie 1916 și în 2 dimi[neata] plecăm și seara poposim în Morini, un sătuleț lângă malul mării. Peste ...⁵⁸ pe țărmul mării se vede orașelul ...⁵⁹, care se vede a fi foarte frumos. Ajung în ...⁶⁰ mi-e quartirul

⁵⁵ Indescifrabil.

⁵⁶ Indescifrabil.

⁵⁷ Indescifrabil.

⁵⁸ Indescifrabil.

⁵⁹ Așa în text.

⁶⁰ Indescifrabil.

brânză (Groer și Caizer) iar prânzul meu compus din supă, carne și ficat cu inimă fript îl dau lor, căci se [pare] că e mare lipsă de toate, îndeosebi de pâne. Le mai dau și unt cu brânză, căci avem destul, eram cu mărgărina aici. Ele în schimb îmi dau ce au ele mai mult și vorbe bune, apoi îmi fac 2 ouă și căfea neagră, deși la iei e mare lipsă căci nu se vede crac de găină. Nu primesc însă nimic, spunându-le că eu am de ...⁶² ori și ce aș dori. Am isprăvit cu cina – cam prea timpurie – intru îndată în discuție cu copilele. Se vede a fi destul de inteligente. Un obicei însă, pe carele pe lângă toată ...⁶³ de care dispuneau nu se puteau desbăra de el și anume: Precum toate națiunile când își afirmă ceva zic: Românii: da da, Nemții ia ia, ungurii igen igen. Sârbii: dobroure, dobroure, așa ele zic: e e. O întreb: unde-i tatăl matale coconiță? Răspunde: soldat în ...⁶⁴ Eu zic: nu Cotoro ci Cataro⁶⁵, ia afirmă: e e. A trebuit mult să râd și-i și spun și o întreb ce-i? Kroat. Sunt încurat cu e-ul iei. E, dar mi greu că mânezi tr[ebuie] să plec, dară eu nu știam, căci abea a 1^h noaptea a venit porunca. Abea dimineața [aflu] și eu și așa mă sculasem cam târziu, dar am avut noroc că eu nu am plecat cu compania ci cu 2 oare mai târziu cu caii de train (tren). Compagnie c[oman]dantul un om foarte fin, mă lăsă cum poci eu să fac toate. Plecăm la 10^h și [tre]cem prin Risano, încă un sat frumos lângă țărmul mării. Caii ne ...⁶⁶ pe cale având tovar⁶⁷ peste puterea lor, apoi tragem

⁶² Indescifrabil.

⁶³ Indescifrabil.

⁶⁴ Lipsă în text.

⁶⁵ Kotor (Cattaro în lb. italiană), oraș în Muntenegru.

⁶⁶ Lipsă în text.

⁶⁷ Încărcătură, povară (lb. sârbă).

măcar destul. Abia ...⁶⁸ se încep suferințele, dar se-nțelege în mod treptat, din ce în ce tot mai greu și de mine era ceva mai bine, căci eu eram din toată compania cel mai favorizat de soartă și de oameni. Comandantul companiei mă favoriza să mă ducă îndărăt cu trenul unde mergeam cum puteam, bagaja o puneam pe cai, când voiam odihneam, cu un cuvânt stăpân și fără să comandeze cineva peste mine. La 9^h seara după ce din Risano tot să ajungem în Cirkvici⁶⁹ în vârful unui munte unde fluera un vânt atât de rece, căci ne-am îndepărtat de la țărmul mării, unde era primăvară. Aici e prima dată că am sălaş cam rău, ba pot zice de fel, căci un grajd unde era așezată, nu-mi convenea deloc, fiind de acasă învățat cam prea binișor. În l[oc] de case – căci nu erau case, fiind satul mai departe, acolo erau numai staule de vite multe – pentru o noapte aflu eu, dar mai târziu mi-am făcut un pat otărât de la trainul de bagaje și era binișor. Stăm aici până în I/8 și plecăm în Jovicina-Voda⁷⁰. Seara după ce ajungem aici, momentan compania în care mă aflam pleacă în forposturi⁷¹ față de Muntenegrini. Locotenentul strigă tare: „Radulea bruj ki”. Îndată alerg la el și el îmi spune că întreaga companie merge afară în forposturi, eu însă am să [răm]ân aici și să îngrijesc să se capete pentru companie mâncare ...⁷² și să o trimit afară. Rămân cu culina⁷³ și grijesc atent. [Mânca]rea o aducem cu caii pe munții de peatră. A 2 zi primesc dureroasa [veste că] locotenentul

⁶⁸ Lipsă în text.

⁶⁹ Ćirkovići, localitate în Bosnia-Herțegovina.

⁷⁰ Jovicina-Voda, localitate în Muntenegru.

⁷¹ Forpost: avanpost(lb. rusă).

⁷² Indescifrabil.

⁷³ Culină: bucătărie (regionalism).

mi s-a bolnăvit și-i dus la infirmerie. Ori și cum îți închipui durerea mea, perzând pe acela care atât de ...⁷⁴ m-a scutit și protejat. Împingem pe Muntenegrini îndărăt și înaintăm în Nanove, sat muntenegrin mai înainte. Compania ajunge seara, iar eu și culina cu bagajele companiei în ziua a 3^{ia} la 15. Ajung la un loc de popas, unde se păstrau și pătroane. [Ce cre]deți? pe cine aflu acolo? Din departe mă vede locotenentul care a ieșit din infirmerie și mergea spre Nanove, la companie. Mă strigă plin de bucurie: „Radulea! ce-i cu Dta? Bine?” Când am văzut, de bucurie am și amuțit, numai atât am putut zice cu glas încet: „Dle locotenent”. Drama se sfârșește. În Nanove e foarte frumos, rămânem până ...⁷⁵ și la poruncă înaltă plecăm ...

ANR, SJAN Caraș-Severin, colecția *Vasile Nemiș*, dosar 33/1915, f. 1-13

11 1914, august 2, Brașov. Scrisoare adresată Luciei [Seideter] de către Alexandru Bogdan, cu detalii referitoare la viața personală în contextul izbucnirii războiului.

2 august 1914

Dragă Lucia,

De când au fost mobilizate întâiele corpuri de armată, credincios datoriei mele de soldat, m-am întors

⁷⁴ Lipsă în text.

⁷⁵ Așa în text.

me de mîncosul pucafa

2 August 1914.

16/57
11

Dragă Lucio.

Decînd au fost mobilizate
întreile corpuri de armată,
credincios datoriei mele de
soldat, m-am întors acasă
și aici m-a găsit mobiliza-
rea generală. Decamdata
rămîn și eu în Brașov;
pentru echiparea mea i-am
cerut lui Rică să-mi
trimeată niște haine.

Thea mi-a trimis carta
postală. Acum va fi știind
poate și Hermann dacă va
trămbănea mai mult; e
probabil. Dacă crezi că poți
călători și poți ajunge
până la noi, de sigur că
te vei simți mai bine cu
mariti și Snyore decît sin-

gura și încă într-un port
de război. Te vei sfătui
cu Herm. și vei face ce va
zice el. Dacă e prea departe
până la noi, poate la soacii
tăi, ori cu ei nu-i de trăit?
Și Ilea te-ur primi, cred,
foarte bucuros. Însă fărâșit să
astepti până după terminarea
mobilizării și până după
transportarea trupelor pe câmpul
de luptă, și apoi, când
vor circula trenurile mai regu-
lat, să vii. El puțin așa
mi îndrăgesc cu lucrurile.
Trebuie să vii pe oameni
cari au ~~nu~~ fost trăit în timp
pur de război. Să dea Dumnezeu
înșă să nu fie sau să nu
fie timp prea îndelungat.
1. Sigur s-a întors toamnă
aici acasă. Mariti e la
Busteri Săcă, așa cred, la
Jancu.

Nu scrie nimic, dacă acum
 ti-e mai bine? Vei să-ți
 lase pe-m. ban. destui, - am
 primete și el o sumă mai
 mare - ori dacă îți poate
 trimite cu posta militară
 în campanie, să-ți trimită
 de-acolo.

De-aici au fugit toți
 vasfeții din România, în lătau
 se-a declarat mobilizarea.

Se duce fiecare la casa sa.
 Sărutări lui Herman și
 fie și să auzăm de bine
 Scrie-ne aici, acasă.

al tău

Saudi

acasă și aici m-a găsit mobilizarea generală. Deocamdată rămân și eu în Brașov; pentru echiparea mea i-am cerut lui Rică să-mi trimeată niște haine.

Theo mi-a trimis cartea poștală. Acum va fi știind poate și Hermann dacă va rămânea mai mult; e probabil. Dacă crezi că poți călători și poți ajunge până la noi, desigur că te vei simți mai bine cu Manți și Grigore decât singură și încă într-un post de războiu. Te vei sfătui cu Herm. și vei face ce va zice el. Dacă e prea departe până la noi, poate la socrii tăi, ori cu ei nu-i de trăit?

Și Theo te-ar primi, cred, foarte bucuros. În sfârșit, să aștepti până după terminarea mobilizării și până după transportarea trupelor pe câmpul de luptă, și apoi, când vor circula trenurile mai regulat, să vii. Cel puțin așa îmi închipuiesc eu lucrurile. Întrebați și voi pe oamenii care au trăit în timpuri de război. Să dea Dzeu însă să nu fie sau să nu ție timp prea îndelungat.

Grigore s-a întors tocmai azi acasă. Manți e la Bușteni încă, așa cred, la Iancu. Nu scrii nimic, dacă acum ți-e mai bine? Vezi să-ți lase Herm. bani destui, acum primește și el o sumă mai mare – ori dacă îți poate trimite cu poșta militară din campanie, să-ți trimită de acolo.

De-aici au fugit toți oaspeții din România, îndată ce s-a declarat mobilizarea. Se duce fiecare la casa sa. Sărutări lui Hermann și ție și să auzim de bine. Scrie-mi aici, acasă.

Al tău, Sandi.

ANR, SJAN Brașov, *Colecția de documente a Bibliotecii Astra, donația Candid Mușlea*, document 57, f. 1-2

12 1914, octombrie 17. Carte poștală adresată de pe front Luciei [Seideter] de către Alexandru Bogdan prin care acesta o anunță că este teafăr.

17 oct. 1914

Dragă Lucia,

Până acum bine. Despre Rică spune Manți că are ...⁷⁶. Noi stăm într-o luptă care ține de 8 zile și așteptăm rezultatul ei, doar va fi hotărâtor pentru întreg războiul. Eu am căpătat în nopțile ploioase podagră, ...⁷⁷, dar o duc cum voi putea. Scrie-i lui Rică (Feldpost 37). Eu încă n-am știre de la el direct. Cred însă că e îndărătul nostru. Fii tare și liniștită, orice s-ar întâmpla noi suntem bărbați întregi.

Te sărut, pe socrii tăi îi salut.

(ss) Sandu

ANR, SJAN Brașov, *Colecția de documente a Bibliotecii Astra, donația Candid Mușlea, document 56*

⁷⁶ Indescifrabil.

⁷⁷ Indescifrabil.

13 1914. Versuri despre viața de soldat scrise de Ilie Jeleriu, Petru Roman, Lazăr Constantin și Iosif Mojerean, trimise spre publicare tipografiei „Aurora”, din Gherla.

Foie verole de trifoi
Înimețuș un vers și noi
Foie verole și unu
Patimi din Galicia
De când s-au început lupta
De când lupta s-au perit
Multe norocoșii n-au fost
Alteori fost îni n-au unu
Pentru totuș proți și unu

contra cetitari
Iaroi nule veti afla
Iurari ce nu vor plăcea
Treceti vă rog peste ele
Că sunt ome nesi gresale
O cetiti proți cu plăcere
Alteori pătrunle mele
In Galicia din tie
Când unu vers in boitilie

Versul meu

*Cele cinci zile grele de la începutul războiului
din Galicia, 1914*

De Ilie Jeleriu, suboficer în reg. 63

Foie verde de trifoi
Trimitem un vers și noi
Foie verde și una
Patimi din Galicia
De când s-o-nceput lupta
De când lupta s-au pornit
Multe năcazuri m-au fript
Mi s-au fript inima bună
Pentru tată, frați și mamă

Cătră cetitori
Iar unde veți afla
Lucruri ce nu vor plăcea
Treceți vă rog peste ele
Că sunt omenești greșele
Astea-s patimile mele
În Galicia dintîe
Când am mers în bătălie

Versul meu
Mobilizarea

Foie verde și una
Să vă scriu și eu ceva
Cum au fost patima mea
Când s-o-nceput bătaia
Pe la prima lui Iulie
M-am fost dus în concediu

1
Versul meu
Mobilizarea

Foie verde si inna
Sa va scriu si eu ceva
Cum am fost partinut mea
Cand sa inceput batalia
Pela primii lui Iuliu
Mama fost dus in concediu
Mama dus tare n bucurat
La sa jut la secerat
Coi la tinnu cuve vine
Am doi ani de cotunje
Atunci dupoi nina lege
Cu doi ani accasa si m'ed
Cand am fost a opto, Zi
Telegrama ne veni
Toti urlabi la moment
Sa fie la regement

De mi neato am si parut
La Bistrita am manut
Foie verde brod mult
Cholo am mult am tot
Pana sau mobilizat
Intro si coloa de scara
Erum toti in hof aparai

M-am dus tare n-bucurat
Ca s-ajut la secerat
Că la toamna care vine
Am doi ani de cătănie
Atunci după noua lege
Eu doi ani acasă oi mere
Când au fost a opta zi
Telegramă ne veni
Toți urlabi⁷⁸ la moment
Să fie la regiment

Demineața am și pornit
La Bistrița am ruculit⁷⁹
Foie verde brad înalt
Acolo nu mult am stat
Până s-au mobilizat
Într-o zi colea de seară
Eram toți în hol afară
Sergentul la noi striga
Că <Habtachtul> nu mergea
Foie verde lemn domnesc
Dar de-odată ce zăresc
Vine pe lângă cantin
Laitnantul nost bun copil
Vă spun și cum l-au chema
Laitnant Gragger Eduard
La noi vine și grăiește
<Abtret> că mobilizare este
Atunci noi ca opăriți
Am stat toți înțăpeniți
Oare aceasta ce să fie

⁷⁸ Urlaub: vacanță (lb. germană).

⁷⁹ A ruculi = a fi recrutat, încorporat.

Dară n-o fi bătălie

Dacă în lontru neam dus
Căpitanul neau ajuns
Pe gang toți neam adunat
El frumos neau cuvântat
Să trăiască am strigat
Țara și al nost împărat

Muzica ncepe să cânte
Banete la ascuțite
Prin oraș cu toți striga
Să trăiască patria
Că să ncepe bătaia
Deom muri ori deom trăi
Mai mult nu vom suferi

Pentru ferdinand cel mare
Noi vom face răsbunare
Foie verde iarbă creață
În ceia zi dimineață
Nouă mondur⁸⁰ nou neau dat
Și frumos neau îmbrăcat
Mam uitat însumi pe mine
Căs îmbrăcat ca un mire
Tot în haine nouă sure

Când trenu-n gară venea
Deasupra încă era
Și deasupra pe vagoane
Și acolo erau cătane
Că dară au fost poruncit

⁸⁰ Mondir: manta soldătească (regionalism din Transilvania).

Că toți cât au cătănit
Toți iute și la moment
Să plece la regement
După ce neam îmbrăcat
Regimentu a completat
Din mulți oameni la compus
Din casarmă apoi neam dus
În cortele neam așezat
Dar numai puțin am stat
Și pe tren că neam suit
Cătră Galicia am pornit
Dimineața la cinci ceas
Pe tren neam învagonat

Când era ceasul la opt
Cu trenul în Dej am fost
Nouă nea fost avizat
Că aici vom avea <post>
Bucuria mea cea mare
Frate meu m-aștepta-n gară
Iute de pe tren jos mam dat
Fratele miam sărutat
Și din gură am cuvântat
Hai frate drag să prânzim
Căci acum ne despărțim
Bine ce neam săturat
De plâns și de suspinat

Ori încătrău te uitai
Numai tot plângând vedeai
Că plâneau femeile
De răsunau gările
Atunci trenu au fluerat
Căci e gata de plecat

Rămâi frate scumpul meu
Căci eu merg cu dorul tău
Spunei și tati iubit
Că nu mă duc necăjit
Numas negru ca pământul
Că tot acasă m-e gândul
Trenu-ncepe a mișca
Lacrăme vale-mi curgea
Văzând că mam suit sus
Și trenu-i gata de dus

Eu plec fratele-mi rămâne
Inima-mi plânge în mine
Neștiind deoi mai vedea
Părinți frați și țara mea
Și atunci trenu-ndată
Își ia calea sa turbată
În Cluj am avut gustare
Ș-apoi hai cătră Orade

Șasă zile ne-am tot dus
Pela Orade în sus
În Stanislau am ajuns
Aici puținel am stat
Și mai departe am plecat
Foaie verde lemn tufos
În Iezupol neam dat jos
Zece zile am hodinit
La drum iară am pornit
Foaie verde lemn tufos
Nu pe tren ci tot pe jos
Când de acolo am plecat
Sorele so-intunecat
Foie verde de mohor

Atunci am zis fraților
Foie verde de legumă
Fraților asta nui bună
Chiar astăzi când noi pornim
Mergând să ne răsboim
Și deloc în ziua mare
Sfântul sore că apare
Așa fi o bătălie
Nici nau fost nici să mai fie

Prima dată în răsboiu

Frunză verde de trifoiu
Când am plecat în răsboiu
M-am dus plin de bucurie
Ca la joc ori veselie
Nu mă temeam de nimică
Ori săm fie ceva frică
Foaie verde iarbă creață
Într-o bună dimineață
Mândrul sore răsări
La noi poruncă veni
Că deacum vom măserli
Cu puștile încărcate
Cu ruși de a ne bate

Puștile neam încărcat
Înainte am plecat
Țivili napoi fugea
Femei și copii plângea
Că cazaci năvălesc
Și parte-i batjocoresc
Înainte noi neam dus
Și îngrabă am ajuns

La Dunajov⁸¹ la un pod
Atunci căpătarăm foc
Căpitanul nost grăbit
Iute au și comăndălit
Svarm linie⁸² la dreapta
Direcțion pădurea
Iute ce ne resfiram
Cătră pădure mergeam
Glontele veniau pe noi
Ca și picuri de ploi
Grenatele șuiera
Șrapnelele ecsploda
Și pământul tremura

De la mine mai la vale
Unul striga-n gura mare
Vino frate vino dragă
Mâna dreaptă mi-o leagă
Altul răspunde cu dor
Nu poci veni frățior
Că sunt pușcat prin picior
Frunză verde plop înalt
Altul prin pept e pușcat
El tot striga și ofta
Și de alți se ruga
Măi frați dațim ajutor
Ori pușcațimă să mor

Pe când sorele au apus
În pădure am ajuns
Până sorele au asfințit

⁸¹ Sat în nordul Slovaciei.

⁸² Schwarm linie: prima linie de foc, în linia I.

Mulți voinici s-au prăpădit
Dacă-n pădure am intrat
Am și-nceput la atac
Toți ruși boje striga
Mulți nouă ni se preda
Mai mulți înapoi fugea
După ce am întunecat
Înapoi am înturnat
Și când înapoi veniam
Ce vediam mă întristam
Unul pușcat pintro mână
Altul pe lângă inimă
Unul pușcat prin picioare
Altul capul nui mai are
Să fii ori și cum la sânge
Căci când ai vede ai plânge

A doua zi

După ce neam înturnat
Dacă am întunecat
Lângă un râu neam așezat
De Dunaiev mai napoi
Noptea acolo am durmit noi
A doua zi dimineață
Fiind puținel cam ceață
Iar am mers pe dial în sus
Unde și eri neam fost dus
Pe un dial între păduri
Ne făcurăm decunguri⁸³
Stăm în decung răsturnat
Ne băut și ne mâncat

⁸³ Deckung (lb. germană) = apărare.

Cu pușculița în mână
Suspînând dela inimă

Șapca din cap jos luam
Lui Dumnezeu mă rugam
Domne mai ajutămi iar
Să scap și azi cași aseară
Când la miazăzi era
Tunurile începia
Și urlau tunurile
De răsunau văile
Când au fost coala de seară
Din decung neam scos afară
Și nainte am mers iar
Iară-n pădure am intrat
Ruși neau înconjurat
Dar noi lor nu neam predat
Ce n-tru una am pușcat
Când sorele au apus
Trenul acolo au ajuns
Cu-o brigadă de ajutor
Lander sutz de la Tirol
Înt ale pe tren au sărit
Svarmlinie s-au tocmit
Și cătră noi s-au grăbit
Și ruși când i-au zărit
Înapoi au și fugit
Ei la noi înt au sosit
La atac am și pornit
Și până la zece cias
De cinci ori am atacat
Și pe ruși iam alungat
Nouă atunci halt nea suflat
Și napoi de înturnat

Și când înapoi veniam
Ce vediam mă spăriam
Ca snoși erau picați
Și ruși și deai noști soldați
Strigau Saniteli veniți
Duceține de aici
Duceține să ne lege
Să nu murim fără vreme

A tria zi

A tria zi înapoi
Ne mâncați ca vai de noi
Ai noști comandanți cu minte
Cari grăbiseră nainte
Ei locul au căutat
Pentru noi bun de pușcat
La ruși greu de naintat
După amiazi pe la doi
Acolo am ajuns și noi
Pe un dial neam înșirat
De săpat neam apucat
În pământ neam așezat
Toată noaptea am lucrat
Neau mai dat și de mâncat

A parta zi

Și când ziuă se făcea
Mândru sore răsărea
Aud numai vâjeind
Și pe diasupra trecând
Atunci eu mă nspăimânt
Și nu gândiam întral meu gând
Uare acesta să fie

Si m'examidionu intral meugound
 Mare crestor ce sa fie
 Ullergound cu asoi vigelie
 Frunzoi verde maigherou
 Eu atuncea chiar eram
 Loinzoi domnul coipitoun
 Si l' intrab ca el sa'm spuil
 Coi acela ce o sa fie
 Foie verde si unoi
 Capitouni aice asoi
 Ei boiete boietel ~~boietel~~
 Si coprole tinerel
 Alai gromat ori srapfel
 Bagativoi toti in sunt
 Ca sa'm nu fiti observati
 Rusi iar sa apropiat
 Si sa pucai de puzcoot

Foie verde ~~paicici~~ paicici
 Peste vreme putinici
 So ~~unest~~ incep tinerile
 De raisunou voile

Mergând cu așa vijelie
Frunză verde măgheran
Eu atunci chiar eram
Lângă domnul căpitan
Și-l întreb ca el săm spuie
Că acela ce o să fie
Foaie verde și una
Căpitanul zice așa
Ei băiete băiețel
Și coprale tinerel
Ălai granat ori șrapnel
Băgațivă toți în șanț
Ca să nu fiți observați
Ruși iar so apropiat
Și sa pucă de pușcat

Foaie verde foicică
Peste vreme puținică
Să încep tunurile
De răsună văile
Bubuiiau dialurile
Vâjeiau pădurile
Când în decung nimeria
Și între noi exploda
Multă morte mai făcia
Mulți feciori mai schilădia
Cât au fost ziua de mare
Tunurile nu nctară
Până ce au întunecat
Apoi sau mai încetat

A cincea zi

Cinci zile să împlinia

De când războiul dura
Fiind chiar dumineca
Noi eram mai puținei
Ruși mai mulți dar și mișei
Stiaguri albe ridicau
Și să nu pușcăm strigau
Până ce s-apropiau
Noi tot nu neam înfricat
Și lor tot nu neam predat
Ci neam arătat voinici
Luptam unul chiar cu cinci
Când zece cias sau plinit
La noi poruncă au venit
Foie verde de trifoi
Să ne tragem înapoi
Că ruși îs forte mulți
Și nior prinde din aripi
Și atunci cu mare greu
Ne scularăm din tranșeu
Înapoi cu toți fugiam
Care pe unde putiam
Și când ruși neau zărit
Că din tranșeu am eșit
Și ne ducem înapoi
Pușcau tot salve pe noi
Și așa veniau glonțele
Cum sameni grăunțele
Da din tunuri și gevhere
De crediai că lumia pere

Fugea care cum putia
Până când îl nimeria
Atunci jos rămânea
Ori încătrău te uitai

Tot cătane morți vediai
Vânturile-i prăpădiau
Vânturile
Tunurile
Și de acasă lacrămile
Cum fugeam eu de fricos
De odată mă trezesc jos
Jos pe pământ tăvălit
Chiar de un granat trântit
Dar mulțam lui Dumnezeu
Că nu mam lovit prea rău
Ce pământul mau trântit
Pintrun picior mau rănit
Acole jos cât am stat
Forte mam întârziat
Și-ai noștri s-au depărtat

Mă scol și io-ncetișor
Și pornesc pe urma lor
Și tot merg înspre apus
Șintro pădure am ajuns
Dar de odată ce zăresc
Cu cine mă întâlnesc
Foie verde și una
Opt cazaci spre mine venia
Cu săbii și puști pe spate
Și lănci la picior legate
Când pe mine mă zăresc
Patru la mine grăbesc
Și mă ntreabă românește
Trupa noastră ncătrău merge
Iar eu stătiām liniștit
Și nu liam răspuns nimic
Atunci văd că un cazac

Lancea-n mână șau luat
Șim dă patru peste spate
Astea-s bună măi băiete
Nui destul căs înpușcat
Mai capăt și peste cap
Și atunci leam zis cu frică
De trupă nu știu nimică

Dar atunci ca prin mirare
Dela dreapta că apare
Un țug⁸⁴ de ai noști soldați
Trag din pușcă spre cazaci
Atunci mă lasă-n pace
Și mă duc cum nule place
Și așa fusei scăpat
Și din mână de cazaci
Astiau fost numan cincii zile
Tote nu le mai știu spune
Câte pe min mau mâncat
De când sau mobilizat
Nu le pociu ține în cap
Nici nu poci ca săle scriu
Nici în mine să le țaiu
Așa fu patima mea
Când sa nceput bătaia

Ilie Jelieriu

Foaie verde de susaiu
Rușilor de voi e vaiu
Când voi erați în Carpați
Voi tare făloși erați

⁸⁴ Zug (lb. germană) = tren.

Atunci ziceți voi așa
Că Crăciunul ce trecea
Îl petreceți în Peștia
Și paștele care vin
Liți petrece în Berlin
Dar au fost lucru sucit
Că Crăciunul ceau trecut
În Warschaw lam petrecut
Acuși vom ajunge noi
Tocma-n Petrograd la voi
Foaie verde brad înalt
Rusule îți spun curat
De ceri pace ori noroc
De nu arzi cu totu-n loc

Jalea celui depărtat

Foie verde de susaiii
Aproape mai în doi ani
Multe mau mâncat pe mine
Mai doi ani în bătălie
Când gândesc lai mei părinți
Plâng cu lacrimi ferbinți
Când gândesc la maica mea
Rău mă dore inima
Când gândesc la ai mei frățiori
De dorul lor stau să mor
Câte rele pe sub sore
Pe mine mau mâncat tote
Câte rele mau mâncat
Eu pe tote leam uitat
Dar aceasta nam so uit
Până mor băga-n pământ
Mai doi ani ce văzui tote

Să vi le spui nu pote
Căci tote ar fi și-or trece
Numai sarj⁸⁵ de nu teai face
Căci acum sarge-i greu
Să ferească Dumnezeu
Ziua noptea în patrulă
Viața nu ți sigură
Căci când în patrulă mergi
Pe tot pasul cel pășești
Mortea poți să ți-ntâlnești

O puternice de sus
Rea lume am mai ajuns
Cân șeptesprezece luni
A stat tot cu pușca-n mâni
Un an și cinci luni în foc
Sau perdut al meu noroc
Foie verde de secară
Acum merg și-a doua oră
Cine ști ce o mai fi iară

Frunzuliță verde de nuc
Măicuță când mai făcut
Forte bine Țau părut
Și când mamă mai scădat
Forte rău mai blăstămat
Când gândiam să fie bine
Să trăiesc prin țări streine
Mai blăstămat mamă luni
Să fiu tot între streini
Și marța mai blăstămat
Să fiu tot înstreinat

⁸⁵ Sărge (lb. germană) = coșciug.

Mai blăstămat și mercuri
Să șed tot în decunguri
Mai blăstămat mamă joia
Ca la cuc săm fie voia
Cucul mare țară aleasă
Eu nam sigură viață
Cucul mare țara lui
Eu șed întra rusului
Mai blăstămat vinerea
Să umblu șin Rusia
Aici săm fie moartea
Și să rămâiu descropat
Ne scăldat și ne schimbat
Să mă scalde ploile
Să mă șchimbe florile
Sămi cânte tunurile
Mai blăstămat sâmbăta
Când mia fi dragă lumea
Când oi fi-n mai mândră flore
Atunci să merg în bătaie
Mai blăstămat șin dumineci
Când serviau popi-n biserici
Mai blăstămat pe urât
Mai bin-nu mai fi făcut
Că naș fi așa-mărât

Jalea soldatului

Ardereai lume cu foc
Că eu nam nici un noroc
Ardetiar focul de lume
Că nam avut nici un bine
Ardereai lume-ntrun cias
Că eu tot sunt de năcaz

Ardereai întrun minut
Că al meu bine sau perdut
Ardereai lume cu pară
Că eu nam nicio țigneală
Frunză verde de dudău
Rusule tu ai pus gând rău
Și te bate Dumnezeu
Ai pus gând să mă omori
Cai omorât mulți feciori
Nu teo răbda Dumnezeu
Săm răpui și capul meu

Deaș găsi o turturea

Să fie din țara mea
Să trimet la maica mea
Săi spună ea cu gura
Săi spună pe gândul meu
Cum iaș spune singur eu
Măiculița mea iubită
Și de mine despărțită
Țam arat țam sămănat
Holda țam săcerat
Când am fost să pun în claie
Mau dus nemții la bătaie
Când am fost să puiu în stog
Mă băgară neamțu-n foc
Frunză verde de trifoi
Să batem ruși napoi
Să nu vie pe la noi

Familia noastră

Foaie verde și una
Rău mă dore inima

Familia²⁵ noastră

10

Faci verole si unra
Roii mei dore inima
Frunza verole de pe costei
Dupoi familia nostra
Cai diu cinci ceam post ocolata
Keam roimas cosa saraca
Tota plouge de samiraca
Din cinci pii crescuti cu truda
In pome cu loc roimi nobi
Astazi moi pe toti sii perde
Vai ca anselet sa vede
Cai dor unii chiar pedut
De vinda ras boii ~~non facit~~
Au moi stin ce sau inceput
Unul moi cinci omi facit
Si rali in de portare
Din Lem berg neam trimis carte
Dar el sau chis moi de parte
Pe unul lom supravit
Dupoi ce om munit
Unu ocaoi i morbos roim
Stiel burul elunnesen
Daca vinda va om ven turma
Moi goisilon vir sau boi

Frunză verde de pe costă
După familia noastră
Că din cinci ceam fost odată
Neau rămas casa săracă
Tata plânge de să-niacă
Din cinci fii crescuți cu trudă
Cu pâne cu lăcrămi udă
Astăzi mai pe toți șii perde
Vai că înșelat să vede
Că dor muri chiar perdut
De când răsboiu s-o-nceput
Nu mai știm ce sau făcut
Unul mai cinzeci ani are
Și ăla-i în depărtare
Din Lemberg neau trimis carte
Dar el sau dus mai departe
Pe unul lau supravăit
După ce au ruculit
Unu acasă-i morbos⁸⁶ rău
Știel bunul dumnezeu
Dacă când va om renturna
Mai găsilom viu sau ba
Eu șeptesprezece luni
Am fost tot cu pușca-n mâni
Dar mulțam lui Dumnezeu
Că nam pățit așa rău
De pușcat am fost pușcat
Dar curând mam vindecat
Sunt depărtat de părinți
Și de frați mei iubiți
Și vorbim cu cărțile
Ca luna cu sorele

⁸⁶ Morboș: bolnav (regionalism din Transilvania).

Foie verde mărăcine
Suntem vii și trăim bine
Întro noapte so-ntâmplat
Că cu greu vis am visat
Că acasă mam renturnat
Și copii fratemeu
Ce sau perdut în răsel
La mine au alergat
Să le spun adevărat
Tatăl lor unde au plecat
Căci demult de când leau spus
Că lau spus să nul dorească
Și de el să nu vorbească
Că el mere-n târg departe
Curând lio trimite carte
Dar pruncuți iar mă-ntreabă
Spune-ne unchiule dragă
Spune-ne adevărat
Tata-i tare-nstreinat
Și noi săraci am rămas
Pluguțu ni s-a-poiată
Casa-n jele înbrăcată
Eu atunci suspinam
La inimă mă topiam
Copiilor le spuneam
Tatăl nostru-i dus departe
De un an și jumătate
De când nu mia trimis carte
Acuși sunt doi ani îndată
De când nam dat cu el față
Nu știu o perit în răsel
Ori ce so-ntâmplat cu el

Și atunci mam trezit

Și în gânduri am grăit
Fămă doamne curcubeu
Să mă duc la fratemeu
Dei mort săl văd îngropat
Săi pun o cruce la cap
O crucică de alun
Câteva vorbe săi spun
De mici lui copilași
Vai măi frate cui îi lași
Patru pruncuți mititei
Vai de ei și vai de ei

Ș-atunci iar greu am oftat
Și din gură am cuvântat
Vai săraci mei părinți
Și frățiori iubiți
De dorul lor stau să mor
Săraci copiii lor
Milă-mi pote fi de ei
Cau rămas toți mititei
Cu puțină ajutorare
Rămân ei în lumea mare
Doar știți prunci fără tată
Căs ca iarba-n drum călcată
Foie verde și una
Moi ruga la precestia
Grija lor să lio porte
Și să-ndrepte a lor sorte
Dear fi mie cu puțință
Cu drag leaș da jutorință
Dar nu poci căs înbrăcat
Iar sunt gata de plecat
Foie verde de secară
Merg acum a doua oară

Foie verde de aluni
Că septysprezece luni
Cât am stat eu tot în foc
Am scăpat tot cu noroc
Foie verde de alămâie
Iar merg în bătălie
Bunul Dumnezeu mai știe
Cu mine ce o să mai fie
De oi muri nus supărat
Coi muri pentru-mpărat
De oi muri de-ai mei departe
Știu că moriu pentru dreptate
Mior pune la cap cruciță
Cam murit pentru credință

Ilie Jelieriu

Frunzuliță verde foi late
Cineo ceti astă carte
Să știe din a mea parte
Că nam scris de bucurat
Ciam scriso de supărat
Am scris și-n nopte și zi
Să plângă cin li-o ceti
Am scris și bine și rău
Așa cum trăiesc și eu
Trăim după-nprejurări
Nu după a noste plăceri
Deoi muri în bătălie
Suvenire să rămâie
Dacă din răsboiu rămân
Atunci încă mai scriu
Frunză verde de stejar

Scrisă de un zugfuhrer⁸⁷
Frunză verde de lămâie
Îl cheamă Jeleriu Ilie
Frunză verde de lămâie
Scrisam în anul dintie
Când am mers în bătălie

Dute cuce-n țara mea

Frunzuță verde de vie
Acum nu mai am ce scrie
Făr decât o poezie
Foaie verde de trifoiu
De pe câmpul de războiu
Rău mă dore la inimă
După mândrulița mea
Nam lăsat diun an de zile
Și eu lupt în țări streine
Unde nu cunosc pe nime
Numai frunza și iarba
Carei pe totă lumea
Și sorele și luna
Mândrui codru și-nfrunzit
Numai mie mi urât
Dute cuce-n țara mea
Șii spune la mândra mea
Cum trăiesc eu de cu dor
Spunei și o sărutare
Cei poftesc din depărtare
Șio poftesc cu jele mare
Și îi spune și de mine
Cum petrec în țări streine

⁸⁷ Zugführer: vatman, conducător de tren (lb. germană).

Câte drumuri lungi și late
De mine totes călcate
De colbu ce să rădică
Nu văd cu ochi nimică
Zile bune și-nflorite
Mie mis cu lăcrămi multe

Pădurice rară ești
Mândruță departe ești
Deai vedea hainele mele
Leai spăla în lăcrămele
Și leai usca în dor și în jele

De când de acasă am plecat
Multe rele mau mâncat
Mai mult rele decât bune
Care nu vile pociu spune
Că pe câmpul de războiu
Vin gloncele după noi
Casi picuri de ploi
Căci unde granatu pică
Piatra-n munte să despică
Unde dă cu tunurile
Să răstoarnă dialurile
Și unde pică șrapnele
Și pământul încă geme

Sboară mândră păsărică
La mândruța mea iubită
Spunei dulce sărutare
Cei poftesc din depărtare
La Dumnezeu să gândească
Pe mine nu mă doriască
Trandafir mândru rotat

Mult au stat și mo-ntrebat
De ce sunt tot supărat
Las să fiu c-așa mi dat
Din ziua de botezat
Când mio dat numele meu
Așa mio dat Dumnezeu
Cât în lume oi trăi
Cu voie să nu pot fi
Deam avut bine-ntro seară
Șapte zile năcaz iară
Vai amar zilele mele
Două bune nouă rele
Plâng și nime nu mă vede
Urâtu cu mine șede
Plâng și nime nu mă ude
Voia rea tot îm răspunde
Inimuța rău îm plânge
Sufletu să scaldă-n sânge
Ochi lacrămă cu jele
Pentru a inimi durere

Mândrui câmpul și florit
Numai mie mi urât
Mândrui codru și-npănat
Mie mi pare căi uscat
Mândrăi lumea cui îi dragă
Mie mi cerneală neagră
Fireai lume acui ești dată
Ca mea nai fost niciodată

Săraca inima mea

Săraca inima mea
Mult e bună mult e rea

Mult e neagră ca tina
De nai pune în ocol
Nai ști inimă sau mol
De nai pune la fântână
Nai ști inimă sau tină
Făți inimă voie bună
Nu sta ca bivolu-n tină
Săracă inimă bună
Cum te calcă răi-n tină
De țiar călca cu dreptul
Nu mar dure sufletul
Da te calcă fără vină
Sufletu mereu suspină
Rabdă inimă și taci
Ca pământul care-l calci
Fii inimă răbdătoare
A pământul sub picioare
Ța veni și ție odată
Zi de plată și resplată
Și te vei scăpa de tote
Foie verde vioarea
Scrisam eu cu mâna mea
Foie verde de alămâie
Zugsfuhrer Jeleriu Ilie
Foie verde brăduț drept
Îi din comuna Olpret
Frunză verde și una
Comitatul Solnoc Dabâca

Ters de îngropare

La amintirea amicului
 meu Alexandru Stuprău mort pe
 câmpul de lupte din Galicia 1915

1
 O puternice de sus
 Dea lumii omii afuris
 Și poacă înmormântare
 Loc un fecior cor + floare

2
 Și ~~poacă~~ poacă și iubi de moarte
 Și morții țare departe
 Departe n țară străină
 Sau murit fără lumină

3
 Și când el fu îngropat
 Clopotile nou sună
 Ce au sunat țururile
 În era gromatele

4
 Mare jale a pe pământ
 Multii copii saraci român
 Toți lor sunt îngropați
 Prin Galicia și carpați

Vers de îngropare

La amintirea amicului meu Alexandru Stupariu,
mort pe câmpul de luptă din Galicia 1915

1

O puternice de sus
Rea lume am mai ajuns
Să facem înmormântare
La un fecior ca o floare

2

Să facem slujbă de morte
Și mortu-i tare departe
Depart-e-n țară străină
Ș-au murit fără lumină

3

Și când el fu îngropat
Clopotile nau sunat
Ce au sunat tunurile
Șuera granatele

4

Mare jale-i pe pământ
Mulți copii săraci rămân
Tați lor sunt îngropați
Prin Galicia și Carpați

5

De când se mobilizară
De acasă mulți mai plecară
Când sa demobiliza
Puțini s-or mai înturna

6

Că și dintre ai noști soldați
Forte mulți sunt îngropați
Îngropați pe lângă drum
Sparți din pușcă ruți din tun

7

Să vedeți părinți și frați
Cum suntem noi îngropați
Voi ați zice suspinând
Mormântuțul nost văzând

8

Mai bine-ar fi fost cu mult
Voi de nu vați fi născut
Dorite tată iubit
Dragă de ce n-ai venit

9

La ciasul meu cel de morte
Ca să ne ertăm de tote
Căci noi când neam despărțit
La aceasta nam gândit

10

Că mai mult noi niciodată
Nu vom mai fi la olaltă
Ca așa-u voit Dumnezeu
Pe aicea să mor și eu

11

În Galicia pustie
Mortea mea acolo să fie
Au trecut a mea viață
Ca o bună dimineață

12

Oh suflet nevinovat
Par când cum ai strigat
Tată mamă frați veniți
De morte mă mântuiți

13

Vino mamă vino tată
Că viața mea înceată

De cînd s-a mobilizara
De ocași multi miei pt plecari
Cînd sa desmobiliz
Putini sar miei înturno,

6
Lai si dintre voi si nostri soldati
Farte multi sunt ingropati
Ingropati pe lînga drum
Sperti din pusca rupti din tun

7
Sa vedeti parinti si frati
Cum suntem noi ingropati
Trai utrice sus pinam
Morimintutul nost vâsînd

8
Alai fire or fi post cu mult
Trai de nu vati fi aris cut
Scrite tatai in bit
Aruga de ce noi venit

9
La cînsul meu cel de morte.
La sa ne certam de tote
Laci noi cînd neam despartit
La ocastor noum gandit

Veniți veniți cu grăbire
Și mă scăpați de perire

14

Din al meu trup fript de foc

Eu copil fără noroc

V-am lăsat pe toți cu jele

În florea junii mele ...

Kîntek din războiu

Cântec din războiu, prin mine Petru Roman

Cantor Sasfalu

H posta Nagy Ilonda

[...] Abt. Inft. Reg. N 63 Besterce⁸⁸

Măicuță când mai făcut

Doamne bine ți au părut

Când ai văzut căs fecior

Săm fi rupt maică un picior

Iar când mai botezat

Săm fi rupt și celălalt

Căci tu asta nai gândit

Ci c-oiu ave de suferit

La tinerețile mele

Să le portu așa cu jele

Că soartea mult amară

Mă scoasă dintr-a mea țară

Să port frică rușilor

Să duc doru mândrelor

Spunem maică adevărat

În cie apă mai scaldat

Fu apă de joi sară

Să umblu tătă țiara

Măicuță când mai născut

⁸⁸ Bistrița.

Mai bine mai fi făcut
Două fântânele reci
Între două dealuri seci
Și dintra mei oșciori
Să fi făcut pomișori
Dintra mele picioarele
Să fi făcut scăunele
Trupu săl fi pus peo dungă
Șiar fi fostu masă rotundă
Și din mâna mea cie dreaptă
Păhărel de băut apă
Câți peacolo ar fi trecut
Apă recie ar fi băut
Pe scaun ar fi șezut
Poame bune ar fi mâncat
Până sar fi săturat
Ție țiar fi mulțamit
Cât în lume-aș fi trăit
Naș ducie dor cu urât
Că vez cum pică poruncă
La bătaie să mă ducă
Unde nu dormi pe pernă
Nici la moarte nai lumină
Căn loc de lumină arsă
Stau ruși cu pușca trasă
La Galiția sus pe munte
Pe locuri necunoscute
Pe unde nuți trebe joc
Făr să ții cu Rusu foc
Că Rusui șerpe neadormit
Șede ...⁸⁹ acoperit
Și de nu bagi samă bine

⁸⁹ Indescifrabil.

Ția pune capu sub tine
Frunză verde tri granate
Zicie un general din carte
Băi feciori (...) frumos
Să punem Rusia jos
Să ne batem cu sfieală
Pentru a noastră mândră țară
Hai feciori ...⁹⁰ frumos
Să luăm Polonia jos
Ieară când înaintam
Gloanțele ne seceriau
Șrapnelele vâjeiau
Tunurile bubuiau
Pintre gloanțe și șrapnele
O vaiu de zilele mele
Frunză verde ca iearba
Dorită măicuța me
Nu știi când teoiu mai vede
Dar îți zic măicuță eu
Roagăte la D-zău
Ca săm ajute și mie
Să mai scap din cătănie
Te roagă la tatăl bun
Să scap neatins de tun
Că tunu unde lovește
Și pământu răsipește
Iară șrapnelu când vine
Facie jele și suspine
Căci rămân cu mare dor
Neveste de soți lor
...⁹¹ fu năcaz și chin

⁹⁰ Indescifrabil.

⁹¹ Indescifrabil.

Tăt un tun bătrân
Dei aud strigând pe ei
Vai săraci copi[ii] mei
Cum au rămas mititei
Și cătanai astupat
Fu de granat săpat
Iară comândarea lui
Gloanțele muscalului
În loc de preut săl cânte
Și feciori ca săl comânde
Șin loc pentru jelea lui
Ieste banda neamțului
Așa cânta de cu jele
De găsești că lumea pere
Căi pansat grozav șil doare
Altu fără cap altu fără picioare
Că așa vine gloanțele
Cum semeni grăunțele
Vine glonțuri de geveră
Cum plouă pe vremuri grele
Vineu glonțuri de granate
Ca cum vara geația cade
Vineu glonțuri de șrapnele
De ziceai că lumea pere
Frunză verde măderan
Strigă domnu căpitan
Stați feciori fără de frică
Nu vă uitați că o mie pică
Că noi tăți de vom pica
Ei înapoi rezerva
Și noi care am plecat
Mai puțini am înturnat
Saniteți ieau adus
Pe mulți în groapă ieau pus

Alți în spital ieau dus
Și nave cine săi cânte
Fără gloanțele urâte
Cine le poartă jalea
Ofițer cu sabia
Trâmbițaș cu trâmbița
Pentru a traie clopotile
Dă rusu cu tunurile
De să clătena dealurile
Să răsăpescu satele
Pentru fete ai chânta
Trage neamțu cu banda
De te doare inima
Florivică depe baie
Greu îi la tăți în bătaie
O Rusie țară amară
Deai fi ars în foc și pară
Că pentru Polonea tea
Meai mâncat vieața mea
Înpărate înălțate
Pune pacie unde bate
Nuți milă deata țiară
Cum arde în foc și pară
Că și alți sau bătut
Nau ținut luptă așe mult
Ca la graniță înainte
Tătai plină de morminte
Pe fața mormintelor
Numele ostașilor
Care a lăsat cu durere
Părinți copi și muiere
Și eu eram supărat
Căci acasă am lăsat
O măicuță supărată

Care a stat să moară odată
Că pornim din casă doi
Nu știu venim înapoi
Dar să îndură D-zău
Merg acasă batăr eu
Că m-am hrănit de năcaz
Cie prin Rusia lam tras
Două luni și jumătate
Am avut de năcaz parte
Ion Anrif când am plecat
Un granat mo spăimântat
Și cu ...⁹² greu
Scăpaiu din năcaz și eu
Dea vienit în țara me
Anume în Bistricea
Scrisăiu aste rândurele
Despre patimile mele
Cine a ceti aste șire
Să trăiască în fericire
Frunză verde de mohor
Es culesă deun fecior
Frunză verde maderan
Deuna cantor Petru Roman
Frunză verde ca iearbă
Ei din țeară ungariea
De la ciercu <Ileanda>
Și din comuna Sasa

Versul soldatului

Cărticică glas cu jele
Scrisă de mânil me

⁹² Indescifrabil.

De câte le-am petrecut
Cât în luptă am șezut
Foie verde lemn uscat
Grea poruncă meu picat
Întro Sânbătă aleasă
Când fu vreme mai frumoasă
Frunzuliță dipre râț
Noi la lucru am fost pornit
Când am fost cam pela prânz
Jale mare mau cuprins
Când am fost pela ameazi
Satu au fost plin de năcaz
Când porunca miau venit
Dela lucru am pornit
Cătră sat cu casan spate
Cu inima ruptă șapte
Șam pornit spre sat pe cale
Cu o supărare mare
Și în sat dacam întrat
Plângea maica nencetat
Tare puținel am stat
Cu sufletul întristat
Deloc jandarmi au pornit
Cu dobeau dobăluit
Până ș patruzeci și doi
Să plece toți la război
Apoi plâns și supărare
Numai vezi în lumea mare
Plânsuri mari și cinuri grele
Mulți prunci sunt de a merge acele
Au rămas prunci chiar așa
De nu au nici ce mânca
Vai supărare nespuse

Versul soldatului! 102

Bărticică gloas cu jle
Scrișă de mânăle mele,
De câte leam petrecut
Băt în luptă am scut
Făc verde lemn uscat
Greă poruncă meau picat
Întro Sâmbătă albășă
Bând fu vreme moi frum'șă
Frământică dipe săt
Și la lucru am fost pornit
Bând au fost cam pela prânză
Jăle mare man cuprins
Bând au fost pela ameară
Totu au fost plin de răcar
Bând porunca mieu venit
Delo lucru am pornit
Bătră sat cu o san spate
Cu inima tuftan septe
Șam pornit spre săt pe cale
Cu osupărăse mare
Și înșat dacam înțrat
Plângea moice nențtat
Tare puținel am stat
Cu sufletu înțristat
Delo pondarmu au pornit
Cu dobruu dobăluit
Până în portu roci și doi
Șa plece totu la război
Și plând și supărăse
Numai vesi an lumea mare
Plânsuri mari și cimir grele
Multi prunci sunt de omere cure,

La prunci inimilor pusă
Cau rămas fără de tată
Cei mai scumpă alor bucată

Cine le dă lor mângâiere
Ca părinți cu durere
Floritică trei foi grase
Și noi am plecat deacasă
Duminecă dimineață
Frunzică lemn pălit
Tare cu greu neam pornit
De părinți neam despărțit
Șiam plâns cu mare jale
Văzând frați și surorele
Rămâind cu mare jele
Și părinți părăsiți
De mare năcaz loviți
Băiați mulți rămaș plângând
Cei mai mulți necunoscând
Pe alor iubit părinte
Plecat pe drum înainte
După porunca lui dată
La luptă necumpătată
Au rămas acum pe sate
Măiculiță supărate
Frunzică lemn crengos
Mai făcut maică frumos
Neamțului de bun folos
Când iam fost maici mai dragi
Mau jurat neamțu supt steag
Supt steagu-npăratului
Spre perderea capului
Când iau fost maici mai bine
Carte au venit după mine
Nici azi numo lăsat
Până ce mau scos din sat
Frunzică lemn pălit
Cu mare greu am pornit

De părinți mam despărțit
Frunzuliță trei foi late
Au rămas acum pe sate
Măiculițe necăjite
Ierburile necosite
Mare plâns în ori ce sat
Și pământul ne lucrat
Foicicăn lemn uscat
Acum toți sau depărtat
Cu muscanul sau luptat
Mare plâns și supărare
Iaste acum în lumea mare
Frunzuliță lemn uscat
O jăle mau ajuncat
Când rămas bun miam luat
Dela frați și surorele
Și de la părinți cu jele
Cau rămas toți suspinând
Din inimă lăcrămând
Și să uită după noi
Cum neducem la război
Suspină zicând așa
Cu noroc cinean turna
Dintre glonțe și din foc
Alo fi om cu noroc
Frunzuliță lemn pălit
După poruncam pornit
Din tristare rău lovit
Nicăiri nuneam oprit
Până Bistrițam sosit
În Bistrițan stațiune
Cât plâns au fost nu poci spune
Câteva zile am stat
Până ce neau îmbrăcat

Tot ce trebe la soldat
Pentru timpul de luptat
Trei rânduri de haine nouă
De bocanci noi păreci două
Propitelul păcetat
Cume prescris la soldat
Cingeu⁹³ lingură furcuță
Cefuri cuțit oglinduță
Sare dohan și cafei
Șion telț cât un lepedeu
Frunzucă lemn uscat
Și tote leam păcetat
În tarnister leam băgat
Două sute și cincizeci
De patrane, ce gândești
Căci când leam luat în spate
Mărumpea în jumătate
Și geveru nilau dat
Pe noi lau întăbulat
Frunzucă lemn înalt
Un Laităn au cuvântat
Când puștile nileau dat
Până capu însus va sta
Cu pușca viți apăra
Noi la luptă să plecăm
Țara săneo apărăm
Neluptăm cu voie bună
Pentru anost neam dimpreună
Cu voie bună pornim
Cum decum să nimicim
Pe dușmanul nost cel rău
Sănul rabde D-zeu

⁹³ Prosop (regionalism din Transilvania).

Frunză verde lemn pălit
O telegramă venit
La Galiția de pornit
Muscani au ocupat
Galiția au luat
Frunză verde trei granate
Neam luat pedrum departe
Cu greutate pe spate
Șapte zile neam tot dus
Până stațiam ajuns
Și neam suit pe vagoane
Necăjiți și ruți de fome
Două zile două nopți
Neam dus cătră muscani toți
Atria zi neam coborât
Depe gezeș pe un râț
Strigă Laitănu din drum
Compani forgatărur
Iaca și on Major vine
Batalion după mine
Și la ojină iera
Minaja no pomenia
Și pe on hotar neam dus
Peon vârț de deal neau pus
Peon deal necunoscut
Noptea nemic nam văzut
Când de ziuă se zărea
Patrurile săn tâlnia
Una spre alta pușca
Șin napoi iarăș turna
Iute neau făcut deștire
Unde au avut lovire
Deloc comanda neau dat
Șfarm lenie toți am stat

Florinică depe luncă
Deloc au stat înporuncă
Căsara la nouă cias
Săfim gata îmbrăcați
Florinică lemn în nalt
Șin nainte de plecat
Mult înainte nu pășirăm
Cu dușmani nentâlnirăm
Frunză verde și una
Noi prinserăm în pușca
Și pușcam în sus pe deal
În față de la dujman
Frunză verde depe deal
Da comanda un Ginăral
Să pornim însus pe deal
Mai aproape de dujman
Și noi neam dus cât neam dus
Pe fole și pe genunci
Cam două sute de pași
Și acoloam stat în loc
Nam putut merge de foc
El au fost pe deal mai nalt
Printre tufe așezat
Vine glonțelen tre noi
Cași picuri de ploi
Un foc fără de asemănare
Cum pică zăpada mare
Pică ici și unul colea
Lovit prin mâni prin picioare
Frunzunică lemn pălit
Care prin cap lau lovit
Acolo au și murit
Mașinăn gever cum da
Așa ficiori pica

Cum pică vara iarba
Când o ajunge cosa
Vine tunul bulbăind
Și pământul tremurând
Unde pică glonț de tun
Și din pământ iese fum
Când acela în om da
Os cu os nusăn tâlnia
Mare suspin și durere
Fără nici o mângâiere
Rămân maicile plângând
Din inimă suspinând
După scumpu alor băiat
Care satu lau lăsat
Și sau dus în țări streine
Printre celea limbi păgâne
Nuști mortea când îi vine
Numai ști când au murit
Viața când so sfârșit
Și cine lau îngropat
Ori nime nu lau aflat
Printre celi streinătăți
Zăpăsturi pustietăți
Frunzulică lemn pălit
Acolo careau murit
Nime nulau prohodit
Numai glonțeleau sunat
Au murit fărăde lumină
Cașio galiță streină
Fărde lumină arzând
Numai tunul bulbăind
Când dau cu tunul cel greu
Gândești căi unlucru rău
Și acela unde pica

Mulți ficiori să sodomia
Mulți ficiori și mulți bătrâni
La care prunci le rămân
Rămân prunci mici năcăjiți
Dealor tată părăsiți
Bătrâni părinți rămânea
Și nemai putând lucra
Supărați și năcăjiți
Dealor ficiori părăsiți
Frunzunică lemn pălit
Vai maică săfi văzut
Glonțele cum au venit
Au venit tot fluierând
Tot ficiori frumoși lovind
Frunzunică de secară
Domne dă un binen țară
Săsân toarcă lumea iar
Că care peaci am stat
Multe rele neau mâncat
Și nici sama nam băga
Numai pacea deam afla
Cărticică glas cu jele
Scrisă de mânil mele
Săle fac decunoscut
La careașa nau văzut
Să roge pe Dzeu
Săne scape deacest rău
Frunzunică de măslin
Când tote în minten vin
Dela inimă suspin
O bătaie nencetată
Cum nau mai fost nici odată
Suspinuri și un cin greu
Să ferească Dzeu

Frunzuliță dinspre rât
Decând deacasam pornit
Vai multe nopți nam dormit
Frunzuliță lemn pălit
Șin care nopți am dormit
Două ciasuri neam culcat
Și două în slujbam stat
Și tot gata de plecat
Când porunca nea veni
Înainte dea porni
Spre dușmanul nost cel rău
Sănul rabde Dzeu
Floriciță dipe munte
Când îm aduc eu aminte
De iubiți noști părinți
Caren lumes bănuți
Și cu oci lăcrămați
După scumpi lor băiați
Totă ziuas supărați
Și gândesc că cea mai fi
Cu noi când sor mai tâlni
Frunzucă crescută ramă
Au venit o telegramă
Frunzucă crescută rât
Și din Galițiam pornit
Și pe gezeș neam suit
Și patru zileam tot mărs
Cătră nemția în jos
Tot pe șes mândru frumos
Frunzuliță lemn uscat
În nemția mult nam stat
Și deacolo am plecat
Șin Polonia am intrat
Focul dearfi mâncat

Eu să nofi mai călcat
În Polonia rusească
Focul săo prăpădească
Frunzulică dinspre rât
Iarna coloam petrecut
Frunzulică dinspre laz
Tocman ziua de Ispas
Rusul înapoi sau tras
Și poruncă neau venit
Cân nainte de pornit
Când porunca neau picat
Noi de loc am și plecat
Șiam plecat la drum mereu
Cu gândul la Dzeu
Pe noi săne întărească
Pe dușmani săi prăpădească
Rusui șerpe decel rău
Sănul rebde Dzeu
Frunzulică dipe costă
Cât fu vara de frumosă
Mai mult prin păduri ieram
Și la decunguri săpam
Frunzulică lemn uscat
Noi poruncam căpătat
Că noi decolo plecăm
Șin Galiția mergem
Frunzulică lemn uscat
Noi deloc am și plecat
Șin napoi am înturnat
Și la gereș am plecat
Și cu greu am mărșălit
Până oraș am sosit
Acolo gereș au fost
Șin oraș foarte frumos

Frunzuliță pusă în ramă
Pe oraș Kielce⁹⁴ îl ceamă
Frunzuliță lemn uscat
Acolo neam răsuflat
O zi și o noapte am stat
Și apoi cu trenuam plecat
Frunzuliță lemn pălit
Când în Galiția sosim
Tocman Iaroslav am stat
Depe tren neam descărcat
Frunzuliță lemn pălit
Și apoi la drum am pornit
Galiție țară săcrață
Focul detear fi mîncată
Când din tine am pornit
Mulți ficiori sau prăpădit
Frunzuliță lemn pălit
Iacă timpul meu sosim
Și iarăși teneam venit
Frunzuliță dipe roit
Șin nainteam mărșălit
Tot prin codru în frunzit
Frunză verde lemn pălit
Dzeu nea dăruit
Vară mîndră frumos timp
Codrui mîndru și în frunzit
Numai jele de trăit
Că tot copilui scârbit
Să uită tot în pămînt
Șidel întrebi ce îl dore
Nuți răspunde lan trebare
Numai lăcrămi curg învade

⁹⁴ Oraș în Polonia.

Iar după lungă trebare
Îți spune că tată nare
Frunzucă cu floricele
La muieri scârbă și jele
Că tot locus numai ele
Careau fost voinici bărbați
Toți la luptă sunt chemați
Frați îs duși câte doi tri
Unul de altul nu ști
Prince părți de lumeofi
Frunzucă murilor
Undei lumia fetelor
Și soți nevestelor
Frunzucă trei măslina
Când gândești site uiți bine
Și nu vezi în sat pe nime
Mult ai vrea să mori mai bine
Frunzucă lemn pălit
Versu aiesta lau făcut
Un voinic frumos soldat
Care și iel sau luptat
Dar de acolo au înturnat
De dușmanul său pușcat
Dzeu nea ajuta
La dușmani nuneam lăsa
Frunzucă crescută ramă
Iosif Majerean îl ciamă
Frunzucă și una
Șii din comuna Piatra
Frunzucă stenjerului
Din partea Ardealului
Iosif Maierian Inft. Reg. 63
Servus la toți

Că tot copilui se scribit
 Să uite tot din pămănt
 Fidel întrebi e al dore
 Ești răspunde lom trebare
 Ajmori locerămi rugămăde
 Să după lungăin trebare
 Ești spune că totă nare
 Frunzucă cu floricele
 La muieri scârba și jele
 Că tot locus numai icle
 Barcau fost voinici bărbate
 Toți la luptă sunt cemați
 Prati ai duci săte doi tri
 Unul de altu nuște
 Prince poști de lumcoști
 Frunzulica murilor
 Unolei lumia fetelor
 Si vite mureșilor
 Frunzulică trei maxline
 Când gândesti site uite bine
 Si nu veri că sat pe mine
 Mult ai vrea să mori mai bine
 Frunzulică lemn paitit
 Vite ouesta lau forcut
 Un voinic fumos soldat
 Bare și icl sau luptat
 Dou de colcam cînturnat
 De dușmanul său pușcat
 Dreu nea ajutor
 La dușmanu nuncom toșor
 Frunzucă vrescutin sarmă
 Josif Majerean al riamă
 Frunzulică și unca
 Si din comuna Piatra
 Frunzucă stenjeului
 Din partea Urdealului

Josif Majerean Vite Negru 1863.

Jergula totă

ANR, SJAN Bistrița-Năsăud, fond personal Anton Coșbuc,
 dosar 395/1915, f. 3-22v, 30-30v, 102-107v

14 Corespondență purtată de preotul Gavril Câmpeanu cu membrii familiei sale în perioada participării la Primul Război Mondial.

Adresa: Gavril Câmpeanu, Ekaterinoslav govb.
Станція Кудашевка. Экономія И. В.
И. В. Тищенко.

Письменные сообщения допускаются только на русском, французском и немецком языках.

Scumpă verișoară!

Tei fi auzit de atât timp că sunt în
prinsoare în Rusia. De unde vă scriu aceste
putine șire. - Sunt sănătos lauda bunului
D-zeu. - Verișoara scumpă frăbuna scriemi
Grădote mătușă și e sănătoasă. Ce face verișoare-
le și nepotasele mele. Ce face Selica Tră-
țătoarea, Pădărușul, - Li cum naști mei scumpru
Lazar, Gavril vasil, - Ce face verișoara
din Hida, din Sântpetru, vă sânt preotul vărul

Письменные сообщения допускаются только на русском, французском и немецком языках⁹⁵.

Adresa Gavril Câmpeanu, Ekaterinoslavskaya gubernia, Stanția Kudășevka, Экономія⁹⁶ И. В. Тищенко⁹⁷.

⁹⁵ Se admite numai corespondența în limbile rusă, franceză și germană (traducere realizată de Octavian Dascăl, din limba rusă de până la reforma regulilor de ortografie ale limbii ruse, produse în 1917-1918).

⁹⁶ „Economie” – denumire generică pentru moșiile marilor proprietari din sudul Rusiei și al Ucrainei, în cadrul cărora se foloseau munca zilierilor și mașinile agricole (OD).

⁹⁷ Тищенко, Иван Васильевич (Tișcenko, Ivan Vasil'evici) (1853-1921), comerciant și mare proprietar de pământuri din

Scumpă verișoară!

Vei fi auzit de atât timp că sunt în prinsoare în Rusia. De unde vă scriu aceste puține șire. Sunt sănătos laudă bunului D-zeu. Verișoară scumpă fii bună scriemi:

Trăește mătușa și e sănătoase. Ce fac verișoarele și nepoatele mele. Ce face Lelica învățătoarea, ...⁹⁸. Și cumnații mei scumpi Lazăr, Gavriil, Vasil. Ce face verișoara din Ilida, din Sânpetru. Vă sărut pe toți.

Vărul G[avriil]

*

Doriți Părinți!

Cu dragoste vă înștiințez despre reîntoarcerea mea din prinsoare, din Rusia norocoasă. De Prezent sunt sănătos, vă rog să-mi scrieți imediat la adresa K.v.K. Quarantaine Station Feldpost nr. 559. II Komp. Kimpian Gubov.

Vă îmbrățișez și sărut cu drag, doritul fiu

Gavriil
14/IV-18

*

gubernia Ekaterinoslav, deputat al Dumei a III-a de Stat a Imperiului Rus (OD).

⁹⁸ Indescifrabil.

Dorităi mamă!

Fiul D-tale care întregă viața a
fost tot înstrăinat, și în viața civilă
și în viața militară, - să găsească
sănătate și... Fi dorește viață fericită
și îndelungată. Cu dor și dragoste
sinceră

16/IV-1918

Gavriil

Dorită mamă!

Fiul D-tale care întreagă viața a fost tot
înstrăinat și în viața civilă și în viața militară să găsește
sănătos și îți dorește viață fericită și îndelungată.

Cu dor și dragoste sinceră,

Gavriil
16/IV-1918

*

Dorile Părinți!

Laudă bunului D-zeu, eu de prezent
sunt sănătos. - Vă rog să-mi scrieți
unde sunt frații mei - de se mai
găsesc în viață? — Imediat
mergeți la D. l. Notar și vă rugați
să binevoiască a-mi scrie tot
ce-ea ce e permis de cenzură.
Vă îmbrățoșez și sărut
Cu dor fiul Gavriil

16/IV-1918

Doriți Părinți!

Laudă bunului D-zeu, eu de prezent sunt sănătos. Vă rog să-mi scrieți unde sunt frații mei, de se mai găsesc în viață? Imediat mergeți la Dl Notar și vă rugați să binevoiască a-mi scrie tot ceea ce e permis de cenzură.

Vă îmbrățoșez și sărut
Cu dor, fiul

Gavriil
16/IV-918

*

18.IV.918

Doriți Părinți!

Îmi scrieți o singură carte
despre sănătatea D-stră
și mai mult nu-mi scrieți.

Cu dor, fiul

Gavriil

18.IV.918

Doriți Părinți!

Îmi scrieți o singură carte despre sănătatea
D-stră și mai mult nu-mi scrieți.

Cu dor, fiul

Gavriil

*

25. IV. 1918

Liebe Eltern!

Ich bin gesund. Bitte schön
Antwort.

meine adresse:
K. v. K. Quarantaine Station
Feldpost. № 559.

Grüsse und küsse an alle

Gavriil

1918 IV/25

25.IV.1918

Liebe Eltern!

Ich bin gesnund Bitte schön Antwort.

Meine adresse:

K.v.K. Qarantaine Station Feldpost nr. 559.

Grüsse und küsse an alle

Gavriil

1918 IV/25

▼
ANR, SJAN Sălaj, fond personal Gavril Câmpeanu, dosar
2/1915-1920, f. 21-26

15 1915. Scrisoare trimisă de matroana Motofelea din Maieru, soțului ei, pe front.

Maieru, 28.12.1915

Prea mult iubitul și doritul meu Ionică
Iată ieu al matalc cunoscută Ioana M
Te înștiințez căci noi pân la scrieria
Acești mică epistolă ne aflăm bine
Și suntem sănătoasă care sănătate

Dorim să-ți dăruiască Bunul Dumnezeu și matalc.

La mulți ani cu bucurie și sărbători fericite și cu bucurie să pitreci sănătos și voios.

Și vei ști dragul meu Ionică căci epistola de la mata trimisă o am primito cu mare și mare bucurie dar când o am cetito foarte tare mam supărat văzând câte afli așa beteag.

Și te rog săm scrie în ce feli iești beteag și despre ce teai betegit.

Dar te rog pui mâna epistola de la mine te rog foarte tare săm scrie cât de grabă că cum te mai afli căci foarte supărată sând și tare te rog de răspuns în scurt, te rog tare

Te mai salut dragul meu guriță dulci.

Pusei mâna pe condei

Ca săți scriu Ione hăi

Dar când prind ați scrie carte

Inimioara în mine arde

Și așa arde de cu foc

De nu pot să stau pe loc

Îți scriu carte cu mare dor

Of Iubitul meu Ion

Și ți scriu sara la lumină

Cu suspin de la inimă

Nu ți scriu așa ușor

Căi cu lacrimi din ochișori

Of Ionică asta cărticea

Să opui pe oremurea

Și va crește ofloricea

Floricica oînflori

Și Mata ovei iubi

Și ițineo amintire

Căi trimasă dela mine

Și voie bună îți dolesc

Ieu Iona și copilele

Pusei mâna pe condei
cã sãtu scriu Ione hã
dar cãnd mind atã scrie carte
inimicãrã in mine arde
si oã arde de cu fo
de nu pot sã stau pe loc
ãtu scriu carte cu mare dor
of Iubi tuã meu Ion
si tu scriu rãrã la lumina
cu suspin de la inimã
nu tu scriu aã ușor
cã cu lacrimi din ochi
of Ioncã asta cãrticã
sã opui pe oremurcã
si va crește ofloricã
floricã în flori
si Mãta orei iubi
si itineo amintire
cã tu mãsã dela mine
Si voi bunã ãti dorã
ieu Iona si copileã
si Dumitruã te salutã
toti dulci cu dor mare
si cu jele

of Ione gãndesc aã
cã deãș ãti cã teãș afla
in aer mãș arunca
si cu ochi teãș cãta
pãnce mi teãș afla
si of dulci teãș sãruta
de gãndesc cã aã avea
pe toatã viaã

Si mai de parte
voie bunã dela toatã
ãtu dorim multã voie
bunã si sãnitãte
le multã ani dimpurcã
si mai de parte aã mãi avea
te scrie dar deã com data
bunã Dumneruã sãti
dãncãscã sãnitãte si leucãrie
Dule carte dute tare
pãn la Ioncã indopãrtãre
nime sãnu te opricã
numã Ioncã sãte cãteãscã
si sãnu adãvãrãt iãci
ieu foarte mãm lãurãit
cãnd carte dela iel am cãpãtat

Si Dumitru te salutãm
Toți dulci cu dor mare
Si cu jele
Of Ione gãndesc aã
Cã deãș ãti cã teãș afla
În aer mãș arunca
Si cu ochi teãș cãta
Pãnce mi teãș afla
Si of dulci teãș sãruta
De cãndesc cã aã avea
Pe toatã viaã

Și mai departe voie bună dela tote șiț dorim
multă voie bună și sănătate la mulți ani dimpreună. Și
mai de parte aș mai avea ce scrie dar deo cam dată
bunul Dumnezeu săți dăruiască sănătate și bucurie

Dute carte dute tare
Pân la Ionică îndepărtare
Nime sănu te opriască
Numai Ionică săte cetească
Și spune adevărat căci
Ieu foarte tare mam bucurat
Când carte de la iel am căpătat

ANR, SJAN Bistrița-Năsăud, fond *personal Iustin Ilieșiu*, dosar
74, f. 1-1v

16 1916-1918, *Arapovo, Rusia. Scrisori primite de
Ianăș⁹⁹ Ciortan de la fiul său, aflat în prizonierat.*

Письменные сообщения допускаются только на
русскомъ, французскомъ и немецкомъ языкахъ¹⁰⁰.

Data din Arapova
23 Ianuarie și 6 februarie 1916

Dlui Ciortan Ianăș
în Nagylankas

⁹⁹ Probabil, Ionaș Ciortan.

¹⁰⁰ Se admite numai corespondența în limbile rusă, franceză și germană (traducere realizată de Octavian Dascăl, din limba rusă de până la reforma regulilor de ortografie ale limbii ruse, produse în 1917-1918).

Письменная сообщения допускаются только на русском, фран-
 цузскомъ и немецкомъ языкахъ.
 Data din Arad, 23 februarie al 1916 Doriti mei sarinshi aflati
 despre mine A bucuria Fiilor Ianas Ciortan ho sint bine
 sanatos din mila lui D-zeu Asamenia va poftesc si D-vo
 Bunul D-zeu sanatate sa va de Bunul D-zeu sanatate sa toate
 niamurile ce sa mai gasesc vii va salut cu dor ferbinte
 Dorita me fetita si Ana soție am speranta in atat puternicul
 care m-a scapat din mari primejdii sa mai vin odat
 acasa D-zeu catre cel curvios e bun dar catre cel rau e infrikoșat
 Sunt socaci la o cuina eu si un slovac si facem
 minajia la cincizaci de oameni si mai am 4 rumani care
 au fost si in țara noastră cu ei la țug Adresa mea aici
 cu litere veci ma asa sa scrie in Rusia
 Mănescu Coorman Emaseus Apranba nălbău zăbărb
 Mac. Koz. M. J. Teng. v. J. P. R. C. R. C.
 Rusland

Iubiții mei Părinți

Aflați despre mine, al D-voastră ficior Ianăș Ciortan că sunt bine sănătos din mila lui D-zeu, asămenia vă poftesc și D-voastră. Sănătate să vă de[a] Bunul D-zeu, sănătate la toate niamurile ce să mai găsec vii. Vă salut cu dor ferbinte. Dorita mea fetiță și Ana soție, am speranță în a tot puternicul care m-a scăpat din mari primejdii că mai vin odat acasă. Dumnezeu către cel curvios e bun, iar cătră cel rău e infrikoșat. Sunt socaci¹⁰¹ la o cuină¹⁰², eu si un slovac și facem minajiu la cincizăci de oameni și mai am 4 rumâni care au fost și în țara noastră cu ei la țug. Adresa mea aici, cu litere veci că așa cum se scrie în Rusia:

¹⁰¹ Bucătar, regionalism din Transilvania.

¹⁰² Bucătărie, derivat din kuhnja, bucătărie în limbile rusă și ucraineană.

Янешу Чертану, Станція Арапово¹⁰³, [Новый заводъ], Мос. Каз. ж.д.¹⁰⁴, Пенз. губ., Россія.

(lui Ianăș Ciortan, Stația Arapovo [Uzina Nouă], Calea Ferată Moscova-Kazan, Gubernia Penza, Rusia) (n. OD)

*

Письменные сообщения допускаются только на русскомъ, французскомъ и немецкомъ языкахъ

Epistolă dată din Rusia
în 1-14.II.1916

Prea iubiți și mult doriți ai mei părinți și iubita mea nevestă Ana și prea doritoare fetiță Ioana care din mila lui D-zeu mai suntem vii, aflați despre mine, al Dumneavoastră înstrăinat și iubit fecior Ciortan Ianăș că din mila Prea Bunului și Milostivului D-zeu sunt viu și bine sănătos. Rog pe Bunul D-zeu și pe Dumneavoastră să vă găsească mica mea epistolă în cea mai deplină sănătate. Sănătate la socri și la toate neamurile și despre mine nu fiți supărați că după cum e timpul de durere în lume nu sunt așa la loc rău. Îs 55 de oameni la lucru la Mori. Mori și o fabrică și e lucru greu

¹⁰³ Арапово, astăzi Kovytkino (КОВЫЛКИНО), centru administrativ al raionului Kovytkino și al așezării urbane Kovytkino din Republica Mordovia, Federația Rusă (OD).

¹⁰⁴ Московско-Казанская железная дорога (МКЖД) – Calea Ferată Moscova-Kazan, una din cele mai importante artere feroviare ale Imperiului Rus; construită în 1864-1916, magistrala traversa teritoriile guberniilor Moscova, Riazan', Tambov, Penza, Simbirsk, Kazan (OD).

dar și ...¹⁰⁵ destulă și am o coroană la săptămână. Dar sunt multe națiuni de oameni; sunt 7 națiuni tot din țara noastră, 8 limbi vorbesc aici ca la turnu babilon și români sunt 6, dar eu și cu un slovac sunt la cuhări. Nu trăiesc rău dar sunt foarte străin. Adresa am trimis-o în multe cărți dar îndărăt n-am mai căpătat nici un răspuns.

Vă salut cu dor fierbinte.

Cu stimă

Ciortan Ianăș

*

Письменные сообщения допускаются только на русскомъ, французскомъ и немѣцкомъ языкахъ

Arapova în 20/4 dată în ziua de Joi Mari

Doriții mei părinți, aflați despre mine, Ianăș al D-voastră doriți fecior că din mila lui Dumnezeu sunt bine sănătos, care sănătate vă poftesc și D-voastră și la dorita mea soție Ana și la a noastră iubită și de mine mult dorită fetiță Ioana. Sănătate la toate neamurile care mai sunt în viață. La mulți au venit cărți din Ungaria și din Austria dar eu n-am mai căpătat de când al plecat din Austria, dar eu trăiesc bine. Sunt 3 luni de când sunt cuhăr la cuină. Rog bunul Dumnezeu să-și întoarcă fața către popoare, să ne întoarcem odată la patria noastră care am scăpat din mulțimea plumbilor, Învierea lui Hristos să ne fie de folos. Vă salut cu dor.

Cu stimă, Ciortan Ianăș

*

¹⁰⁵ Indescifrabil.

Винерия

№. 6/1916

ПОЧТОВАЯ КАРТОЧКА

G. Ekanam

Cristian Tanas, nr 52 pm Sagittarius

nr p. Teregovs

in ungarie Banat

Kraso-Jarony Megu

Pariti Mi Parinti Ulati Despre Mine Al 2-voei
 Pariti Cristian Tanas ca din ~~un~~ mila lui D:-zeu
 Sint Bine Sanatos pana astazi Mekk in ziua de
 S:-Petru Mare Tomitate va Poftesc si D:-voastra spune
 la Dacita Me Toana Dada ii vie ka ku Ajutoriu lui
 D:-zeu Eu Mai vin odata Kas Lind is va intarce Mla
 Cătră Poporul Gol! si am primit si eu 2 carti
 una Dela Dada una Dela Muma Scrisă Nentăste Mis Buna
 ka steti de de mine ka mis vin si va rog Mai scria
 carti ca oi mai capete zuma in limba s' nina! si eu
 kas la loc Bun va Salut ku Tot Dela Mis si va la Kas eu
 stama Cristian Tanas Pe in Rusia Rusia me azai
 Cristian Tanas Pasionat Coman. Apanaba Mac. Kaz. sc.
 Terz. Rusland, Pacciu.

Arapova în 12 iulie 1916

Doriții mei părinți, aflați despre mine al D-voastră dorit Ciortan Ianăș că din mila lui D-zeu sunt bine sănătos până astăzi, adică în ziua de Sf. Petru, care sănătate vă poftesc și D-voastră. Spuneți la dorita mea Ioana, dacă îi vie că, cu ajutorul lui d-zeu eu mai vin odată acasă când își va întoarce mila către popoarele sale și am primit și eu 2 cărți, una de la tata, una de la muma, scrise nemțește. Sunt bucuros că știți de mine că sunt viu și vă rog mai scrieți cărți că oi mai căpăta vreuna în limba română. Și eu sunt la loc bun, vă salut cu dor de la mic și până la mare.

Cu stimă

Ciortan Ianăș

Ps. În Rusia adresa mea e așa:

Ciortan Ianăș Янешъ Чертанъ, Стан. Арапово, Мос.
Каз. ж.д., Пенз.<енская губернія>, Россія¹⁰⁶.

*

¹⁰⁶ Ianăș Ciortan, Stația Arapovo, Calea Ferată Moscova-Kazan, Gubernia Penza, Rusia (traducere realizată de Octavian Dascăl, din limba rusă de până la reforma regulilor de ortografie ale limbii ruse, produse în 1917-1918).

Arapova în 15-28 Ianuarie 1917

Doriții mei părinți și a mea soție Ana și dorita mea fetiță Ioana vă aduc la cunoștință eu, al D-voastră dorit Ciortan Ianăș că din mila lui D-zeu sunt bine sănătos la care asemenea vă poftesc și D-voastră o fericită sănătate să vă dea D-zeu. Și îmi pare bine că după toate cărțile care le-am primit acu am primit o carte de la Ana scrisă din decembrie. Am primit-o în 26 ianuarie și a fost scrisă românește și citind cuprinsul ei am înțeles că până atunci și al meu dorit frate se mai găsea în viață și mi-a părut bine că și fașii¹⁰⁷ Iosim Roescu îi viu. Ați căpătat carte la 2 ani că-i viu și dorita mea față îi pusă la școală. Și vă rog să-mi scrieți cărți. Tot românește că eu am primit multe nemțăști dar nu gândiți că tot vin și românești ca și nemțăști și să-mi scrieți de nenea Lazăr și de fașii Iosim.

Salutare și mult dor de întâlnire

Ciortan Ianăș
prizonier în Rusia

*

¹⁰⁷ Fășiu, fășii, s.m. (reg.; la pl.) bărbați care țin de soții două surori, cumnați.

LEVELEZOLAP HADIFOGYUNK RESZERE
SERVICE DES PRISONNIERS DE GUERRE
Portionement - Franc de port

9117
06a

James Cioran
Név Nom
Katonai rang } **Brak. Uraunka 1st**
Ezred, század }
Grade militaire }
Reg., Comp. } **Mag. 2. Tiszt.**

No. szám: _____
prisonnier de guerre

Éves **Russia / Russland**

RUSSIE. Gov. _____
Mesto na russskij adres, voenno-plynnogo: _____

Имя _____

Anna 4 III. _____

neve: **Cioran Lazar**
Nom **Lakasa Nagylankas**
Domicile
Felső **Nagylankas 472.**
Konditör
(Gross Address
adress nagyar)

Kedjel: Masifoglyvat Dyumellit de Talsoldó Hivatal, Budapest, IX., Úllői-út 1.

Magyarország, június 12-én 1917.

Iubite frate Janasa primeste și mult dorită
și mult dorită sănătate de la mine
al tău frate Lazar și de la Muma și de la
Tuțu și de la iubita ta nevastă Ana
și de la iubita și mult dorită ta fată
Ioana și de la nevasta mea Crina și
de la copilul meu Lazar. Iubite frate
Janasa: eu ti-am scris multe cărți dar
și părinții noștri în ocupatul de la
tine și noi suntem mereu tate răniți
ca și mine. Te rog să-ți scrii și să-ți
și scrie adresa mea răniților
și de la Lazar. Cu iubire.

Nagylankas la 12 iunie 1917

Iubite frate Ianăș primește și mult dorită
sănătate de la mine, al tău frate Lazăr și de la Muma și
de la Tuțu și de la iubita ta nevastă ana și de la iubita și
mult dorita ta fată Ioana și de la nevasta mea Crina și

de la copilul meu Lazăr. Iubite frate Ianăș, eu ți-am scris multe cărți dar și părinții noștri ...¹⁰⁸ de la tine și noi suntem toți sănătoși cum ne-ai lăsat. Dumnezeu să te ajute și să te aducă acasă sănătos.

Lazăr Ciortan

*

Arapova în 7 și 20 iunie 1917

Doriții mei părinți, prin această mică epistolă vă fac cunoscut că sunt viu și bine sănătos până azi, care sănătate asemenea vă poftesc și D-voastră să vă dăruiască bunul D-zeu. Sănătate la a mea soție Ana și la mult dorita mea pruncă Ioana. Sănătate la toate N[eamurile] noastre de la mic la mare. Am primit o carte scrisă din 1916 august de la doritul meu frate din Icini, din Austria, până atunci a fost viu și sănătos. Vă rog mai scrieți-mi Tuțu e tot acasă or l-o fi dus la cătănie și despre nenea Lazăr mai știți viu îi sau nu și adresa lui fașii Iosim trimiteți-o și de Samoilă e acasă or nu și de mine dragii mei părinți n-aveți grijă că am un an și 5 luni de când mis cuhăr, trăesc bine¹⁰⁹

*

¹⁰⁸ Indescifrabil.

¹⁰⁹ Indescifrabil.

Luncaviția, 11 iunie 917

Iată dragă iubite și mult dorite al meu soț Ianășă prin aciastă mică epistolă îți fac de cunoscut că nis toți vii și sănătoși prin care și ție îți poftesc cia mai dorită și fericită sănătate de la mine, a ta iubită și de tine despărțită soție Ana și de la iubita și mult dorita noastră fată Ioana și de la muma și de la tuțu, adică de la părinții noștri și de la tuțu Ștefan și de la muma și de la toate niamurile și de la Samoilă. Iubite Ianășă am capatat cartia care ai scris-o în ziua de zăpostit¹¹⁰, cu care bucurie și noi avem 2 vacii, una fătată una deacu fată și fășiuțu Iosim îi prins iar în rusia. Eu țiam scris andresa în 2 cărți numai că nuleai căpătat. Te salut cu mult dor și jale eu iubita soție Ana. Iubite al meu frate Ianășă și eu sunt acasă, atău frate Lazăr. Te salut cu mult și jale eu și Crina și copilele mele. Lazăr.

*

Arapova în 20/8 1917

Pria iubiți și mult doriți a mei părinți și soție Anna și drăgălașă fetiță Ioana aflați despre mine a D-tră dorit Ciortan Ianăș că sunt viu și bine sănătos cu ajutorul bunului D-zeu până la timpul de față dară dorul D-voastră mă apasă tare, tocmai acu am primit o carte scrisă din 1 mai de doritul ninia Iancu Simidrașcu și cetind cuprinsul ei m-am bucurat în înțelegând că până la acel timp ați fost toți la viață și sănătos, apoi cam târziu merg cărțile și a mele și a Dtră dară totuși

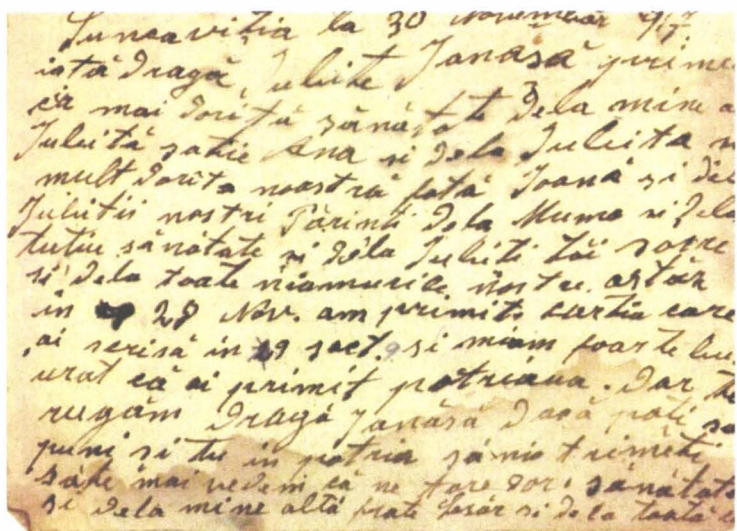
¹¹⁰ Ziua de Lăsata secului, regionalism din Banat.

sunt bucurosi când primesc câte una și până la acel timp și doritul meu trate au fost în viață și fașiu Iasim îi tot prins în acista țară și sperez în D-zeu că dară ni-o ajuta să mai fim la olaltă în aciastă lume deșartă, și o karte am din iulie tremesă de doritul mei trate și a patra tot din iulie și mi-au alinat puțin dorul văzând jalnica mia mumă lângă față.

Vă salut cu dor și jale pe cetitor și ascultător.

Ciortan Ianoș
prizonier în Rusia

*

Luncaviția la 30 novembar 1917
iată dragă iubite Janasă primește
cea mai dorită sănătate de la mine a
Iulietă soție Ana și de la Iulietta
mult dorita noastră fată Ioana și de
Iulietii nostri părinți de la Muma și de la
tutur sănătate și de la Iulietă lui soție
și de la toate niamurale noastre. Artor
in 28 Nov. am primit cartea care
ai scrisă in 29 sept. și mi-am foarte bu-
urat că ai primit patrioana. Dar de
regam dragă Janasă dacă poți sa
puni și tu in patrioă și mie trimiteți
să știu mai vesem că ne face dor și sănătate
și de la mine altă parte bror și de la toată

Luncaviția la 30 novembar 1917

iată dragă iubite Ianoșă primește cea mai dorită
sănătate de la mine, a ta iubită soție Ana și de la iubita

și mult dorita noastră fată Ioana și de la iubiții noștri Părinți, de la Muma și de la Tuțu sănătate și de la iubiții tăi socri și de la toate niamurile noastre. Astăzi, în 28 Nov. am primit cartea care ai scris în 9 sect. și m-am foarte bucurat că ai primit potriaua¹¹¹. Dar te rugăm dragă Ianășă dacă poți să ajuni și tu în patrie sămi trimeți să te mai vedem că ne e tare dor.

Sănătate și de la mine, al tău frate Lazăr și de la toată lumea.

*

Norovciat în 2 și 15 Fevroare 1918

Doriți mei Părinți și Iubită Soție Anna și mult Dorita mea Fată Iona kare mai sunteți vii din mila Bunului D-zeu, aflați despre mine a d-tră dorit Ciortan Ianoș kă sunt bine sănătos până az adekă în ziua Întâpi[nării] Stretenii¹¹² D-lui Nostru Isus Kristos, Astăz am Împlinit Trei Ani dekând mam despărțit de d-voastră. Dară Mulțamesk Bunului D-zeu kă am petr[ecut] vremia în cia mai deplină sănătate. Rog pe Bunul D-zeu ka și D-tră să vă susțină viața și sănătatea, până va veni timpul de întâlniri. Vă salut ku dor și jale, aștept degrabă întâlnire.

Cu stimă

Ciortan Ianoș

*

¹¹¹ Potrea: fotografie, regionalims din Banat.

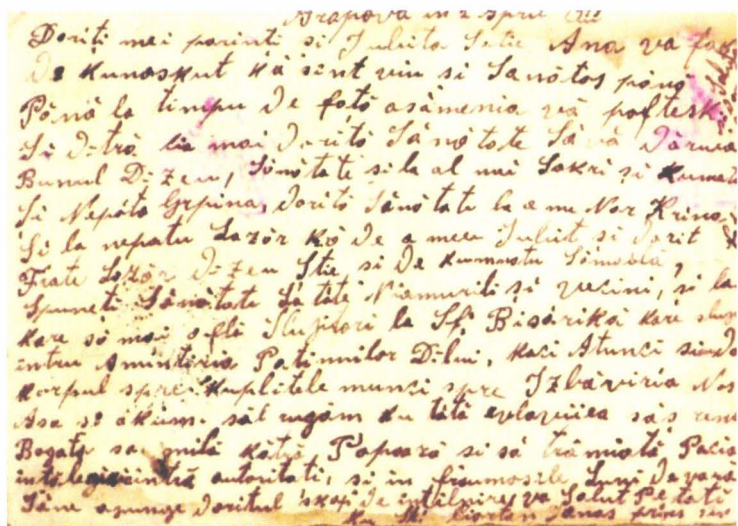
¹¹² Stretenia: denumirea populară a sărbătorii Întâmpinarea Domnului, derivată din slavonă.

Norovciat în 6 și 19/II 1918

Doriți Mei Părinți și Iubită Soție Anna și Mult Dorita Mia fată Iona kare mai sânteți Vii din îndurarea lui D-zeu aflați de mine a D-tră Dorit Ciortan Ianăș kă sunt viu și Bine sănătos până la timpul de față, asămenia vă Poftesk și D-tră cia mai dorită Sătătate să vă Dăruiască D-zeu, vă pof[tesc] sărbători fericite pe Sf. Paști și mai departe. Am Speranță în D-zeu kă dară îmi va cânta în țara Noastră. Mai am aici în Lagăr unu din Rusia, din Teregova. Vă salut pe toți și tote Niamurile.

Ciortan Ianăș

*

Arapova în 2 aprilie 1918

Arapova în 2 aprilie 1918

Doriți mei părinți și Iubita Soție Ana vă fak de kunoskut kă sunt viu și sănătos până la timpul de față

asămenia vă poftesk și D-tră cia mai dorită sănătate să vă dăruiască Bunul D-zeu, sănătate și la ai mei sokri și kumnat și Nepoata Gripina, dorită sănătate la a me Nor Krina și la nepotu Lazăr kă de a meu iubit și dorit Frate Lazăr D-zeu știe și de kumnatu Samoilă. Spuneți sănătate la tote Niamurile și vecini, și la kare să mai află slujitori la Sf. Biserikă kare sluj[esc] întru Amintirea Patimilor D-lui, kaci Atunci simdă korpul spre kumplitele munci spre Izbăvirea Nos[tră]. Așa și akum să-l rugăm ku totă evlaviiea săș ...¹¹³ Bogata sa milă kătră Popoară și să trămiată Pacia, înțălegirea întră autorități și în frumoșile Luni de vară să ne ajungă Doritul skop de întâlnire. va Salut pe toți ku ...

Ciortan Ianos prins

*

Drohobjez¹¹⁴ în 26 Mai 1918

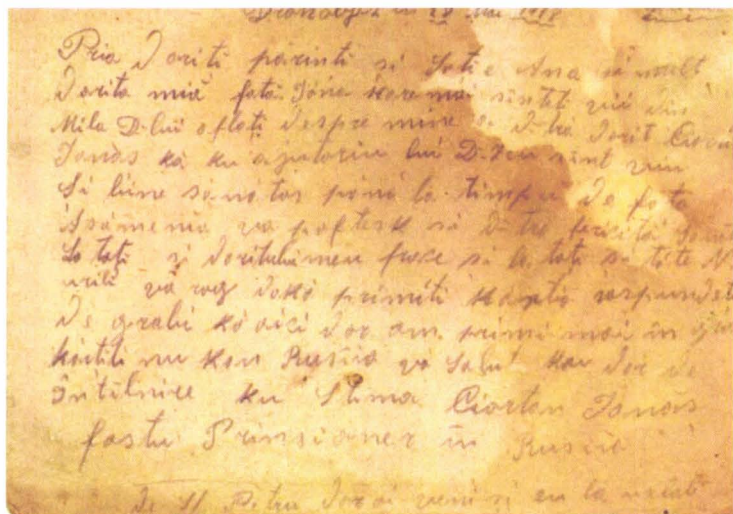
Doriți mei părinți și soție și fată Iana. Aflați despre mine al vostru Ianăș kă sunt viu și sănătos până la timpul de față, asămenea vă poftesc și D-tră la toți și tote Niamurile și fericită sănătate. aștept răspuns

Ku Stimă Ciortan Ianăș
fost prinsioner în Rusia

*

¹¹³ Indescifrabil.

¹¹⁴ Drohobycz, Galiția.

Drohobjez în 28 Mai 1918

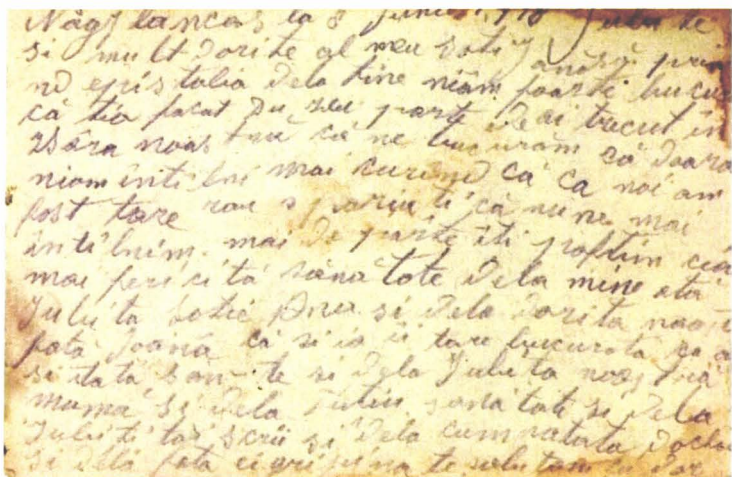
Pria Doriti părinți și Soție Ana și mult Dorita mia fată Iona kare mai sânteti vii din Mila D-lui aflați despre mine a D-tră Dorit Ciortan Ianăș kă ku ajutoriu lui D-zeu sunt viu și bine sănătos până la timpul de față, asăminia vă poftesk și D-tră fericită sănătate la toți și Doritului meu frace și la toți sănătate Nianumurili.

Vă rog dakă primiți kartia răspundeți de grabi kă aici dar am primi mai în grabă kârțili nu kan Rusia. Vă salut ku dor de întâlnire

ku Stimă Ciortan Ianăș
fostu Prinsioner în Rusia

De Sf. Petru dar oi veni și eu la urlab

*

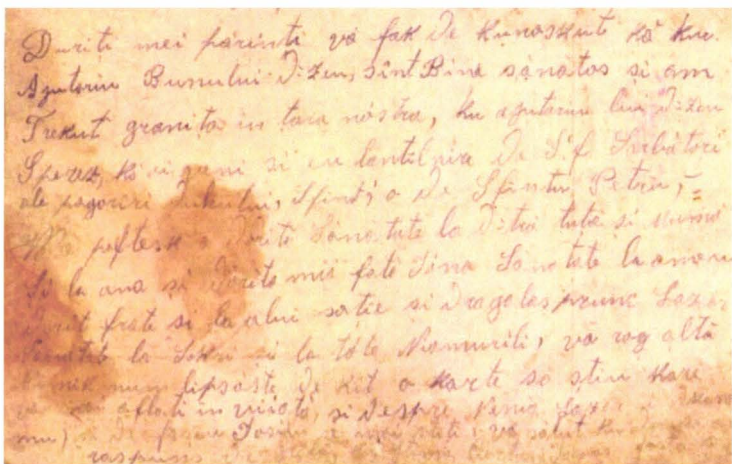
A photograph of a handwritten letter in Romanian script on aged, yellowed paper. The text is written in a cursive hand and is somewhat difficult to read due to the ink bleed-through and the style of the handwriting. The letter appears to be dated June 8, 1918, and is addressed to Nagylankas. The content of the letter, as transcribed in the adjacent block, expresses affection and concern for family members, including a wife, daughter, and mother-in-law, and mentions a desire to meet again.

Nagylankas la 8 Iunie 1918

Iubite și mult dorite al meu soț Ianăș primind epistolea de la tine neam foarte bucurat că ția făcut D-zeu parte de ai trecut în țara noastră că ne bucurăm că doară niam întâșni mai curând că noi am fost tare rău spărieți că nu ne mai întâlhim. Mai departe îți poftim cea mai fericită sănătate de la mine ata iubită soție ana și dela dorita noastră fată Ioana că și ia îi tare bucuroasă ...¹¹⁵ și atâta sănătate și de la Iubita noastră mumă și dela Tuțu sănătate și de la Iubiții tăi socri și dela cumnatata Dochea și dela fata ei Gripina. Te salutăm cu dor.

*

¹¹⁵ Indescifrabil.

<21 iunie>

Doriți mei părinți vă fak de kunoskut kă ku Ajutoriu Bunului D-zeu sunt Bine sănătos și am Trekut granița în țara noastră, ku ajutoriu lui d-zeu sperez kă oi veni și eu lantâlnire de Sf. Sărbători ale pogorârii Duhului Sfânt, or de Sfântu Petru, Vă poftesk o dorită Sănătate la d-tră toți și la Ana și dorita mia fată Iona sănătate la omeni. dorit frate și la a lui soție și drăgălaș prunc Lazăr. Sănătate la sokri și la tote niamurili, Nimik num lipsăște de kît o karte să ș[tiu] vă mai aflați în viiață și despre Nenia La[zăr] ... și de fășâu Iosif și mai știți kă vă salut...

Cu stimă

Ciortan Ianoș

▼
ANR, SJAN Caraș-Severin, Colecția de documente Ilie Iova, 1916, f. 1v, 2v, 5v, 6-6v; 1-17, f. 2v, 9v, 10v, 12v, 22v, 23v; 1918, f. 2v, 3v, 4v, 8v, 9v, 10v, 12v.

17 1915, iunie 22/iulie 5, Petrograd. Raport adresat de Constantin Diamandy, ambasador al României în Rusia, lui Ion I. C. Brătianu, prim-ministru al României, referitor la situația lui [Eugen] Goga, fratele poetului Octavian Goga, soldat român în armata austro-ungară aflat în lagărul de prizonieri de război de la Tomsk, care solicita cetățenia română.

Petrograd, 22 iunie/5 iulie 1915

Scumpe Domnule Președinte al Consiliului,

Într-o convorbire pe care am avut-o aici cu un reprezentant al presei oficioase rusești, el a emis în treacăt ideea că întâmplându-se ca italienii să aibă nevoie de concursul militar al sârbilor, aceștia ar putea în schimb să ceară compensațiuni la delimitările teritoriilor ce ar reveni Italiei.

Aceasta îmi pune în gând că în ceea ce privește Banatul ar fi chibzuit să fim garantați din partea sârbilor, oricare ar fi concursul lor militar eventual: de pildă printr-o ratificare a convențiunei cu Tripla sau Quadrupla Înțelegerere.

*

Deși am stăruit și eu pe lângă marchizul Carlotti n-am putut avea până acum de la guvernul său deslușire în privința naturii și redacțiunei între Italia și Puterile Triplei Înțelegeri. Socot însă că dacă am ajunge și noi la o asemenea convențiune, calitatea de aliat eventual și al Italiei ne-ar da dreptul a cere deslușiri în mod direct și stăruitor. Pe cale indirectă am putea

căpăta informațiuni prin Legațiunea noastră din Londra, unde tratatul a fost semnat.

*

În alt ordin de idei, coloane numeroase de prizonieri austro-ungari au trecut deunăzi prin Petrograd. Am putut remarca cât de asemănătoare este la distanță uniforma lor cu a noastră și m-am gândit la confuziuni tragice ce s-ar putea eventual întâmpla. Cum schimbarea de uniformă este o chestiune lungă și complicată mă întreb dacă pentru a putea fi distinsă, armata noastră n-ar putea fi înzestrată cu șepci de tipul rusesc având apărătoarea pentru urechi legată pe deasupra cu șireturi.

*

Am primit o scrisoare de la fratele poetului Goga, prizonier la Tomsk, care solicită să intre în țară sau a fi naturalizat român.

Știu că și Poklewsky a făcut demersuri aici în această privință, se vede însă fără rezultat.

Supun aprecierii Domniei-voastre, dacă n-ar fi mai bine să așteptăm mersul evenimentelor, care ar putea aduce o dezlegare favorabilă cererii lui.

*

În afară de ajutoarele pe care le-am distribuit și pus a fi distribuite printre prizonierii români, supuși austro-ungari, la Moscova, Kiev, Petrograd și Przemysl, am trimis deunăzi suma de o mie lei pentru a fi distribuită în Siberia, unde pe cât mi s-a scris, s-ar afla actualmente, 1195 de prizonieri de origine română.

Primește, te rog, scumpe Domnule Președinte
al Consiliului, sentimentele mele de devotate amicitii.
Excelenței Sale,
Domnului I. I. C. Brătianu

ANR, SANIC, fond *personal Diamandi Constantin*, dosar 30,
f. 155-156v

18 1917-1918. *Scrisori de pe front trimise de soldați
rudelor de acasă.*

21/III 1917

Stimate Domnule

Cu puținele aceste cuvinte veți ști despre mine
Maței Vasăle cumcă mă aflu bine și sunt Sănătos.
Asămenea vă poftesc și Dumilor vostre tot binele și
sănătatea să vio dăie bunul și în duratul Du-zău, apoi
veți ști despre mine că eu până acum am fost în Spital
căci am fost cam marod dar acum nu sunt la Compane
care am fost fără sunt la al 9; apoi timpul pre aici i
foarte urât că tot ninge și foarte mare frig și vânt mare,
apoi noi sunte 6 toț dela noi, apoi eu de cân sunt aici
mam întâlnit și cu ficoru nănașului cu Niculaie dar
foarte fain ficor sau făcut și sănătos cât am fost la 14 C
numai odată nem întâlnit dar nam putut să stăie mult să
povestim dar acum ne întâlnim mai des că suntem mai
aproape. tot mereu ne Sfătuim să povestim despre toate

20/1977.

7

Stimate, Domnule.

Cuprîndîndele, acestor curînd,
nu şti despre mine Noşter Vasile.
Puncea moi ofler hîne şî sunt Sincitor
Asămenea voi puştos şî Dumilor -
vostre tot hîne şî sincitor sîncie
doie hîne şî in dîroctul Lu - doie,
oşoi nu şti despre mine cîi eu pînă
ocum am fost in Spital cîi am fost

com moşat dar ocum nu sunt lor
Companea cîi am fost fîrei sunt lor
at g: oşoi timpul, pre cîi ipocrite
nu cîi tot nîngi, şîi foart mare frig,
şî vînt mare, oşoi noi suntem C tot
de la noi, oşoi eu de cîi sunt cîi
mom întîl nu şîcîi ficu noi noşter
in Mîncărie dar foart fîcîi ficu noi
foart şîi Sincitor cîi am fost la 14. C.
numai ecatai nem in tîl nu şîcîi

nouă putut să stăie mult să jurești
 dar acum ne în țil năim mai des să
 sintem mai aproape. Tot merem ne
 Spătim și jurești des pre teat
 apoi de altă om. Alucio hinc năimoi.
 i puz și imblei fortune dar năimoi.
 să omor habele cu capete. adeci
 mers; bebelor. prei culă încoi sau
 parnit. mers; eri nu ori dăvaci
 so pōcut brăneluile să pre dălo

tuiboi săi primăi vora pumoi să
 ori dăvaci și pre cele nunt uremi
 roile săi cu parte de mult năimoi.
 Certe dăvaci năimoi cum de nu
 în Scin. |

vārey săi faceț hinc și să Spunet.
 lei ed mei pōri ut multoi veie.
 hūnoi și Sincitate și năimoi săi
 în scie săi de rind mai om pre dăvaci

vă rog cu toate nemai având ce vă
Scrie. puftesc multă Sănătate
și bucurie și zile în delungate.
la Domnul și la Domna.
vă rog și pre Dumneavoastră
de câteva cuvinte.
vă salut cu dor până la revedere.
eu Maftai Vasăle.

apoi de alta am ducio bine numai i frig și îmblă
fortune dar micuță că amus babele cu cojocel. adecă
merși babelor preacolo încă sau pornit, merși ori nu ori
doară sa făcut brândușăle că pre acolo trăbă căi
primăvară frumoasă ori doară și precolo sunt vremi
răle că eu foarte de mult nu capăt Carte dea casă nu știu
cum de nu îm Scriu.

vă rog să faceți bine și să Spuneți la ai mei Părinți
multă voie bună și sănătate și îi rog că să îm scrie că ce
rând mai au pre acasă apoi cu toate nemai având ce vă
Scrie puftesc multă Sănătate și bucurie și Zile în
delungate la Domnul și la Domna.

vă rog și pre Dumneavoastră de câteva cuvinte.
vă salut cu dor până la revedere.
eu Maftai Vasăle

*

Epistola 12 Mai

8

Prima mult iubite și iudate
Domnule jude și Doamnă iată
prin puține cuvinte veți ști
și despre mine al domniilor
noastre rân Ioan căci cu aju
toarea lui Dumnezeu mai aflu
bine și seratos multamăsc lui
Dumnezeu și apoi cu toate căci
ii pe noroșii cum arne bucurie
l Dumnezeu așa a fi căci nu este
alt madrea și apoi cu celie
laute veți ști căci emerge bine
și apoi mai noy Domnule jude
și felicită ii mai curător și pe
ai mei cum și mai facă căci
ii es mai ne procepuțe și apoi
mai multamăsc Domnule jude
fântă freemos căci mică

Epistolă 12 mai

Prima mult iubite Domnule jude și Doamnă iată
prin puține cuvinte veți ști și despre mine al domniilor

voastre văr Ioan căci cu ajutoriu lui Du-zeu mă aflu bine și sănătos mulțămăsc lui Du-zeu și apoi cu tote aici îi pe norocu cum a vre bunul Du-zeu așa a fi căci nu este alt modu și apoi cu celielalte veți ști că merge bine și apoi vă rog Domnule jude și fi bun îi mai învață și pe ai mei cum să mai facă căci ei îs mai nepricepuți și apoi vă mulțumesc Domnule jude foarte frumos căci mi-ai prins foarte mult bine căci la ...¹¹⁶ am fost foarte lipsit căci nu umblă nici ...¹¹⁷ îl are omu nul capătă aici tot umblă mai neregulat căci aici nu suntem lipsiți batâr nu este nici un sat să ai di unde cumpăra nemica căci și unde au fost no rămas pe aici unde suntem noi și mă rog să faci un bine și săm pui nește coperte și papir de scris căci nam pe ce să mai scriu câte aceste și apoi nemai având ce scrie decât că poftesc Domnule jude tot binele și sănătate dela bunul Du-zeu întru mulți ani.

*

Spătar Ion

Mai 31 1917

Epistola scrisă
de al Dumitale dorit Nepot

Veț ști despre mine că până la facerea aceștei mică epistolă mă aflu Sănătos și Asta Sănătate Poflesc și la Dumneavoastră și veț ști că am sosit foarte bine. Aicia nam pățit Nemica și veț ști că sunt ales
în Marș compane dar

¹¹⁶ Indescifrabil.

¹¹⁷ Indescifrabil.

nus supărat că avea ajutor Dumnezeu și de aici mai departe numai având ce scrie ca voe bună și sănătate să vă daie Dumnezeu Amin
rămâneț de bine voitori și
Sărut minurile Dumilorvoastră și la Doamna

*

Epistola făcută la 22 August
Stimate D-le,

Iată Uncheșule eu al D-tale nepot Gavrilă sunt bine și sănătos de care sănătate o am eu țe poftesc și D-tale.

Și au des o marș ...¹¹⁸ la Albania și acum am mai scăpat dar de puțină vreme

Și te rog uncheșule săm trimeț vreo doi bani se am pe drum că nu știu ziua când om porni.

Și ne mai având ce mai scrie decât voe bună Unchiule și la Domna D-tale și îți poftesc tot binele și sănătate și salut cu dulci cuvinte

eu al D-tale Nepot
Todorită Gabor

Gyulafehervary
Prin mine Maikra Titus
din Zagra

*

¹¹⁸ Indescifrabil.

Citanță

Subscrisul în a IX/9 1917
Gyulafehervary

Vei î[n]țalege uncheșule că până la tipăritura
acestei mică Epistolă mă aflu adevărat sănătos și am
înbrăcat în marș ...¹¹⁹ la Galița.

Și am primit sumă de bani de 40 kor¹²⁰ și îți
mulțămăsc din inimă și unde moi așăza țoi da eu
răspuns voie bună dorite uncheșule și te salut cu dulci
cuvinte și mă în[c]hin cu sănătate eu al D-tale nepot

Todorită Gabor

Și iar voiesc ați înștina că sunt supărat că sus
numai cu un zăgrian

Și am înțales că au fost vărurio Ion la urlab

Voe bună uncheșule și aseminia și la Domna
d-tale încă poftesc și o bună fericire și D-zău să ne ajute
la toți în veci amin.

Makra Titusz Zagra

*

¹¹⁹ Indescifrabil.

¹²⁰ Coroane.

Epistola scrisă inta 6 Octobâm

121

Pria Mult Dorite Domnule jude
și domnă iată și eu al dumnilor
vostre cunoscut Ioan Mă aflu în
deplin rinătos care a reminia vioprofex
să via revoluțiară lunul și atot
puternicul Dumnezeu și dumnile noastre
întru mulți ani fericit și să fac cunoscut
cumcă eu is la tuneri și sunt ales la cai
de atcum mibine nșmari miasfi cam
grecu pînă oi învăța dani mîroș
să faci un lene sām trimite vodoi
bani căci mîrau gătut și fari de
bani nu putem să fim și vam mai
scrie opestată nșstiu primitivă ori nu
și la fomeia încă iam scris vo 10 epistole
și nam căpatat nemica nșstiu ce sînd
maiorvete și mî roș să faci lene sām
trimiteți dumiavasta și sînd aveni
fomeia la dumiavasta ece cred
caci via intornă și fi bun și am trimite
vo 60 de corone vă salut cubere ece
Puica Ioan

Epistolă scrisă inta 6 Octobăr

Pria Mult Dorite Domnule jude și domnă iată și eu al dumnilor vostre cunoscut Ioan Mă aflu în deplin

sănătos care aseminia viopoftesc să vio rânduiască bunul și atot puternicul Dumnezeu și domnilorvostre ăntru mulți ani fericit și să fac cunoscut cumcă eu îs la tunuri și sunt ales la cai de alcum mibine numai miafi cam greu până oi învăța dară mărog să faci un bine săm trimiți vodoi bani căci mi sau gătat și fără de bani nu putem să fim și vam mai scris epistolă nuștiu primituați ori nu și la femeie încă iam scris vo 10 epistole și nam căpătat nemica nuștiu ce vând maiaveți și mă rog să faci bine săm trimități dumniavostreă și când aveni fomeia la dumniavostră eu cred căci via înturna și fi bun și îm trimite vo 60 de coroane. vă salut cu bine eu

Puica Ioan

*

Ianuari 4 Anul 1918

Stimate Domnule jude iată prin puține cuvinte veți ști și despre mine al Dumnilor voastre văr Ioan căci mă aflu bine și sunt sănătos mulțumesc lui Duzău apoi ...¹²¹ tote mai trec mai umblăm cu căruțele în pădure și după fân și apoi ne trece vinemi mai iute și mai am omini depăla noi și ne mai întâlhim și apoi tot odată vă poftesc Domnule jude tot bine și sănătate săvio renduească bunul Duzău și apoi vă poftesc Domnule jude Nasterea Domnului întru mulți ani fericiți vă salut cu dor.

*

¹²¹ Indescifrabil.

Epistola scrisă 26 februarie

Pria mult iubite și dorite Domnule jude și Domnă iată veți ști și despre mine al dumnilor voastre văr Ioan căci până acum mă aflu bine și sunt sănătos mulțam lui Dumzău dară iartă Domnule jude căci navam scris carte de mult căci nam putut căci am fost duși la în pușcat petri zile și apoi pe când am venit înapoi am avut alt lucru căci au venit vo duo sute de cai și nia împărțit la ei dară nusuntem în turda fără lîngă turd dară nus numai 3 kilom și sunte[m] pîn corțele pela omini în vale dară nu mult vom sta căci suntem împărțiți de mărs afară și apoi voi mai scrie eu dacă oi ved cum amai fi și apoi vă salut din inimă și vă poftesc tot bine și sănătate

*

La 19 Marte 1918

Iacă stimate d-le și mult dorite unchiule vei afla despre al d-tale nepot Gavrilă că sunt sănătos și la viață de care sănătate și poftesc și d-tale la mulț ani buni și fericit. Și vei ști că am primit bani care m'ai trimes și forte vă mulțamesc dorit unchiule.

Și acum sunt în rusia depart și aici e mai bine că se capătă ...¹²² pe bani de tot feliu.

Și pe aici tim foarte bun.

Gătând Cartia de scris îți doresc tot binele și o dulce voe bună și la Domna și la toate ale d-tale.

¹²² Indescifrabil.

ANR, SJAN Bistrița-Năsăud, fond *personal Alexa David*, dosar 151, f. 4, 7, 8-8v; dosar 157, f. 2-2v, 4-5v; dosar 174, f. 2; dosar 175, f. 2-2v; dosar 179, f. 1-2

19 *Schiță biografică întocmită de Vasile Scurtu despre Victor Russu, colonel în armata austro-ungară, denumit „spărgătorul de fronturi”, care a condus în Galiția un detașament propriu, „Russ Különitmény”, format din soldați recrutați în special din comitatele Solnoc-Dăbâca și Bistrița-Năsăud, cu sigiliul și insigna specială, formată din trei crenguțe de brad.*

Un erou năsăudean uitat: Colonelul Victor Rusu

de Dr. Vasile Scurtu

I. Scurtă biografie: Din simplu soldat, ofițer superior

La începutul primului război mondial, în cadrele armatei austro-ungare, cu Regimentul 32 din Dej pleca spre câmpul de luptă în Galiția și un simplu soldat pe numele Victor Rusu. Părinții săi (tatăl, Nicolae, fusese primpretor în Prundu Bârgăului, unde bunicul a funcționat ca director școlar; mama, Amalia, născ. Născuț, era din Năsăud) au avut 5 feciori: Valeriu, Victor, Alexandru, Nicolae și Liviu. Valeriu a studiat științele naturii la Viena, unde și-a luat doctoratul, devenind profesor la Pomârla (Moldova), iar după Unirea Transilvaniei (de la 1919 înainte), profesor la Liceul din

25

I 28

UN BROU NĂSAUDEAN UITAT: COLONELUL VICTOR RUSU

de Dr. Vasile Scurtu

I. Scurtă biografie. Din simplu soldat, ofiter superior

La începutul primului război mondial, în cadrele armatei austro-ungare, cu Regimentul 32 din Dej pleacă spre câmpul de luptă în Galiția și un simplu soldat cu numele Victor Rusu. Părinții săi (tatăl, Nicolae, fusese primpretor în Prundul Birgăului, unde a funcționat și ca director școlar; mama, Amelia, născ. Născuț, era din Năsăud) au avut cinci feciori: Valeriu, Victor, Alexandru, Nicolae și Liviu. Valeriu a studiat științele naturii la Viena, unde și-a luat doctoratul, devenind profesor la Pomirle (Moldova), iar după Unirea Transilvaniei, profesor la Liceul din Oradea; Liviu a murit ca medicinist în Viena; Alexandru - distins violonist - a devenit medic în Oradea; Nicolae, ofițer (locotenent) și la urmă ziarist la "Universal" în București; Victor, născut la 1870, termină cu "eminent" (primul în clasă), în anul școlar 1885/86, clasa a IV-a de liceu la Năsăud, unde tatăl său se stabilise pe atunci ca pensioner și funcționar la fondurile grănicerești. Tot la școl liceu studiaseră și ceilalți 4 frați ai săi. Fiindu-i familiei împovărată cu cinci copii la școală, tatăl s-a gândit să-l dea pe Victor la școala militară din Viena, profitând de avantajele ce i le oferea aceasta. Astfel, Victor îmbrățișează cariera armelor, devenind ofițer. Prin anul 1906, în urma unui strălucit examen la Academia militară din Viena, unde a fost șef de promoție, ajunge căpitan, ofițer de stat major. În școala superioară de război ofițerii austrieци erau obligați să învețe la

xx În lucrarea lui J. Noisil, "România ardeleni din Vecheul Regat și activitatea lor până la război" (Buc. 1923), între jurnaliștii români la loc de frunte e și Nicolae Rusu.

9 fidele probe "familie mare", care în "Noisil" nu a dat un
Brou - soldat, fidele amănunțite, în Oficiul de arhivă cu medicament
în "Noisil" nu s-a dat un
în "Noisil" nu s-a dat un

Oradea (În panegiricul său, 1929, se scriu următoarele: E fiul acelei familii mari, care în Victor ne-a dat un erou - soldat, fala armatei, în alexandru un medic savant și în colegul nostru Valeriu ne-a dăruit un suflet - om); Liviu a murit ca medicinist în Viena; Alexandru - distins violonist - a devenit medic în Oradea; Nicolae, ofițer (locotenent) și la urmă ziarist la „Universul” în București. În lucrarea lui I. Moisil *României ardeleni din Vechiul Regat și activitatea lor până la război* (Buc. 1929), între ziariștii români, la loc de frunte e și Nicolae Rusu; Victor, născut la 1870, termină cu „eminent” (primul în clasă), în anul școlar 1885/86, clasa a IV-a de liceu la Năsăud, unde tatăl său se stabilise pe atunci ca pensionar și funcționar la fondurile grănicerești. Tot la acel liceu studiaseră și ceilalți 4 frați ai săi. Fiindu-i familia împovărată cu cinci copii la școală, tatăl s-a gândit să-l dea pe Victor la școala militară la Viena, profitând de avantajele ce i le oferea aceasta. Astfel, Victor îmbrățișează cariera armelor, devenind ofițer. Prin anul 1906, în urma unui strălucit examen la Academia militară din Viena, unde a fost șef de promoție, ajunge căpitan, ofițer de stat major. În școala superioară de război ofițerii austrieci erau obligați să învețe la perfecție o limbă străină (slavă). Rusu își însușește aici limba rusă, care îi va folosi mult în timpul războiului.

Nu e fără importanță să menționăm că - așa cum rezultă dintr-o mitrică - nașul copiilor a fost distinsul botanist și academician Florian Porcius și soția sa Iuliana, născ. Șotropa (pe care Al. Odobescu i-a vizitat în comuna Rodna).

Victor Rusu ajunge aghiotant al șefului de stat major austriac. Este trimis apoi în Bosnia, Herțegovina și Muntenegru, pentru a organiza serviciul de spionaj

împotriva acțiunilor iredentiste sârbești. În toate părțile a dat dovadă de un spirit pătrunzător, cu sânge rece și bun cunoscător de oameni.

În anul 1907, în urma unui incident cu autoritățile militare austriece, părăsește cariera militară, ocupându-se cu diverse îndeletniciri, între altele și cu aceea de instructor de scrimă (la Viena) la diverși prinți și arhiduci, apoi administrator la ziarele românești Lupta și Foaia Poporului din Budapesta. A colaborat apoi la Reichrport și la Danzers Armee Zeitung. După unele informații, în acest timp ar fi fost și prin America și România, unde (la Turnu Severin) a avut și o carieră de piatră. A solicitat intrarea în armata română, dar a fost refuzat.

În astfel de situații neclare și nesigure îl surprinde anul 1914, când Austro-Ungaria intră în războiul imperialist, iar România era angajată în Tripla Alianță.

Dușmanii năvăliseră în Maramureș și se apropiau de ținutul natal al lui Victor Rusu, ajungând între 5-6 octombrie 1914 și în județul Bistrița-Năsăud.

Desigur că și dragostea față de situația grea a meleagurilor natale a contribuit la reînvierea și trezirea spiritului ostășesc în fostul ofițer de odinioară. În aceste zile grele soldatul voluntar Victor Rusu, în vârstă de 49 de ani, refuzând rangul din 1907, ce i se oferise acum, trece cu Regimentul 32 Dej prin Năsăudul lui drag, doarme o noapte în casa rudelor sale din Năsăud, părinții actualului profesor universitar și academician Leon Daniello și a surorii acestuia, Maria Maxim, profesoară în București, și se îndreaptă spre front. „Am stat de vorbă cu el în Năsăud amintindu-i de idealul nostru românesc. Era foarte modest și nu prea vorbea multe, se pare că ceva îl tulbura” - ne scrie Dumitru

Nacu, fost avocat și prefect de Năsăud și care a asistat și la înmormântarea lui Rusu (1918) în acest oraș.

Foștii colegi de oaste, acum deveniți ofițeri superiori, în frunte cu maiorul Dănilă Pop, viitorul general comandant al Corpului 6 de armată din Cluj, cunoșteau bine capacitatea și geniul militar al lui Victor Rusu. Datorită acestora, în scurt timp trece prin toată filiera gradelor inferioare, începând de la frunțaș. La începutul anului 1915 ajunge plutonier. În acest timp generalul Pflanze-Baltin, comandantul Armatei a 7-a din Carpații răsăriteni, vizitează unitatea generalului Fischer și-l însărcinează pe acesta să-i facă planul de luptă al frontului din sectorul său. Când îi prezintă planul terminat, generalul Pflanze-Baltin îl felicită pentru acest plan atât de ingenios executat. Fischer îi spune că felicitările trebuie adresate plutonierului Victor Rusu, el fiind autorul planului. Generalul comandant al armatei cere să-i fie prezentat Rusu. Din convorbirea cu el își dă seama că are de-a face cu un iscusit și distins ofițer. La raportul special al generalului către Curtea imperială, Rusu este avansat sublocotenent, după ce și înainte pentru faptele sale de arme fusese decorat cu cele mai înalte decorații ale gradelor inferioare, ca: medalia de argint, apoi de aur, terminând cu *signum laudae*, cea mai mare decorație a gradelor inferioare. Restul avansărilor îi vin toate peste rând, la alegere.

De la data avansării sale ca plutonier și apoi sublocotenent putem spune să începe adevărata carieră de arme și afirmarea talentului de militar a lui Rusu. Fiind încă numai plutonier, a pornit cu șase oameni pe cont propriu, a atacat cu succes rând pe rând tot mai multe patrule, a capturat mult material de război, a înarmat mulți partizani.

II. Detașamentul Rusu. Tratatamentul cu soldații

Bazat pe isprăvile și succesele lui războinice, Rusu cere și i se aprobă să-și formeze un detașament special numit „Russ Külömjitémeny”. Detașamentul avea sigil și o insignă specială din trei crenguțe de brad. Această insignă se vede și astăzi pe cărțile poștale și tabachera lui Rusu (în posesia noastră). Întrarea soldaților în acest detașament era voluntară. La început a avut 100 de oameni, apoi 200 și mai la urmă i s-a majorat numărul la 1000. Soldații săi erau recrutați de preferință din județele Bistrița-Năsăud și Solnoc-Dobâca, aproape exclusiv români. Toți erau oameni căsătoriți, între 36-42 ani, unii au lăsat acasă 13 copii; $\frac{3}{4}$ din ei serviseră, ca rezerviști, numai 8 săptămâni; țărani de la munte, cu strămoși aspri și războinici. În câteva săptămâni, Rusu i-a format în așa fel încât a putut porni cu ei împotriva dușmanului. El cunoștea sufletul țaranului român și s-a dovedit un adevărat educator al acestuia. Le vorbea și comanda numai în limba română. Om înalt și bine făcut, la plăcuta-i înfățișare exterioară se adăugau alese însușiri sufletești: deștept, cult, inteligent, sobru, corect. În societate, ne spune octogenarul Moise Baltă, fost secretar de legăție, care l-a cunoscut aproape ani în șir la Budapesta, era foarte plăcut și manierat, dar cam tăcut. Se uita cum vorbesc alții și din când în când își spunea și el câte o părere.

Iată cum ni-l descrie actualul colonel pensionar Vasile Mosora, care a servit cu el în garnizoana Eger: „Victor Rusu a fost un bărbat chipeș, inteligent și bine pregătit. Un soldat desăvârșit care aplica regulamentele ad literam, explicându-le la instrucție pe înțelesul tuturor. A fost și sever, însă drept, binevoitor și iubit de ofițeri și soldați.

În regiment a fost însărcinat cu conducerea aplicațiilor temelor de război, dovedind cunoștințe vaste în aplicarea strategiei și tacticei, atât la aplicațiile pe hartă, cât și pe teren.”

Prin felul său de a fi și de a se comporta cu soldații și-a atras iubirea și dragostea acestora, care îl fanatizau și adorau ca pe un zeu.

Dar pe lângă soldații din detașamentul său, Rusu dispunea de o întreagă rețea de informatori. Pe toată linia frontului Kolomea-Snyatin până la Wisnitz Kutu, el avea numai prieteni și spioni în aproape fiecare pădurar, jandarm, primar și cioban. Era ajutat și de cunoașterea perfectă a limbii ruse. Populația localnică, tineri și bătrâni, bogați și săraci, doamne distinse și cerșetori, erau în serviciul detașamentului. Ei îndeplineau serviciul de recunoaștere, siguranță și informații. Treizeci și șase de informatori permanenți adunau știrile. La aceștia se mai adăugau 15 copii între 13-14 ani, „draci împieliați”, cum îi numesc unii foști soldați de detașament. Nici un pas nu putea face dușmanul în Galiția de răsărit fără ca Rusu să nu afle de 36 de ori. Dintr-un singur sat s-au anunțat 36 de huțuli ca voluntari la detașament. Pe aceștia i-a angajat la diverse corvezi (treneri). În astfel de împrejurări soldații lui Rusu trăiesc numai pentru luptă, iar după luptă se puteau odihni liniștiți. Serviciile aduse în acest fel întregii armate erau incomensurabile.

Rusu se îmbrăca, mânca și dormea la un loc cu soldații săi. Toate informațiile culese de autorul acestui articol de la pușinii săi foști soldați de pe Valea Someșului, acum octogenari, sunt elogiul la adresa comandantului.

Macidon Țilea din Leșu (jud. Bistrița-Năsăud), intrat în detașamentul Rusu în martie 1915, ne

povestește între altele că înaintând împotriva dușmanului au ajuns cu unitatea în pasul Prislop. „Din Prislop vedeam oile în Piciorul Oancului (muntele Leșenilor, n.n.). Da' să fug până la oi și iar să vin înapoi? Când să trec, erau cehii pe drum; m-au prins și m-au dus înapoi la batalion. A doua zi iar dau să fug din Putredu. Iar m-au prins și m-au dus la raport la batalion; pedeapsa era cu moartea. La raport: Victor Rus. El mă întreba, eu nimic.

– Mă, român ești, ungar? Vorbește cu mine că nu ți se întâmplă nimic! Vorbește cu mine ca și cum aș fi tata-t'oi!

– Ia, acolo am vrut să fug la oile celea!

– De unde ești?

– Din Leșu, cercul Rognii.

– Mă, mai fugi?

– Nu! Am vrut să mă duc până acolo și să vin înapoi!

– Mă, nu fugi, că peste trei zile îți dau o permisie! M-o iertat.”

Același fost soldat mărturisește în continuare: „Era o mirare la Leșu că eram la Victor Rus. Nu prea mureau oamenii din cioportu lui Rus; nu te băga în foc decât pe bază.” Într-adevăr, din noiembrie 1915 până la Paști, 1916, Rusu a pierdut în total 21 oameni, în morți, răniți, bolnavi și dispăruți. Cei care au căzut au fost victima îndrăznelii lor: voiau să fie primii la luptele de noapte, sau fugeau pe alte drumuri mai scurte și cădeau în mâinile dușmanului.

Florea Pușcariu, din com. Parva (jud. Bistrița-Năsăud) a fost caporal în compania a doua a lui Rusu, din 1916-1918. „Când am venit întâi la detașament comandantul m-a primit râzând, spunându-mi: Mă bucur că mai am încă un rășinar aici!” (aluzie la „clopul”

detașamentul Rusu în martie 1915, ne povestește între altele că înaintînd împotriva dușmanului au ajuns cu unitatea în pesul Prislop. "Din Prislop vedeam oile în Picioru Căncului (muntele leșenilor, n.n.). De' să fug pînă la oi și ieră să vin înapoi? Cînd să trec, erau cehii pe drum; m-au prins și m-au dus înapoi la batalion. A doua zi ieră deu să fug prin Putredu. Iar m-au prins și m-au dus la raport la batalion; pedepsa era cu moartea. La raport: Victor Rus. El mă întreba, eu nimic.

- Mă, român ești, ungar? Vorbește cu mine că nu ți se întîmplă nimic! Vorbește cu mine ca și cum aș fi tate-t'oi!

- Ia, acolo am vrut să fug la oile ceale!

- De unde ești?

- Din Leșu, cercul Rognii.

- Mă, mei fugi?

- Nu! Am vrut să mă duc pînă acolo și să vin înapoi!

- Mă, nu fugi, oă peste trei zile îți dau o permisie!

M-o iertat".

Aceleși fost soldat mărturisește în continuare: "Era o mirare la Leșu că eram la Victor Rus. Nu prea mureau oamenii din ciocortu lui Rus; nu te băga în foc decît pe bază". În adevăr, din noiembrie 1915 pînă la Paști, 1916, Rusu a pierdut în total 21 oameni, în morți, răniți, bolnivi și dispăruți. Cei care au căzut au fost jertfa îndrăznelii lor: voiau să fie primii la luptele de noapte, sau fugeau pe alte drumuri mai scurte și cădeau în minile dușmanului.

Florea Pușcariu, din com.Parva (jud.Bistrița-Năsăud) a fost caporal în compania a doua a lui Rusu, din 1916-1918."- Cînd am venit întîi la detașament comandantul m-a primit rîzînd, spunîndu-mi: - Mă bucur că mai am încă un rășinar aici!" (aluzie la "clopul" rășinit pe care-l poartă vara ciobanii din părțile Năsăudului). Aceleși ne-a povestit cum odată căpitanul Csongredi a legat

rășinit pe care-l poartă vara ciobanii din părțile Năsăudului). Același ne-a povestit cum odată căpitanul Csongradi a legat la stâlp 20 de soldați pentru că fiind noaptea în patrule și-au mâncat și ultima rezervă de alimente (tartalék). Auzind Rusu de acest lucru, a venit personal, a dat ordin să-i dezlege imediat pe soldați, pe căpitan l-a bătut cu bâta în fața lor și l-a mutat imediat din acea unitate. Știrea ne-o confirmă și Prunean Ion, din Iclod-Dej: „Se purta bine cu toți soldații - ne mărturisește în continuare Pușcariu -, ne dă chiar și din merindea lui, iar de răniți se îngrijea în mod special. Aveam hrană bună, în plus rom și vin. Era ca un părinte al nostru și tare îl iubeam și-l ascultam mai amar ca pe un părinte. La atac mergea totdeauna în fruntea noastră. Știa rusește și de multe ori vorbea cu sentinelele rusești, mergea noaptea prin decungurile dușmanilor.”

„O dată am mers cu el noaptea și am văzut o patrulă rusească. Ne-a comandat să nu mișcăm, căci zicea: ei vin la noi. Dar n-au venit. Atunci ne-au dat ordin să împușcăm peste ei, dar să nu-i omorâm. Am tras, ei au strigat predaiti și s-au predat toți. I-am dus la noi. Rusu i-a tot întrebat mai multe și se purta frumos cu ei; le da mâncare și-i punea să măture.”

Fostul plutonier major în detașamentul Rusu, Onisim Sîngeorzan din Șanț (jud. Bistrița-Năsăud), născut în 1888, ne spune: „În școala lui Victor Rus, soldații învățau cum să lupte cu viclenie, ca dușmanul să fie prins viu, fără a fi batjocurit sau omorât. Rusu se pregătea mai mult pe oameni instruiți pregătiți și de el. A ținut pe lângă el numai soldați români năsăudeni și de pe Someș. Se purta foarte bine cu soldații, iar ei țineau la el ca la tatăl lor sau ca la familiile lor.” În continuare ne povestește Onisim Sîngeorzan cum în

luna mai 1916 la Stri (Polonia), sergentul Mican George a fost prins de dușmani, care îl duceau între baionete. Prin eroismul personal, strigând mereu: „Săriți fraților, nu-l lăsați pe fratele nostru”, ajutat și de soldați de ai săi, Rusu l-a scos pe Mican din mâinile dușmanilor.

Rusu, deși rănit în mai multe rânduri, n-a părăsit frontul și detașamentul eroic condus de el.

Făcea instrucție cu soldații, chiar dezbrăcați, ca să-i călească. Avea foarte buni ochitori. Din ostașii lui își recruta gradații.

„Ne mângâia când ne aflam în primejdii și când ne venea dor de casă”, spune bătrânul Gligor Ion a lui Sandi, din satul Vârtop, com. Cărpiniș, jud. Alba.

Nonagenarul învățător Teodor Zăgreanu - azi cel mai bătrân om din Năsăud - ne mărturisește cum în timpul războiului Rusu a ajutat și a scutit de corvezi militare (forșponturi) pe năsăudeni și în general pe locuitorii de pe Valea Someșului de Sus.

Dl. ing. Salvan Virgil, care l-a cunoscut pe Rusu pe câmpul de luptă ne comunică cum acesta adesea spunea: „Arta militară în război e să faci lucruri mari cu oameni puțini.” Tot de la d-sa aflăm că detașamentul Rusu nu era supus diviziei, ci numai comandamentului armatei. Soldații trăgeau la el, erau bine hrăniți și echipați, încât la exterior păreau că sunt altă armată. Întreg detașamentul era împărțit în trei unități: o parte erau în concediu iar celelalte două părți aveau angajamentul de a-i suplini. Apăruse ordinul de zi la detașamentul său pentru avansarea lui la colonel plin, ceea ce Rusu a refuzat. Limba maghiară n-o cunoștea bine.

Fiecare soldat din unitate lucra pe socoteala lui, dar fiecare simțea gândul și voința comandantului, dintr-o singură privire sau gest al acestuia.

Tactica lui era atacul prin surprindere, noaptea sau în zorii zilei. Pe lângă însușirea lui de a sta rece și nepăsător în fața morții, Rusu era și un spirit inventiv, ceea ce a insuflat și soldaților săi.

Acești viteji de război, spune ofițerul Roda Roda, corespondentul de război, parcă ar fi trăit încontinuu în tabără, parcă de copii au fost obișnuiți cu primejdia morții. Nu exista piedecă care să nu și-o poată înlătura. Dă exemplul unui sergent care pătrunde prin ploaia de gloanțe și execută ordinul de a tăia sârmele ghimpate ale inamicului. La întoarcere fiind întrebat cum a reușit, el spune că n-a fost chiar lucru de glumă, dar dacă ar trebui ar mai merge o dată.

Odată un detașament rus a jefuit un oraș și acum pleca cu 6 lăzi încărcate cu aur, argint și alte lucruri de preț. Rusu i-a cuprins și deși erau mult mai numeroși le-a confiscat bogățiile. Soldații lui erau oameni săraci ca și comandantul lor. Control nu era. N-a lipsit nimic din ceea ce s-a confiscat, ci totul s-a predat autorităților. Un corespondent de război vorbind cu un soldat și-a exprimat mirarea față de așa cinste ostășească. I s-a răspuns: „Noi suntem soldați nu suntem tâlhari. Așa ne-a spus-o comandantul nostru și așa vrem să fim.”

Același Roda Roda scrie: „Toți au auzit despre Rusu, mulți au scris despre el; în acest război l-au văzut numai oamenii săi și dușmanul. Căci Rusu nu poate fi găsit pe străzile mari ale zonei etapelor, nici măcar în tranșeele din fața armatei, ci mai repede pe crestele Carpaților și în spatele dușmanilor.”

III. Câteva din faptele sale de arme

Formându-și astfel oamenii, Rusu începe seria minunatelor sale isprăvi. Comandantul armatei a 7-a a

fixat detașamentului Rusu spațiul dintre granița Carpaților și linia Kolomea-Snyatin. În scurt timp Rusu ajunge spaima armatei dușmane în șirurile căreia face pustiiri groaznice.

Iată numai câteva din faptele lui de arme.

La 1 decembrie 1915 detașamentul trebuia să se informeze spre Wisnitz, de unde se anunțau puternice forțe dușmane. După un obositor marș de noapte, detașamentul trecând nevăzut printre mai multe avanposturi, a ajuns la Wisnitz. Cu doi oameni de ai săi Rusu a intrat în oraș, a văzut exact câți ruși sunt și ce fac. Erau 100 de oameni împotriva a 4000. Apoi detașamentul s-a retras spre Rozenmaleg, unde în 3 decembrie a fost informat că se apropie dinspre Rostoky un puternic grup de cazaci, în marș de atac, cu 2 batalioane, puști mitraliere și tunuri de munte. Îndată Rusu a ocupat la 3 km spre nord un loc de pândă la marginea unei văi împădurite, unde trei grupe mici erau așezate în semicerc și păzeau drumul din două părți. La orele 9 s-au apropiat cazacii, a venit înaintea o patrulă de recunoaștere. Rusu a dat ordin ca nimeni să nu tragă. Patrula s-a înapoiat anunțând grosul armatei că nu-i nici un pericol.

Avangarda, apoi o companie și jumătate în coloană de marș au lăsat-o să vină tot mai aproape. Deodată, din trei părți, răsună focul puștilor și al mitralierelor, drumul se umplu cu morți și răniți. Au luptat de la 9 dimineața până după amiază. Dușmanul avea 200 de morți și 400 de răniți. În fața unui singur pușcaș, care stătea pe un post expus, zăcea o grămadă cu 50 de morți, între ei și 2 ofițeri. De la comandantul diviziei veni ordin de retragere generală. Rusu nu execută ordinul și rămase în luptă până la orele 5. Grosul diviziei se retrăsese de mult și dușmanul n-a

îndrăznit să mai atace, căci un singur batalion pierduse peste 400 de oameni, iar acei care s-au salvat au căzut în brațele austriecilor care înaintau pe altă parte.

A doua zi dimineața Rusu cu 20 de oameni apăru din nou la Rostok și sili pe dușman la desfășurare.

Atacând odată o armată mai mare rusească, sublocotenentul Rusu cu cei 200 de oameni omoară 449 de soldați ruși și 33 de cai; rănește 734 și face prizonieri 156 de ostași dușmani. Afară de aceea le răpește rușilor o întreagă coloană de muniții, precum și opt tunuri!

În 28 decembrie primește Rusu porunca de a ușura la Usciesco atacul diviziei nr. 54, neliniștindu-l pe dușman, Rusu însă s-a hotărât să isprăvească dânsul cu dușmanul, care se compunea din forțe covârșitoare; căci trebuie să se știe, erau acolo 3-4 batalioane de infanterie, 4 mitraliere, două tunuri și mai multe sotnii (companii) de cazaci. Atacul prin surprindere al lui Rusu a avut succes. La podul peste Ceremuș panica a fost așa de mare încât dușmanul a tras cu mitralierele 2 ore în propria-i infanterie. Dușmanul a suferit pierderi simțitoare și a trebuit să o ia la fugă. Astfel, divizia nr. 54 n-a mai avut nimic de lucru, iar Rusu a pierdut 3 oameni.

Cu timpul faima cetei sublocotenentului Rusu a prins a se lăți tot mai mult între ruși, luând proporții fantastice. Soldații ruși nu-și puteau deloc explica, cum mica ceată de români luptă cu atâta hotărâre și dispreț de moarte. În superstiția lor credeau că viteazul român dimpreună cu ceata lui stăteau în legătură cu diavolul. Unde auzeau numai că ar fi Rusu, fugeau mâncând pământul.

Odată primește viteazul sublocotenent porunca să împrăștie garnizoana rusească a orașelului Kotzman. Porunca a fost primită dimineața la 6 ore, iar peste un

ceas și jumătate fugeau rușii de credeai că și-au pierdut mințile. Atât de fără veste i-a prins atacul românilor, că bieții soldați ruși nici nu-și puteau da seama din ce direcție vine acest atac, mai ales că soldații lui Rusu erau îmbrăcați în culoarea albă a zăpezii.

În ianuarie 1916 armata a 7-a a lui Pfanzer-Baltin pregătește marea ofensivă asupra Galiției și Bucovinei. Era vorba ca rușii să fie ținuti departe ca să nu împiedice marșul armatei și să n-o incomodeze. Prin oamenii săi devotați Rusu răspândi vestea că stă aici cu 6000 oameni și 12 tunuri și așteaptă pe dușman.

Trebuia să se afle cu orice risc ce forțe are dușmanul la Șipot, Lăpușna, Berhoneț. Detașamentul Rusu s-a împărțit în patru pe un front lat de 12 km, pe munții înzăpeziți cu înălțimi între 1200-1400 m. Rusu însuși conduse grupa din mijloc. Atacul din munți în vale găsi pe ruși complet nepregătiți. Patru batalioane cu 8 tunuri fugiră în panică. Rusu îi urmărea cu mitralierele care neavând bază se cufundau în apă. Doi soldați s-au așezat jos făcând cu spatele lor platformă mitralierelor. Artileria dușmană se reculese în sfârșit și răspunse. Peste câteva zile făcu prizonieri pe toți dușmanii atacați la Lăpușna în 10 februarie. Cu această ocazie se găsește la primăria comunei Uscie-Putilla ordonanța-afiș a comandamentului dușman prin care se fixează un premiu de 25000 de ruble pe capul lui Rusu, ceea ce l-a bucurat mult, spunând că este pentru el cea mai înaltă apreciere. Populația civilă îl ajuta prin toate mijloacele și-l aproviziona. Seara angaja sănii, pleca cu oamenii săi și apărea cu ei când crăpa de ziuă, acolo unde dușmanul îl presupunea mai puțin. Lua cazacilor animalele capturate, întrerupea legăturile dușmane și neliniștea liniile care dormeau.

Jos făcînd cu spatele lor platformă mitralierelor. Artilerie dușmenă se reculese în sîrșit și răspuse. Peste cîteva zile făcu prizonieri pe toți dușmanii atacați la Lăpușul în 10 februarie. Cu această ocazie se găsește la primăria comunei Uscie-Putilla ordonanța-afiș a comandamentului dușman prin care se fixează un premiu de 25.000 ruble pe capul lui Rusu, ceea ce l-a bucurat mult, spunînd că aceasta e pentru el cea mai înaltă apreciere. Populația civilă îl ajută prin toate mijloacele și-l aprovizionează. Seara angajează sîni, pleacă cu oamenii săi și apăsă cu ei cînd se crăpa de ziuă, acolo unde dușmanul îl presupunea mai puțin. Lua cazscilor animalele capturate, întrerupea legăturile dușmane și neliniștea liniile care dormeau.

Comandantul rus din Zaleszczyki, care avea sub comanda lui 6 regimente de infanterie, mitraliere și cîteva tunuri, avînd în față detașamentul Rusu care-i hărțuia mereu, a raportat superiorului său, generalul de divizie Kitschenko: "Întreg teritoriul din fața mea este ocupat de 6 batalioane austriece, cu artilerie și puști mitraliere; nu pot executa atacul ordonat din Snistin și Kotzmen, nici cel puțin să trimit patrule, căci peste tot sînt seraseră de mitraliere dușmane".

La 22 martie 1915 Rusu execută o lovitură asupra localității Kodobastie, la sud de Nistru. O ceată de dușmani opunea rezistență încăpățînată într-o casă. Un om din detașament a alergat spre casă, a tras cu arma în fața ușii, apoi alergă în curte și de acolo trase în gesuri, strigînd: "Predați-vă, sînteți înconjuerați". Garnizoana de baserabeni aruncă armele.

Fînă aici Rusu a dus independent lupte. La 22 martie primi ordin de la comandamentul corpului să atace imediat trei tranșee la Zaleszczyki, iar detașamentul trebuie să lupte încadrat în marșee unite. Cînd Rusu intră numai singur în luptă cu detașamentul său aproape niciodată nu avea pierderi. În 22 martie a primit or-

Comandantul rus din Zaleszsyki, care avea sub comanda lui 6 regimente de infanterie, mitraliere și câteva tunuri, având în față detașamentul Rusu care-i hărțuia mereu, a raportat superiorului său, generalului de divizie Kitschenko: „Întreg teritoriul din fața mea este ocupat de 6 batalioane austriece, cu artilerie și puști mitraliere; nu pot executa atacul ordonat din Sniatin și Kotzman, nici cel puțin să trimit patrule, căci peste tot sunt secerăți de mitraliere dușmane.”

La 22 martie 1915 Rusu execută o lovitură asupra localității Kodobastic, la sud de Nistru. O ceată de dușmani opunea rezistență încăpățânată într-o casă. Un om din detașament a alergat spre casă, a tras cu arma în fața ușii, apoi alergă în curte și de acolo trase în geamuri strigând: „Predați-vă, sunteți înconjurați.” Garnizoana de basarabeni aruncă armele.

Până aici Rusu a dus independent lupte. La 22 martie primi ordin de la comandantul corpului să atace imediat trei tranșee la Zaleszczyki, iar detașamentul trebuia să lupte încadrat în marea unitate. Când Rusu intra numai singur în luptă cu detașamentul său aproape niciodată nu avea pierderi. În 22 martie a primit ordinul de a ataca trei tranșee la Zaleszczyki. Însoțit de lt. Szöcz intrară primii în tranșeele din față. După masă veni ordinul de a ocupa al doilea tranșeu, ocupat de o companie dușmană și 200 cazaci. Dușmanul a lăsat să intre două plutoane și apoi i-au împresurat. Aici suferă detașamentul prima înfrângere: 59 de morți. Au pierit oameni de neînlocuit numai din cauza exageratei lor vitejii. Un sergent major prevenit de un ofițer de ceea ce îl amenința, a spus: „Am ordin să înaintez, și dacă sunt 10000 de dușmani îi voi ataca.” Alt sergent lupta înainte, neobservând că era rănit la mână. Spunându-i vecinul, el îi răspunse: „Nu-i nimic, încă merge destul de bine!” La

ambulanță, el povesti: „A fost îngrozitor, pansați-mă și merg din nou înainte!”

De la începutul lui noiembrie 1914 până în martie 1915 Rusu a parcurs cu detașamentul lui 4000 km pe drumuri grele și întortocheate de munte. Câteodată cizmele soldaților erau rupte, degetele se vedeau, dar nici un om din detașament nu cârtea și nu se plângea, nici în momentele când erau înaintea frontului fără provizii. Detașamentul era decorat cu o medalie de aur și 9 de argint.

Ofițeri secondati pe lângă el a avut pe dr. Traian Morcan, lt., comandantul infanteriei, al cărui fiu Titus trăiește și azi ca pensionar în orașul Turda, și pe lt. Szokács și cadetul Hyna.

Din 10 noiembrie 1914 până în 30 martie 1915 detașamentul Rusu are la activ 27 hărțuieli și lupte victorioase.

Între cei care l-au cunoscut încă de când a fost „avansat” sergent, este și dl. colonel pensionar Popu-Marian, care ne comunică cum detașamentul Rusu a adus un aport excepțional în anii 1914, 1915, 1916. O mențiune specială merită luptele din punctul strategic Cîrlibaba, unde detașamentul Rusu a luptat eroic alături de brigada colonelului Dănilă Pop, și acesta român din Munții Apuseni. Despre aceste lupte a ținut o conferință col. Xenofon Roman, ca unul care a luptat acolo, ofițer de Stat major în Regimentul 83 Cluj, prin anul 1920 (comunicat d-nii col. pens. Mosora și Gârleanu). Până în 1918 Rusu a operat în Galiția și Bucovina, fiind numit alături de colonelul Dănilă Pop, „dezrobitorul Bucovinei.” La începutul lui 1918 detașamentul a fost deplasat în Tirol, la Bregens pe frontul italian și a luptat la Asiago. Cu începere de la 1.II.1917 lt. De atunci Popu-Marian a fost comandantul

batalionului de instrucție cu sediul în com. Herincea-Maramureș, și trimețea, conform ordinelor – tot la 10 săptămâni – oameni aleși din județele Năsăud și Dobâca instruiți pentru înprospătarea detașamentului Rusu. La 1 noiembrie 1918 producându-se defecțiunea pe front, se desființează și detașamentul Rusu, iar legendarul său comandant se întoarce grav bolnav la Budapesta unde moare de leucemie în decembrie 1918, în clinica Korany.

Fostul său caporal din comp. II, acum bătrânul cantor de la biserica din Parva, Pușcariu, ne povestește că întorcându-se de pe frontul din Italia, la finea lui decembrie 1918, a văzut în gara Budapesta postate santinele și o companie de onoare. În liniște se transporta un sicriu spre un vagon, iar lumea șoptea: colonelul Rusu. „Când am văzut scris numele fostului meu comandant pe sicriu m-au năpădit lacrimile și nu-mi puteam opri plânsul nici după ce am plecat cu trenul.”

În necroloage numeroase ziare contemporane germane sau maghiare din Viena și Budapesta, precum și cele românești din Transilvania se întrec în a aduce lui Rusu omagii și elogi meritate, numindu-l „o minune militară, cea mai importantă personalitate a războiului, aparținând celor mai populari ofițeri ai monarhiei, care introduce o tehnică nouă și genială.” Unul dintre ele nu uită să amintească întâmplarea arhicunoscută a maiorului Rus în Viena, când întâlnindu-l un general și văzându-l că poartă atât decorațiile gradelor inferioare (le purta ostentativ), cât și cele ale gradelor superioare, l-a apostrofat pe un ton mai ridicat. Maiorul s-a prezentat: sunt Rus Victor. Generalul, cerându-i scuze, i-a întins mâna.

Când Consiliul Dirigent de la Sibiu, în decembrie 1918, în dorința de a-i încredința un post de

conducere la departamentul războiului, a făcut apel la Victor Rusu, s-a răspuns cu o telegramă de la Năsăud că el este decedat.

I-a fost îndeplinită și ultima dorință.

ANR, SJAN Bistrița-Năsăud, fond *personal Scurtu Vasile*, dosar 54, f. 28-49

20 *Memoriu privind activitatea locotenentului Aurel Popp, redactat în urma războiului.*

Memoriu

M-am născut în anul 1879 August 30 în comuna Cauasul-Erului /Ér-Kávás/ județul Sălaj. Tatăl meu a fost preot gr.cat. tot în aceia comună și a decedat când am fost de 6 ani. Studiile secundare le-am terminat în Careii-Mari, acolo am făcut licențiatul în Liceul Piaristilor în anul 1899. Dela 1899 până la 1903 am fost la Budapesta, la Academia Artiștilor de Pictor, ca candidat de profesor de desen, unde am primit diploma secundară la 1903. În anii 1903 și 1904 am servit anii de voluntari în Viena în Reg. Inf. No.51. În anii 1904, 1905 și 1906 am fost în străinătate la Italia, Bavaria și Germania în călătorie de studii. Dela 1906 până la 1909 am fost angajat ca profesor regulat la Liceul de Stat din Satu-Mare. În anul 1906 am ținut căsătoria cu Irina Madzsar învățătoare de stat. În anul 1910 și 1911 am fost în călătorie de studii în Paris și Brusel

Memoriu

Am născut în anul 1898, luna 10 în comuna Sănușel - județul
/Războed/ Juceul albej. În anul 1917 am fost gradat gr. 1. în aceeași
comună și a decedat căci am fost de 6 ani. Studiile mele după liceu ter-
minat în Careii-Bări, 1918 am făcut liceul în liceul Bistriței
în anul 1919. De la 1919 până la 1923 am fost la studii, în liceul
Artiștilor de pictor, ca candidant de profesor de desen, unde am primit
diploma secundară la 1923. În anii 1923, 24 și 1924 am servit anii de
voluntari în Viena în leg. inf. No. 51. În anii 1924, 1925 și 1926 am fost
în străinătate la Italia, Suedia și Germania în calitate de studii.
De la 1926 până la 1929 am fost supleant și profesor regulat la Liceul
de Stat din Sănușel. În anul 1929 am făcut căsătorie cu Irina Nedăscar
investitoare de stat. În anul 1929 și 1931 am fost în calitate de studii
în Paris și Brusel, cu burse de la stat. Dar în anii 1932, 1933 și 1934
am lucrat scasă în atelier de pictor.

Am făcut serviciu militar câte 4 săptămâni în anii 1905, 1906
1908 și 1909.

De la 1 August 1914 am luat parte în războiul mondial și anume:

De la 1 August 1914 până la 15 Octombrie 1915 în serviciu la
Spitalul Militaresc în orașul Sănușel;

de la 15 Octombrie 1915 până la 10 Noembrie 1915 la Bat. 12 al
Honvezilor în Unger; **Am intrat la militie ca sublocotenent.**

de la 10 Noembrie 1915 până la 1 Septembrie 1917 pe frontul
Italian și Iug; **ca locotenent,**

de la 1 Septembrie 1917 până la 20 Noembrie 1918 ca invalid
la Bat. 12 al Honvezilor în Unger; **Am venit scasă ca Capitan.**

La frontiera am plecat cu Compania 17 al Honvezilor și am fost
încredințat în frontieră la leg. No. 3 al Honvezilor din Dobritin. În timpul
serviciului care l-am făcut în războiul mondial am fost cu leg. numit în
ofenziile 17, 11, 12, 13, 14 avute cu Italianii și anume: la Montale Sant-
Michele lângă Gărz, din serviciul făcut în războiul mondial ultimele
șase luni am fost la frontiera Iugă în Volhinia tot cu regimentul numit

cu bursa dela stat. Iar în anii 1912, 1913 și 1914 am lucrat acasă în atelier de pictor.

Am făcut serviciu militar câte 4 săptămâni în anii 1905, 1906, 1908 și 1909.

De la 1 August 1914 am luat parte în războiul mondial și anume:

De la 1 August 1914 până la 15 Octombrie 1915 în serviciu la Spitalul Milităresc în orașul Satu-Mare;

de la 15 Octombrie 1915 până la 10 Noembrie 1915 la Bat. 12 al Honvezilor în Eger; Am intrat la miliție ca sublocotenent.

de la 10 Noembrie 1915 până la 1 Septembrie 1917 pe frontul Italian și Rus; ca locotenent.

de la 1 Septembrie 1917 până la 20 Noembrie 1918 ca invalid la Bat. 12 al Honvezilor în Eger. Am venit acasă ca Căpitan.

La frontiera am plecat cu Compania 17 al Honvezilor și am fost încadrat în frontieră la Reg. No. 3 al Honvezilor din Dobritin. În timpul serviciului care l-am făcut în războiul mondial am fost cu Reg. numit în ofenziile 10, 11, 12, 13, 14 avute cu Italienii și anume: la Montele Sant-Michele lângă Görz, din serviciul făcut în războiul mondial ultimele șase luni am fost la frontiera Rusă în Volhinia tot cu regimentul numit.

Am devenit bolnav și rănit la frontiera Rusă. Am servit total la miliție 5 ani și 4 luni în care timp am primit singura decorație „Crucea Carol”.

În tot timpul cât am fost pe frontieră am fost cadrat ca Artist Pictor la Corpul de Armată No. 20 a Honvezilor.

În 20 Noembrie 1918 am demobilizat. În revoluția Karolyi și în Comunism nu am rolat ca militar, adecă nu am fost mai mult militar.

În prezent practizez arta de pictură și sculptură și sunt Directorul General a Fabricii „Cheramica de lux” din Satu-Mare.

Avera privată nu am. Familia mea în afară de soție: soacra și 3 băieți, dintre cari Joan este de 17 ani, Acatiu de 15 ani și Aurel 7 ani.

În scris și grai viu posed limba română, maghiara și germana.

Științe geografice și etnografice l-am am despre părțile acele din Europa unde am fost în călătorie de studii sau unde am fost ca militar. În prezent locuiesc și unde am drept de cetățenie: Satu-Mare județul Satu-Mare, strada Principele Carol no 6.

ANR, BJAN Satu Mare, fond pictor Popp S. Aurel, dosar 3, f. 80-81

21 1954. *Capitolul IV al manuscrisului „Cartea mea”, în care preotul Gavril Câmpeanu povestește experiențele sale din timpul participării la Primul Război Mondial.*

Capitolul IV

Din viața mea de militar

18. Recrutarea. 25 februarie 1915

Războiul prim-mondial era în toi. Eu eram funcționar la notariatul cercual din Cucea, județul Cluj. În a patra lună de slujbă administrativă. Mă obișnuisem deabinelea cu lucrările de birou: înregistrări, expedieri, rapoarte, evidențe, situații etc. însușindu-mi deprindere

Capitolul IV.

Din viața mea de militar.

18. Recrutarea. -

25 februarie 1915. -

Războiul prim-mondial era în toi. Eu eram funcționar la notariatul cercual din Ciucea, județul Cluj. În a patra lună de slujbă administrativă. Mă obișnuisem debineloa în lucrările de birou: Înregistrări, expedieri, rapoarte, evidente, situații, etc., - însmoindu-mi deprindere și pricepere deosebită. Eram expeditiv, cu multă dragoste și răbdare în chestiunile și înmăntările ce mi se prezentau. Drept pentru care mi s-au câștigat iubirea, prietenia și încrederea superiorilor, colegilor, ca și a locuitorilor din cele patru cate: - Ciucea, Sebeșul mare, Poeni (sebeșul mic) și Săgești - aparținătoare notariatului nostru.

În 5 februarie 1915 s-au luat început recrutările în plasa Luedin. Prim-pretorul plasei, Dr. Persina Victor, m-a delegat pe mine în Comisia de recrutare, din partea plasei. Aveam grija exemplarelor de registre și acte, care rămăneau la pretura plasei. Treceam în ele plauzele dietate de medic și de colonelul - președinte al Comisiei de recrutare.

În ultima zi a lucrărilor, am stat și eu la recrutare - fiind declarat "alkalmas": ajit pentru serviciul militar. -

Medicul și-arătat regretul, că nu mi-a gădit o cît de mică defecțiune corporală, ca să mă poată scuti. - Mai mult s-au neajit doamna și domnul Koronka (prim-notarul

și pricepere deosebită. Eram expeditiv, cu multă dragoste și pocăință în chestiunile și îndatoririle ce mi se prezentau. Drept pentru care mi-am câștigat iubirea, prețuirea și încrederea superiorilor, colegilor, ca și a locuitorilor din cele patru sate: Ciucea, Sebeșul Mare, Poeni (Sebeșul Mic) și Fegeriște, aparținătoare notariatului nostru.

În 5 februarie 1915 și-au luat început recrutările în plasa Huedin. Primpretorele plasei, Dr. Persina Victor, m-a delegat pe mine în comisia de recrutare din partea plasei. Aveam grija exemplarelor de registre și acte care rămâneau la pretura plasei. Treceam în ele clauzele dictate de medic și de colonelul-președinte al Comisiei de recrutare.

În ultima zi a lucrărilor, am stat și eu la recrutare fiind declarat („alkalmaș”) apt pentru serviciul militar.

Medicul și-a arătat regretul că nu mi-a găsit o cât de mică defecțiune corporală ca să mă poată scuti.

Mai mult s-au necăjit doamna și domnul Koronka (primnotarul și șeful meu drag), cari mi-au fost ca niște părinți buni și iubitori.

În ziua următoare, 26 februarie 1915 am și comunicat oficial Notariatului cercual din comuna mea natală recrutarea mea din 25 februarie 1915 spre introducerea în registrul de evidență a tinerilor născuți în anul 1896 din comuna Bălan, județul Sălaj.

19. Înrolarea. 15 iunie 1915

Mult s-a străduit șeful meu bun Ioan Koronka, prim-notarul din Ciucea ca să-mi ...¹²³ scutirea din armată prentu a rămâne în serviciul notarial. Însă toate

¹²³ Indescifrabil.

încercările depuse, pe toate căile mai mult sau mai puțin promițătoare, au rămas infructuoase.

Apropiindu-se vremea înrolării, după ce am primit ordinul de chemare, mi-am comandat cufărașul de militar, mi-am adunat lucrurile socotite de strictă trebuință și am întreprins toate măsurile de bună pregătire. Am plecat, cu câteva zile înainte, acasă la Bălan, ca să-mi văd părinții și frații și să-mi iau rămas-bun de la ei și de la toți cei dragi ai mei din satul meu de naștere: rude, prieteni și cunoscuți.

Reîntors la două zile, m-am despărțit cu multă duioșie și de familia atât de dragă. Doamna și domnul Koronka, bunii mei binevoitori și ocrotitori, cu care mă dedasem a vieții ca și cu proprii mei părinți dragi și buni. Luându-mi adio de la colegii de muncă de la vecini și prieteni, ca și de la toți oamenii din cele patru sate din cercul notarial, cu care mi s-a dat ocazie de întâlnire în zilele dinaintea plecării. La urmă, cu cufărașul de braț, în dimineața zilei de 15 iulie 1915 am plecat din Ciucea cu trenul la Cluj.

La Cluj, imediat după sosire, în aceeași zi, înainte de amiază, m-am prezentat la Comisariatul militar. Ziua următoare, în 16 iulie 1915, am primit repartizarea la Regimentul 15 Infanterie, care sub durata războiului staționa în orașul Praga, capitala Boemiei.

În 17 iulie toți recruții am plecat la Praga, sosind în 18 iulie, iar în 19 iulie am fost repartizat la Compania a II-a regt. Austro-Ungar 51 Infanterie. În aceeași zi am îmbrăcat haina militară și am intrat în rândul soldaților de la cazarma Uýezd, unde la trei zile am trecut sub instrucția caporalului Tulbure, între cei 25 soldați aleși pentru școala de subofițeri – școala de cadre.

Caporalul Tulbure a făcut o instrucție aspră și necruțătoare cu noi. Însă n-a trecut nici o lună de zile și în 15 august am și fost ales în compania a II-a de plecare pe front din al 14-patrusprezecelea „marsch-batalion”. Cu acest batalion am plecat din Praga în 29 august 1915 și am sosit în orașul Konozky (Consc) la 1 octombrie 1915, când am plecat mai aproape de linia de front.

În tot timpul petrecut în Polonia Rusească, în orașul Konszky (Consc) și în spatele frontului aproape de Baranovits începând din 29 august până în 20 oct. 1915 am fost sub comanda ofițerilor. Dr. Nagy locotenent, comandant de companie Chericheș, cadet aspirant, comandant de pluton. Chericheș român și Dr. Nagy maghiar, amândoi din cale afară de buni cu mine. M-au îndrăgit și prețuit ca pe-un frate al lor. M-au scutit de instrucție și servicii grele și m-au încredințat cu poșta taberei cu censurarea scrisorilor primite pentru soldați și pentru censurarea scrisorilor trimise de soldați în țară, din compania noastră.

Am scris și eu multe scrisori în țară, la cunoscuți și prieteni, îndeosebi părinților și bunilor mei Doamna și domnul notar Koronka la Ciucea. (La reîntoarcerea mea la vatră am găsit patru cărți poștale acasă din cele trimise părinților; vezi nr. 58, 59, 60, și 61 de la pagina 182 și 183 din „Cartea mea”).

20. Intrarea în front și căderea în prizonierat

În dimineața zilei de 20 octombrie 1915, batalionul nostru a intrat în prima linie de foc (schwarm linie). Rușii au început ofensiva și după ½ oră de grea bătălie au rupt frontul și ne-au înconjurat. Astfel pe la orele 10 în 20 octombrie am fost - întreg batalionul - prins în captivitate rusească.

începînd din 29 august - pînă în 30 oct. 1915, - am fost sub comanda ofițerilor: Sr. Nagy, locotenent, comandant de companie și Checișes, cadet aspirant, comandant de pluton. Checișes român și Sr. Nagy maghiar, amîndoi din cale a țării de bunii cu mine. N-au îndrăgit și pretuit ca pe-un frate al lor. N-au scutit de instrucție și servicii grele și m-au încredințat cu poșta taberei, - cu censurarea scrisorilor primite pentru soldați și pentru consurarea scrisorilor trimise de soldați în țară, din compania noastră.

Am scris și eu multe scrisori în țară, la cunoscuți și prieteni, în deosebi părinților și bunilor mei: Doamna și domnul notar Koronka la Ciucea. (La reîntoarcerea mea la vatră, am găsit patru cărți postale acasă, din cele trimise părinților lor, vezi Nr. 58, 59, 60 și 61 de la pagina 182 și 183 din „Cartea mea”). -

20. Intrarea în front și căderea în prizonierat.

În dimineața zilei de 20 octombrie¹⁹¹⁵, batalionul nostru a intrat în prima linie de foc (schwarz linie). Rucii au început ofensiva și după ½ oră de grea bătălie, au supt frontul și ne-au înconjurat. Astfel pe la orele 10 - în 20 octombrie am fost - întreg batalionul - prins în captivitate rusească.

Ne-au dus pe toți pînă la cea mai apropiată ^{gara} stație, urcați în vagoane, încă în acciași ^{și} în primul tren militar, am plecat spre Siberia.

S-a nimerit, ca pe tren să fim împreună cu Tanchis Gavrilă al lui Ioan lui Șerban,

Ne-au dus pe toți până la cea mai apropiată gară unde, urcați în vagoane, încă în aceeași zi cu primul tren militar am plecat spre Siberia.

S-a nimerit ca pe tren să fiu împreună cu Ianchiș Gavrilă al lui Ioan lui Șerban din Bălan (vezi pag. 19), născut dintr-un an cu mine. Am copilărit împreună și de-odată am plecat și la armată, însă nu ne-am întâlnit până la urcarea în tren. Ne-am îmbrățișat și am intrat în același vagon, dormind lângă olaltă pe același prici comun.

Durere însă, că abia după câteva zile și staționări prin gări, consăteanul și prietenul meu, blând și de omenie, a căzut grav bolnav. În orașul Novgorod, doi sanitari ruși l-au coborât din vagon și l-au dus pe targă la spitalul militar. De-atunci nu l-am mai văzut și nici la satul său Bălan nu s-a mai reîntors.

În prima jumătate a lunii noiembrie 1915 am ajuns în Siberia în orașul Bijsk, gubernul Tomsk. Aici am fost împărțiți pe barăci, construite la o adâncime de 2 m în pământ și acoperite cu scânduri. Eu am ajuns în baraca nr. 3 Rota a 6-a cu cei trei frați din Gălpâia: Grigorea, Gavrilă și Țilia lui „Cirișer” și cu un alt gălpâian Ioan Gog lui Vasilica Vințelerului. Tot cu noi era și un răcășan, Pop Vasilică de la cruce. Eram împărțiți pe grupe de câte 12 inși. Mâncam în comun cei 12 din același blid, un vas mai mare de tinichea cincată. Aveam, fiecare grupă, șeful ei, ales de către cei 12 din sânul lor. În grupa noastră m-am bucurat eu de alegerea acestei șefii. Șefii de grupă se numeau „blid comandant”. Ei aveau grija curățeniei în sectorul lor de baracă, disciplina și ordinea în grupă, executarea lucrărilor primite de la Comandă etc. etc.

În a doua jumătate a lunii februarie 1916 am fost mutat în baraca a 7-a, la grupa învățătorilor și alți

intelectuali. Aicea mi-am găsit mulți prieteni buni și înțelegători dintre cari îmi mai amintesc de: Emil Pop (nr. 69, pag. 185) învățător, Moise Cențiu, învățător (nr. 68 pag. 184), Șerban Ioan, învățător (nr. 70, p. 185), Ioan Fechete, învățător Mirșid jud. Sălaj (nr. 72 p. 185), Gheorghe Hedu, litograf Sibiu (nr. 73 pag. 187) ș. a.

În această baracă am stat și-am petrecut iarna până la plecarea din lagărul Bijsk, cu primul transport trimis pentru munci agricole în ziua de 7/20 aprilie 1916, joia Paștilor (vezi descrierea la nr. 73 pagina 186 din această carte).

Marele praznic al Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos l-am petrecut în baraca 3-a din lagărul de prizonieri din Bijsk, iar sfintele Paști pe tren spre Ucraina.

Marti a 3-a zi de Paști, 12/25 aprilie 1916 am sosit cu trenul la gara Verhnedneaprosk, la orele 15:30. De aicea am mers pe jos 12 versturi¹²⁴ până în oraș.

În 16/29 aprilie am fost repartizat la proprietarul Nicolae Mihailovici Bohațchi, la moșia Bohațcom. Aicea am stat 5 luni și 3 zile, până la 2 octombrie st. n. 1916. Un timp am fost păzitor de cai, apoi de vaci cu lapte, pe care trebuia în grajd să le mulg și să le curățesc. Mi-a fost foarte greu și eram mai mult tot bolnav. (vezi fotografia: dosar 1, fig. 6)

În 3 octombrie 1916, stil nou, am plecat la reședința de plasă (uyezd) Sacsahan, de unde, la 5 zile, în 8 octombrie, am fost din nou repartizat la economia Ioan Vasilevici Tișcenko. Aicea mi-a mers foarte bine. Proprietarul avea două gospodării mari. Una peste 3000 de desetine la reședința sa și una de 2000 desetine la o distanță de cca 30 km. La aceasta din urmă am fost

¹²⁴ Versta: unitate de măsură rusească, însemnând 1,0668 km.

trimis în slujba de klușnic (chelar) și de cantorcic (cancelist - conducător de registre: inventare, evidențe etcetera, în biroul gospodăriei).

Mi-am însușit binișor limba și scrisul în rusește, așa că directorul celor două moșii, ca și administratorul moșiei a doua unde funcționam au fost foarte mulțumiți cu munca mea de birou.

Ca și chelar aveam în grijă magazia de alimente: primirea, păstrarea și servirea la cele 3 bucătării (cantora, belacuhni și ciorne-cuhni) și trecerea corectă în evidență a întregilor operațiuni zilnice.

Eu eram în hrană la bucătăria albă cu muncitorii calificați: mașiniști, fierari, lemnari, tâmplari.

Într-o bună zi m-am pomenit cu sosirea inopinată a boierului cu doamna sa într-o trăsură galantă cu patru cai negri prinși alături. Încă de pe trăsură a dispus primului argat întâlnit ca să mă caute și să mă prezint imediat. Eram în birou. Repede m-am și înfățișat. Am ascultat respectuos, iar doamnei i-am sărutat mâna reverențios.

„- Dumneata ești Gavril Ioanovici Câmpeanu, prizonier?

- Eu.

- Ce serviciu îndeplinești în gospodărie?

- Îndeplinesc serviciul de cliușnic.”

Și după ce mă întreabă de unde sunt de acasă, am părinți, frați surori și cu ce m-am ocupat în viața civilă, ce școală am absolvit; când am fost încorporat, unde am fost prins din front etc. și după ce la toate i-am răspuns cu cuviință și în adevăr, m-a poftit prin magazine, interesându-se de toate și amănunțit: cantitate, calitate, ordine și curățenie. Mulțumiți amândoi de toate, m-au mai întrebat unde iau hrana, unde dorm, n-am vreo nemulțumire, nu mă supără

nimeni și altele. Am răspuns că iau hrana în bucătăria albă, dorm în biroul gospodăriei, sunt mulțumit și mă aflu bine cu factorii de conducere, cu meseriașii ca și cu muncitorii agricoli peste tot. Atunci Doamna m-a mai întrebat, zâmbitor și binevoitor: dor îmi e de casă, de părinți și de ceilalți lăsați acasă? Am răspuns cu ochi înlăcrămați:

„- Dor, cum nu se mai poate, prea miloasă și scumpă Doamnă”

La care mi-a răspuns. Ducându-și batista la ochi:

„- Până când vei fi la noi, eu îți promit, dragule Gavril Ioanovici că-ți voi fi ca o mamă.”

I-am sărutat mâna din nou. Boierul încă mi-a întins mâna și m-a asigurat de părintească ocrotire, câtă vreme mă voi purta ca și până acum. Între acestea sosind administratorul moșiei, au plecat împreună în locuința rezervată, iar eu m-am reîntors satisfăcut la treburile mele.

Încă în aceeași zi mi-a comunicat administratorul că boierul a dispus trecerea mea de la bucătăria albă la bucătăria I-ă, cu administratorul, cu subadministratorul, cu felcerul uman și cu felcerul veterinar, luând hrana cu ei împreună. Iar plata mi s-a ridică de la 10 la 15 ruble.

Din ziua venirii boierului toată lumea din moșie mi-a acordat mai mare stimă și omenie (vezi fotografia mea din acest timp: dosar 1, fig. 8). Din cele două fotografii ce mi-a reușit să le aduc din Rusia și să le păstrez (dosar 1, fig. 6 și 8), ușor se poate constata viața și traiul meu dintr-o moșie și traiul și viața mea bună din altă moșie. Iar eu care le-am gustat pe-amândouă, m-am convins că între boierii din Rusia au fost și buni și răi. Tot la fel și slugile lor, încredințați cu conducerea muncitorilor și administrarea treburilor economice; ai boierilor buni au fost slugi buni, iar ai celor răi au fost oameni răi.

La moșia lui Nicolae Mihailovici în <Bohațcan>, unde mi-a mers rău, am avut un administrator cu suflet negru și nepăsător. De la început și neîntrerupt l-am rugat pe bunul Dumnezeu să mă scoată din prăpastie. Mila și bunătatea Lui m-a pus la grea încercare, însă pieirii nu m-a dat. După cinci luni și trei zile de pierzare, mi-a ajutat să ajung la liman bun.

La moșia lui Ivan Vasilievici Tișenco din Hutor-Hurovski, mi-a mers foarte bine. Aici, dacă boierul a fost bun, și slugile sale au fost bune; de la administrator până la cel din urmă muncitor agricol. Cu toții am trăit în armonioasă înțelegere și frățietate. Toți m-au iubit și eu la fel, i-am iubit pe toți. Un adevăr ce nu-l uit cât voi trăi: Paza și ocrotirea Împăratului Ceresc - Părintele Milelor, au planat totdeauna asupra întregii mele ființă.

Drept că, rugăciunile de cerere, de laudă și de mulțumire către Dumnezeu, învățate de la măicuța mea și din școală, nu le-am întrelăsat nici o dată: nici seara la culcare și nici dimineața la sculare. Pe acestea le-am considerat ca pe cele mai de preț călăuze sufletești. Și așa mi-au și fost! Și m-au păzit și apărat și de primejdii neprevăzute.

De trei ori era să fiu împușcat din imprudență:

Într-o zi aveam de transportat grâu la cea mai apropiată gară - Kudașeva. Treieram și umpleam saci în hambar. Terminându-mi-se sacii, am mers cu cinci fete în camera cancelariei. Cancelaria gospodăriei avea anticameră comună cu atelierul de fierărie și tâmplărie. Într-un colț al anticamerei, administratorul cu subadministratorul, venind târziu noaptea de la vânătoare și-au lăsat armele răzimate de perete. Când am deschis ușa anticamerei ca să intrăm după saci, tâmplarul, om foarte bun și de omenie, însă din fire vesel și glumeț, luând o armă a întins-o spre pieptul primei fete care mă

urma, zicând prietenos: „Te împuşc!” Fata, și ea zâmbind, a rostit o vorbă de glumă. Eu, deschizând ușa cancelariei, am intrat, urmat de fete, una după alta. Tâmplarul reșezând arma de unde a luat-o, i-a atins involuntar trăgaciul, arma s-a descărcat nimerind în spatele unei fete, care la trei săptămâni a murit, în chinuri groaznice în spitalul din Ekaterinoslav. Prea ușor se putea, după împrejurările petrecute, să cad eu victimă acestei întâmplări tragice, dar ne voite.

Alt caz: eram în locuința administratorului. Eu, în bucătărie cu Marfa Alexeevna, soția administratorului, care îmi era ca o mamă bună. Stăteam de vorbă și o întrebam ce mâncare bună ne pregătește pentru amiazi? În camera vecină, administratorul cu subadministratorul își curățau și-și controlau armele de vânatoare. Într-un moment de neatenție, auzim descărcarea unei arme. Focul, prin geamul ușei, a trecut peste capetele noastre în bucătărie. Ca norocul că ne-am ales numai cu o spaimă grozavă, fără consecințe fatale. Am scăpat și de astă dată, mulțumită bunului Dumnezeu.

Al treilea caz: În luna martie 1918, cu o jumătate de lună înainte de plecarea mea din Rusia, am fost trimis la economia Veselo-Ivanovscaia I. V. Tiscenko (vezi doasar 16, nr. 33) după registrul muncitorilor din gospodăria noastră Hutor-Hurovski.

Aici, în biroul directorului celor două economii eram mai mulți inși, administratori, veterinari, muncitori etc., chemați în ședință de lucru. Unul dintre ei, care ședea în fața noastră, trei inși așezați pe-o laviță de birou, se juca cu o armă militară. Din imprudență a descărcat-o, trecând glonte printre genunchile mele și al tovarășului din dreapta. Am scăpat și de data aceasta - ca prin minune - de-o vulnerare gravă sau poate chiar mortală.

21. *Eliberarea din prizonierat. Plecarea din Rusia, spre patrie*

În 20 martie 1918, fiind în economia Veselo-Ivanovskaia, mi s-a încuviințat să-i văd pe foștii boieri Ivan Vasilevici Tișcenko și soția sa. Erau într-o cameră din fosta lor casă, unde li s-a îngăduit să locuiască provizoriu. Îmbătrâniți de-a binelea, cu părul alb pe cap, triști și îngândurați. Le-am spus că sunt în pregătire de-a pleca acasă la părinți. M-au rugat să nu-i uit, că m-au iubit ca niște părinți buni. Le-am fost drag pentru buna mea purtare și au lăsat la cei din economia Hurovski să mă trateze ca pe-un frate. Îndeosebi doamna, mi-a cerut să-i spun măicuței mele că și dânsa a fost bună cu mine ca o mamă. M-au îmbrățișat cu ochi înlăcrimați și eu le-am sărutat mâinile cuprins de-o stare mișcătoare.

În ziua de 2 aprilie 1918, într-o zi de marți, mi-am luat rămas-bun de la toți din economia Hutor-Hurovski: conducători, prieteni, meseriași, muncitori, mari și mici, bătrâni și tineri, bărbați și femei, băieți și fete. Adânc mișcat de duiosia despărțirii și de bucuria unei revederi grabnice a plaiurilor țării mele, m-am îmbrățișat cu toți, plângând și eu, plângând și ei. Am trăit bine cu toți și nici un caz și nici un cuvânt de scădere sau neplăcere n-am avut cu nimeni.

A fost o despărțire nemaipomenit de pătrunzătoare.

Puține lucruri am putut duce cu mine într-un mic cufăraș pe care-mi pare rău că nu l-am păstrat. Am păstrat însă în arhiva mea câteva fotografii și însemnări, pe cari doritorii de-a le vedea le pot găsi.

Păstrez și-un ștergar de la o fată cuminte și de omenie dintr-o familie bună și credincioasă. Mi l-a dăruit, țesut și cusut de mâinile ei iscusite, ca să-l păstrez

de plăcută amintire. Mi-a dat un text rusesc, de ea compus, ca să-l traduc pe românește și să mi-l coase pe ștergar: „Souvenire”. „De-ai fi rus te-aș fermeca/ Ca să fiu nevasta ta”. Tatiana Crevorucica, Plosca, Russia, 1916.

Pe celălalt capăt al ștergarului a cusut: „Gavriil Câmpeanu, prizonier de război, 1915-1916”.

În duminica de 25 martie/7 aprilie 1918, sărbătoarea Bunei Vestiri, am trecut granița Rusiei, ajungând la Cernăuți. (Vezi însemnările din partea a II-a a acestei cărți, pag. 183-190, nr. 62-91.)

22. De la trecerea graniței rusești până la sosirea pe pământul țării mele

Ajunși la Cernăuți, în ziua următoare, 8 aprilie 1918, m-am prezentat la „Stabs Comanda Orașului”. Iar noaptea am și plecat cu primul tren personal la Zablatov. La Zablatov am sosit marți dimineața 9 aprilie 1918, patruzeci de prizonieri. Imediat am și fost internați în „Quarantine Station”, carantina militară a orașului.

La 12 aprilie, suferind de inflamația gingiilor - gingivită - am fost internat în spitalul militar din Zablatov, unde am stat până în 2 mai 1918 sub tratament medical.

Ziua următoare - Vinerea Paștilor - am plecat din Zablatov și în duminica Sfintei Învieri, 5 mai 1918, seara la orele 19.30 am sosit la Praga, la Regimentul 51 Infanterie - Cazarma Uyezd. A doua zi de Paști m-am prezentat la „Trans-Abtailung”, unde mi s-a dat repartizarea la Compania IV-a „Heimkehrer”. A treia zi de paști, marți 7 mai 1918, am stat la raport de prezentare în fața comandantului meu de companie.

La o săptămână, marți 14 mai 1918, am fost la Gericht. Aici am fost ascultat, cu proces verbal, despre împrejurările cum, când și unde am fost prins.

22. De la trecerea graniței rusești -
pînă la sosirea pe pămîntul
țării mele. -

Ajunși la Cernăuți, în ziua următoare - 8 aprilie 1918, m-am prezentat la „Stabs Comanda Orașului”. - Tar noaptea am și plecat cu primul tren personal la Zablator. La Zablator am sosit marți dimineața - 9 aprilie 1918 - patruzeci de prizonieri. Immediat am și fost internați în „Guarantaine Station” - Carantina militară a orașului.

În 12 aprilie, suferind de inflamația gingișilor - Gingivită, am fost internat în Spitalul militar din Zablator, unde am stat pînă în 2 mai 1918 sub tratament medical.

Ziua următoare - Vinerea Inștilor, - am plecat din Zablator și în duminică Sfintei Iuriei, 5 mai 1918, seara la orele 19³⁰ am sosit la Praga, la Regimentul 51 Infanterie - Kazarma Ulyezd. A doua zi de noapte m-am prezentat la „Trans-Abteilung”, unde mi s-a dat repartizarea la Compania N-a, „Heimkehrer”. A treia zi de noapte - marți 7 mai 1918, am stat la raport de prezentare în fața comandantului meu de companie.

La o săptămînă - marți 14 mai 1918, am fost la „Gericht”. Aici am fost ascultat, cu proces verbal, despre împrejurările meu, fiind și unde am fost prins.

Miercuri 15 mai am fost trimis la Krakow, la un examen din limba rusă. Sîmbătă - 18 mai, dimineața la ora 8 m-am supus la examen. Rezultatul s-a comunicat direct Regimentului meu 51 Infanterie la Praga. Duminică 19 mai am plecat din

Miercuri 15 mai am fost trimis la Krakow la un examen din limba rusă. Sâmbătă, 18 mai, dimineața la ora 8 m-am supus la examen. Rezultatul s-a comunicat direct Regimentului meu 51 Infanterie la Praga. Duminică 19 mai am plecat din Krakow. Luni 20 mai 1918 am sosit la Praga, la unitate. Toate isprăvindule bine: Prezentarea la unitate, interogatoriul la Gericht, prezentarea la examen, reîntoarcerea etc. În ziua de 21 mai am și primit concediul acordat prizonierilor reîntorși în regulă și nesuspicionați de nicio abatere disciplinară și de fidelitate. Mi s-a acordat un concediu de 36 zile: din 21/V-27/VI 1918 și în aceeași zi am și plecat din Praga spre casă.

Miercuri 22 mai 1918, cu trenul Praga-Cluj, am trecut granița pe plaiurile nașterii și copilăriei mele. Pe pământul Țării mele dragi. (Vezi însemnările din partea a II-a a acestei cărți, pag 190-193, nr. 92-112)

23. De la primirea concediului de prizonier reîntors – până la descompunerea regimentelor armatei austro-ungare

Am plecat din țară în 17 iulie 1915. M-am reîntors în 22 mai 1918.

Acest timp l-am petrecut:luni - zile

1) Recrut la cadre în Praga	01	12
2) În drum spre front cu Marsch - batalion XIV	01	21
3) Prizonier în labăr - Siberia	06	09
4) La munci agricole - Economia <Bohațcom>	05	03
5) La munci agricole - Economia Hurovsky	18	06
6) În lagărul de carantină Zablatov	01	15
TOTAL	32	66

Astfel, după doi ani, zece luni și 6 zile de viață petrecută în străinătate, mă regăsesc în țara mea, în sânul părinților și oamenilor mei buni și dragi, de cari m-am despărțit cu duioșie, dar și cu nădejdea revederii. Mulțumesc bunului Dumnezeu, căruia I se cuvine, îndeosebi: Toată mulțumirea, lauda și închinăciunea. Amin.

În drum spre casă m-am oprit la prea iubiții mei protectori: Doamna și domnul Koronka, notarul cercual din Ciucea. A fost o surpriză emoționantă. Ne-am îmbrățișat și sărutat cu ochi înlăcrimați de bucuria revederii.

A doua zi am plecat acasă la părinți, spre Cluj, Hida, Bălan. Vineri am sosit la Hida (31 mai 1918), de unde am continuat drumul pe jos până la Bălan. Pe tătucul l-am găsit la „Podul Chendrii” la sapă, singur, prășind porumbul „la de-o dată”. Numaidecât a întrerupt lucrul și ne-am grăbit împreună s-ajung la măicuța mea prea scumpă. Momentul atât de mișcător al revederii, n-am cuvinte cu care să-l pot descrie. Frașiorii toți 3 erau concentrați pentru servicii militare. Unul din ei, Gheorghică, era prizonier în Italia.

Am stat acasă la părinți din 31 mai până în 27 iunie 1918. În acest interval de timp am fost și la Sibiu, unde m-am supus examenului de anul (I) prim pedagogic la Institutul „Andrei Șaguna”.

În 24 iunie 1918 am plecat la Ciucea. Fiind aproape de expirarea concediului, fostul meu șef drag și iubitor, domnul prim notar cercual Ioan Koronka din Ciucea, pe căile legale, socotite de dânsul ducătoare la bun rezultat, i-a reușit să-mi prelungească concediul până la 30 iulie 1918. În acest timp, de-o lună și mai bine, am ajutat în biroul notarial ala rezolvarea mai multor chestiuni oficiale importante și urgente, cu

deosebire de ordin militar. Pentru munca și strădaniile mele modeste am fost învrednicit de-un prea frumos act de recunoștință, pe care o redau în traducere fidelă:

Stimatului domn Gavril Câmpeanu, Loco

Liga Țării a dat dovadă că vrea și poate să ducă la bun sfârșit toate îndatoririle ei pentru ocrotirile copiilor.

În măsura în care soarta sângeroasă a lovit națiunea maghiară la fel se străduiește Liga; amăsurat puterilor ei modeste să vindece ranele și să usuce lacrimile orfanilor.

Nu este cunoscut ce colosale îndatoriri se așteaptă de la Ligă. Chiar pentru aceasta Excelența sa domnul Ministru de interne cu înaltul său ordin nr. 47867/1918 I ne-a recomandat să asigurăm deplina reușită a Zilei copilului din acest an.

Deși puterea de muncă a notariatului nostru, din cauza războiului, este suprasolicitată, totuși, datorită colaborării, priceperii și strădaniilor dumneavoastră neprecupețite, am ajuns în satele noastre la un rezultat peste așteptări de bun.

Deci, în baza ordinului domnului Primprețor al plasei noastre - Huedin - nr. 2100/1918, ne ținem de-o plăcută îndatorire, ca pe dumneavoastră - pentru prețuitele servicii pline de avânt în organizarea Zilei copilului - să vă premiem cu această adresă oficială, de exprimare a mulțumirii și recunoștinței noastre, ca un act de amintire.

Avem sigură cunoștință și despre faptul că dumneavoastră, concediul de revedere, primit ca prizonier reîntors, l-ați folosit în mod demn de laudă. Așa în ajutorarea părinților la munci agricole, ca și în satisfacerea îndatoririlor de studii pedagogice pe care le-ați prestat.

După ce cu acestea v-ați împăcat, v-ați grăbit să vizitați și îndrăgitele îndeletniciri administrative de odinioară, în notariatul nostru.

Pe acest teren, scurtul timp avut la îndemână l-ați folosit pentru ajutorarea familiilor celor plecați la război și pentru rezolvarea cu pricepere și neobosite silințe a diferitelor cerințe mult aglomerate.

Pentru toate acestea și-n general pentru dragostea patriotică, strădaniile eminente și pentru purtarea laudabilă, dovedite sub întreaga durată a concediului militar, primiți recunoștința sinceră și mulțumirile noastre simțite.

Antistia comunală Ciucea.

Ciucea, la 15 iulie 1918.

Koronka Ioan (s.s.),
notar cercual L.S.

Bolba Gheorghe (s.s.),
primar

(Vezi actul original scris în limba maghiară:
Dosar 16, nr. 80)

(Vezi și însemnările din această carte: pag. 193-
196, 112-128)

24. Din nou pe meleaguri străine

Măști în 30 iulie 1918, am plecat de la Ciucea la Praga. În 5 august am fost repartizat la compania I, Rgt. 51 Inf. (Ers. Komp.), iar după zece zile am fost ales în Marsch-batalionul pregătit pentru frontul italian. În 20 august am fost scos din acest batalion, primind concediu pentru examen de corigență la Sibiu, Institutul Pedagogic „Andrei Șaguna”. În 14 sept. am prestat examenul de corigență din limba maghiară. În 18 sept. am plecat la Jibou și de la Jibou la Praga la regiment. În 24 sept. am fost mutat la a II-a Ers. Komp. Rgt. 51, iar în

De la venirea mea din Cincea, după expirarea primului concediu prelungit, domnul nostru Horonka, a făcut continui încercări pentru scutirea mea de serviciul militar și lăsarea la patrie. Și nădejzile de reusită creșteau. Însă, Dumnezeu altminteru a dispus:

Luni 28 octombrie 1918, ne-am pomenit, pe la orele 17³⁰, cu imense manifestații pe străzile orașului Praga - capitala Boemiei. Bucuriile erau la culme. Sunau clopotele la toate bisericile și lumea alerga veselă în toate părțile, în cînte naționale și dansuri de mare amploare. Au apărut la geamuri steagulețe tricolore naționale roșe, și sus pe toate stădirile drapelul național. Strigăte în toate părțile: "Prăiască pacea!" "S-a terminat războiul!" - "Ura, ura, ura!" Tranraunurile împadobite cu flori și steagulețe albe - simbolul Păcii. - O lume nouă, dintr-o dată, cu atmosfera ei de mare sărbătoare, cu multă voie bună peste tot. -

Soldatii de pe diferite fronturi, veniau în grupuri mai mari sau mai mici, sari cum puteau, cu tren, carrioane, orice alte mijloace de transport, sau pe jos. Ioscau trenuri încărcate cu fel de fel de materiale de războiu. - Războiul s-a sfîrșit! Prăiască Pace! [Vezi însemnări: pag. 196-200, nr. 128-151].-

25. Legiunea Română

Praga.

Noi militarii români găsiți în Praga, din regimentele noastre - ungare staționate în capitala boimă: Ofiteri, subofiteri și soldați de rând - la inițiativa scribiților: "Capitanii Alexandru de Timon și locotentent Xenon de Herbay ne-am organizat în gruparea numită "Legiunea Română din Praga". Scopul urmărit ne-a fost: Să ne strîngem rîndurile.

~ 117. ~

27 sept. m-au trimis la Comisia Medicală de constatare, după care am fost repartizat la „Super Abtailung”. De aicea am fost repartizat în cancelarie. Aicea mi-a fost bine. Am primit haine bune, hrană bună și mi-am câștigat mulți prieteni buni.

De la venirea mea din Ciucea, după expirarea primului concediu prelungit, domnul notar Koronka a făcut continui încercări pentru scutirea mea de serviciul militar și lăsarea la vatră. Și nădejdele de reușită creșteau. Însă Dumnezeu altcum a dispus:

Luni 28 octombrie 1918 ne-am pomenit pe la orele 14:30 cu imense manifestații pe străzile orașului Praga, capitala Boemiei. Bucuria cehilor era la culme. Sunau clopotele la toate bisericile și lumea alerga veselă în toate părțile, în cînte naționale și dansuri de mare amploare. Au apărut la geamuri stegulețe treicolori naționale cehe, și sus pe toate clădirile drapele naționale. Strigăte în toate părțile: „Trăiască pacea!”, „S-a terminat războiul!”, „Ura, ura, ura!”. Tramvaiurile împodobite cu flori și stegulețe albe, simbolul Păcii. O lume nouă, dintr-o dată, cu atmosfera ei de mare sărbătoare, cu multă voie bună peste tot.

Soldații de pe diferite fronturi, roiau în grupuri mai mari sau mai mici, cari cum puteau, cu tren, camioane, orice alte mijloace de transport, sau pe jos. Soseau trenuri încărcate cu fel de fel de materiale de războiu. Războiul s-a sfârșit! Trăiască pacea! (Vezi însemnări: pag. 196-200, nr. 128-151).

25. Legiunea Română Praga

Noi militarii români găsiți în Praga, din regimentele austro-ungare staționate în capitala boemă, ofițeri, subofițeri și soldați de rând – la inițiativa iscusiiților Căpitan Alexandru de Șimon și locotenent Zeno de

Herbay – ne-am organizat în gruparea numită „Legiunea Română din Praga”. Scopul urmărit a fost: Să ne strângem rândurile, toți cei aflați în oraș, ca și cei sosiți aici de pe diferite fronturi, sub comanda Legiunii, pentru o plecare acasă în scumpul nostru Ardeal, în mod demn și deplin disciplinat. Autoritățile militare și civile cehe au aprobat cu frățescă loialitate planul și dorințele noastre și ne-au sprijinit cu toată bunăvoința. Ne-au pus la îndemână o clădire corespunzătoare, școala „Statnii Gymnazium”, din „preslova ulice”, sectorul „Schmichor”, prevăzută cu toate cele necesare: birouri, dormitoare, sală de ședințe, curte spațioasă etc. ca să putem fi în mod satisfăcător cvartiruiți până la plecare. Ne-au atașat doi ofițeri de legătură, cunoscători de limba română, cari să ne înlesnească împlinirea cererilor de lipsă, între ori și ce împrejurări ivite. Numele acestor doi ofițeri: Locotenent Ruffer și sublocotenent Raiman, spre amintire, laudă și recunoștință.

În primele zile de organizare, Legiunea noastră s-a pus în legătură cu Senatul Român din Wiena, de unde am primit ordine de rigoare și instrucțiunile necesare.

Pentru bunul mers al întregii noastre acțiuni am înjghebat, încă din prima zi, „Cancelaria” Legiunii, pentru înregistrări, rapoarte, ordine de zi, evidențe, etc. Cu data de 5 noiembrie 1918 s-a întocmit primul „Ordin de zi”. Ordinele de zi se citeau regulat în fiecare seară premergătoare, înainte de cină, în curtea cazarmei, de către ofițerul de serviciu.

Am avut bucuria ca să fiu eu însărcinat cu conducerea Cancelariei Legiunii. (Vezi Ord. de zi nr. 1, dosar 16 nr. 100).

Cu ordinul de zi Nr. 5 am primit de ajutori la Cancelaria Legiunii – furieri pe voluntarul soldat elevul

Aurel Dogariu și pe elevul sergent Vasile Durgheș.

În ziua de 9 noiembrie cu ordinul de zi nr. 5 s-a dispus ca toți ofițerii, subofițerii și soldații să poarte panglica „Legiunea Română” cusută în față pe chipiu. (Dosar 1, fig. 14a).

În ziua de 16 noiembrie 1918 am fost fotografiați în curtea cazarmei toți ofițerii, subofițerii și soldații Legiunii (Dosar 1, fig. 14 și 15).

Cu ordinul de zi nr. 13, din 17 noiembrie 1918, următorii elevi din corpul Legiunii Române au fost avansați, cu aprobarea Senatului Român din Wiena, la gradul de elevi plutonieri (Kadet aspiranți): 1. Horia Petra-Petrescu; 2. Octavian Buhățel; 3. Vasile Durgheș; 4. Liviu Budișan; 5. Victor Petean; 6. Simion Turcu; 7. Gavril Câmpeanu; 8. Octavian Urdea; 9. Victor Chiffa; 10. Virgil Trușașiu și 11. Cornel Mureșan.

Cu nr. 27/1918, Comandantul Legiunii Române mi-a eliberat o adeverință despre avansarea mea la gradul de elev-plutonier (Kadet-aspirant) (Dosar 16 nr. 101 din 24.XI.1918).

Ordinul de zi despre avansarea elevilor de mai sus (nr. 13) s-a citit în curtea cazarmei, în fața întregii Legiuni, ofițeri, subofițeri și trupă, în cadrul unei solemnități plină de avânt și dragoste românească și cu aplauze de mare însuflețire.

Cu ordinul de zi nr. 20 din 24 noiembrie 1918 s-a comunicat plecarea Legiunii Române din Praga, dându-mi-se următoarele dispozițiuni de plecare spre patrie:

„Mâine, la orele 13, va sta Legiunea în curte, gata de plecat la gară. Toți ofițerii, subofițerii și soldații să fie de față. Bolnavii, sub comanda stegarului Cozma, vor pleca la gară la orele 12. Înainte de plecare, comandanții de companii își vor pregăti unitățile și-și vor instrui soldații pentru o plecare demnă, în cea mai

perfectă ordine ostășească - exemplară. Legiunea va pleca sub conducerea Locotenentului Zeno de Herbay, subcomandantul ei."

Plecarea la gară a fost de-o rară frumusețe impunătoare. Aliniați pe companii cât patru soldați în rânduri, cu drapele și stegulețe naționale române și cehe, în cântări patriotice, însoțiți de o companie cehă de onoare în frunte cu muzică militară. A fost o mărșăluire de-o rară splendoare de neuitat. Până la gară ne-au însoțit și popor mult de toate vârstele. Aici din nou, cuvântări alese de rămas bun cu îmbrățișări și prietenești strângeri de mâini. Trenul special pus la dispoziția Legiunii a plecat din gară în neconținute strigăte de frățești urale și fâlfâiri de stegulețe și batiste albe, luni 12/25 noiembrie 1918, orele 19:45. Miercuri 14/27 noiembrie am sosit la Cluj. Aici am fost așteptați și primiți la „Comenduirea Gărzilor Naționale Române”, de sub cârmuirea Senatului Român din Cluj. Aici Legiunea Română din Praga și-a ajuns scopul final pentru care s-a organizat. Membrii ei au primit laude și mulțumiri pentru comportarea lor demnă de ostași-legionari români vrednici. S-au declarat eliberați și liberi în acțiunile lor. Cei care au dorit din voia lor liberă s-au înscris membri voluntari în Garda Națională Română, iar ceilalți au plecat la vetrele lor în ordine cuvenită. (Vezi însemnările pag 200-203, nr. 152-165).

26. Membru în Garda Națională Română din Cluj

Sosind la Cluj cu Legiunea Română, eu m-am înscris în Garda Națională Română din Cluj. Comandantul Gărzii, fostul comandant al Regimentului 51 infanterie din Praga, domnul Colonel Hidu, mi-a acordat concediu de odihnă până în 15 decembrie 1918.

"Comenduirea Gărzilor Naționale Române,
de sub cîrmuirea Senatului Român din Cluj.
Sîci Legiunea Română din Praga și-a ajuns
scopul final pentru care s-a organizat. Mem-
brii ei au primit laude și mulțumiri pentru
comportarea lor demnă de ostasi - legionari
români vrednici. S-au declarat eliberați și
liberi în acțiunile lor. Cei cari au dorit
din voia lor liberă s-au înscris membri
voluntari în Garda Națională Română,
iar ceilalți au plocat la ostrele lor în
ordine curențită. [Vezi și însemnările pag. 200-203,
nr. 152-165]

26. Membru în Garda Națională Română din Cluj. -

Losind la Cluj cu Legiunea Română din
Praga, eu m-am înscris în Garda Națională
Română din Cluj. Comandantul găzii - fost-
tul comandant al Regimentului 51 Infanterie
din Praga - domnul Colonel Hidu, mi-a
acordat concediu de odihnă pînă în 15 decem-
brie 1918. - În 15 decembrie m-am reîntors și
am servit în gardă o lună de zile, pînă în
15 ianuarie 1919.

Din activitatea mea de sub: Comanda
militară a Gardelor Române din Cluj și comitatul
Cojocna, mă bucur că am păstrat, - în copie și
și pot reda aici: adresa Senatului Național Român
din Cluj:

"Stimate Domnule,

"Cunoaștem dorul fierbinte al tuturor fra-
ților de prin satele și orașele din jur, de a vedea
și a saluta cît mai curînd Armata Română, ca-
re de trei zile a ocupat Clujul, reședința capi-
tală a Ardealului."

"Vă facem deci cunoscut, că ziua de
Marti - 31 Decembrie st. n. 1918, este cea mai
potrivită și pentru a veni la Cluj, fiindcă

~ 121. ~

În 15 decembrie m-am reîntors și am servit în gardă o lună de zile, până în 15 ianuarie 1919.

Din activitatea mea de sub „Comanda Militară a Gardelor Române din Cluj și comitatul Cojocna”, mă bucur că am păstrat, în copie, și o pot reda aici, adresa Senatului Național Român din Cluj:

„Stimate domnule, cunoaștem dorul fierbinte al tuturor fraților de prin satele și orașele din jur, de a vedea și saluta cât mai curând Armata Română, care de trei zile a ocupat Clujul, vechea capitală a Ardealului.

Vă facem deci cunoscut că ziua de marți, 31 decembrie 1918 este cea mai potrivită zi pentru a veni la Cluj, fiindcă în această zi oștirea română are o mare sărbătoare, la care va fi o fericire pentru fiecare român de a lua parte.

Vă rugăm cu toată stăruința ca de urgență să luați dispoziții ca românii din toate comunele din jurul d-voastră să fie încunoștiințați și invitați, să se pregătească imediat de a veni pe marți, 31 decembrie la amiazi la Cluj.

În vederea acestei mari sărbători de înfrățire a poporului românesc din Ardeal cu oștirea liberatoare a României Mari, veți binevoi a observa următoarele:

1. Toți sătenii, bărbați, feciori, femei și fete vor veni în frunte cu conducătorii lor firești, preoți învățători și alți intelectuali, îmbrăcați în haine de sărbătoare și prevăzuți cu merinde.

2. În fruntea fiecărei cete de săteni va fi purtată o tablă cu inscripția românească a comunei, câte un stindard național sau alt steag (eventual steguleț francez roșu-alb-vânăt) și vor fi însoțiți de gardiști din comună.

3. La intrare în Cluj, la vama fiecărui drum, după punctul vamei, toți oaspeții vor fi întâmpinați de

câte un oficer din garda română, care le va spune unde au să fie postați în stradele Clujului, spre a vedea bine marea serbare: De cuvântul lor fiecare are să asculte.

4. Locuitorii din apropierea Clujului au să se întoarcă în seara zilei numite la casele lor: cei ce vin din depărtare mai mare se va îngriji de cvartiruire.

5. Bărbații de încredere la care adresăm această circulară au datorința să publice numaidecât prin curieri, în fiecare comună din cercul lor și să dirijeze cum vor afla mai bine venirea fraților din jur la Cluj, într-un număr cât mai mare, fiind de mare interes național ca ziua aceasta să fie o manifestație impunătoare a poporului nostru față de Armata română, față de puterile Etentei și generalii lor.

Cluj, la 27 decembrie 1918, Senatul Național Român.

Dr. Utalea (s.s.), Dr. Poruțiu (s.s.), Dr. Pop (s.s.)”

Prezenta circulară am lansat-o prin comunele dintre Cluj și Hida, pe linia Cluj-Jimbor-Sînmihaiul Almașului. În scopul acesta am primit de la Comanda Militară a Gardelor Române din Cluj și Comitatul Cojocna următorul

„Ordin deschis”:

„Garda națională română din Cluj și comitatul Cojocnei roagă toate oficiile să binevoiască a asigura drum liber elevului plutonier Gavril Câmpeanu din Cluj până în Hida și îndărăt la Cluj, conform ordinului Senatului român din Cluj în afacere oficioasă Spesele sunt a se credita senatului român. Susnumitul are dreptul de a purta armă. Cluj, la 27 decembrie 1918. Valabil până în 31 dec. 1918. L.S. Vidrighin, subcolonel (s.s.)” (Vezi originalul, dosar 16 nr. 102)

În 15 ianuarie 1919 s-a dizolvat Garda națională română din Cluj. Cu această ocazie am primit două

adeverințe de serviciu pe care le păstrez de amintire în registrul documentelor mele:

1. „Elevul plutonier Gavril Câmpeanu, ca membru al Gardei Naționale din Cluj, cele mai frumoase fapte, cel mai deosebit zel și dragoste a dovedit față de superiorii săi și întreg neamul românesc¹²⁵ susnumitul a fost unul dintre cei mai buni sprijinitori ai gardei. Cluj. 15. I. 1919. Hidu (s.s.) l. colonel Cutean, locotenent (s.s.) adjutant)”. (Dosar 16, nr. 103)

2. „Elev plutonier Gavril Câmpeanu, ca membru al gardei naționale române a făcut serviciu la compania mea. Totdeauna a stat la dispoziție și afacerile încredințate lui, precum și toate ordinele, le-a împlinit cuviincios și în cea mai mare regulă. Cu ocaziunea dizolvării gardei, eliberându-se, se face părtaș bunei laude. Cluj, 15 ianuarie 1919. L.S. Silviu Căpâlna, (s.s.) Locotenent”. (Vezi originalul, dosar 16, nr. 82)

27. Membru în Garda Națională Română din Jibou, județul Sălaj

Cu data de 15 ianuarie 1919, dizolvându-se Garda națională Cluj, am venit acasă și în 16 ianuarie 1919 am și intrat în Garda Națională română cercuală din Jibou. Aici am primit calitatea de subcomandant al Gardei, fiind concrezut cu afacerile ei administrative.

După apariția ordinului de chemare la arme a tinerilor născuți în anii 1896, 1897 și 1898, lansat în prima jumătate a lunii februarie 1919 de către Consiliul dirigent al Transilvaniei, găsindu-mă și eu între cei obligați (1896) a se prezenta, urma să părăsesc serviciul gărzii din Jibou.

¹²⁵ Așa în text.

"Cutean locotenent ss. adjutant." - (Dosar 16 nr. 103.)

2. "Elev plutonier Gavril Cămpăanu, ca membru al gardai naționale române, a făcut serviciu la compania mea. Totdeauna a stat la dispoziție și afacerile încredințate lui, precum și toate ordinele, le-a împlinit cuvîncios și în cea mai mare regulă. Cu ocaziunea dizolvării gardai, eliberându-se, se face părtaș - bunei laude! - Cluj, 15 Ianuarie 1919. L.s. Silviu Căpâlnă s. Locotenent." (Vezi originalul: Dosar 16 nr. 82!)

Gardist român.

28 noiembrie 1918 - 25 februarie 1919. -

#

27. Membru în Garda Națională

Română din Fibou, județul Cluj.

En data de 15 ianuarie 1919, dizolvându-se Garda națională Cluj, am venit scârș și în 16 ianuarie 1919 am și intrat în

Consiliul național român cercual jibou, dimpreună cu comandantul gardei m-au sfătuit să-mi cer scutirea de concentrare până la dizolvarea gărzii. În sprijinul acestei cereri mi-au eliberat următoarea

Adeverință:

Gavril Câmpeanu, elev plutonier, este membru în garda națională română cercuală din Jibou, care gardă este recunoscută și din partea armatei române regale ocupătoare.

Susnumitul, născut în anul 1896, este obligat a se prezenta la asentările ordonate din partea Consiliului Dirigent.

Fiind concrezut cu afacerile administrative a gardei noastre, cons. naț. rom. cercual din Jibou sușterne rugarea către Comisia de recrutare ca respectivul, care prin calificația și conduita avută în serviciul de gardă s-a dovedit indispensabil până la dizolvarea gărzii, să fie scutit de concentrare. Jibou, la 14 februar 1919. Pentru Cons. naț. rom. cerc. din Jibou, Teofil Dragomir (s.s.) prezident. Sigil. Locot. Dr. Aurel Hetco (s.s.) comandantul gardei naț. cerc. din Jibou” (vezi orig., dos. 16, nr. 37)

Nereușind această încercare, după o lună de împreună lucrare, a trebuit să mă despart de superiorii mei dragi și de prietenii mei buni de la Senat și din Garda Jibou. (Vezi și însemnările pag. 203-204, nr. 165-180).

28. În Armata Română

„Ordin de chemare nr. 167/1919. Preș. Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Banatului și al Ținuturilor ungurene locuite de Români, cheamă la arme Corpul Voluntarilor Români în întregime și afară de acest corp pe toți tinerii născuți în anii 1896, 1897 și 1898, cu excepția maghiarilor.

Români! Nu frica de pedeapsă să vă ducă la împlinirea ordinului de chemare, ci mândria conștiință că îndepliniți o sfântă datorie față de pământul nostru liberat, față de frații care nu se pot bucura încă de libertate și față de patria noastră română. Este ceasul sfânt când trebuie să punem stăpânirea noastră pe întreg pământul moștenit de la strămoși, când trebuie să punem stăpânirea noastră pe întreg pământul moștenit dela strămoși, când trebuie să punem temelia unui viitor demn și corespunzător jertfelor și suferințelor de veacuri ale părinților noștri! Aveți să răspundeți chemării pentru a dovedi lumii întregi că ne iubim Țara și moșia și că știm să o stăpânim cu vrednicie, ducând cu noi liniște, libertate și stăpânire dreaptă în toate colțurile țării. (s.s.) Iuliu Maniu, prezidentul Consiliului Dirigent.”

La această chemare, în ziua de 15 februarie 1919 m-am prezentat la Regimentul 81 Infanterie Dej.

Înscris în analele regimentului 81 Infanterie din Dej am primit următorul act militar: „21 febr. 1919. Ministerul de Războiu. Nr. 600. Bilet de identitate. Elev plutonier Gavril Cîmpeanu, Reg. de inf. Dej este în activitate de serviciu. Comandamentul reg. de inf. Dej. Divizioli (s.s.) col (L. sig). (Vezi dosar 16 nr. 105).

29. Delegat pentru încartiruirea batalionului II din Dej în orașul Gherla

În ziua de 23 februarie stil nou 1919, comandantul batalionului II din regimentul 81 Infanterie Dej, domnul căpitan Lőhr m-a încredințat cu încartiruirea batalionului nostru în orașul apropiat Gherla. Această însărcinare mi-a reușit s-o îndeplinesc cu rezultat bun. Am asigurat pentru fiecare ofițer cameră satisfăcătoare, iar pentru subofițeri și trupă am primit clădirea Institutului de corecție, pe care chiar în acel timp era liber, neocupat. Aicea a staționat

unitatea noastră militară până la plecarea pe front. (Vezi dosar 1, fig. 16)

30. Comandantul gării Gherla – Vasalut – Bonțhida

Mulțumit, comandantul meu cu felul încartiruirii batalionului nostru în orașul Gherla, imediat după instalare m-a și numit Comandantul gării Vasalut – Bonțhida. Pentru întreprinderea acestui serviciu, conform ordinelor și instrucțiunilor primite zi de zi, mi s-au repartizat patru gradați și patru soldați dintre cei mai vrednici din batalion. În serviciul gării am stat până în 14 aprilie 1919, ziua plecării spre Tisa.

Aici n-am întâmpinat nicio dificultate, în tot timpul serviciului, cu demnitate îndeplinit. Cu șeful (civil) gării conlucram în colaborare cordială, băieții supuși, iar călătorii ascultători și cu bună comportare. (vezi dosar 20, nr. 40)

31. Plecarea pe front

În ziua de 7 aprilie 1919 stil nou, luni sărbătoarea „Bunevestiri a Maicii Domnului”, batalionul nostru II/81 Inf. Dej a plecat din Gherla într-un sat din apropiere, unde s-a pregătit pentru plecarea pe front. Eu cu soldații mei am fost rechemați de la comenduirea gării Valasut – Bonthida la batalion. În duminica Floriilor, 13 aprilie 1919, batalionul a plecat spre front. În seara zilei de 14 aprilie st. n. am sosit în satul meu natal Bălan, unde am poposit două zile. În noaptea de miercuri 16 spre joi 17 aprilie st. n. am plecat spre Borza în valea Agrijului. Joi seara 17. IV. St. n. 1919 am sosit la Borza iar în Vinerea Paștilor 5/18 aprilie a pornit mai departe spre Tisa. Joi seara, eu cu plutonul meu am fost la biserică în Borza la „Trastia cea mare”.

În ziua de 20 aprilie st.n. 1919 am sosit la Tarozal, unde am primit ordin să preiau comenduirea pieții. În ziua de 24 aprilie am plecat cu plutonul meu în orașul de câmpie Mad, unde am preluat paza orașului și comenduirea pieții. Aici autoritățile civile administrative, în frunte cu primarul orașului „polgarmeșter”, ca și poporul din oraș ne-a primit cu mare bucurie și loialitate. Ne-au cerut să-i ocrotim și ne-au asigurat de toată iubirea și întreținerea frățească și prietenească pe tot timpul staționării noastre în acest oraș. Așa s-a și petrecut. N-am dus lipsă de nimic dar nici între locuitorii civili nu s-a găsit nimeni care să fi avut vreo nemulțumire față de noi. Orice cerere și dorință justă și posibilă s-au îndeplinit cinstit, uman și umanitar, din ambele părți.

În acest oraș a fost și depozitarea vinurilor domnești din cele mai alese soiuri vechi și bune ca „Tokai szomorodui”, „Tokai aszú”, etc. Vinuri de-ale lui Grof Andrásy, Tisza Istvan, Windiogrecz, Eszterházy etc etc. Astfel, din bunăvoința conducerii acestor mari depozite, nici eu nici soldații n-am dus sete de gustarea unor asemenea vinuri superioare.

Ce păcat că rămânerea noastră în acest oraș a fost prea de scurtă durată. În ziua de 16 mai 1919 am primit ordin să mă prezint cu plutonul în garnizoana Szerencs. Părutune-au rău nouă că ne-am despărțit de așa oameni pașnici și buni, dar și lor, localnicilor le-au părut rău de plecarea noastră după ce s-au obișnuit cu noi și s-au știut în liniște și-n siguranță cu viața și bunurile lor sub durata pazei și ocrotirii noastre. În semn de iubire și apreciere, în ziua despărțirii, ne-au dăruit un drapel frumos tricolor românesc, împodobit cu flori și cu o inscripție mărită în text maghiar: „Isten Keletek!” = „Dumnezeu cu voi!”. Iar mie și la fiecare soldat din pluton ne-au cusut în față la

chipiu o panglicuță tricolor românesc cu inscripție maghiară: „Isten veled!” = „Dumnezeu cu tine!”. Am fost petrecuți cu popor imens, școlari, tineret, autorități bisericești, școlare și administrative până la ieșirea din oraș cu cuvântări de rămas bun, ne-am despărțit cu duioase îmbrățișări, și calde strângeri de mâini întru neuitare. S-au minunat comandantul meu, cu frații ofițeri, văzându-ne cum sosim și istorisindu-le plecarea din Mad și despărțirea sărbătorească de locuitorii aceluia oraș frumos și ordonat. (Vezi și însemnările pag. 205-206 nr. 181-190)

În ziua de 18 mai 1919 s-au afișat pe întreg orașul Szerencs „Anunțuri” prin care s-a dispus prezentarea și predarea comendurii pieței și a tuturor armelor și materialelor de război de orice numire și de către toți cei care posedă asemenea obiecte. Aceste anunțuri au fost semnate de către Comandantul garnizoanei căpitan Gh. Bârzeanu și de către mine, din partea comendurii pieței (vezi dosar 20, nr. 46).

În 22 mai 1919 Batalionul nostru se găsea în Hernad-Nemethy gata de luptă. Comandamentul batalionului m-a însărcinat cu ordinul de a trece râul Hernad și a pleca spre Miskolcz pentru a face legătură cu linia de front a cehilor și a raporta imediat cu schiță explicativă despre situația reală și actuală a frontului din fața orașului Mișcolț. În acest scop am primit 12 gradați dintre cei mai buni și curajoși ostași din batalion, cu care am și plecat imediat spre executare.

Mi-a reușit în scurtă vreme să fac legătura ordonată cu linia de front a cehilor. Am și trimis o schiță și raport cu prima echipă de trei gradați, cerând ordin despre ceea ce avem de făcut în continuare. Echipa nu mi s-a mai reîntors. Am trimis a doua și a treia grupă de câte trei gradați din care niciuna nu s-a

mai reîntors. Rămânând cu ultimii trei gradați, am primit vestea de la ofițerul de legătură ceh că inamicul a rupt frontul și trupele ceho-române se retrag la vechile lor locuri de staționare de-a lungul râului Tisa.

Îmi amintesc de noaptea din 21 iunie 1919 despre o luptă crâncenă avută cu inamicul corp la corp pe străzile din Rakamaz în preajma Tisei, luptă care pe dimineață s-a sfârșit cu înfrângerea inamicului, respins departe, dincolo de râul Tisa. Eu în aceeași zi de 22 iunie 1919 pentru examenul anului doi pedagogic am primit un concediu de 30 de zile și am plecat la Sibiu la Institutul pedagogic „Andrei Șaguna”. (Vezi însemnările de la pag. 206, nr. 191-195). Reîntors din concediu în 21 iulie 1919 mi-am găsit batalionul cu unitățile lui în garnizoana Szerencs, dincolo de Tisa. Aici bunul meu comandant de companie mi-a dăruit un exemplar din foaia mea calificativă, pe care am înaintat-o superiorităților militare competente și pe care o păstrez de amintire la dosarul 16, nr. act. 38. Amintindu-se în ea și unele locuri de lupte la care am participat, socotesc că e bine a o reda și în acest loc:

„Regimentul 81 infanterie, Batalionul III, Elev plutonier Câmpeanu Gavril”.

„Foaie Calificativă”

„N-a avut nicio pedeapsă. Elevul plutonier Câmpeanu Gavrilă a făcut serviciu în compania a 7-a în intervalul de timp de la 25 aprilie 1919 până la 1 august 1919, îndeplinind funcția de comandant de pluton. A luat parte în prima ofensivă în luptele de la Rakamaz, Hernad-Nemethy și Prügy cum și în luptele de la Nagyfalva contra ofensivei ungarilor din luna iunie. În tot timpul acestor lupte a dat dovadă de multă energie, încurajând cu vorba și cu fapta pe subalternii săi de

lângă care a fost nelipsit. Din perioada de instrucție a arătat că posedă capacitățile unui bun instructor”.

„Fizic sănătos și rezistent, posedă cunoștințele militare cum și pe cele generale necesare gradului de sublocot. pentru care grad îl propun a fi avansat, dându-i-se vechimea camarazilor săi de aceeași promoție a căror situație a fost aranjată fiind înaintați la gradul de sublocotenent. Comand. Comp a 7-a Căpitan Gh. Bârzeanu, s.s.”

32. Adjutant al Garnizoanei și comandant al Pieții Szerencs

În ziua de (20 iulie 1919 stil vechiu) miercuri 2 aug st.n. – sărbătoarea Sf. Proroc Ilie, comandantul garnizoanei Szerencs, domnul maior Constantin Greceanu m-a numit adjutant al garnizoanei și comandant al pieții Szerencs.

În 15 august 1919 autoritățile orașenești din Szerencs ne-a înmănat un act omagial, mulțumindu-ne pentru ținuta demnă și loială, de bună pază și ocrotire a garnizoanei noastre militare (vezi dosar 20 act 47).

În tot timpul staționării unităților noastre militare în orașul Szerencs, eu am stat în familia domnului administrator financiar Iosif Szenteș.

Doamna Szenteș, româncă, era verișoară primară a marelui român ardelean Dr. Teodor Mihali din Cluj (vezi dosar 20, actul 48). În această familie distinsă, în calitatea mea de ofițer român, adjutant al garnizoanei și comandant al pieții Szerencs am fost foarte amabil găzduit. Am găsit aici multă stimă, iubire și admirație față de Patria Română și Armata ei glorioasă. (vezi însemnările pag. 207 nr. 197-203).

în luptele de la Rakamax, Hernad-Némethy și Prügy cum și în luptele de la Nagyfața, contra ofensivei Ungurilor din luna Iunie. În tot timpul acestor lupte a dat dovadă de multă energie, încurajând cu vorba și cu fapta pe subalterii săi de lângă care a fost nelipsit. Din perioada de instrucție... a arătat că posedă calitățile unui bun instructor.

„Fizic sănătos și rezistent, posedă cunoștințele militare cum și pe cele generale, recuare gradului de sublocot. pentru care grad îl propun a fi avansat, dându-i se rechimea camarazilor săi de aceeași promoție a căror situație a fost aranjată fiind înaintați la gradul de sublocotenant. Comand. Esmp. 7^a Căpitan Gh. Bărzecanu s.”

32. Adjutant al Garnizoanei și comandant al Pictii Szerecs.

În ziua de (20, iulie 1919 stil vechiu) miercuri 2 aug. st. n. - sărbătoarea Sf. Protop Ilic, comandantul garnizoanei Szerecs domnul maior Constantin Greceanu, m-a numit adjutant al garnizoanei și comandant al pictii Szerecs.

În 15 august 1919, autoritățile orașului din Szerecs ne-a înmănat un act omagial, mulțumindu-ne pentru ținuta demnă și loială, de bună praxă și verștire a garnizoanei noastre militare, - (vezi dosar 20, act 47). -

În tot timpul staționării unităților noastre militare în orașul Szerecs, eu am stat în familie domnului administrator financiar Iosif Soentes.

~ 132. ~

33. *Adjutant al garnizoanei și comandant al pieții Kisuyszállás*

În ziua de 1 sept. st. n. 1919 garnizoana noastră trece din Szerencs la Kisuyszállás. Eu m-am bucurat și în acest oraș de aceleași servicii și încredințări ca și în Szerencs. Am fost și aicea găzduit într-o familie foarte aleasă și bună, afirmații dovedite cu însemnările și fotografiile ce le păstrez la dosar 1, fig. 24, 25, 26 și 27.

Locuitorii acestui oraș tot ca și cei din Szerencs, au fost foarte mulțumiți de conduita noastră plină de umanism și loialitate. Aici am avut bucuria zilei de 1 octombrie 1919: cu avansarea mea la gradul de sublocotenent. (vezi pag. 208, nr. 204-208).

34. *Șeful agenților secreți*

În ziua de 1 noiembrie 1919 garnizoana noastră pleacă din Kisuyszállás în Hajduszoboszló. În acest oraș m-am bucurat de tot mai mare încredere și apreciere din partea comandanților mei competenți. Datorită acestor împrejurări îmbucurătoare, pe lângă serviciile avute de comandant al pieții, am mai primit și numirea de șef al agenților secreți de la Serv. de Contraspionaj. Drepturile și îndatoririle de grea răspundere în nex¹²⁶ cu acest nou serviciu se cuprind – în parte – și în Biletul de Legitimație păstrat la dosarul 16 nr. 39 din registrul meu de documente (vezi însemnările pag. 208, nr. 209-212).

35. *Plecarea Regimentului 81 Infanterie – Partea Activă – acasă la Dej*

În ziua de 2 decembrie stil nou, 1919, regimentul nostru 81 Inf. P. A. se reîntoarce de la Hajdu-Szoboszlo (Ungaria) la Dej, locul său de baștină.

¹²⁶ Legătură, înlănțuire, raport causal (rar, livr.).

Având să trecem cu trenul militar prin Jibou (cea mai aproape gară de satul meu Bălan), mi-am cerut voie de la comandantul batalionului nostru, domnul maior Depner, ca de la Jibou să mă abat, pentru câteva zile, pe-acasă, ca să-mi văd casa și părinții, frații, alte rude și consătenii. Mi s-a acordat cu bunăvoință o învoire de 6 zile. În schimb mi s-a cerut ca până la Jibou să fac slujba de ofițer de serviciu pe tren. Însă în gara Țigani s-a întâmplat un accident mortal, descris la pag. 209, nr. 213 din care cauză nu m-am putut folosi de învoirea primită.

36. Ultimele servicii în armată

În ziua de 4 decembrie st.n. 1919 am fost repartizat la Comenduirea pieții Dej în calitate de ofițer adjutant al Comendurii Pieții Dej. Comandantul Pieții a fost domnul maior Theban, om foarte bun și merituos.

Alte servicii pe care le-am prestat până la demobilizare sunt pe scurt descrise la însemnările pag. 209-210 nr. 214-222.

37. Demobilizarea

Pe baza certificatului nr. 252/1920 eliberat de Regimentul 81 Infanterie Dej în vederea ordinului nr. 24117 din 2 februarie 1920 comunicat cu ordinul nr. 70 din 3 aprilie 1920 al comandamentului Diviziei 16 Infanterie pe ziua de 7 aprilie 1920 am fost demobilizat. (vezi dosar 16 act 40).

În ziua de 9 aprilie 1920 comandantul Regimentului 81 Infanterie Dej cu nr. 47/1920 în puterea art. 435 din serviciul interior mi-a eliberat un ceritfcgat de bună purtare dat prin ordinul de zi nr. 9 după propunerea comandantului Comp. a 7-a și a comandantului Bat. II, prin care dovedește că am avut o

bună conduită pe tot timpul aflării mele sub drapel și că am servit cu onoare și credință (vezi dosar 16 act 41).

În ziua de 29 aprilie 1920, după ce, cu ajutorul bunului Dumnezeu, bine mi le-am isprăvit toate și am predat în bună ordine tot ce-am avut sub răspunderea mea ca ofițer în general și adjutant al Comendurii pieții în special; mi-am luat rămas-bun de la superiorii și subalternii mei. Și cu îmbrățișeri cordiale, despărțindu-mă de camarazi și prieteni, am părăsit Dejul plecând la vatra părinților mei, la satul nașterii și copilăriei mele: Bălan.

Astfel, viața mea de militar, începând din 15 iulie 1915 - până în 29 aprilie 1920, a durat 4 ani, 9 luni și 14 zile.

La plecarea în armată am avut vârsta de 18 ani, 7 luni și 4 zile, iar la eliberare am fost de 23 ani, 4 luni și 18 zile.

În 28 august 1920, șeful biroului de recrutare din Dej cu nr. 145/1920 îmi certifică avansarea la gradul de sublocotenent în rezervă, cu vechimea de la 1 oct. 1919, publicat în Monitorul oficial nr. 111 din 20 aprilie 1920, Înaltul Decret nr. 3421 din 1 aprilie 1920 (dosar 16, act 43).

În ziua de 1 octombrie 1922 am primit „Crucea Comemorativă a războiului 1916-1918 cu baretele 1919” (vezi dosar 16 act 48).

În ziua de 24 iulie 1923 am primit repartizarea în caz de mobilizare: „Ofițer adjutant și informator la Batalionul I Reg. 81 infanterie Partea Activă”.

În 5 septembrie 1923 am fost șters din controalele armatei pe ziua de 1 iulie 1923, fiind hirotonit preot pe seama parohiei Gălpîia și trecut în registrul special al confesorilor de rezervă (vezi dosar 16 act 87).

mele: Bălan.

Întregul viața mea de militar, începând din 15 iulie 1915 - până în 29 aprilie 1920, a durat 4 ani, 9 luni și 14 zile.

La plecare în armată am avut vârsta de 18 ani, 7 luni și 4 zile, iar la eliberare am fost de 23 ani, 4 luni și 18 zile.

În 28 august 1920, șeful biroului de recrutare din Dej, cu nr. 145/1920, îmi certifică avansarea la gradul de sublocotenent în rezervă, cu vechimea dela 1 oct. 1919, publicat în Monitorul oficial Nr. 111 din 20 aprilie 1920. Înaltul Decret Nr. 3421 din 1 aprilie 1920 (Dosar 16 Act. 48).

În ziua de 1 oct. 1922 am primit „Crucea Comemorativă a războiului 1916-1918 cu baretele 1919”. - (Vezi Dosar 16 Act. 48).

În ziua de 27 iulie 1923, am primit repartizarea în caz de mobilizare: „Ofițer adjutant și informator la Batalionul I. Reg. 81 Infanterie Partea Activă”.

În 5 sept. 1923, am fost șters din controalele armatei, pe ziua de 1 iulie 1923, fiind hirotonit preot pe seama parohiei Gălăuș și trecut în registrul special al Confesorilor de rezervă (Vezi Dosar 16 Act. 87).

În 10 martie 1925 am primit Medalia „Victoria” a marelui războiu pentru civilizație 1916-1921 (Vezi Dosar 16 Act. 58).

În 10 martie 1925 am primit Medalia „Victoria” a marelui războiu pentru civilizație 1916-1921 (vezi dosar 16 act 58).

ANR, SJAN Sălaj, fond *personal Gavril Câmpeanu*, dosar 7/1954, f. 48v-67

22 1918, noiembrie 5-24. *Ordine de zi ale Legiunii Române din Praga reflectând activitățile zilnice.*

Legiunea Română din Praga
Nr. 1

Ordin de zi
Praga la 5 Novembre 1918

Serviciu:

Oficerul de serviciu: Locot. Mircea Sorescu
Sergent de Serviciu: Plutonier Simion Florea
Subofițer de poartă: Sergent Pavel Faroga

Ordine și curățenie:

Fac atent pe toți soldații ca să țină cea mai mare curățenie și ordine în cazarmă.

Efectiv despre puști și țeale:

Campaniile au până mâine la 12 să-nștiințeze suma puștelor aflătoare la comp. precum și țealele care lipssesc.

Lucru:

Comp. III-a și IV-a comandază pe mâine la 7:30 a.a.m. câte o (100) sută oameni la lucru în

„Albrechts” caseerne și câte un sergent sau serg.-instr. Ca comandanți.

Liste de evidență:

Comaniile cari încă nu au arătat listele de evidență au să le prezinte până mâne la 8 în cancelaria Legiunei.

Instruări:

Soldații trebuie instruiți să nu se atingă pe la conducătoare de apă din closete și de pe ganguri, ca să nu mai vină cazul de azi, că unul desfăcând șurubul, cazarma sa umplut cu apă cauzând pagube mari. La din contră vor fi pedepsiți aspru.

În closete trebuie ținută mai mare ordine și-nvățați oamenii ca după isprăvirea trebuinței să sloboadă apă.

Conductorele cancelarie:

Voluntarul Gavril Câmpeanu cu ziua de azi să numește de cancelarie – conducător a Legiunei.

Dr. Alexandrescu Simion m.p.

Încheiată la 5.25 a.m.

Pentru autenticitate:

(s.s.) indescifrabil

--o--

Legiunea română din Praga

Nr. 2

Ordin de zi

Praga la 6 Novembre 1918

Serviciu:

Oficer de serviciu: Locot. Dr. I. Cojocar

Sergent de serviciu: Plutonier I. Mezei
Suboficer de poartă: Plutonier G. Țimbalmoș

Garda principală:

Mâne (7 Nov.) a IV Comp. are să țină garda principală

Patrula la gară:

Patrula la gară totdeauna aceea companie trimite, care ține garda principală.

Primirea oamenilor:

Comaniile nu este iertat să primească oameni, decât numai cu documente, fiindcă sau întâmplat cazuri, că oamenii fug din spitaluri fără să fie pe deplin sănătoși.

Dezinfectare:

Scalda pentru soldați se află în spitalul de res. Pr. 9 (Reserve - Spital No. 9) Smichov. Înainte de a merge la scaldă cu 24 de ore trebuie să se anunțe ...¹²⁷ soldaților în cancelaria băilor.

Proviantură pentru familiile sergenți-majorilor:

Famiile sergenți-majorilor capătă și pe mai departe proviantură din oraș.

Împărțirea uneltelor de pantofărie:

Sergent-instructorul Georghe Rus are să împărțească uneltele de pantofărie (schusterwerzeug)

Lucru:

Comp. a II va trimite mâne pe 7 (h) 10 oameni și un subofițer de comnant la lucru în Cazarma „Albrechts”

Vizită de cazarmă:

Duminică (10 nov.) la 10(h) a.am. să va ținea vizită de cazarmă. Să domnească cea mai mare curățenie

¹²⁷ Indescifrabil.

și ordine.

Oficerii, suboficerii și soldații să aștepte pe comandantul „Legiunei” în curtea cazarmei.

Împărțirea serg-majorilor pe la comp.
(Dienstführender):

La Comp. I Serg-maj Simion Florea

-" - II -" - Ioan Orban

-" - III -" - Iosif Cristolovean

-" - IV -" - Teodor Șuteu

-" - V -" - Maghiar

Încheiată la 6.10 d.am.

Dr. Alexandru de Simon m.p.

Pentru autenticitate:

(s.s.) indescifrabil, (s.s.) indescifrabil

--o--

Legiunea Română din Praga

No. 3

Ordin de zi

Praga la 7 Novembre 1918

Serviciu:

Oficer de serviciu: Locot. Dr. V. Mircea

Sergent de serviciu: Plut-Maj A. Hausi

Garda principală:

Mâne (8 Nov.) Comp. I are să țină garda principală.

Lucru:

Comp. III-a va trimite mâne pe 7 oare 50 de oameni la lucru în „Albrechts - Kaserne”

Sergent-conducător:

Ordin de zi
Praga la 7 noiembrie 1918. -

Serviciu.

Oficer de serviciu: Locot. Dr. H. Mircea
Sergent de serviciu: Plut.-maj. A. Klaus
Suboficer de poartă: Sergent Daniil Anghel.

Garda principală:

Marel (8^h 15^u) Comp. I. are să țină garda principală.

Lucru.

Comp. III-a va trimite mâine pe poare 50 oameni la lucru în „Albrechts-kaserne”.

Sergent-conducător:

La u. 7. Comp. de sergent-conducător - de serviciu se de numeste Sergent-instructor Piculac Fratis.

Ordinea vizitei morbosilor.

De oarece sau observat cazuri, când morbosii destinați de medicu-chef să fie predați grabnic în Spital, au rămas zile de-a rândul la companii. Ordinez următoarele: dâlnic să fie controlată cartea morbosilor din partea comandantilor de comp. Vizita medicală se incepe la 9 oare, când toți morbosii au să-se adune în ambii înaintea odăii de vizită. Soldații cari să însimună de morbosii, au să fie condusi la vizită de cate un suboficer în ordine introdusi în cartea morbosilor la 8^h dimineata. Să-se dea ordinii, ca la companii toți cei cari sufăr de raie să-se prezinte la vizita medicală să-i se poată da cura necesară.

Incheiată la 6° scara. Dr. Alexandru de Simon m.p.
Pentru autenticitate:

de
Serbavrost

La a V Comp. de sergent-conducător-de serviciu se numește Sergent-instructor Nicolae Fratiș

Ordinea vizitei morboșilor:

Deoarece sau observat cazuri, când morboșii destinați de medicu-chef să fie predați grabnic în spital, au rămas zile de-a rândul în companii. Ordinez următoarele: Zilnic să fiecontrolate curtea morboșilor din partea comandanților de comp. Vizita medicală se începe la 9 (oare) când toți morboșii au să se-adune în ...¹²⁸ înainte odăii de vizită. Soldații cari să insinuă de morboși au să fie conduși la vizită de câte un suboficer în ordine introduși în curtea morboșilor la 8(h) dimineața. Să se dea ordini ca la companii toți cei cari sufăr de râie să se prezinte la vizita medicală să i se poată da cura necesară.

Încheiată la 6.10 seara

Dr. Alexandru de Simon m.p.

Pentru autenticitate:

(s.s.) indescifrabil,

(s.s.) indescifrabil

--o--

Legiunea Română din Praga

Nr. 4

Ordin de zi

Praga la 8 Novembre 1918

Serviciu:

Oficer de serviciu: Locot. H. Sorescu

Sergent de serviciu: Sergent-Major G. Borbei

¹²⁸ Indescifrabil.

Suboficer de poartă: Sergent Moise

Garda principală:

Mâne (9 nov.) Comp III are să țină garda principală.

Controlarea stării:

Mâne să va ținea controlarea stării din partea stare-conducătorului a Legiunei. Companiile au să stea în curte în modul următor:

Comp. I: 8-9 (oare), Comp. IV: $\frac{1}{2}$ 3 - $\frac{1}{2}$ 4,

Comp. II: 9-10, Comp. V: $\frac{1}{2}$ 4 - $\frac{1}{2}$ 5.

Comp. III: 10-11,

Comisie:

Ca membri în comisia pentru bani se numesc:

1. Căpitanul Nicolae Borzea, 2. Locot. de Herbay și 3. Sublocot Dr. V. Rauca.

Curățenie:

Organele de inspecție sunt răspunzători pentru ordinea și curățenia din raionul compăniilor.

Lucru:

Mâne la 8.30 a am. Comp II să 60 oameni la lucru în „Iosef Kaserne” sub conducerea sublocot Pavel Birț.

Încheiată la 5.35 d.am

Dr. Alexandru de Simon m.p.

Pentru autenticitate:

(s.s.) indescifrabil

--o--

Legiunea Română din Praga

Nr. 5

Ordin de zi
Praga la 9 Novembre 1918

Serviciu:

Oficer de serviciu: Sublocot. Pavel Birț
Sergent de serviciu: Plutonier Teodor Ghiran
Suboficer de poartă: Sergent Arseniu Cruliu I c.

Garda:

Mâne (10 nov.) Comp. IV are să țină garda principală

De nou intrat:

Sergent-instructor Lazar Coca, 1888, Helmeag, com. T. mare vine împărțit la comp. I.

Vizită medicală:

Luni (11 Nov.) la 10h a. am toți suboficerii și toți soldații să stea în curte gata pentru ai duce la vizita medicală.

Tricolor!

Toți soldații să aibă cusut per raniță tricolorul cu Legiunea Română, la din contră sergenții de serviciu vor fi raportați.

Menage:

La împărțirea mâncării totdeauna și la toate cantinele are să fie câte un oficer de față, ca supraveghetor de ordine.

Serviciu divin:

Mâne la 9h să va ținea serviciul divin. Toți oficerii, suboficerii și soldații trebuie să fie de față.

Scriitori:

Aurel Dogariu 1900 I Comp și vol. sergent Vasile Durgheș 1848 III Comp. se comandează în Cancelaria Legiunei de Scriitori; mâne la 7.30 a. am. sunt datori să se prezenteze.

Încheiată la 7.5 seara

Dr. Alexandru de Simon m.p.

Pentru autenticitate

(s.s.) indescifrabil

Legiunea Română din Praga
Nr. 15

Ordin de zi
Praga, la 19 Novembre 1918

Serviciu:

Oficer de serviciu: Armewrier superm I. Hagea
Sergent de serviciu: Sergent Ilie Simionaș
Suboficer de poartă: Caporali V. Cornu, I.
Coconete

Garda principală:

Mâne comp. IV are să țină garda principală.

Consignațiuni:

I. Fiecare companie are să dea o consignațiune despre paturile, țealele, strujecele și perinele care sau aflat aici cu ocaziunea ocupării cazarmei.

II. Toate companiile până la 12h au să-nștiințeze suma ghetelor, țealelor, mantelilor și albiturilor trebuincioase la comp. Cu aceste afaceri se-ncredințează Locot. Dr. I. Cojocar.

Apel!

Ordinez ca toți soldații să arunce Nr. 2 sau 51 precum și toate celelealte lucruri străine (Carol, Frantisc Iosif etc.) lăsând numai Tricolorul românesc.

Transferarea locot. H. Sorescu

Cu ziua de azi Locot. H. Sorescu e transferat la Wiena.

Comandantul Legiunei of. absent

În absența comandantului Dr. A. de Simon, care

Ordin de zi

Praga, la 19 Povembre 1918.

Serviciu.

Oficer de serviciu: Armerier suprem *J. Hagea*
Sergent de serviciu: Sergent. *Mie Simionas*
Suboficer de poartă: Caporali *P. Cornu, J. Cosanete.*

Garda principală:

Mâne comp. *II.* are să țină garda principală.

Consignațiuni

- I.* Fiecare companie are să dea o consignațiune despre paturile, toatele, strajecole și perinele care sau aflat aici cu ocaziunea ocupării cazarmei.
II. Toate companiile până la *12h.* au să înștiințeze summa ghetelor, toatele, mantetelor, și albiturilor trebuincioase la comp.
Cu aceste afaceri se neredinteză locot. *D. J. Cojocari.*

Apel!

Ordinez, ca toți soldații să arunce *15-3* sau *51* precum și toate celelalte lucruri străine (*Carol, Francisc Iosif etc.*) lăsând numai Tricolorul românesc.

Instalarea locot. *H. Soreseu.*

Cu zina de azi locot. *H. Soreseu* e transferat la *Wiena.*

Comandantul legiunii of. absent

În absenta Comandantului *D. L. de Simoni*, care împreună cu locot. *D. Brismarin* și *Vol. serg. maior D. Florin Petre-Petrescu* a plecat în afaceri oficiale la *Wiena* Comanda legiunii e predată locot. *Wiena de Herbay.*

Lucru.

Comp *I.* 20 și *7.* 10 oameni vor da la lucru la *Karolina Thal* până *12h.* Fur comp *II* va schimba pe acestea de la *12/2* cu alți 30 oameni. - Comp. *III.* va da 5 oameni și un suboficer la „*K Josef-Kaserne*”
Comp *7* va da 50 oameni la *Ufer-Kaserne* sub conducerea *Siegwarthi Simion* burba.
Comp *IV.* va da 50 oameni la *fabrica, Timelwasa*
Sub conducerea Sergentului *Juan Luca.*

împreună cu Locot. Dr. Crîșmariu și Vol. Serg. Instr. Dr. Horia Petra-Petrescu a plecat în afaceri oficioasă la Wiena, comanda Legiunei e predată Locot Zeno de Herbay.

Lucru:

Comp. I 20 și V 10 oameni vor da la lucru la Karolinenhal a.am până la 12h. Iar comp. II va schimba pe acestea de la ½ 12 cu alți 30 de oameni. Comp. IV va da 5 oameni și un suboficer la Iosef-Kaserne, Comp. V va da 50 oameni la Uiezd-Kaserne sub conducerea stegarului Simeon Curta.

Comp. II va da 50 oameni la fabrica Rinchowa sub conducerea sergentului Ioan Luca.

Comp. I va da 30 oameni la Casarma Iosefsky, unde vor primi prânzul și pâne, sub conducerea serg. Instr. Veber.

Încheiată la 4.25 d.am.

Comandant oficios absent Zeno de Herbay m.p.

Pentru autenticitate

(s.s.) indescifrabil

--o--

Legiunea Română din Praga
Nr. 20

Ordin de zi
Praga la 24 Novembre 1918

Serviciu

Oficer de serviciu pe transport: Stegar Sim.
Curea

Sergent - „ - Serg. Instr. G. Cristolovean
Caporal de zi și inspecțiuni va da fiecare
companie

Plecarea

Mâne la 1h d.am va sta legiunea-n curte gata
de plecat la gară; toți oficerii, suboficerii și
soldații să fie de față.

Bolnavii sub comanda Stegarului Cozma vor
pleca la gară la 12h am.

Înainte de plecare toți soldații trebuie instruiți
din partea comandanților de comp. despre
purtarea pe transport, mai ales făcuți atenți să
țină cea mai mare ordină, ca să nu facă rușine
națiunii.

Legiunea pleacă sub conducerea Locot. Z. de
Herbay

Mulțumiri

În numele tuturor oficerilor, suboficerilor și
soldaților mulțumesc D-lui. Locot. F. Ruffer și
D-lui sublocotenent Raiman pentru deosebitul
zel și adevărata dragoste frățească ce au arătat-o
Legiunei noastre în timpul cât am petrecut în
Praga.

Oameni la Iosef-Kaserne

Elev-plutonier Budișan să se prezinte cu 50
oameni de la comp. II și III la Iosef Kaserne la
oarele 7.30 a.am.

Predarea cazarmei

O comisie de la Platzkomando va lua mâne la
11.30 a.am cazarma în primire de la
comandantul cazarmei Zeno de Herbay și
administratorul Iaur. Curea

Încheiată la 6.15 d.am.

Dr. Alexandru de Simon m.p.

Pentru autenticitate

(s.s.) indescifrabil

ANR, SJAN Sălaj, fond *personal Gavril Câmpeanu*, dosar 4/1918, f. 1-5, 15, 20

23 1966-1967. *Scrisori ale foștilor combatanți din Detașamentul Russu, în care descriu faptele de arme la care au participat.*

Brașov, 4-III-1966

Dragă Dle Profesor!

Am primit scr. Dv. adresată Dr. Oros și mă grăbesc a vă răspunde la întrebările Dv. atât cât îmi mai amintesc și cunosc și eu despre cele ce Vă interesează.

Înainte de toate că comunic cumcă eu personal nu am servit deloc în Unitatea/Detașamentul Rusu - fiind repartizat în altă parte - dar ca Năsăudean l-am cunoscut, deci vă comunic tot ceea ce știu și am auzit despre dânsul.

După ce a terminat școala și academia militară, ca elev distins a fost avansat în timp relativ scurt ca Căpitan (*sic!*). În acest timp însă s-a dedat și la jocul de cărți și relații de dragoste cu ceva actrițe, cari deprinderi l-au costat cheltuieli mari, pe care el nu le putea acoperi, deci era amenințat cu pierderea carierei. Prima dată - fiind apreciat și distins ca ofițer foarte capabil - a fost ajutat la acoperirea datoriei, de către superiorii lui, a doua oară i-a

achitat datoria Familia Goldschmidt prin Maiorul Marțian și a treia oară, dacă îmi aduc bine aminte l-au ajutat familia Ciocan, fostul director al liceului și deputat. Dar cu toate promisiunile făcute, totuși a continuat cu viața dinainte, până când n-a mai putut achita datoria făcută, în urmare a fost degradat și dat afară din armată.

În 1.VIII.1914, când a început Războiul mondial, el iar s-a înrolat în armată, ca simplu soldat. Dânsul însă ca fost ofițer, având știința militară și ca Comandant și strateg distins, în scurt timp, abia la 3 luni, a fost decorat cu toate decorațiile militare pentru gradații inferiori și totodată avansat și la rangul de ofițer și de aici înainte mereu înaintat și decorat până la rangul de Colonel. Aici intercalez un episod ce l-am auzit despre dânsul și anume că odată, plimbându-se, nu știu sigur că în Viena sau Budapesta, un general l-a apostrofat cum de poartă pe piept toate insigniile, decorațiile, atât cele pentru gradații inferiori, cât și pe cele pentru ofițeri, iar el i-a răspuns scurt și simplu „Sunt colonel Rusu”, atunci Generalul a trecut mai departe.

Ca colonel (*sic!*), în urma meritelor și a cererii sale, Comandamentul superior i-a încredințat apărarea graniței dinspre România, dându-i-se o parte de armată numită Detașamentul Rusu. Despre faptele lui pe acest front nu pot să vă scriu nimic deosebit, deoarece eu nu am servit pe acolo.

Atât știu numai de la bătrâni năsăudeni că atât năsăudeni cât și din alte comune de pe Someș au fost ajutați și scutiți de grele „forșponturi” de a căra cu trăsurile lor muniție, alimente etc. pentru soldații lui și pe cât am auzit și eu, soldații s-au purtat bine. Dar cu toate acestea, năsăudenii adică intelectualitatea nu l-au prea văzut cu ochi buni, numindu-l mai mult austriac, nu român.

Rămășițele îi sunt înmormântate în Cimitirul din Năsăud, dar mormântul nu se mai cunoaște. Eu îmi mai amintesc de locul acesta, atât vă pot comunica deocamdată despre dânsul.

În ceea ce privește fotografiile cerute precum și alte date referitoare ca și casa Danielo, care în urmă a fost proprietatea mea, împreună cu librăria și tipografia „Flacăra”, după ce voi merge înapoi la Năsăud, cam la finea lunii viitoare voi cerca să le adun și să vi le trimit ulterior.

Deocamdată dorindu-vă tot binele, sănătate și spor la muncă,

Vă salut.

Cu deosebit respect,
(s.s.) Teodor Zăgorean
Pens.

*

Stimate Domnule Profesor

Am primit scrisoarea Dvoastră și moi sili să vă dau ceva informații de fostul Căpitan Rusu Victor.

Căpitanul Rusu Victor au fost singurul Ofițer de Stat Major din Armata A. U. la Regimentul 5 Inf. atunci în Eger, com. ...¹²⁹. El a fost la Comp. 6 iar eu eram la Comp. 13 tot în Eger. Era un ofițer brav român, avea dragoste de soldați români. Aceasta a fost în anii 1905-1906, 1907 în careva an a fost mutat în Zagrab. După câțva timp se auzea că pe Căpitanul Rusu l-au degradat. În anul 1914 a fost și el chemat și s-a prezentat la Cercul de Recrutare

¹²⁹ Indescifrabil.

Schimă la Domnule Profesor. 17

Am primit prinsoarea Omasthe și mi sili să vă dau ceva
informații de fostul Capitul Ruman Victor.
Capitulul Ruman Victor au fost singurul Ofiter de Stat Major din Armata
O. U. la Regimintul 5 Inf. atunci în Iger (Pau. Kovar) și a fost
la Comp. 62 iar pe vremea lui iztat în Iger. Era un Ofiter Ruman
Roman, o vece dragoste de pătata Romani. Acum a fost în anul 1905-1906, 1907
în cariera au fost mutat în Regim. Pupa, catru timp pe care să
pe Capitulul Ruman sau degradat. În anul 1914 a fost și el chemat
și se prezentat la Cercul de Prezentare Inf., deoarece a mai pe drept
unde a făcut mare biavari, și vece în detotament murit
Rus kulo-mitromi unde au ajuns pe Sect. Ruman și aprio murit
în Budapesta Spital. Au de pe drept mul cauze cu numari
din Iger unde aveam mai mult Ofiteri Romani ca Recl. Aure
Corgaria, Maron Brat etc, Cred că Cămine ellosora care asteri
Sigiavara va ști mai mult despre el. Eu vom mai dat ceva
informații și întrabati pe fost Notarul de Stat Hetca care
e în Cluj acela va putea da mai multe informații.
Am primit multe inform. dela Viertine nepotului meu Rovan
Theophile de care era viziune Sigiavara celui, dar a grai pe dacia ar
trai ar fi bine acela era Oficerul de Stat Major (la salul lui)
dar după cum spune Ghita, nepotul meu ar fi murit.
A nu sursant cu numari înainta de Parboul 1914 au făcut armata cu el.
În Parboul, numari deii acuzita știu.

Văduse și Prof. tut. binala, remata și parut mamă și mai / roman pe Ruman
Tom. act. el. la 17/1/1966

Regeșeni
1966.11.11

Dej, de acolo a mers pe front unde a făcut mari bravuri și avea un detașament numit Rus Bülömitvani unde au ajuns ca Loct. Colonel și apoi a murit în Budapesta Spital. Eu de pe front nu-l cunosc eu numai din Eger unde aveam mai mulți Ofițeri Români ca ...¹³⁰. Cred că col. Mosora care este în Sighișoara va ști mai mult despre el. Eu v-am mai dat ceva informații să întrebați pe fost Notarul de Stat Hetca care e în Cluj acolo v-ar putea da mai multe informații.

Eu am primit multe inform. de la vizitiul nepotului meu Florea Gheorghe dar care era vizitiul dispenzarului, dar e greu că dacă ar mai trăi ar fi bine, acela era ...¹³¹ lui Rusu (la calul lui), dar după cum spune Ghiță, nepotul meu, ar fi murit.

Cu un cuvânt eu numai înainte de Războiul 1914 am făcut armata cu el. În război numai din auzite știu.

Vă doresc dl. Profesor tot binele, sănătate și sărut mâinile dnei. ...¹³²

17. I. 1966

(s.s. indescifrabil)

*

Despre Victor Russ

1. Eu prima dată l-am cunoscut pe Victor Russ la Târgu Mureș, aici la Târgu Mureș am fost sub comanda lui și aici se purta foarte bine cu noi.

¹³⁰ Indescifrabil.

¹³¹ Indescifrabil.

¹³² Indescifrabil.

De la Târgu Mureș am plecat la război, ne-o dus până în Galiția iar acolo am început războiul cu ruși. Când am ajuns în Galiția de am intrat în luptă pe mine m-a pușcat prin falca de la gură de m-o rănit și m-au dus la spital iar atacul s-a dat mai departe.

Cu soldații s-a purtat foarte bine. Mâncare ne aducea, nu ne lăsa flămânzi. El nu ne arunca niciodată în cele mai grele clipe ale luptei. Într-o noapte cu 200 de soldați printre care eram și eu și încă 2 din sat am înconjurat o ...¹³³ și i-am făcut pe toți prizonieri.

Eu am făcut parte din detașamentul lui, el ținea foarte mult la soldați dar mai ales la soldați care erau din părțile lui.

După ce am intrat în Galiția și am făcut o ...¹³⁴ de prizonieri am intrat în focuri, acolo pe mine m-a lovit prima dată de acolo pe mine m-au dus în spital unde am stat un an și jumătate.

În bătălie ruși s-au așezat pe un deal după niște răzoare, și-au băgat armele în pământ, numai țeava era ieșită afară și loc pentru a ne ...¹³⁵ și-au lăsat. Iar noi eram de-o parte și ei de cealaltă parte și am început a trage unii în alții. Ei trăgeau tot în carne vie iar noi în pământ că nu-i vedeam. În acel loc s-a făcut cea mai mare distrugere dintre toate luptele până când am fost și eu între ei; cea mai mare pierdere de soldați a fost atunci numai soldați erau pe jos.

Localități eu nu știu fiindcă le-am uitat.

Soldați care au fost din sat de la noi și pe care i-am cunoscut eu sunt decedați. Nicula Ionică, Vasilicuț Ștefan. Detașamentul nostru a fost nr. 010.

¹³³ Indescifrabil.

¹³⁴ Indescifrabil.

¹³⁵ Indescifrabil.

Informator: Moldovan Teodor, 85 ani
din Budurleni rn. Btr.
Anul nașterii 1882. Vârsta 84 ani.

*

Bistrita, 29 aug. 1967.

Dragă Familie,

Deocândată îți confirm sursorarea primită prin
doamna Tulas, sora lui Imel Nicrășă și îți mai
comunic câteva date despre locot-colonelul Victor
Rus, amintind ca cele mai multe informații despre
el, să ți le trimis ceva mai târziu.

Victor Rus, într-adevăr cum spui tu, a fost căpitan
în armata austriacă și simeu în garda personală
a împăratului Franz Josef. A fost îndepărtat
din armată și lipsit de grad pentru motivele
ștruit și de tunc. Atunci a trecut în România
și s-a prezentat lui Imel Beatișanu, care
deținea Ministerul de Război, rugându-l să-l
primească în armata română. Acesta însă l-a
refuzat. Începând războiul mondial, Victor
Rus a servit autorităților militare austro-ungare

Bistrița, 29 august 1967

Dragă Vasilică

Deocamdată îți confirm scrisoarea primită prin doamna Iuhas, sora lui Ionel Nicoară și îți mai comunic câteva date despre locot-colonelul Victor Rus, urmând ca cele mai multe informații despre el să ți le trimit ceva mai târziu.

Victor Rus într-adevăr cum spui tu a fost căpitan în armata austriacă și anume în garda personală a împăratului Franz Iosef. A fost îndepărtat din armată și lipsit de grad pentru motivul știut și de tine. Atunci a trecut în România și s-a prezentat lui Ionel Brătianu, care deținea Ministerul de Război, rugându-l să-l primească în armata română. Acesta însă l-a refuzat. Izbucnind războiul mondial, Victor Rus a cerut autorităților militare austro-ungare să fie primit în armată. Cererea i-a fost aprobată, dându-i-se gradul de sergent și dreptul de a-și organiza el o unitate militară cu care să lupte împotriva rușilor pe frontul galițian. În unitatea lui a primit numai români tineri și puternici de pe văile Someșului și Bârgăului și de după Târg.

Am să caut pe unii care au făcut parte din „Rusz Csapat”, cum i se spunea de către unguri unității lui și am să-ți comunic amintirile acestora. L-am văzut pe Rus Victor în toamna anului 1914 pe drumul dintre Năsăud și Rebrișoara, călare pe un cal zdravăn, sergent fiind, chipeș la trup, iar după el mergea în pas de voie unitatea, toți feciori frumoși. Toți câți l-au văzut îl admirau, căci numele lui era cunoscut pe la Năsăud. Vitejiile sale le cunoști. Destul că a murit la spitalul militar din Sighet și a fost înmormântat după spusele unora, în cimitirul de la Năsăud.

Tatăl său, Ștefan Rus, a fost la început notar în Prundu-Bârgăului. Așa se explică că băieții săi, între care și Victor, s-au născut în această comună. Școala, până la clasa a IV-a de liceu, presupun că a urmat-o la Năsăud, după care a intrat într-o școală de cadeți, de unde a urmat Academia Militară, probabil pe cea din Budapesta, de unde a ieșit apoi ofițer. Presupun că la Năsăud și-a început studiile pentru că tatăl său a fost pretor în Năsăud, unde a avut și o casă mare și frumoasă al cărei proprietar pe timpul cât tu erai elev aici era Augustin Anton de pe ulița din sus, fost și primar al Năsăudului.

Dintre frații lui Victor Rus am cunoscut pe Valer Rus, fost profesor, după Unire, la Oradea, pe Sandi Rus, fost medic de curte al lui Tisa Pista și pe Niculiță Rus, fost redactor la Universul.

Pentru informații mai ample te poți adresa lui Leon ...¹³⁶.

Scrie-mi dacă îți place ce ți-am scris.

Cu multă dragoste și urări de bine, Ștefan

*

Neluțule,

Am fost la badea Moldovan Vaslică din Buza și am întrebat de numele acelor oameni care au cunoscut pe ofițerul Victor Rus, că de unde sunt și mai trăiesc.

– Bătrânul a răspuns că Haiduc Grigore, Cheța Niculaie, Varga Iacob, toți sunt din Buza (cătun) dar sunt morți acasă.

Sărgentul Caprian Vasile din com. Buza în Gherla care este viu.

¹³⁶ Indescifrabil.

- M-am dus la bătrânul Chiciudean Vasile din satul Jimber, com. Buza în etate de 82 de ani care a fost și el ca sergent în războiul dintâi din 14-18.

L-am întrebat! Nu ai cunoscut dumneata un ofițer cu numele de Victor Rus. Bătrânul a răspuns că l-a cunoscut din regimentul 32 Dej înainte de a merge pe frontu din Galiția, dar nu a fost cu el din aceeași Companie. Când l-a cunoscut pe Victor Rus era sublocotenent. Dar înainte de a-l cunoaște se vorbea de el că ar fi fost căpitan și pentru că din căpitan a ajuns sublocotenent a umblat civil până când n-a ajuns iarăși căpitan și mai târziu Colonel. L-am întrebat că cum se purta Victor Rus cu soldații? Bătrânul a răspuns că se purta foarte bine dar era cam „cătuneț”.

Bătrânul Chiciudean Vasile ne-a mai povestit că avea aleși cei mai buni soldați de patrula înaintea frontului și cum este așezat dușmanul, iar dacă îl descoperia el însuși lua arma și se apăra.

Moșul își amintește că în anul 1917 când rușii au părăsit frontul parcă vede cum doi ofițeri de ruși acolo pe frontul din Galiția a revenit la armata noastră. Chiar acest bătrân Chiciudean Vasile ca sergent a mers la maiorul Victor Rus că așa își amintește bătrânul că era maior atunci, de i-a spus că vin doi ofițeri de ruși la armata noastră. Victor Rus a dat ordin să-i lase în pace să vină, iar dacă au sosit acești ofițeri a mâncat și a băut împreună cu ei. Acești ofițeri au spus că să meargă fără frică în decungurile lor că au pâine multă să ieie să mănânce armata noastră că ei au plecat de pe front.

Ofițerul Victor Rus le-a rânduit ofițerilor o trăsură și i-a dus până la granița rusească.

(s.s.) I. Câmpean

*

În posesia epistolei D-stră vă dau în limita cunoștințelor mele datele cerute.

Căpitanul Victor Russu a fost ofițer de stat major și mi-a fost comandant de companie în Reg. 5 din Eger pe când eu eram kadettofiziers stellvertreter¹³⁷. Ofițerii de stat major înainte de ce erau avansați la gradul de maior erau repartizați la un corp de trupă pentru ași face stagiul la front și în felul acesta V. Russu a ajuns întrun Reg. cu mine. Toți ofițerii care se pregăteau să intre în școala de războiu erau obligați să învețe o limbă străină, el și-a ales limba rusă care a fost de mare folos în războiul din 1914-1918. Dar la câteva luni după ce a venit în Reg. ș-a frânt cariera.

În fosta Monarchie era legea ca salariile să se plătească anticipat așa că în ultima zi ale lunii comandantii de companie primeau înainte de masă drepturile ofițerilor și trupei. Întorcându-ne de la instrucție Russu n-a venit la companie ca să achite drepturile ofițerești și să dea bani ofițerului de zi pentru plata soldei trupei. Nu a venit nici la popotă. După masă la ora 5 a venit și ofițerul cel mai vechi din companie de a se interesa de soldă, primind însă răspunsul că D-l. căpitan n-a trimis banii. Acest ofițer prin un raport scurt către comand. companiei raportează că n-a putut plăti drepturile din lipsă de bani, trimițând raportul confidențial Căp. Russu. Acesta fără a sta pe gânduri a înaintat acest raport Batalionului. În seara zilei de 31.III.907 căpitanul Russu a fost arestat, iar după câteva zile înaintat curții

¹³⁷ Cadet ofițer adjunct (lb. germană).

Martiale Coșice¹³⁸ unde a fost condamnat la pierderea gradului și eliminat din cadrele armatei active și de rezervă. Se vorbea că a avut datorii și anume cambii¹³⁹ cari la acea dată erau scadente, și le-a achitat din drepturile companiei în speranță că va putea obține un nou credit, dar s-a înșelat. Am auzit după aceea că e în Zagreb angajat la o mare întreprindere de construcții.

În 1914 a intrat voluntar ca soldat într-un Regt. cu care a plecat în războiu pe frontul rusec. Chiar din primele lupte se evidențiază fiind avansat la gradul de caporal iar în scurt timp la gradul de Sergent și Plutonier și decorat cu Medalia de argint cl. 1 și 2-a și de acum fiind retribuit pentru aceste decorații cu 7.50, 15 și 30 cor. lunar.

Cunoscând bine limba rusă a trecut de nenumărate ori linia adversară travestit în uniformă rusească aducând date importante comandamentelor austriece. În urma faptelor eroice Corpul de Armată în care lupta (dacă nu mă înșel și dacă îmi amintesc bine era Corpul 13 de armată Zagreb care-l comanda generalul român Negovan) a înaintat un raport Curții Regale prin care a cerut pentru eroicele fapte reprimirea în cadrele armatei, cerere care s-a aprobat și a fost înaintat la gradul de Sublocotenent. După aceea a activat în spatele rușilor ca Comandant al „Detașamentului Russu” format din ofițeri și trupă care erau recrutați numai din oameni care se prezentau benevol pentru această unitate și primeau o instrucție specială.

În primăvara 1915 ori 916 frontul austro ungar să clătina și să dădeau lupte grele în Carpați. În punctul

¹³⁸ Košice, localitate în Slovacia.

¹³⁹ Cambie: document prin care cineva se obligă să plătească la o anumită dată o sumă de bani.

strategic cheie Cârlibaba să găsea Brigada Col Pop Dănilă un fiul al munților Apuseni. Împreună cu „Det. Maior V. Russu” care au primit misiunea de a opri înaintarea rușilor spre sud, însărcinare ce a fost îndeplinită cu un efectiv foarte redus fără a avea pierderi.

Inamicul concentrase trupe în Cârlibaba după cât am aflat o Divizie. Observatorii vedeau cum rușii pe înserate să concentrau tot mai mult. „Det. Russu” a luat inițiativa de a ataca trupele ruse prin surprindere. Brigada Pop ocupase poziția pe înălțimile sud de sat iar „Det. Russu” a recunoscut poziția inamică, dirijând în punctele importante mici grupe toate dotate cu mitraliere. La un semnal dat s-a declanșat atacul din spate făcând un zgomot infernal de arme. Rușii cuprinși în somn de acest atac și înconjurați din toate părțile au suferit mari pierderi și s-au predat. S-a capturat un Comandament de Divizie cu artileria cu serviciile de aprovizionare și trupă 10.000.

Eu nu am fost acolo căci am luptat în Serbia, Italia și pe frontul de vest la Verdun și aceste fapte le știu din comunicatele Marelui Stat Major Austriac ce se publicau și din conferința ce a ținut Col. Xenophon Roman ofițer de stat major din Reg. 83 Cluj prin anul 1920 când a descris luptele de la Cârlibaba ca unul care a luptat acolo.

Mai avem ofițeri români eroi cum e răposatul general Dănilă Pop, general Ioan Boer, care pentru faptele sale săvârșite cu regimentul lui a fost decorat cu cel mai înalt ordin „Maria Theresia” și înălțat la gradul de general și primit titlul de Baron general Domășneanu.

Pe Russu l-am revăzut în Decembrie 1916 în Viena când mi-a spus că a avut neplăceri din cauză că

el ca ofițer superior poartă decorațiile de soldat și subofițer.

Din Viena în drum spre casă s-a îmbolnăvit de gripa spaniolă fiind nevoit a se interna într-un spital din Budapesta unde a murit uitat de toți.

În speranță că aceste informații vă vor fi de folos pentru lucrarea d-voastră și vă doresc
tot binele.

Sighișoara, 10 februarie 1966

(s.s.) indescifrabil,
Colonel în pensie

*

ANR, SJAN Bistrița Năsăud, fond *personal Scurtu Vasile*, dosar 55, f. 1-3, 17, 23-24; dosar 56, f. 20-21v, 25-25v

24 1914, septembrie 4, Sinaia. Telegrama regelui Carol I către împăratul Wilhelm al II-lea referitoare la atitudinea ostilă a opiniei publice românești față de Austro-Ungaria, datorită politicii exercitate de aceasta în Transilvania.

Sinaia 4. September
1914

Seiner Majestät dem Kaiser
und König Wilhelm

Mein ganzes Herz hängt daran in diese Riesenkämpfe
in dem Augenblicke einzugreifen, in welchen die

österreichische Armeso heldenmüthig gegen eine Uebermacht sich wehrt. Augenblicklich ist die Stimmung derartig erregt, dass es schwierig ist mein Land vom Nutzen und der Bedeutug un: seres Eingreifens zu überzeugen. Es ist weniger die siebenbürgischen Frage as die österreichische Politik des letzten Jahres die hier in missliebiger Weise ausgeudet wird. Eine zum Theil hoch bezahlte Presse beschuldigt Oesterreich den Bucarester Vertrag zerstören zu wollen u. die von uns errugenen Erfolge zu vernichten. Nebenbei werden die französischen Sympathien in's Feld geführt, was aber weniger Einfluss hat. All'diese Hindernisse wären schliesslich zu überwinden wenn ich eine Regierung finden könnte die sich bereit erklärt meine Politik mit allen mir zu Gebot stehenden Mitteln durchzuführen. Ich werde jetzt alles daran setzen um der unvernünftigen Strömung einen Damm entgegen zu setzen, dafür bedarf es aber Zeit und Geld. Es ist mir bereits gelungen eine kleine Zahl von politischen Männern zu gewinnen, was aber nicht genügt um die mächtig aufwallende öffentliche Meinung umzustimmen. Mein Soldatenherz jubelt bei jeder Nachricht über die grossartigen Siege die unter Deiner weitsichtigen Leitung errungen wurden und die einzig in der Geschichte dastehen werden.

Carl

ANR, SANIC, fond *Casa Regală*. *Documente oficiale*, dosar 57/1914, f. 1

25 1914, septembrie 2/15, Berlin. Raport trimis de Alexandru Beldiman, reprezentantul diplomatic al României la Berlin, regelui Carol I privind întrevederea avută cu Khuen Hedervary, fost președinte al Consiliului de Miniștri al Ungariei, când s-a discutat necesitatea acordării de drepturi românilor din Ardeal.

Sire,

Cu cel mai profund respect am onoarea a supune la cunoștința Maiestății Voastre că profitând de prezența la Berlin a Contelui Khuen-Hedervary, fost Președinte al Consiliului de Miniștri și cunoscut bărbat politic al Ungariei, am avut cu Dsa o lungă și interesantă convorbire asupra chestiunii de căpitanie în relațiunile noastre cu Monarhia vecină. Fiind date împrejurările excepțional de grave, în care ne aflăm, ne-am înțeles de la început să lăsăm la o parte reticențele diplomatice obicinuite și să vorbim foarte deschis și lămurit. Excelența Sa foarte în curent cu toate fazele politice interne și externe a Austro-Ungariei în ultimele decenii, a trebuit să convină că au fost împrejurări internaționale amenințătoare pentru pacea continentului tot din cauza politicei rusești, în care România era gata de a lua imediat armele alături cu puterile aliate în contra pericolului comun al invasiunii slavismului în Orient. De aici am fost aduși să examinăm împreună chestiunea care sunt cauzele că, interesele superioare permanente față cu Rusia fiind aceleași ca în trecut, curentul puternic al opiniei publice din țara noastră nu ne permite a ne împotrivi aceluși pericol nu mai puțin amenințător; căci este evident că pe ziua de astăzi nu se poate duce un popor la război fără ca această supremă încordare a puterilor lui să corespundă

Sire,

Cu cel mai profund respect am
 onorea a supune la cunoștința Maies-
 tății Voastre că profitând de prezența la
 Berlin a Contelui Khuen-Hedervary,
 fost Președinte al Consiliului de Miniștri
 și cunoscut vorbitor politic al Ungariei,
 am avut cu D^{le} o lungă și interesantă
 conversație asupra chestiunii de capitulație
 în relațiile noastre cu Monarhia
 vecină. Fînd date împrejurările excepționale
 de greve, în care ne aflăm, ne-am înțeles

conștiinței naționale. Printre cauzele multiple și
 complexe care ne împiedică a lua parte efectivă la

evenimentele mari, ce ating atât de aproape viitorul nostru, Conte Khuen a recunoscut împreună cu mine că situațiunea Românilor din Ardeal este una din cele principale. Cu aceiași francheță cu care îi vorbeam, Excelența Sa a recunoscut relele produse de șovinismul maghiar despre care din propriile sale observațiuni administrative mi-a dat exemple interesante. Conte Khuen mi-a făcut impresia unui bărbat politic înțelept, care își dă seama de această parte slabă și vulnerabilă a Statului maghiar. Văzând că în fond ne înțelegem asupra nevoilor situațiunii actuale, am făcut un apel călduros și stăruitor la Dsa ca să intervină în calitate de amic intim al Contelui Tisza, pe lângă acesta, pentru ca Primul Ministru ungar să facă *în mod spontan* și fără negocieri prealabile, pentru care nu mai e timp, declarațiuni largi la adresa Românilor, acordându-le condițiunile de trai național, care nu periclitizează câtuși de puțin Statul ungar. I-am spus să nu se mai pretindă de la fruntașii Românilor din Ardeal ca să intre în partidul guvernamental, căci prin aceasta ei ar perde orice autoritate în partidul național, compromițându-se ca unii cari s-ar fi vândut puterei. Ar fi o mare și ireparabilă greșeală de a tinde a înlătura pe actualii conducători ai Românilor sau a micșora autoritatea lor, căci tocmai ei au dat în împrejurările actuale dovadă de mare înțelepciune politică, rădicându-se, peste luptele interne cu regimul maghiar la priceperea intereselor superioare de existență ale neamului românesc în *întregimea* lui față cu pericolul slav, care amenință deopotrivă toate națiunile din orientul european. Convorbirea foarte animată asupra acestor chestiuni s-a prelungit peste două ore. Rezultatul a fost că, Conte Khuen mi-a promis că va interveni *cu stăruință* pe lângă amicul său Tisza în sensul arătat, îndată ce se va

Guvernul german, pe care l-am pus în curent cu aceste demersuri personale și neoficiale - (am spus Contelui Khuen că n-aveam nici o însărcinare și că nu-i vorbeam decât ca Român) - a reluat din partea lui chestiunea la Viena și la Budapesta, căutând a pregăti terenul pentru o înțelegere care, sper și doresc din toată inima, să nu fie prea tardivă.

Baronul von den Bussche este însărcinat a lucra în această direcțiune, care formează partea secretă (cea mai importantă a misiunii sale). Îmi permit a-l recomanda Maiestăței Voastre ca unul dintre cei mai capabili și distinși diplomați germani.

Rămân, Sire, cu cel mai profund respect

al Maiestăței Voastre
cel mai devotat și supus servitor

Berlin
2/15 sept. 1914

ss. A. Beldiman

ANR, SANIC, fond *Casa Regală*. *Documente oficiale*, dosar 55/1914, f. 1-4

26 <1916>. Proclamația semnată de comandantul Diviziei a 7-a, generalul Moșoiu și de șeful de Stat Major, lt. colonel Stănescu adresată români transilvăneni, cu ocazia trecerii graniței spre Ardeal a armatei române.

Prețof gr. cov. Gherșelien
An. 1916.

Proclamație.

Români!

De când pe malul Găpuzului, Vodul Gelu muri moarte de
necaz, împotrindu-se îndărătnic cotropitorului barbar, stăpânire
Prinț să arceat în mândrul Indeval.

Sunt o mie de ani de atunci și în tot acest timp, o singură dată
lăcurile au fost sfărâmate de către cel mai mare dintre vizitatorii
neamului nostru.

Sar vitearul Mihail a căzut răpus mizeros, și visul lui sa spulberat.
Terăni răcuri de robie amară, care v-au înfrânt, răsă suflutele
și le-au otelit.

Blăja viată de tot, prevestita de anul atâtor profeti, sfințita de
câștele atâtor martiri luptători ai Nealului, a viit acum.
Lăcurile cad pentru totdeauna.

Struata răsărită păsește încreștătoare în Indevalul frater.

Păsen încreștători dorobanții, și în fruntea lor umbra marelui
Mihail, se îndreaptă spre pământul visat, spre pământul unde mizeria
struicilor i-a curuzat miumota viată.

Pe sărbătore. biruinței a împlinirii destinelor, grăbire marile
umbre care au crezut în acest ideal și au pierit pentru el.

Sunec și Florio, și Brisan și Bloca, și Janec rize cu mândria
său Moș.

Sub prăvegherea lor suflutele noastre să se contopească într'unu
în marea sărbătore a mizerii celei vecinice.

Proclamație

Români!

De când pe malul Căpușului, Voevodul Gelu muri moarte de viteaz, împotrivindu-se îndărătnic cotropitorului barbar, stăpânire streină s-a așezat în mândrul Ardeal.

Sunt o mie de ani de atunci și în tot acest timp, o singură dată lanțurile au fost sfărâmate de către cel mai mare dintre visătorii neamului nostru.

Dar viteazul Mihaiu a căzut răpus mișelește și visul lui s-a spulberat. Iarăși veacuri de robie amară, care v-au înfrânt, însă suflet[ul] vi le-au oțelit.

Clipa visată de toți, prevestită de ...¹⁴⁰ atâtor profeți, sfințită de sângele atâtor martiri luptători ai Ardealului, a sosit acum. Lanțurile cad pentru totdeauna.

Armata română pășește încrezătoare în Ardealul frățesc. Pășesc încrezători dorobanții, și în fruntea lor umbra marelui Mihaiu, se îndreaptă spre pământul visat, spre pământul unde mișelia streinilor i-a curmat minunata viață.

La serbătoarea biruinței a împlinirii destinelor, grăbesc marile umbre care au crezut în acest ideal și au pierit pentru el.

Sosesc și Horia, și Crișan și Cloșca, și Iancu vine cu mândrii săi Moți.

Sub privegherea lor sufletele noastre să se contopească într-unul în marea serbătoare a unirei celei vecinice.

Români!

¹⁴⁰ Indescifrabil.

Proclamația
Gen. Moșoiu

Români!

Cu noi aducem libertatea, iar dreptatea este scrisă pe steagurile noastre.

Din ordinul Majestății Sale, Regelui Ferdinand I a celui mai viteaz și mai înțelept dintre Regi, trecem hotărârile nedrepte, cari ne-au despărțit zece veacuri, și ștergând amintirea timpurilor de durere și umilință, vă întindem mâna de frate, spre a întări legăturile care de-acum nu trebuie să se mai desfacă, și nici nu se va mai desface

Comandantul diviziei 7
ss. General Moșoiu

Șef de Stat-Major
ss. Lt. Colonel Stănescu

Cu noi aducem libertatea, iar dreptatea este scrisă pe steagurile noastre.

Din ordinul Majestății Sale Regelui Ferdinand I a celui mai viteaz și mai înțelept dintre Regi, trecem hotărârile nedrepte, cari ne-au despărțit zece veacuri, și ștergând amintirea timpurilor de durere și umilință, vă întindem mâna de frate, spre a întări legăturile care de-acum nu trebuie să se mai desfacă și nici nu se va mai desface.

Comandantul diviziei 7
ss. General Moșoiu

Șef de Stat Major
ss. Lt. colonel Stănescu

ANR, SJAN Harghita, fond Protopopiatul Greco-Catolic Gheorgheni, document 94

27 1916. *Memoriu privind necesitatea înființării „Legiunii românilor subjugăți”, care să militeze pentru obținerea independenței naționale a Românilor.*

Memoriu
asupra
Înființării „Legiunii Românilor subjugăți”

Prizonierii români veniți din Rusia și toți românii din monarhia Austro-Ungară aflători în România și capabili de a purta armele sau apți pentru servicii auxiliare se vor întruni într-o mare „Legiune a Românilor subjugăți”.

Înființarea acestei legiuni ardelene și bucovinene, în cadrele armatei române, se impune din punct de vedere politic, psihologic și militar.

În cele următoare se analizează toate 3 punctele de vedere, făcându-se la sfârșit o serie de propuneri pentru înfăptuirea practică a acestei Legiuni.

I. Importanța politică

Românii din monarhia Austro-Ungară constituiți într-o legiune ar da cea mai puternică dovadă lumii întregi, că organizația Statului habsburgic nu se întemeiază pe un principiu de drept și pe un principiu de libertate dictat de voința popoarelor ce o alcătuiesc, că statul austro-ungar nu este decât o sumă de nedreptăți, inegalități și asupriri, care nu constituie o necesitate istorică.

Foștii cetățeni ai monarhiei dualiste, îndată ce au scăpat de tirania și forța brachială a unor minorități, care i-au stăpânit și exploatat veacuri de-a rândul, se constituie

M E M O R I U

asupra

Infanțării „Legiunii Românilor subjugai”.-

Prizonierii români veniți din Rusia și toți românii din monarhia Austro-Ungară aflați în România și capabili de a purta armele sau apti pentru servicii auxiliare se vor întrași într-o mare „Legiunea Românilor subjugai” -

Infanțarea acestei legiuni ardeleno și bucovinene, în cadrul armatei române, se impune din punct de vedere politic, psihologic și militar.-

În cele următoare se analizează toate 3 punctele de vedere, făcându-se la sfârșit o serie de propuneri pentru înfaptuirea practică a acestei Legiuni.-

I.-Importanța politică.-

Românii din monarhia Austro-Ungară constituți într-o legiune ar da cea mai puternică dovadă lunei întregi, că organizația Statului habsburgic nu se întemeiază pe un principiu de drept și pe un principiu de libertate dictat de voința popoarelor ce o alcătuiesc, că statul austro-ungar nu este de cât o sumă de nedreptăți, inegalități și asupriri, care nu constituie o necesitate istorică.

Foștii cetățeni ai monarhiei dualiste, îndată ce au scăpat de tirania și forța brachială a unor minorități, care i-au stăpânit și exploatați veacuri de-a rândul, se constituie în cetiri și se ridică cu armele în mâini pentru a o dărâma și a o desființa.-

Fără aceste legiuni, conștiința liberă a foștilor ei cetățeni oprinați și-ar exprima voința colectivă.-Nu s'ar firola indivizii izolați în armatele care luptă în potruva monarhiei habsburgice, ei s'ar aduna un popor liberat de jugul ei, s'ar organiza militarește și în legiuni încheiate în deplină conștiință, ar porci război împotriva ei și și-ar vărsa sângele pentru libertatea lui națională.-

Așa au făcut Sârbii, Cehii și alte naționalități din Austro-Ungaria și așa trebuie să facă și românii Ardeleni și Bucovineni, când numai colectivitățile organizate pe față împotriva acestui

în oștiri și se ridică cu armele în mâini pentru a o dărâma și a o desfința.

Prin aceste legiuni conștiința liberă a foștilor ei cetățeni oprimați și-ar exprima voința colectivă. Nu s-ar înrola indivizii înrolați în armatele care luptă împotriva monarhiei habsburgice și s-ar aduna un popor liberat de jugul ei, s-ar organiza militărește și în legiuni încheiate, în deplină conștiință, ar porni război împotriva ei și și-ar vărsa sângele pentru libertatea lui națională.

Așa au făcut Sârbii, Cehii și alte naționalități din Austro-Ungaria și așa trebuie să facă și românii Ardeleni și Bucovineni, căci numai colectivitățile organizate pe față împotriva acestui stat pot afirma importanța politică a voinței popoarelor stăpânite de el.

Orice sfârșit ar avea războiul, această luptă a cetățenilor austro-ungari împotriva statului austro-ungar va însemna negarea acestui stat și va rămânea, pentru dezvoltarea din viitor a popoarelor subjugate, o valoare fundamentală, peste care nici istoria și nici diplomația nu va putea trece.

Prin această luptă se va accentua mai răspicat necesitatea disolvării statului austro-ungar.

Organizarea cetățenilor austro-ungari în legiuni este plebiscitul cel mai eloquent că popoarele [binev]oesc să se organizeze în state naționale independente, care să le apere ființa etnică, idealurile culturale și interesele economice.

Idea suveranității statului austro-ungar devine o ficțiune când însuși cetățenii statului sfărâmă principiul suveranității și vreau să distrugă organizația de stat din care au făcut parte. Ce putere poate să reprezinte statul în care nu există coeziune sufletească

între cetățeni și în care cetățenii refuză respectul legilor și pornesc cu războiul contra lui.

În era democrației suzeranitatea o reprezintă masele popoarelor și ele se adună și hotărăsc să se distrugă statul în care au fost ținuți cu sila și cu forța.

Înșiși Habsburgii trebuie să-și recunoască osânda lor la moarte. Cetățenii austro-ungari, care ridică armele împotriva monarhiei, ca popoare, detronează dinastia habsburgilor, sfărâmă până și amintirea unui legământ cu ea.

Românii din Austro-Ungaria în orice colț de pământ s-ar găsi, trebuie să-și afirme prin fapte voința neclintită de a scăpa de sub dominațiunea Habsburgilor și de a se uni într-un stat liber cu frații din România.

Se vor înrola și vor lupta în toate oștirile care îi sprijină în această năzuință sfântă.

Cei din America, nevoiți să-și caute existența departe de pământul lor strămoșesc, se vor organiza militarește pentru frontul apusean, luptând alături de Francezi, Englezi și Americani, cei din Italia (al căror număr se ridică aproape la 10.000) pentru frontul Italian sau Macedonean, iar cei din Rusia și România pentru frontul răsăritean.

Dar pretutindeni vor lupta ca făcând parte din legiunea ardeleană și bucovineană, ca cetățeni organizați în oștiri sub flamura tricoloră română, accentuându-și în acest fel, voința colectivă de popor conștient.

Guvernul român va interveni pe lângă statele aliate, unde sunt români, să admită, să sprijinească și să ajute organizarea acestor voluntari ai legiunei.

România, firește, trebuie să dea cea dintâi exemplul.

Neamul românesc din Ardeal și Bucovina, luptând pe toate fronturile pentru înfrângerea Austro-Ungariei și a aliaților ei, va dovedi, pentru toate vremurile, cât de nemărginită a fost nedreptatea care i s-a făcut veacuri de-a rândul, câtă durere și câtă sete de răzbunare a clocotit în sufletul lui.

Lupta românilor subjugăți din monarhia Habsburgică pe toate fronturile aliaților va constitui și cel mai strălucit argument în fața lumii, că România a intrat în războiu, urmând chemarea desnădăjduită a unor frați încătușați. Se va dovedi, prin fapte, că nici o națiune n-a pornit vre-odată un război din motive mai ideale, mai morale și mai umanitare de cât România în 1916.

Ardelenilor și Bucovinenilor, prin înființarea acestor legiuni, li se va da prilejiul să-și făurească singuri viitorul, să adauge la titlurile lor de glorie din trecut cununi noi de lauri și să înscrie pagini pecetluite cu sânge în istoria neamului nostru.

Pentru Statul Român de mâine, pentru conștiința demnității naționale, faptele săvârșite de dâșii, vor rămânea valori politice de cea mai mare însemnătate morală, menite să influențeze adânc organizația Statului nostru din viitor.

Năzuința și datoria de a crea aceste valori se impune oricărui om politic, care se gândește la destinele neamului românesc.

Din punct de vedere politic împotriva „Legiunei Românilor subjugăți” s-ar putea aduce următoarele obiecțiuni.

Unitatea națională pe care vrem să o întrupăm cere să nu se admită tendințe separatiste. În virtutea acestei unități naționale și a educației pe care o face camaraderia de arme se impune ca soldații din Ardeal

și din Bucovina să lupte, cot la cot, cu soldații Moldoveni și Munteni.

Argumentele nu sunt întemneiate, deoarece:

1. Prin înființarea Legiunii nu se știrbește caracterul unitar al armatei române. Se evidențiază numai ca românii de pretutindeni să lupte sub același drapel pentru același scop. Acest caracter al unității naționale se perde, nu se accentuează îndeajuns tocmai prin repartizarea soldaților Ardeleni și Bucovineni în unitățile existente.

2. În aceste vremuri avem nevoie de utilizarea tuturor energiilor naționale pentru doborârea dușmanului. Astăzi nu ne putem gândi la teorii de educație națională, care pot fi în detrimentul maximului de eforturi.

Educația națională a românului din monarhia Habsburgică a făcut-o, în cursul veacurilor, dominațiunea Austriacă și Ungurească, biciul, plumbul și temnițele tiranilor. Școala nedreptăților îndurate a sădit în sufletele lor ura, care trebuie utilizată. Eroismul atavic al românilor subjugăți trebuie sporit cu această ură, trebuie lăsat să se iea la întrecere cu acel al românilor din Regat.

3. Ardelenilor nu se poate imputa tendințe separatiste prin înființarea acestei Legiuni, deoarece ei sunt însuflețiți de ideea unui stat național și tocmai pentru întruparea acestei idei vreau să se organizeze militărește.

Orice bănuială, fie spusă pe față fie șoptită în ascuns, trebuie să dispară. Cei ce sălășluiesc asemenea bănueli în sufletele lor nu pot fi decât niște suflete inconștiente.

E natural ca românii din monarhia austro-ungară, făcându-și pe deplin datoria – și asta nu o

tragem la îndoială - vor câștiga ca valoare morală. Este o consecință firească a vredniciei lor. Dar din această împrejurare nu se poate trage un argument împotriva legiunei. Din potrivă el pledează pentru înființarea ei.

Fiecare ardelean și-a durat în suflet un altar de nemărginită recunoștință pentru jertfa cea mare a fraților din România liberă, care s-a ridicat să-i desrobească.

Măruntele cârteli trebuie să dispară și, ca unda apei curate să rămână sângele curs pentru liberarea fraților.

Cu inima deschisă și fără bănueli să încercăm a utiliza toate forțele ca să smulgem biruința cea mare, care ne va întrupa idealurile.

II. Importanța psihologică

Înființarea legiunei ardeleni și bucovinene se impune și din punct de vedere psihologic.

Țăranul român din Ardeal trăit sute de generații sub stăpâniri străine s-a închis sufletește față de tot ce nu este al lui și ca el.

Este neîncrezător chiar și față de români, când observă că se deosebește prin grai, prin deprinderi și prin temperament. Ardeleanul e mai greoi, mai liniștit, mai închis și mai cumpătat la vorbă. De aceea se înțelege greu cu frații lui din Regat, care sunt mai vioi, mai vorbăreți și mai porniți.

Aceste deosebiri fatale, rezultate din împrejurările în care au trăit Românii din Regat și cei de peste munți, nu se pot nivela în cursul luptelor actuale și o încercare de acest fel e o greșeală care se face în detrimentul acțiunii militare.

Soldații cari luptă, umăr la umăr, în aceeași tranșee, trebuie să fie frați buni, care au deplină încredere unul în altul fiindcă își cunosc firea și gândurile de mult, de acasă.

Ardelenii și bucovinenii mai știu, că în cazul când ar fi de dușmani, îi așteaptă spânzurătoarea. Conștiința acestei primejdii îi unește strâns, le sporește încrederea reciprocă și parcă simt nevoia de a se rezima unul într-altul.

Între ei există solidaritatea de interese și comunitatea aceluiași destin.

Convingerea că tovarășul său este mai favorizat, că nu are să aleagă, ca dânsul, numai între moarte și datorie, îi clatină încrederea și îl pune într-o situație de inferioritate față de cel din Regat.

S-au întâmplat și până acum mai multe cazuri, când soldații ardeleni repartizați la unități, în care se simțeau străini, au dezertat, întorcându-se la unitățile unde știau că sunt tovarășii lor de suferință. S-a întâmplat și în regimentele oștirea noastre că soldații repartizați la alte unități au dezertat, întorcându-se la regimentele lor.

Ardelenii spun toți același lucru: „Am venit să luptăm împreună cu aceia cu care am plecat de acasă, cu care am mai luptat, cu care am fost prinși și cu care am venit din Rusia ca să murim pentru desrobirea pământului strămoșesc”.

În Rusia li s-a făgăduit că vor lupta într-o legiune, că vor fi împreună și - vorba lor - „știam cu cine plecăm la drum și de aceea am venit”.

Cine înțelege psihologia țaranului, îndărătnic în convingerile pe care și le formează și atât de conservativ în deprinderile lui, nu va putea trece ușor peste acest moment sufletesc care, în lupte, e de cea mai

mare însemnătate. În învălmășagul asalturilor și în iadul luptelor de rezistență, faptul că toți cei care luptă se simt un trup și un suflet, că toți sunt o voință, este, poate, argumentul cel mai hotărâtor pentru înființarea „Legiunei românilor subjugati”.

III. Importanța militară

Se știe că instrucția militară din Austria diferă de cea din armata română. Soldații ardeleni, deși au învățat comanda românească și unele mișcări, totuși, în atitudinea lor, vor rămânea străini de cei din oștirea română, de oarece instrucția militară primită o viață întreagă nu se poate șterge în câteva luni. Și acest fapt face pe soldatul ardelean să nu se simtă bine între camarazii din România, să fie neîndemânatec și privit ca inferior de către ceilalți tovarăși de arme.

Problema unificării instrucției militare nu se poate pune acum în toată complexitatea și în toate amănunțele ei. Abee generațiile viitoare sunt chemate să o realizeze, de odată cu alte probleme, pe care le va impune unitatea Statului Român de la Tisa până la mare.

Românii ardeleni și bucovineni, fiind cei mai buni soldați ai armatei Austro-Ungare, fiind împreună, se vor simți superiori și pe frontul român față de oștirea dușmană în cadrele căreia s-au distins întotdeauna.

Dar argumentul cel mai puternic pentru înființarea „Legiunei ardeleni și bucovinene” din punct de vedere militar e unitatea și solidaritatea elementelor care compune o unitate. Fie în mișcări ofensive fie în lupte defensive, omogenitatea unităților este hotărâtoare și de cea mai mare însemnătate pentru succesul operațiunilor.

Biruințele le câștigă întotdeauna cei ce sunt legați între dânșii prin aceleași simțiri și călăuziți de aceeași voință.

*Propuneri pentru înființarea
„Legiunei Românilor subjugați”*

Numele colectiv de legiune, consfințit prin tradiția istorică să se dea tuturor unităților compuse din Românii subjugați cari luptă pentru libertatea pământului Românesc. Cuvântul „Legiune” ar corespunde celui de armată, care ar avea unități pe frontul Român (Regimente și Divizii) pe cel apusean și italian sau macedonean (batalioane și regimente). Prin urmare, regimentele și diviziile, pe lângă numărul lor, vor primi și adaosul că fac parte din „Legiunea Românilor subjugați”. Un Regiment se va numi deci, de ex. Reg. 80 Inf. al Legiunei Românilor subjugați sau, pe scurt, Legionar, iar o divizie se va numi Divizia 15-a Legionară.

Legiunea va avea un biou central atașat Marelui Cartier General, care nu va avea o atribuțiune militară ci se va mărgini la propagandă și la ținerea în evidență a tuturor chestiunilor în legătură cu înfăptuirea Legiunei.

Biourul central va aduna toate datele asupra Românilor Ardeleni și Bucovineni din România, Rusia, America, Italia, care s-ar putea recruta pentru Legiune. Va căuta să facă propagandă între Români subjugați, prin publicațiuni și prin misiuni, îndemnându-i să se înroleze ca ostași ai Legiunei. Va da toate informațiunile Ardelenilor care vreau să se înscrie în listele Legiunei și cari să-și clarifice drepturile cetățenești.

s'au distins întotdeauna.-

Dar argumentul cel mai puternic pentru înființarea „Legiunii ardelenă și bucovinene” din punct de vedere militar e unitatea și solidaritatea elementelor care compune o unitate.- Fie în sarcini ofensive fie în lupte defensive, omogenitatea unităților este hotărâtoare și cea mai mare însemnătate pentru succesul operațiilor.-

Birnișele le câștigă întotdeauna cei ce sunt legați între dânsii prin aceleași simțiri și călăuziți de aceeași voință.-

Propunerii pentru înființarea
„Legiunii Românilor subjugăți”.-

Numele colectiv de legiune, consacrat prin tradiția istorică să se dea tuturor unităților compuse din Români subjugăți, cari luptă pentru liberarea pământului românesc.- Cuvântul „Legiune” ar corespunde celui de armată, care ar avea unități pe frontul Români (Regimente și Divizii) pe cel apusean și italian sau macedonean (batalioane și regimente).- Prin urmare, regimentele și diviziile, pe lângă numărul lor, vor primi și adăosul că fac parte din „Legiunea Românilor subjugăți”.- Un Regiment se va numi deci, de ex.: Reg. 80 Inf. al Legiunii Românilor subjugăți sau, pe scurt, Legionar, iar o divizie se va numi Divizia 18-a Legionară.-

Legiunea va avea un birou central atăsat Marelui Cartier General, care nu va avea o atribuțiune militară ci se va sârjini la propagandă și la ținerea la evidență a tuturor chestiunilor în legătură cu înființarea Legiunii.-

Biroul central va aduna toate datele asupra Românilor Ardeleni și Bucovineni din România, Rusia, America, Italia, care s'ar putea recruta pentru Legiune.- Va căuta să facă propagandă între Români subjugăți, prin publicațiuni și prin misiuni, îndemnându-i să se înroleze ca otași ai Legiunii.- Va da toate informațiunile Ardelenilor care vreau să se înscrie în listele Legiunii și cari vreau să-și clarifice drepturile cetățenești.-

Va crea legături între Legionarii din România și cei din America și Italia. apoi între legiunea Românilor subjugăți și special se va îngriji ca Români din armata Austro-Ungară (acești prizonieri

Va crea legături între Legionarii din România și cei din America și Italia, apoi între legiunea Românilor și a celorlalte naționalități. În special se va îngriji cu Românii din armata Austro-Ungară făcuți prizonieri de armata Română și Rusă să fie întruniți într-un lagăr separat, „Centrul de instrucție Legionar”, de unde cei capabili de a purta armele se vor repartiza la unitățile Legiunei, iar ceilalți se vor grupa în echipe de muncitori pentru diferitele ramuri ale economiei naționale.

Tot biuroul se va îngriji să se facă un control sever, ca printre Ardelenii sosiți din Rusia să nu se strecoare spioni și alte elemente trimise de inamic să demoralizeze trupele și populația.

După informațiunile pe care le avem, acest biou central al Legiunei există în Iași.

Ar trebui numai reorganizat și completat cu elemente noi. Acest biou ar fixa în amănunte și normele pe care au să le urmeze cei trimiși în misiuni în Rusia, America și Italia.

Pentru recrutarea instrucția și încadrarea elementelor din România și Rusia credem că următoarele modalități sunt mai potrivite:

În Rusia și România să se înființeze câte un lagăr de concentrare cu depozite de echipament, unde să se adune prizonierii, să fie echipați și trimiși la centrele de instrucție. Lagărilor de concentrare și centrele de instrucție vor avea comandament numit de Marele Cartier General dintre ofițerii superiori ai Armatei Române.

Instrucția trupei se va face prin ofițerii ardeleni din armata română care au terminat școlile militare și ofițerii ardeleni foști prizonieri, care au un stagiou oarecare în rândurile Armatei Române.

După instrucție, trupele se vor trimite la unitățile Legiunei unde vor fi încadrate.

La încadrare și la repartizare să se aibă în vedere următoarele:

Soldații din același sat sau ținut, vor fi lăsați împreună. Nu se vor despărți aici soldații veniți cu același transport din Rusia și cari de obicei au stat în aceleași lagăre de prizonieri. Ofițerii, comandanții de plutoane și de companii vor fi după putință chiar foștii lor ofițeri austrieci.

Din experiențele făcute se constată că ofițerul nostru este prea blând și prea îngăduitor față de fratele său ardelean și-l tratează cu prea multă bună voință. Din această cauză disciplina nu este perfectă. Ofițerul ardelean nu are astfel de considerații. Pentru el scopul urmărit e totul și știe că fără o disciplină de fer nu se pot obține rezultate. Alte ori ofițerii noștri sunt prea aspri și duri cu soldații, ceea ce trezește nemulțumiri și dușmănie între ofițeri și trupă.

Legiunea în România trebuie începută prin întrunirea regimentelor de ardeleni într-o Divizie.

Crearea unei Divizii noi se isbește însă de greutate, lipsă de artilerie divizionară și imposibilitatea de a organiza serviciile.

Aceste greutate se pot înlătura ușor.

Nu e nevoie să se creeze o Divizie nouă, ci să se aleagă una din Diviziile existente cu efective mai reduse și regimentele ei să se înlocuiască cu regimentele Legiunei, iar trupele vechi să se verse la alte Divizii care au nevoie de complectări.

Sau să se completeze numărul regimentelor la 5, în Diviziile 11-15, care nu au de cât 4 regimente, și la Divizia din care s-a complectat să se verse regimentele Legiunei.

În acest chip s-ar crea ușor o Divizie a Legiunei, fără să se sporească numărul comandamentelor, fără să se organizeze noi servicii și fără să fie nevoie de crearea unei artilerii divizionare.

Prin această Divizie Legionară s-ar crea întâiul element al Legiunei Românilor.

La partea ei sedentară vor fi centrele ei de instrucție, la care vor fi vărsate transporturile din lagărele de concentrare și contingentele ce se recrutează în România.

În caz când efectivele sosite din Rusia vor fi prea mari, în același fel se va crea și a doua Divizie a Legiunei sau se vor putea crea și trupe speciale de asalt, Vânători de Munte etc. Între soldații ardeleni se găsesc elemente admirabile pentru astfel de trupe speciale.

Divizia sau Diviziile Legiunei depe frontul Român vor putea avea destule rezerve ca să se poată complecta până la sfârșitul războiului, ori câte perderi ar avea, întrucât numărul prizonierilor Ardeleni din Rusia trece peste 100.000 de soldați și în Regat se găsesc mulți ardeleni și bucovineni, cari s-ar înrola în regimentele Legiunei, când ar vedea-o înființată.

Biuroul central al Legiunei se va îngriji ca și regimentele care se recrutează în America și Italia și cari vor lupta pe alte fronturi să poată fi întregite și să poată ține sus flamura tricoloră până la sfârșitul războiului.

Toate argumentele, fie ele de ordin politic, psihologic sau militar pledează pentru înființarea „LEGIUNEI ROMÂNILOR SUBJUGAȚI”, iar faptul că Ardelenii din Rusia au și început să vie pentru a lupta în oastea Română, iar cei din America pe frontul Francez, garantează deplina reușită a Legiunei.

Rămâne ca cei chemați să ordone înfăptuirea ei fără întârziere.

--/--

ÎN REZUMAT

Se propune înființarea unei „Legiuni a Românilor subjuțați” în care ar intra toți Români din monarhia Austro-Ungară, capabilă de a purta armele sau apți pentru serviciile auxiliare, cari se găsesc în România, Rusia, America și Italia. Cei din România și Rusia vor lupta ca unități Legionare (regimente și divizii) pe frontul românesc, cei din America pe frontul francez, iar cei din Italia pe frontul Italian sau macedonean.

Înființarea Legiunii se impune:

1. Din punct de vedere politic, Români din monarhia Austro-Ungară, alături de iugoslavi, cehi – care au înființate asemenea legiuni – ar dovedi printr-o hotărâre colectivă, ca popor, că se organizează militarește pe față și luptă pentru desființarea monarhiei habsburgice, că vor să-și întemeieze state naționale independente, care să le apere ființa etnică, idealurile culturale și interesele economice.

Prin înființarea acestei legiuni, care ar lupta pe toate fronturile, s-ar nega dreptul de existență a Statului austro-ungar și ar constitui plebiscitul cel mai eloquent că popoarele lui vreau să fie desființat.

Prin unitățile legiunii, sub flamurile tricolore, s-ar dovedi că nici o țară n-a pornit vre-o dată un războiu din motive mai ideale și mai morale de cât România în 1916.

I — 23

I N R E Z U M A T

Se propune înființarea unei „Legiuni a Românilor subjugati” la care ar intra toți românii din monarhia Austro-Ungară, capabili de a purta armele sau săpti pentru serviciile auxiliare, cari se găsesc în România, Rusia, America și Italia. — Cei din România și Rusia vor lupta ca unitați Legionare (regimente și divizii) pe frontul răsărit, cei din America pe frontul francez, iar cei din Italia pe frontul Italian sau macedonian. —

Înființarea Legiunii se învâștă:

1. — Din punct de vedere politic, românii din monarhia Austro-Ungară, alături de țigani, cești, care au înființat asemenea legiuni, ar dovedi printr-o hotărâre colectivă, ca popor, că se organizează militarmente pe față și faptă pentru desființarea monarhiei habsburgice, că vor să-și întocmească state naționale independente, care să le apere ființa etnică, idealurile culturale și interesele economice. —

Prin înființarea acestei legiuni, care ar lupta pe toate fronturile, s'ar nega dreptul de existență a Statului austro-ungar și ar obastitui plebiscitul cel mai eloquent ca poporul să învâște să fie desființat. —

Prin unitățile legiunii, sub flamurile tricolore, s'ar dovedi că nici o țară n'a porsit vre-o dată un războiu din motive mai ideale și mai morale, de cât România în 1916. —

Ardeelenilor și Bucovinenilor, prin această Legiune, li s'ar da prilejul să-și făurească singuri viitorul și la alcătuirea viitoareii organizații de stat să fie un element politic cu conștiința împăcată că libertatea și-au câștigat-o prin lupte și suferințe cu sângele lor. — Li s'ar da prilej să-și dovedească nemărginita recunoștință ce o au pentru jertfele făcute de frații din Regat pentru liberarea lor. —

2. — E dorința ardelenilor și bucovinenilor să se înființeze această legiune și să fie încaadrați în unități deosebite, fiind că așa li s'a făgăduit în Rusia și fiind că sunt legați de noile lenși deprinderi, de aceleași interese și au aceleași destinații. —

Ardelenilor și Bucovinenilor, prin această Legiune, li s-ar da prilejul să-și făurească singuri viitorul și la alcătuirea viitoarei organizații de stat să fie un element politic cu conștiința împăcată că libertatea și-au câștigat-o prin luptă și au pecetluit-o cu sângele lor. Li s-ar da prilej să-și dovedească nemărginita recunoștință ce o au pentru jertfele făcute de frații din Regat pentru liberarea lor.

2. E dorința ardelenilor și bucovinenilor să se înființeze această legiune și să fie încadrați în unități deosebite, fiind că așa li s-a făgăduit în Rusia și fiind că sunt legați de aceleași deprinderi, de aceleași interese și au același destin. Toți se simt un trup și un suflet, toți sunt mânați de o singură voință și de un singur gând, cel de a muri sau de a trăi liberi pe pământ strămoșesc.

3. Având altă instrucție militară, care nu se poate schimba prin limba de comandă și prin câte-va mișcări, se simt străini între camarazii din România. Solidaritatea dintre elementele cari compun unitățile și omogenitatea acestora e de cea mai mare însemnătate pentru succesul în luptă.

LEGIUNEA S-AR PUTEA ÎNFIINȚA:

1. Într-o Divizie existentă, cu efective reduse, să se înlocuiască regimentele cu regimente ardeleni, iar trupele vechi să se verse la alte Divizii. N-ar trebui deci să se înființeze Comandamente, servicii și artilerie nouă.

2. La Diviziile 11-15, care au numai 4 regimente să se completeze dintr-o Divizie numărul regimentelor la 5, iar în Divizia din care s-au completat să se verse 5 regimente ardelenenești.

Prin această Divizie s-ar crea întâiul element al Legiunii Românilor subjugați. La partea ei sedentară

vor fi centrele de instrucție, la cari se vor instrui soldații veniți din Rusia și cei recrutați în România.

Dacă efectivele părții sedentare vor fi prea mari și suficiente pentru a forma Divizia se va înființa și Divizia II-a Legionară în același fel ca și cea dintâiu.

Un biou central atașat Marelui Cartier General va organiza propaganda necesară pentru înscrierea și organizarea voluntarilor Ardeleni și Bucovineni în Rusia, America și Italia.

Acest biou cu caracter administrativ va purta evidența voluntarilor, va face statistice asupra Românilor ardeleni și bucovineni din țările numite și va crea legături între legionarii Români cari luptă pe diferite fronturi și între legionarii celorlalte naționalități.

--/--

ANR, SANIC, fond *Casa Regală*. *Documente oficiale*, dosar 11/1916, f. 13-24

28 1917, iulie 27. Articolul lui Octavian Goga intitulat „Către soldații României Mari” publicat în ziarul „România”, nr. 172.

România

Nr. 172 din 27 iulie 1917

CĂTRE SOLDAȚII ROMÂNIEI MARI

Sângele apă nu se face, așa zice o vorbă din bătrâni și zice un mare adevăr.

Adevărul a biruit în povestea neamului românesc. Sângele Munteniei și Moldovei a cerut dreptate pentru patimile fraților săi de sub apăsarea unгурilor și nemților. Aproape anul se împlinește de când la București s-a hotărât că sabia e chemată să isprăvească vechea noastră socoteală cu dușmanii de veacuri. De-atunci, de un an de zile, acest sânge stropește văile și coastele de munți. Urmașii ostașilor de demult ai voievozilor Mihai Viteazu și Ștefan cel Mare luptă cu înverșunare și vitejie. Multă liftă străină a căzut pe mâna lor până ce potopul vrăjmașilor i-a silit să se tragă pentru apărare pe apa Siretului și pe brâul Carpaților din Moldova, unde i-au oprit și-au rămas neclintiți cu toate opintirile nemțești.

Nu sunt cuvinte prin care să se poată arăta cât de sfântă este jertfa asta frățească.

Copii de copiii noștri vor trebui să binecuvânteze ceasul în care s-a dezlegat sufletul mare al neamului și a cerut cuvânt. Românii foști sub stăpânirea Austriei vor păstra neștearsă în inima lor amintirea acestei binefaceri și nu vor uita niciodată că

dezrobirea lor s-a făcut cu tunurile Regelui Ferdinand al României.

*

Lupta însă nu și-a găsit încă sfârșitul.

Dimpotrivă, judecata din urmă începe abia acum. Fiara sălbatică nemțească, încuscrită cu ungurii, bulgarii și turcii, strânsă tot mai mult în cercul de fier și foc al aliaților noștri numai astăzi începe să fie sugrumată. De-o parte America cu bogățiile ei nemăsurate, Anglia cu minunata ei armată proaspătă, francezii cu vitejia lor fără seamăn, italienii sprinteni și însuflețiți, de alta loviturile grozave ale ciocanului rusesc macină regimentele celor doi împărați ostenite de bătaie și lihnite de foame. Zi de zi se vede tot mai limpede cum înclină cumpăna înspre noi, prevestind lumii întregi sfărâmarea spurcatelor pajuri de la Viena și Berlin cari au dezlănțuit cea mai înfricoșată moarte din câte au fost vreodată pe pământ.

La acest mare praznic al biruinței, România își cere și ea partea.

Până atunci însă, deocamdată să le arătăm mărturisirea credinței care-i călăuzește și le luminează singurătatea prin toate pustiurile Siberiei. Manifestul pe care-l publicăm astăzi în ziarul „România”, din care un exemplar cu iscăliturile originale a 250 de ofițeri și 250 de soldați delegați ai lor se păstrează la redacție, este cel mai important document politic. Prin el vorbește Ardealul adevărat, zecile de mii de soldați cari cer să se jertfească pentru pământul lor.

Orice apreciere, orice înfrumusețare e inutilă. Cuvintele sunt limpezi, lapidare și lămuresc adevărul. Ca oportunitate politică ele au fost prilejuite de un

curent lansat în opinia publică din Rusia de către socialiștii din Petrograd, care au pus în circulație ideea ca revendicările de teritoriu ale națiunilor beligerante să fie rezolvate prin votul plebiscitar al acestor popoare menite să hotărască ele de soarta lor. Cuvântul prizonierilor ardeleni publicat în ziarele mari din Rusia a fost o prețioasă contribuție pentru lămurirea vecinilor noștri. Dar tot atât de prețioase sunt aceste accente de energie dârză și pentru asuprașii lor de acasă, care au crezut o clipă că pot înșela străinătatea cu un manifest smuls prin teroare înainte cu două luni unui mănunchi de renegați și slabi de înger, în frunte cu spurcatul călugăr trădător Vasile Mangra.

O lămurire definitivă și hotărâtoare însă se desface și pentru Țara Românească din această pagină de spovedanie. S-o citească toți ai noștri și după ce vor vedea distrugându-se o legendă vinovată, să-și dea seama de realitatea sufletească a Ardealului, pe care să-l aprecieze în consecință.

Judecând această mărturisire ne pătrundem cu toții de sentimentul binefăcător al unei apropieri frățești și se vor găsi probabil mulți dintre noi cari își vor zice: „Nu era oare un lucru mai bun de făcut cu acești o sută de mii de ardeleni, decât să-i lăsăm fără nici o întrebare și fără nici un răspuns, cu ochii îndreptați spre Carpați unde călătoarea de la Ural în fiecare seară sufletul lor chinuit?”

Așa vor zice mulți și se vor găsi și de cei care vor ști să răspundă...

ANR, SANIC, fond *familial Octavian Goga*, dosar 63/1917, f. 1-2

29 1917, noiembrie 6. Raportul lt. colonelului adjutant Stîrcea, în care se arată că românii ardeleni care luptaseră în armata austro-ungară și se întorceau de pe front în România, nu erau bine primiți.

1917 Noiembrie 6

SECRET

CHESTIUNEA ARDELENILOR

Greșeala inițială. Din cauză că nu s-a însărcinat dela început un personal serios, care pe lângă că trebuia să cunoască bine pătura ardelenescă, dar mai trebuie să poseadă calitățile necesare pentru a putea lucra cu râvnă și mai cu seamă cu multă stăruință și influență pe lângă diferitele organe din Iași, – în ultimul timp, chestiunea ardelenescă era gata să treacă în rândul chestiunilor eșuate.

Încă de acum 2-3 luni am atras atențiunea că ea merge pe o pantă cu totul greșită și că dacă nu se procedează cu energie și cu băgare de seamă, va aduce viitorului stat român niște dificultăți enorme. Cu alte cuvinte că, chestiunea aducerii la noi a unor contingente ardeleni, se poate compara cu un cuțit cu 2 tăișuri.

Într-adevăr, miile de ardeleni ce sosesc din Rusia, în aceste împrejurări tragice, în țară la noi, vor servi la încheierea păcii ca un prim element de uniune sufletească între noi și ei, sau din potrivă, ca un element ce va putea fi perfect utilizat pentru o propagandă serioasă în potriva noastră. În cazul că, ardelenii sunt puși în condițiunea de a fi relativ mulțumiți în rândurile și pe pământul nostru, vom avea în viitor câte-va zeci de mii de oameni,

SECRET

CHESTIUNEA ARDELENILOR

Greseala initială. Din cauză că nu s'a însărcinat dela început un personal serios,- care pe lângă că trebuie să cunoască bine pătura ardelenescă, dar mai trebuie să poseadă calitățile necesare pentru a putea lucra cu râvnă și mai cu seamă cu multă stăruință și influență pe lângă diferitele organe din Iași,- în ultimul timp, chestiunea ardelenescă era gată să treacă în rândul chestiunilor eguate.-

Încă de acum 2-3 luni am atras atențiunea că ea merge pe o pantă cu totul greșită și că dacă nu se procedea ză cu energie și cu băgare de seamă, va aduce viitorului stat român niște dificultăți enorme.- Cu alte cuvinte că, chestiunea aducerii la noi a unor contingente ardelenescă, se poate compara cu un cuți cu 2 tășuri.-

Intr'adevăr, miile de ardeleni ce sosesc din Rusia, în aceste împrejurări tragice, în țară la noi, vor servi la încheierea păcii ca un prim element de uniune sufletească între noi și ei, sau din potrivă, ca un element ce va putea fi perfect utilizat pentru o propagandă serioasă în potriva noastră. În cazul că, ardelenii sunt puși în condițiunea de a fi relativ mulțumiți în rândurile și pe pământul nostru, vom avea în viitor câte-va zeci de mii de oameni, cari prin forța lucrurilor, vor fi toți atâtea zeci de mii de agenți cari vor vorbi pentru statul român. Dimpotrivă, le vom procura motive ca să fie nemulțumiți,- vom avea mii și zeci de mii de oameni cari vor fi o piedică la consolidarea noului stat român,

cari prin forța lucrurilor, vor fi tot atâtea zeci de mii de agenți cari vor vorbi pentru statul român. Dimpotrivă, le vom procura motive ca să fie nemulțumiți, – vom avea mii și zeci de mii de oameni cari vor fi o piedică la consolidarea noului stat român, ca niște oameni cari vor putea vorbi la ei acasă, arătându-ne aceia ce am fost pentru ei atunci, când au venit să lupte la cot cu noi; adică ne vor prezenta ca pe niște răi voitori, cari nu le-au arătat tot timpul decât neîncredere și cari i-au tratat ca atare.

Și cine oare poate garanta că, această chestiune nu va fi speculată de adversarii noștri chiar și la masa verde? Au trecut atâtea luni dela sosirea primului contingent și tot încă nu este cineva care să conducă și care să se ocupe de ardelenii sosiți la noi. Sunt ai tuturor și ai nimănui! Un exemplu recent și frapant. Ultimul batalion de 823 ardeleni se oprește la Kișinău și ducându-se la congresul care a declarat Autonomia Basarabiei, a cântat în plină sală „Trăiască Regele”; când au sosit la Iași, primirea lor fusese pregătită într-un mod deplorabil, căci, acești oameni cari sosiseră plini de entusiasm, au fost ținuți aproape o săptămână cu mâncare insuficientă. Pentru 823 de inși, s-a pregătit mâncarea în cazane de 200 porții; mai mult încă, acea mâncare le-a fost în unele zile pregătită chiar fără sare și fără legume.

Și astfel s-a petrecut cu mai toate batalioanele sosite în Iași.

Dacă dela început s-ar fi studiat chestiunea în mod serios, – lucrurile nu ar fi ajuns într-un stadiu îngrijitor, cum ajunsese în ultimele săptămâni.

După cum se va vedea greșeala inițială este a noastră și nu a lor; și deci de la noi trebuie să pornească măsurile energice și grabnice ce vor putea îndrepta

răul, – oprindu-l de a se propaga mai departe; astfel, după încheierea păcei ne vor trebui 10-15 ani de muncă serioasă, de cheltueli de sume enorme și poate chiar de vărsare de sânge, pentru a mai putea înlătura răul creat prin nedarea la timp de atenție serioasă, unei atât de importante chestiuni.

Motivele cari au compromis chestiunea

Neținându-se socoteală de diferența de temperament ce există între ei și noi (Ardelenii sunt greoi, serioși, pe când ai noștri sunt mai iuți și mai ușurateci la vorbă), – nu s-a ținut seama nici de mediul din care ne soseau acești voluntari în țară. Oamenilor cari au trăit 2-3 ani în Rusia ...¹⁴¹, li se cere să fie perfecți și la cea mai mică greșeală li se ridică acuzații, – întotdeauna exagerate, – în loc de a se lua măsuri ca să li se îndrepteze defectele. Nu era timpul de a li se face educația națională așa cum o dorim noi; ci, trebuia ca în cel mai scurt timp să se formeze dintrânșii elemente folositoare, – deocamdată apărării țării, – iar pentru mai târziu, pionii de unire între România, Ardeal și Bucovina.

Luându-se dela început ca bază neîncrederea în ei au fost împărțiți pe la regimente; adică s-a amestecat cele 2 elemente ce nu se potrivesc între ele nici prin temperament, nici prin graiu și s-a ajuns încă din primele zile la nemulțumiri. Într-adevăr, nici elementul inteligent, adică ofițerii și deci aceia cari au îndemnat trupa să părăsească Rusia, n-au fost lăsați să mai intre în contact cu soldații. În curând din cauza aceasta au început să se nască nemulțumiri, fiindcă atât ofițerii cât și trupa au început să pipăească neîncrederea și deci ofensa ce li se aduce.

¹⁴¹ Așa în text.

Domnul General Petala, care în tot timpul a arătat multă bunăvoință și s-a ocupat mai aproape de ardeleni, – ce are sub comandă, – a luat atunci măsuri ca să se creieze 2 batalioane aparte, – excedentul rămânând însă repartizat la regimentele Diviziei 2-a.

S-ar părea însă că temperamentul nostru de oameni iuți, care se precipită fără a reflecta în unele chestiuni, au început să prepare crearea unui abis între soldații ardeleni și noi.

În ultimul timp s-a făcut un raport, în care elementul ardelenesc este arătat într-o lumină cu totul palidă. Se arată că sunt prefăcuți, că dezertează la inamic, că sunt nedisciplinați și încă multe altele, dintre cari unele sunt îngrijitoare. Dar, dintre acei 88 dezertori, arătați pe situație, 57 au fost găsiți de comisiunea de anchetă la batalioanele pur ardelenesti (8 chiar pe linia 1).

Prin urmare, au făcut și ei aceia ce au făcut atâtea mii de soldați de ai noștri, cari au fugit de la noile lor corpuri, pentru a se reîntoarce la corpurile lor de origine; iar din restul de 31 de dezertori s-a stabilit că numai 2 au trecut la inamic și că și aceștia erau sași, cari reușiseră să se strecoare cu al 2-lea transport (cel mai rău) dându-se drept români. Citez cazul unui sergent, care fiind trimis în patrulă nu s-a mai reîntors și în urma cărei întâmplări, s-a dat un ordin de zi, prin care se arată că sergentul a dezertat la inamic. Peste 3 zile însă, a fost găsit omorât de 9 gloanțe inamice ... Cu toate că s-a făcut rugămintea de a se da un alt ordin de zi, prin care să se repare cinstea celui mort, – aceasta nu s-a făcut și a produs o adâncă supărare printre soldații ardeleni.

În afară de aceasta, ofițerii noștri nu știu că comisiunea ce îi recrutează în Rusia, pentru a-i atrage în număr mare, a făcut greșala de a spune unora că,

venind în țară, nu vor fi trimiși pe front și că vor primi solda din Austroungaria, adică mai mult de o coroană pe zi ...

Pe de altă parte, printre soldații noștri s-a răspândit versiunea că, venind ardelenii în țară are să li se deie și lor pământ și că deci, pentru ei guvernul va lua o parte din pământurile ce le sunt promise ... Dar aceia ce este mai grav, este că sunt chiar și ofițeri cari le arată în față disprețul ce are pentru ei. Astfel, la Bacău, un maior s-a oprit pe stradă în fața unui grup și înjurându-i în mod trivial, i-a apostrofat spunându-le că ce caută aici la noi și de ce n-au rămas acolo unde erau ...

În fine, versiunile exagerate cari circulă pe comptul lor prin Iași, provincie și pe front, nasc întrebarea dacă nu cumva la noi în țară este un element care în interesul vre-unui stat străin bagă zizanie între Ardeleni și Români?

Măsurile ce sunt pe cale a se lua.

În urma insistențelor ofițerilor ardeleni ce au venit la mine, am prezentat MAIESTATEI-SALE REGELUI chestiunea într-un mod cu totul sumar, în urma căreia, Domnul General Prezan a spus D-lor Goga, Osvald și Locotenent Deleu, cum că MAIESTATEA-SA REGELE ar dori să se creieze regimente pur ardelenesti.

Se pare însă că în Marele Cuartier General, chestiunea nu este văzută astfel cum se prezintă în realitate, tocmai din cauză că sunt rău informați și că nu cunosc chestiunea în detaliu. (Aceasta nu se referează la Domnul General Prezan). De aceia s-a ajuns la compromisul că, Marele Stat Major P.S. să formeze regimentele de infanterie, iar la primăvară, să le pună la dispoziția Marelui Cuartier General.

Motivul principal și serios ar fi că nu sunt mitraliere, căruțe etc.

La rândul său Statul Major a luat dispozițiunea că la P.S. ale regimentelor din Divizia 4-a, să se repartizeze câte o companie, aducându-se ca argument faptul că, pe timpul ernei nu are unde băga mai multe mii de oameni la un loc. Ceva mai mult, Domnul General Iancobescu, dăduse alaltăeri Statului Major ordinul ca, oamenii acestor companii să fie repartizați pentru a umplea golurile regimentelor P.S.; adică să se reîntroneze starea de lucruri care a compromis chestiunea!

Vorbind cu Domnul Colonel Nicoleanu, a rămas stabilit că se va face tot posibilul ca, câte-va mii de ardeleni să fie adunați în baracele Diviziei XIII, și unde cu mici amenajamente, acești voluntari să poată prea bine fi adăpostiți pe timpul ernei. Aici însă, este necesar să se formeze un centru de instrucție al Ardelenilor, cu ofițeri români, francezi și ardeleni, având în fruntea lor un comandant român energic și destoinic.

În urma insistențelor ce am pus pe lângă Domnul Colonel Nicoleanu, – care arată multă bunăvoință, – biuroul existent al ardelenilor va fi înlocuit printr-un altul bine organizat și complet, care se va putea ocupa pe larg de întreg complexul acestei chestiuni.

Propuneri. Evenimentele din Rusia nu trebuiesc să ne împiedice de a lucra în această direcție. Probabil că până la terminarea războiului, vor mai surveni și altele și toate vor putea servi pe rând de pretexte, pentru a nu îndrepta o stare de lucruri, care în ori ce caz, ne va fi dăunătoare în viitor, dacă ea va fi lăsată să dăinuiască.

De oare ce nu este timp de pierdut, – ar trebui să fie cineva care să dea impulsivitatea necesară pentru a pune cât mai grabnic formarea viitoarelor regimente

Im permit a exprimă umila mea părere că,nimeni altul nu este mai indicat să direjeze această chestiune decât ALTETA SA REGALA PRINCIPELE CAROL,MOȘTENITORUL TRONULUI. Pe de o parte,organele noastre superioare vor fi puse în situațiunea de a se ocupa într'un mod serios de chestiunea ardelinească;iar pe de altă parte,sufletele acestor voluntari vor fi coprinse de un entusiasm extraordinar,atunci când vor auzi că ALTETA SA REGALA și că deci,MAIESTATEA SA REGELE,se ocupă de ei și că astăzi,se îndreaptă starea de lucruri atât de compromisă,numai grație intervenției Lor.

Ardelenii sunt dinastici prin moștenire. Ei au deja un cult deosebit pentru MAIESTATEA SA REGELE.-

Dacă chestiunea ardelinească intră acum pe o cale,sănătoasă,Dinastia și Țara vor câștiga enorm și sunt convins că MAIESTATEA SA REGELE și ALTETA SA REGALA PRINCIPELE CAROL,vor găsi în viitor un sprijin puternic în Ardeal și Bucovina,-atunci,când aceste viitoare țări românești vor lua cunoștință de acest Gest Regal,- gest care constituiește primul element de unire între România,Ardeal și Bucovina.

Aceasta va fi cu atât mai înălțător,cu cât se va ști că imboldul a pornit dela MAIESTATEA SA REGELE și dela ALTETA SA REGALA PRINCIPELE MOȘTENITOR și că el nu a pornit dela alte organe ale Statului.-

Lt.COLONEL-ADJUTANT

ardelenești pe o cale bună.

Îmi permit a exprima umila mea părere că, nimeni altul nu este mai indicat să direjeze această chestiune decât ALTEȚA SA REGALĂ PRINCIPELE CAROL, MOȘTENITORUL TRONULUI. Pe de o parte, organele noastre superioare vor fi puse în situațiunea de a se ocupa într-un mod serios de chestiunea ardelenescă; iar pe de altă parte, sufletele acestor voluntari vor fi coprinse de un entusiasm extraordinar, atunci când vor auzi că ALTEȚA SA REGALĂ și că deci, MAIESTATEA SA REGELE, se ocupă de ei și că astăzi se îndreaptă starea de lucruri atât de compromisă, numai grație intervenției Lor.

Ardelenii sunt dinastici prin moștenire. Ei au deja un cult deosebit pentru MAIESTATEA SA REGELE.

Dacă chestiunea ardelenescă intră acum pe o cale sănătoasă, Dinastia și Țara vor câștiga enorm și sunt convins că MAIESTATEA SA REGELE ȘI ALTEȚA SA REGALĂ PRINCIPELE CAROL, vor găsi în viitor un sprijin puternic în Ardeal și Bucovina, – atunci când aceste viitoare țări românești vor lua cunoștință de acest Gest Regal, – gest care constituie primul element de unire între România, Ardeal și Bucovina.

Aceasta va fi cu atât mai înălțător, cu cât se va ști că imboldul a pornit dela MAIESTATEA SA REGELE și dela ALTEȚA SA REGALĂ PRINCIPELE MOȘTENITOR și că el nu a pornit dela alte organe ale Statului.

Lt. COLONEL-ADJUTANT
ss. Stîrcea

ANR, SANIC, fond *Casa Regală. Oficiale*, dosar 6/1917, f. 1-7

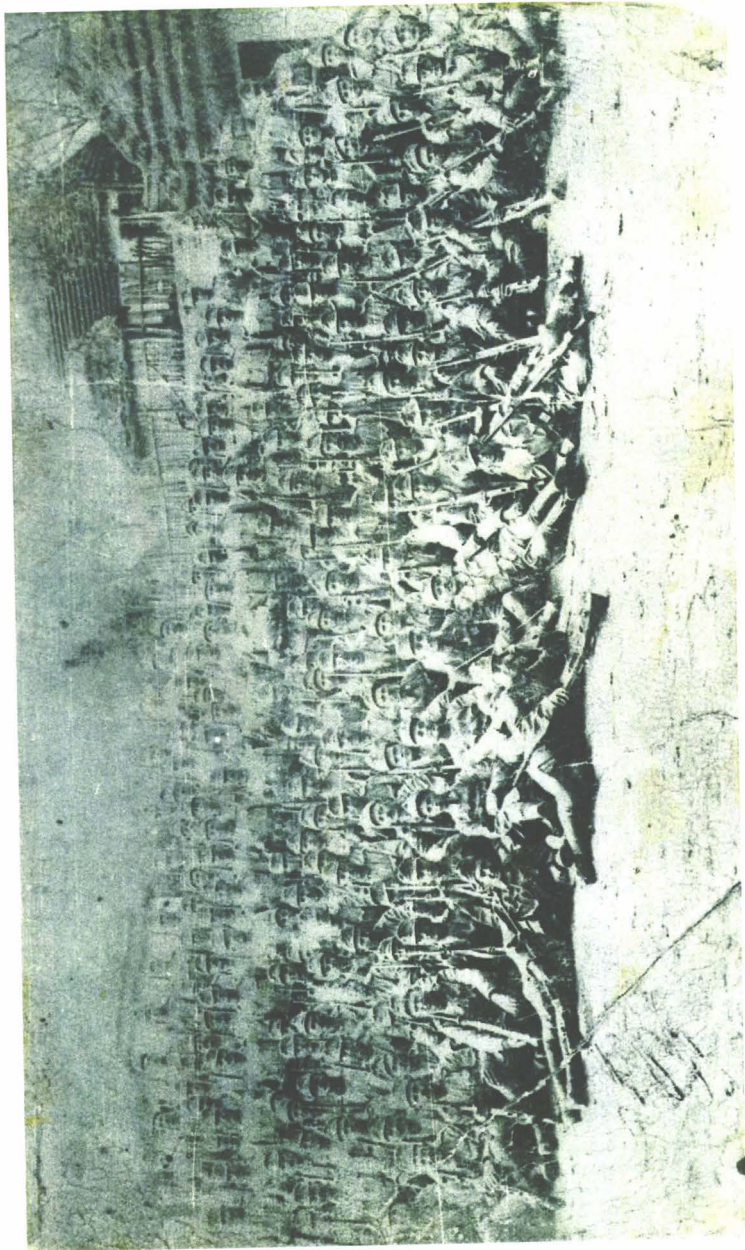
30 1917, aprilie 13/26, Darnița(Kiew). Manifest adresat de voluntarii ardeleni, foști soldați în armata austro-ungară, guvernului provizoriu al Rusiei, prin care cer dezmembrarea Imperiului Austro-Ungar și alipirea teritoriilor locuite de români la România.

AU GOUVERNEMENT PROVISoire DE LA RUSSIE,
AU CONSEIL DES DEPUTES DES OUVRIERS
ET SOLDATS A PETROGRAD, AUX AMBASSADES
ET LEGATIONS DES ETATS ALLIES ET NEUTRES
A PETROGRAD¹⁴²

Nous, les prisonniers Roumains du territoire de la monarchie Austro-Hongroise, actuellement colontaires¹⁴³ de l'Armée Roumaine, représentés dans L'assemblée tenue ce jour par nos délégués, officiers, sous-officiers et soldats, tous prêts à obtenir par le sacrifice de notre vie la réalisation de notre idéal, c'est-à-dire l'union avec la Roumanie de tout le peuple et de tout le territoire Roumain, détenus par la monarchie dualiste, afin de former une Roumanie libre et indépendante, envoyons l'expression de notre sympathie la plus vive et notre salut le plus chaleureux à la Russie Démocratique, à tous ses organes, sociétés et individus, qui ont travaillé avec la plus grande abnégations et se sont sacrifié pour accomplir

¹⁴² Textul este în limba franceză, dactilografiat, nu are semnături. Are greșeli evidente de culegere a literelor, parțial corectate de persoana în posesia căreia s-a aflat textul, cel mai probabil Vasile Stoica. Greșelile care au scăpat corecturii inițiale au fost lăsate intenționat în text de editori, care au sugerat varianta corectată în notele de subsol. (n. ed.)

¹⁴³ Așa în text. În mod evident, este o greșeală de dactilografiere; corect, „volontaires”, voluntari.

la grande œuvre de la libération. Plein¹⁴⁴ de confiance en la Démocratie créée par la Révolution Russe, nous lui souhaitons la plus complète réussite dans l'accomplissement de son programme, et avec d'autant plus d'ardeur que ce programme démocratique, politique, social et économique est professé par notre peuple entier depuis des dizaines et des centaines d'années.

Il ne pourrait, d'ailleurs, être autrement, étant donné que les 4 millions de Roumains, incorporés dans la monarchie austro-hongroise, forment un peuple absolument démocratique, sans aristocratie, sans capitalistes, sans propriétaires de domaines, un peuple se composant exclusivement d'agriculteurs, ouvriers, artisans et d'hommes qui, s'ils exercent des professions libérales, n'en sont pas moins le plus grand nombre <que> des prolétaires.

Pour obtenir la réalisation de ce programme, il a été menée une lutte acharnée non seulement par les Roumains, mais aussi par les autres peuples opprimés de la monarchie, et qui sont également démocrates, les Tchéquo-Slovaques, Serbo-Kroates, Slovènes, Ruthènes et Italiens. Tous nous avons souffert¹⁴⁵ bien de persécutions et subi bien de martyres sans parvenir à atteindre cependant le plus petit résultat, car nos justes aspirations se sont toujours heurtées contre le mur inébranlable du chauvinisme brutal et intolérant de l'oligarchie hongroise et allemande.

Or, la réalisation de notre programme démocratique signifiait la satisfaction complète de nos justes demandes, lesquelles ne sont que les postulats de

¹⁴⁴ Așa în text. Corect, „pleins”, plini (pl.).

¹⁴⁵ Așa în text. Corect, „soufferts”, suferit.

toute vraie démocratie : une vie nationale libre et indépendante, tant au point de vue économique et culturel. Mais elle eut signifié aussi la fin de la suprématie absolue et la réduction à leur juste valeur des éléments hongrois et allemand, qui, quoique inférieurs en nombre, veulent néanmoins nous maintenir dans un plein asservissement économique, national et culturel. Bien plus, ces éléments veulent nous ravir ce que nous avons de plus cher : notre langue, notre culture, et même notre propriété ; ils s'efforcent de nous imposer par la violence leur langue et leur civilisation, si souvent inférieures aux nôtres, d'augmenter leur capital numérique et intellectuel par des membres arrachés à la chair et au sang de notre peuple, afin de bâtir sur les débris des nations incorporées le rêve impérialiste sur toute l'étendue de l'Europe Centrale et Orientale.

Mais, de même que nos alliés naturels dans la lutte commune contre l'opresseur, nous gardons profondément gravés dans nos cœurs, outre la foi en la démocratie, un amour ardent pour notre Nationalité ; quoique il advienne, nous préférons cesser d'exister et comme individus et comme nation plutôt que de renoncer à notre Nationalité, plutôt que de continuer à servir à la croissance et au développement d'un peuple étranger.

C'est pourquoi, en Autriche-Hongrie, les questions de nationalité priment toujours les questions sociales ; et tant que sur le territoire connu encore maintenant sous le nom de monarchie austro-hongroise les questions de nationalité ne seront pas résolues conformément au¹⁴⁶ droits naturels des peuples, il n'y

¹⁴⁶ Așa în text. Corect, „aux droits...”, drepturilor (pl.).

aura pas de paix, ni de prospérité, et toutes les réformes dites démocratiques ne seront que des mensonges¹⁴⁷. Jusqu'à ce jour, ce sera le pays des privilèges les plus monstrueux et des impôts les plus pesants, le pays du plus grand nombre d'émigrants et des pires calamités. Jusqu'à ce jour, l'Autriche-Hongrie sera un volcan qui menacera constamment la paix et la tranquillité de l'Europe entière. C'est pourquoi la plupart des parties socialistes de l'Autriche-Hongrie, se rendant compte de cet état de choses, ont réclamé et réclament toujours à côté de nous la résolution équitable de la question des nationalités, qui ont été incorporées dans la monarchie dualiste.

Il y eut un temps, où, contraints par les conditions amères dans lesquelles nous vivions, nous nous prononcions pour l'acceptation, comme État¹⁴⁸ transitoire, d'une Autonomie Nationale, bien qu'une autonomie ne soit justifiée que pour des minorités, tandis qu'en Autriche-Hongrie les nations non-Hongroises et non-allemandes forment la majorité.

Mais nous avons maintenant la ferme conviction que dans les cadres de l'état¹⁴⁹ austro-hongrois toute concession, toute loi, toute garantie qu'on nous donnerait, si juste qu'elle soit et si sérieuse qu'elle paraisse, ne serait qu'une nouvelle imposture ; toutes ces lois, toutes ces garanties seraient violées dès le premier jour. Il serait avant tout nécessaire de transformer la nature même de ces deux peuples régnants, qui doivent renoncer à leurs rêves d'hégémonie absolue et d'impérialisme. Mais c'est là

¹⁴⁷ Așa în text. Corect, „mensonges”, minciuni.

¹⁴⁸ Așa în text. Corect, „état”, stare, situație.

¹⁴⁹ Așa în text. Corect, „État”, stat.

une impossibilité, tant qu'ils auront le pouvoir d'état¹⁵⁰ avec toute une armée de soldats et de gendarmes, avec tout un appareil d'administration et de justice, tant qu'ils auront pour les soutenir le militarisme et l'impérialisme allemand. Il n'y a pas au monde un pays où il existe tant de lois nationales et sociales qui soient violées journellement avec plus de légèreté et de cynisme qu'en Autriche-Hongrie. Il a été promulguées des lois aussi nombreuses que belles, mais elles n'avaient qu'un but: montrer aux démocraties étrangères une façade fallacieuse de libéralisme, sous laquelle se cachait en réalité le despotisme le plus arbitraire et le chauvinisme le plus brutal. Aussi ces lois n'ont jamais été appliquées, et ont toujours été éludées par leurs paragraphes à dessein ambigus, mis là pour favoriser les nations dominantes et leurs aristocraties privilégiées.

Aujourd'hui que nous, Roumains, comme les autres peuples subjugués par cette anachronie¹⁵¹ politique qu'est l'Autriche-Hongrie, sommes irrévocablement et pour jamais convaincus que notre existence dans les cadres de cette monarchie est absolument impossible, nous qui, par notre langue et notre écriture, par notre ordre social et en vertu de toute notre vie ethnique et politique formons un corps unique et indivisible avec tous les autres partis constitutives de la Nation Roumaine, nous exigeons avec une volonté inébranlable notre incorporation dans la Roumanie libre afin de former de cette façon un État National unique, que nous fondrons sur les principes les plus larges démocratiques. Pour la réalisation de cet

¹⁵⁰ Așa în text. Corect „État”, stat.

¹⁵¹ Așa în text. Corect, „anachronie”, anacronie.

idéal nous sommes prêts à sacrifier tout ce que nous possédons, notre vie et nos biens, nos femmes et nos enfants, la vie et la prospérité de nos descendants; rien ne nous arrêtera dans cette voie, dans laquelle nous marcherons jusqu'à la victoire ou à la mort.

Pour réaliser cet idéal du peuple Roumain, caressé par nous tous, depuis des siècles, nous demandons l'aide de toutes vraies démocraties. Nous faisons appel à cet aide en vertu du droit qu'à chaque nation vivant s¹⁵² une vie propre, de déterminer elle-même son sort, de choisir elle-même l'État dont elle veut faire partie et la forme du Gouvernement sous laquelle elle veut vivre. En vertu de nos sentiments tout à fait démocratiques, nous faisons tout particulièrement appel à l'aide et à l'appui de le¹⁵³ jeune Démocratie Russe, et cela d'autant plus que cette jeune démocratie dès les premiers jour de son existence (ce dont nous lui exprimons ici la plus profonde reconnaissance) par la voix autorisée du Conseil des Députés, des Soldats et Ouvriers dans leur appel à la Démocratie du monde entier, ainsi que par celle du Gouvernement Provisoire dans le manifeste publié en Mars de l'année courante concernant le but de la guerre, a reconnu solennellement le droit des nations de décider elle mêmes leur sort, et d'autant plus que cette démocratie par les mêmes organes a, la première, mis en pratique ce principe en déclarant le peuple Polonais libre et en reconnaissant la nécessité de la réunion de tous les Polonais dans un seul État, dont les frontières seront identiques avec les frontières ethnographiques du peuple Polonais.

¹⁵² Așa în text. Corect „d' ”.

¹⁵³ Așa în text. Corect, „la”, articolul hotărât feminin.

Nous avons la ferme conviction que la question Roumaine comme celle des autres Nations subjuguées par l'Autriche-Hongrie sera résolue de la même manière équitable. Car cette monarchie n'est rien autre qu'un conglomérat de pays enlevés par force brutale et sans leur consentement, et qui n'ont rien de commun avec le Nations qui les oppriment, que leur haine réciproque, haine qui ne cessera qu'avec l'anéantissement des frontières actuelles. Toutes ces Nations opprimées sont unies dans la volonté de secouer le joug despotique sous lequel elles gémissent et d'obtenir leur ancienne indépendance ou leur union avec leurs frères.

Le démembrement de l'Autriche-Hongrie signifierait la réparation, dans le sens démocratique, de la cruelle injustice historique qui a été commise envers ces peuples par leur enchaînement à un trône sanglant, à un Etat qui leur est étranger par la langue et par la race. Conserver cette injustice criante, signifierait que la Démocratie qui professe le principe de la liberté, le plus largement appliqué dans toutes directions, reconnaît le droit de la force brutale qu'elle sanctionne¹⁵⁴ tout le passé féodal absolutiste et impérialiste, lequel a rendu possible la formation d'un Etat monstre comme l'Etat Austro-Hongrois.

Si on admet en faveur de la Pologne le démembrement de l'Autriche-Hongrie et de l'Allemagne, l'impératif de ce postulat doit être non moins catégorique pour toute démocratie, quand il s'agit de tant de peuples conscients de leur nationalité et si ardemment désireux de mener une vie propre et indépendante. Nous sommes fermement convaincus

¹⁵⁴ Așa în text. Corect „sanctionne”, confirmă.

que c'est ainsi qu'a voulu l'entendre aussi la démocratie Russe, en parlant dans ses déclarations de „la détermination du sort des peuples par eux-mêmes”.

Ce principe est d'ailleurs celui reconnu par les démocraties depuis longtemps existantes comme la FRANCE, l'ANGLETERRE, l'ITALIE et les ETATS UNIS, dont le généreux Président a si bien déterminé les principes qui doivent régir toute démocratie.

Car si l'on voulait sanctionner les frontières politiques actuelles, il serait impossible de décider de notre sorte futur¹⁵⁵ par un plébiscite. Théoriquement, celui-ci n'aurait pas de valeur qu'autant que l'on ne lui déterminerait pas d'avance les questions sur lesquelles il devrait se prononcer, mais qu'on lui laisserait pleine liberté de décider de son propre Chef, les propositions et les thèses, qu'il lui faudrait répondre¹⁵⁶. Pratiquement peut-on s'imaginer un plébiscite voté par les peuples subjugués tant que les Nations dominatrices¹⁵⁷ auront à leur disposition tout l'appareil du pouvoir d'État? Mais ce serait de la terreur et non un plébiscite; cela signifierait renoncer à toutes les aspirations ou mourir. Peut-en¹⁵⁸ s'imaginer dans les circonstances actuelles de telles garanties, qui ne soient pas violées et éludées?

Nous avons des preuves, et de très récentes, de la façon dont on comprend dans la monarchie dualiste l'expression libre de la conviction. Pour ne parler que de l'année courante, il a été exécuté plus de 400 personnes marquantes de notre Nation et quelques

¹⁵⁵ Așa în text. Corect, „future”, viitoare.

¹⁵⁶ Așa în text. Corect, „repondre”, răspunde.

¹⁵⁷ Așa în text. Corect, „dominatrices”, dominatoare.

¹⁵⁸ Așa în text. Corect, „on”.

milliers ont été jetées¹⁵⁹ en prison après que tout leur bien ait été confisqué. Et tout cela sue¹⁶⁰ de simples soupçons et parce qu'ils n'ont pas voulu signer des déclarations de loyauté envers les Habsbourgs. À sa honte, l'Etat Hongrois s'est servi comme agent pour arriver à ses fins, du traître renié déjà depuis longtemps par toute la Nation Roumaine, de Basile Mangra, élu récemment métropolitain par le gouvernement hongrois contre la volonté unanime du peuple Roumain. Par des menaces et des intimidations ce gouvernement a obtenu aussi l'adhésion d'une partie de notre clergé, surtout du haut clergé, celui-là même qui déclarait en 1913 à la Chambre des Magnats, que ce n'était pas lui qui représentait la volonté du peuple Roumain, mais le „parti national”.

Il s'en est trouvé encore quelques-uns, que l'en¹⁶¹ était accoutumé à toujours voir à la tête de la lutte pour la liberté et les droits du peuple Roumain, et qui, mis dans l'alternative de choisir entre une lâcheté et la mort, ont malheureusement préféré la première, reniant ainsi tout leur passé et désavouant toute leur vie antérieure. Nous désavouons énergiquement devant le monde entier cette déclaration, que d'aucuns seraient peut-être tentés de considérer comme l'expression de l'opinion et de <la> volonté du peuple Roumain habitant l'Autriche-Hongrie.

Cette opinion, ce n'est pas quelques lâches qui l'expriment, mais l'histoire de toute notre vie politique, dès l'apparition des hongrois¹⁶² sur le théâtre de

¹⁵⁹ Așa în text. Corect, „jetés”, aruncați.

¹⁶⁰ Așa în text. Corect, „que”, numai.

¹⁶¹ Așa în text. Corect, „l'on”.

¹⁶² Așa în text. Corect, „Hongrois”, numele popoarelor ca substantive se scriu cu majusculă.

l'Europe et celle-là parle plus clairement et remplace tout plébiscite ; mais les révoltes sans nombre de nos paysans contre leurs oppresseurs, et surtout notre révolution de 1848, avec ses milliers de martyrs et de héros ; mais nos programmes politiques et sociaux que nous avons fait connaître par la parole ou par des écrits, par notre attitude et par nos faits, dans le Parlement et à l'étranger ; mais nos condamnés politiques, qui ont rempli les prisons hongroises, notre Sibérie à nous (seulement en Hongrie, pour les seules années de 1898-1908 ont été condamnées, d'après une statistique incomplète, 483 personnes à 123 ans de prison et à plus de 150,000 couronnes d'amende) ; mais cette multitude innombrable de paysans qui souffrent et se taisent, ces milliers d'hommes qui ont eu le bonheur de pouvoir franchir la crête des Carpates pour s'enrôler dans les rangs de l'Armée Roumaine, verser leur sang et mourir pour notre Idéal, et non pour un peuple qui les a méprisés et hais ; mais ces centaines de pendus et de fusillés auxquels la peur des baïonnettes n'a pas pu faire trahir leur Idéal.

Cette opinion, c'est nous qui l'exprimons enfin, nous qui, prisonniers de guerre, sommes venus spontanément et aussitôt que nous l'avons pu, combattre pour notre Idéal, nous, presque tous les Officiers qui se trouvent en Russie et les dizaines de milles de soldats, paysans et ouvriers sans grande culture, mais conscients de leur devoir national, nous qui sommes heureux d'offrir la force de nos bras vigoureux et l'ardeur de notre jeune sang pour la réalisation du rêve, entrevu par tant de générations et depuis tant de siècles. Notre sang ne doit pas couler en vain.

Nous avons la ferme conviction que parmi les heureux états¹⁶³ de l'avenir, états¹⁶⁴ nationaux et démocratiques, figurera aussi la ROUMANIE comprenant tous les Roumains.

C'est pourquoi nous pensons que le devoir de toute vraie démocratie et de nous aider, nous et tous les peuples subjugués, dans l'intérêt même de la démocratie.

Darnitza (Kiew) 13/26 Avril 1917.

ANR, SANIC, fond *personal Stoica Vasile*, I/22, f. 1-5
ANR, SJAN Sălaj, colecția *familială Deleu*, dosar 28/1916-1917, f. 2 (1,2) (foto 1: Voluntari români transilvăneni la Darnița; foto 2: Kiev. Defilarea românilor ardeleni la plecarea în România)

¹⁶³ Așa în text. Corect „État”, stat.

¹⁶⁴ Așa în text. Corect „État”, stat.

31 1917, aprilie 26, Darnița. Manifestul Corpului Voluntarilor transilvăneni și bucovineni, organizație înființată la inițiativa avocatului Victor Deleu, având ca scop acțiuni unioniste (extras).

DIN MANIFESTUL DE LA DARNIȚA
26 aprilie 1917

„NOI, CORPUL VOLUNTARILOR ARMATEI ROMÂNE, FOȘTI PRIZONIERI, CU JERTFA VIETII NOASTRE, SUNTEM GATA SĂ INTRĂM ÎN LUPTĂ PENTRU ÎMPLINIREA IDEALULUI NOSTRU DE A UNI TOT POPORUL, TOT TERITORIUL ROMÂNESC

DIN MANIFESTUL DE LA DARNIȚA 26 aprilie 1917

„NOI, CORPUL VOLUNTARILOR ARMATEI ROMÂNE, FOȘTI PRIZONIERI, CU JERTFA VIEȚII NOASTRE, SUNTEM GATA SĂ INTRĂM ÎN LUPTĂ PENTRU ÎMPLINIREA IDEALULUI NOSTRU DE A UNI TOT POPORUL, TOT TERITORIUL ROMĂNESC ÎN UNA ȘI NEDESPĂRȚITĂ ROMÂNIE LIBERĂ ȘI INDEPENDENTĂ.”

„NOI, CARE ÎN LIMBĂ, ÎN CULTURĂ, ÎN STRUCTURA SOCIALĂ ȘI ÎN ÎNTREAGA FIINȚĂ A NOASTRĂ ETNICĂ ȘI POLITICĂ, FORMĂM UN TRUP UNIC ȘI NEDESPĂRȚIT, CEREM CU VOINȚĂ NESTRĂMUTATĂ ÎNCORPORAREA NOASTRĂ LA ROMANIA LIBERĂ, PENTRU A FORMA ÎMPREUNĂ UN SINGUR STAT NAȚIONAL ROMĂNESC, PE CARE ÎL VOM ZIDI PE BAZELE CELEI MAI ÎNAINȚATE DEMOCRAȚII.”

„PENTRU ACEST IDEAL, NE PUNEM ÎN CUMPĂNĂ, TOT CE AVEM, VIAȚA ȘI AVEREA NOASTRĂ, FEMEILE ȘI COPIII NOȘTRI. ȘI NU NE VOM OPRI PÎNA CE NU VOM ÎNVIȚE ORI VOM PIERI.”

„SÎNGELE NOSTRU NU SE VA VĂRSA ÎN ZADAR.”

„CREDEM FERM, CĂ, ÎNTRE VIITOARELE STATE FERICITE NAȚIONALE ȘI DEMOCRATICE VA FI ȘI ROMÂNIA TUTUROR ROMÂNILOR.”

ÎN UNA ȘI NEDESPĂRȚITĂ ROMÂNIE LIBERĂ ȘI INDEPENDENTĂ”.

„NOI, CARE ÎN LIMBĂ, ÎN CULTURĂ, ÎN STRUCTURA SOCIALĂ ȘI ÎN ÎNTREAGA FIINȚĂ A NOASTRĂ ETNICĂ ȘI POLITICĂ, FORMĂM UN TRUP UNIC ȘI NEDESPĂRȚIT, CEREM CU VOINȚĂ NESTRĂMUTATĂ ÎNCORPORAREA NOASTRĂ LA ROMÂNIA LIBERĂ, PENTRU A FORMA ÎMPREUNĂ UN SINGUR STAT NAȚIONAL ROMÂNESC, PE CARE ÎL VOM ZIDI PE BAZELE CELEI MAI ÎNAINȚATE DEMOCRAȚII”.

„PENTRU ACEST IDEAL, NE PUNEM ÎN CUMPĂNĂ, TOT CE AVEM, VIAȚA ȘI AVEREA NOASTRĂ, FEMEILE ȘI COPIII NOȘTRI ȘI NU NE VOM OPRI PÎNĂ CE NU VOM ÎNVINDE ORI VOM PIERI”.

„SÎNGELE NOSTRU NU SE VA VĂRSA ÎN ZADAR”.

„CREDEM FERM CĂ ÎNTRE VIITOARELE STATE FERICITE NAȚIONALE ȘI DEMOCRATICE VA FI ȘI ROMÂNIA TUTUROR ROMÂNILOR”.

ANR, SJAN Sălaj, colecția *familială Deleu*, dosar 27/1917, f. 1; dosar 28/1916-1917, f. 1 (foto: Victor Deleu la Darnița)

32 1918, iulie 5, Paris. Scrisoare prin care Paul Brătășanu, redactorul ziarului „La Roumanie”, îl invită pe Vasile Stoica să vină la Paris pentru ca, împreună, să formeze o legiune din cei 18.000 de prizonieri transilvăneni aflați în Italia pentru a continua războiul alături de armata română.

LA ROUMANIE
ORGANE HEBDOMADAIRE
DES REVENDICATIONS ET DES
INTÉRÊTS ROUMAINS

Paris, le 5 Iulie 1918

- x -

RÉDACTION & ADMINISTRATION

4, RUE ÉDOUARD VII, 4

PARIS (ix)

- x -

Iubite Domnule Stoica,

Mi s-a vorbit atât de bine de Dta și de sentimentele Dtale curat românești de către Dr. Angelescu. V-am trimis jurnalele „Roumanie” și v-a scris Dnul Rusenescu, secretarul Comitetului două scrisori, nu avem nici un răspuns. Știu că deși ați fost trimiseți în misiune de propagandă, dar atât Dta cât și Părintele Lucaciu ați rămas muritori de foame acilea, mai știu că dacă aveți fonduri puteați face mult bine și mari servicii cauzei românești.

Vă comunic că Take Ionescu și Brătianu au sosit în Elveția și deci vor sosi și aici, știu de asemenea că Take Ionescu va veni și în America.

Eu îmi am propus că apucându-i aici să insist cu orice preț să găsim fondurile necesare. Așadar să îmi scrii imediat ce fonduri ar fi nevoie ca prin propaganda

Paris, le 5 Julie 1918 ³

Tubite Domnule Soice

Mi s'a vorbit atât de bine de ste și de sentimentele atele curat românești de cătu de Angelescu, v'am trimis jurnalul "Roumanie" și v'a scris domul Rumens un reutantul Comitetului. Două scrisori, nu avem niciun răspuns. Știu că deși ati fost trimisi în misiune de propaganda, dar atât ste cât și Parintele Lucacin ati rămas muritori de foame acilea, mai știu că dacă avești fonduri puteți face mult bine și întru via vicii cauzei românești.

Vă comunic că Take Jones cu în Braștium au sosit în Elveția și deci vor sosi și aici, din deosemenea că Take Jones va veni și în America.

Eu înui am propus că apucându-i aici să insit eu orice put să găsim fondurile necesare. Dar să mi scrii imediat ce fonduri ai și revole ca prin propaganda noastră acilea să reușim cu consimțământul guvernului America care nu mă îndoiesc că l vom avea

noastră acilea să reușim cu consimțământul guvernului american, care nu mă îndoiesc că-l vom avea să formăm o legiune de luptă românească, să aibă și tricolorul

nostru și să lupte alături de frații americani. Dacă aceasta nu se poate realiza, atunci poate ne-ai fi de mare folos venind în Franța ca împreună să mergem în Italia a forma acolo o legiune din prizonieri transilvăneni; sunt 18.000; am aflat că Dta ești transilvănean și om de inimă deci vei avea mare influență. Răspunde-mi telegrafic părerea Dtale și dacă crezi și voești să vii la Paris, câți bani îți trebuie să-ți trimet să vii aici; odată venit aici vom găsi a-ți procura mijloace de-a trăi lângă noi. Am scris tot în același sens și Părintelui Lucaciu.

Aici ne găsim lipsiți de transilvăneni cu care să completăm un comitet ales de oameni destoinici și buni de luptă. Astfel că Dta și Părintele Lucaciu și cu alți transilvăneni de-aici, profesori universitari în România și cu noi câțiva buni Români am putea înjgheba un frumos comitet de luptă pentru cauza românească și dacă odată organizați am putea dispune de mai mari mijloace am putea din nou să venim în America învățând pe Take Ionescu și am face astfel o treabă mai bună pentru cauza românească, făcându-ne cunoscuți Paris-Roma-Londra și apoi America. Este păcat ca să pierdeți timpul acilea și să suportați și mizeria.

Dacă ești în termeni buni cu Părintele Lucaciu te rog sfătuește-te cu dânsul. Îmi a scris dându-mi adresa Scalp-Level Pa. Desigur că Dta îi ști mai bine adresa.

În rezumat voesc să știu dacă având fonduri necesare și câtă sumă ar trebui pentru propaganda de-aici pentru a forma un regiment pur românesc să fie în Franța la luptă. Aceasta va fi dovada cea mai puternică ce putem face aliaților că toți Românii doresc libertatea și întregirea neamului. Toate nați[i]le subjugate au format regimente de luptă alături de aliați,

poartă steagurile țărilor lor, acum
după frontul de luptă nu mai
lipsește decât tricolorul nostru, și dacă
în vinele noastre mai curge sânge
românesc trebuie prin orice mij-
loace și ori unde avem Români
să formăm și noi cel puțin un
regiment românesc.

Eu lupt din răspuțeri să crezi
că pentru Jurnal singurul organ
de propagandă al Românilor îl țin
pe șezele mele, din memorie
nu dispui nici eu de fonduri,
dar trebuie să găsească statul să
am suficienți pentru Jurnal și
expediția în Italia și pentru Trăind
Ștăru.

Te îmbrățișez cu toată
dragostea frățească și îți
doresc să îți păsărești energia
Paul Brătianu

astfel s-a format regimente cehi, iugoslavi și polonezi.
Toate poartă steagurile țărilor lor, acum după frontul
de luptă nu mai lipsește decât tricolorul nostru și dacă
în vinele noastre mai curge sânge românesc trebuie
prin orice mijloace și ori unde avem Români să formăm
și noi cel puțin un regiment românesc.

Eu lupt din răspuțeri să crezi că pentru Jurnal,
singurul organ de propagandă al Românilor îl țin pe

spezele mele, din nenorocire nu dispun nici eu de fonduri, dar trebuie să găsec atâta și să am suficient pentru Jurnal și expediția în Italia și pentru traiul Dtale.

Te îmbrățișez cu toată dragostea frățească și îți doresc să-ți păstrezi energia.

ss. Paul Brătășanu

ANR, SANIC, fond *personal Stoica Vasile*, I/28, f. 3-4v

33 1918, noiembrie 24. *Proclamația Regelui Ferdinand de chemare la luptă pentru eliberarea teritoriului ocupat și înfăptuirea unirii.*

PROCLAMAȚIUNEA

Majestății Sale Regele către ostași și popor

Ora mult așteptată de toată suflarea românească, și în deosebi de voi vitejii mei ostași, a sunat în sfârșit, după o lungă și dureroasă așteptare.

Trecerea trupelor aliate peste Dunăre ne impune ca o sfântă și patriotică datorie, să luăm iarăși arma în mână ca să isgonim împreună cu ele pe vrăjmașul cotropitor din țară și să aducem liniște populației asuprite.

Regele vostru vă chiamă din nou la luptă, ca să înfăptuiți visul vostru de atâtea veacuri: **Unirea tuturor Românilor** pentru care în anii 1916-1917 ați luptat cu atâta vitejie.

PROCLAMAȚIUNEA

Majestății Sale Regele către ostași și popor

Ora mult așteptată de toată suflarea românească, și în deosebi de voi vitejii mei ostași, a sosit în sfârșit, după o lungă și dureroasă așteptare.

Trecerea trupelor aliate peste Dunăre ne impune ca o sfântă și patriotică datorie, să luăm iarăși arma în mână ca să isgonim împreună cu ele pe vrăjmașul cotropitor din țara și să aducem liniște populației asuprite.

Regele vostru vă chiamă din nou la luptă, ca să îndepliniți visul vostru de atâtea veacuri: **Unirea tuturor Românilor** pentru care în anii 1916-1917 ați luptat cu atâtea vitejie.

Sufletele celor căzuți pe câmpul de onoare vă bine cuvântează pentru ultima efortare.

Privirile credincioșilor noștri aliați sunt îndreptate cu dragoste și încredere spre țara noastră și fii lor, camarazii noștri de arme din biruitoarele armate franceze și engleze, cari vin în ajutorul nostru, cunosc vitejia voastră de la **Oituz, Mărăști și Mărăsești.**

Arătați-le că timpul de așteptare n'a putut să slăbească brațul ostașului român.

Frații noștri din **BUCOVINA** și din **ARDEAL** vă chiamă pentru această ultimă luptă, ca prin avântul vostru să le aduceți eliberarea de sub jugul străin.

Biruința e a noastră și viitorul va asigura întregului neam românesc **VIATA PASNICA ȘI FERICITA.**

Înainte deci cu vitejia strămoșască! Dumnezeu este cu noi.

Când la 14 August 1916 v'am chemat la luptă pentru desrobirea fraților voștri, am avut credința neștrămutată că dreptatea cauzei noastre va birui și că izbânda va fi de partea puter-
niilor aliați de care legasem soarta noastră.

De și neînvinse și insufleteite de cei mai bărbăteși avânt, armatele noastre înconjurată de vrășmași și din toate părțile, prin prăbușirea Rusiei, au fost silită iarăși trecută să întrerupă lupta pe care aliații noștri au urmat-o cu atâtea hotărâre și cu atâtea glorie.

Azi, fiindu-ne iarăși cu puțință să unim ostirile noastre cu cele ale aliaților, suntem datori să reintrăm în luptă alături de ei, pentru ca tot împreună cu ei să mergem la biruința definitivă, care ne va aduce roadele întregi ale jertfei lor și ale vitejiei noastre.

Români! suferințele neamului românesc, atât de greu încercat în cursul veacurilor, sunt pe sfârșite.

În clipa în care aliații trec Dunărea și ne putem re-zași lângă ei ca să isgonim pe inamicul, care de doi ani înecă și jefuiește pământul strămoșesc, sunt încredințat că veți răspunde chemării mele cu aceeași dragoste de țară și că România va vedea împlinindu-se visul de veacuri al neamului nostru: **UNIREA TUTUROR ROMÂNILOR** și că o viață sănătoasă și puternică se asigură întregului Popor Român.

Copii Copiilor noștri vor binecuvânta strădănițele voastre și **VOR SLAVI PE CEI CE SAU JERTFIT PENTRU IDEALUL NEAMULUI.**

Cu Dumnezeu înainte!

FERDINAND.

Sufletele celor căzuți pe câmpul de onoare vă bine cuvântează pentru ultima efortare.

Privirile credincioșilor noștri aliați sunt îndreptate cu dragoste și încredere spre țara noastră și fiii lor, camarazii noștri de arme din biruitoarele armate franceze și engleze, cari vin în ajutorul nostru, cunosc vitejia voastră de la **Oituz, Mărăști și Mărășești**.

Înainte deci cu vitejia strămoșească! Dumnezeu este cu noi.

Când la 14 August 1916 v-am chemat la luptă pentru desrobirea fraților voștri, am avut credința neștrămutată că dreptatea cauzei noastre va birui și că isbânda va fi de partea puternicilor aliați de care legasem soarta noastră.

Deși neînvinse și însuflețite de cel mai bărbătesc avânt, armatele noastre înconjurată de vrășmași din toate părțile, prin prăbușirea Rusiei, au fost silite iarna trecută să întrerupă lupta pe care aliații noștri au urmat-o cu atâta hotărâre și cu atâta glorie.

Azi, fiindu-ne iarăși cu puțință să unim oștirile noastre cu cele ale aliaților, suntem datori să reintrăm în luptă alături de ei, pentru ca tot împreună cu ei să mergem la biruința definitivă, care ne va aduce roadele întregi ale jertfei lor și ale vitejiei noastre.

Români! suferințele neamului românesc, atât de greu încercat în cursul veacurilor sunt pe sfârșite.

În clipa în care aliații trec Dunărea și ne putem regăsi lângă ei ca să isgonim pe inamicul, care de doi ani încalcă și jefuește pământul strămoșesc, sunt încredințat că veți răspunde chemării mele cu aceiași dragoste de țară și că România va vedea împlinindu-se visul de veacuri al neamului nostru: **UNIREA TUTUROR ROMÂNILOR** și că o viață sănătoasă și puternică se asigură întregului Popor Român.

Copiii Copiilor noștri vor binecuvânta străduințele voastre și VOR SLĂVI PE CEI CE S-AU JERTFIT PENTRU IDEALUL NEAMULUI.

Cu Dumnezeu înainte!

FERDINAND

ANR, SJAN Buzău, fond *Poliția orașului Mizil*, dosar 1/1918, f. 14

34 1918, octombrie 31, Washington. *Memoriul căpitanului Vasile Stoica, președintele Ligii Naționale Române adresat lui Robert Lansing, secretarul de stat al SUA, privind situația Transilvaniei și a Banatului.*

MEMORIU

despre Românii din Transilvania și Banat,
prezentat E.S. dlui R. Lansing, Ministru de Externe al
Statelor Unite,
în 31 Octombrie 1918 st. n.

MEMORANDUM

(The Roumanians of Austria-Hungary)

I. Territory and number. The Roumanian population of Austria-Hungary inhabits the Eastern part of the Empire, namely: Transylvania, The Adjoining Counties and The Banat in Hungary, and Bucovina in Austria. Transylvania, which was an autonomous principality, as well as the Banat which in

MEMORANDUM

(The Roumanians of Austria-Hungary)

1. Territory and number. The Roumanian population of Austria-Hungary inhabits the Eastern part of the Empire, namely: Transylvania, The Adjoining Counties and The Banat in Hungary, and Bucovina in Austria. Transylvania, which was an autonomous principality, as well as the Banat which in all its past had a special military organization, were united in an arbitrary way with Hungary in 1865 and 1875 in order to prevent the union of the Roumanians of this territory with Roumania, which was organized by the union in 1859 of the principalities of Wallachia and Moldavia.

The Roumanians inhabit a very well defined ethnical territory. After the official civilian statistics of the Hungarian Government they numbered in 1910, 2,832,214 souls; after the official religious statistics of the Hungarian Government, their number was in the same year 3,123,335 souls. But it is well known that the official statistics of the Hungarian Government have been considerably "touched up" in favor of the Hungarian race (Cf. B. Auerbach: *Les races et les nationalites en Autriche-Hongrie*, Paris 1917). Mr. R.W. Seton-Watson, the best connoisseur of the question of Austria-Hungary finds that the Roumanians in Hungary number 3,500,000. (*The New Europe*, No. 1, 1916.) The great French Geographer Professor Emmanuel de Martonne of the Sorbonne finds that they are 3,700,000, and that together with the 290,000 Roumanians inhabiting Bucovina the number of the Roumanians in Austria-Hungary is four million people.

all its part had a special military organization, were united in an arbitrary way with Hungary in 1865 and 1875 in order to prevent the union of the Roumanians of this territory with Roumania, which was organized

by the union in 1859 of the principalities of Wallachia and Moldavia.

The Roumanians inhabit a very well defined ethnical territory. After the official civilian statistics of the Hungarian Government, they numbered in 1910 2,932,214 souls; after the official religious statistics of the Hungarian Government, their number was in the same year 3,123,335 souls. But it is well known that the official statistics of the Hungarian Government have been considerably „touched up” in favor of the Hungarian race (Cf. B. Auerbach: *Les races et les nationalités en Autriche-Hongrie*, Paris, 1917). Mr. R. W. Seton-Watson, the best connoisseur of the question of Austria-Hungary find that the Roumanians in Hungary number 3,500,000. (*The New Europe*, No. 1, 1916). The great French Geographer Professor Emmanuel de Martonne of the Sorbonne finds that they are 3,700,000, and that together with the 290,000 Roumanians inhabiting Bucovina the number of the Roumanians in Austria-Hungary is four million people.

In order to prove the perfect justice of the Roumanian claims for freedom we can admit even the Hungarian statistics of 1910 which show 3,123,335 Roumanians in Hungary. Thus an ethnical line can be established running from the Theiss River South-South-West through the cities of Syatmar Nemeti, Nagykaroly, Nagyvarad, Arad and west of Temesvar down to the Danube. The territory between this line and the border of present Roumania includes:

3,070,000 Roumanians,
930,000 Hungarians,
210,000 Saxons (German Colonists)
200,000 Shvabs (“ “)
83,000 Serbians,

146,000 Jews,
a total population of 4,539,000 souls, together with
Gypsies, Armenians, etc., about 4,600,000.

The main body is in all parts Roumanian. All the other nationalities are immersed into the Roumanian mass. The only important group of non-Roumanians in this whole territory are the Szeklers in South-Eastern Transylvania, speaking a Hungarian dialect, and numbering about 430,000 people. The remainder of the Hungarians, about 400,000 are living in the cities, where they were brought as functionaries and employees by the Hungarian Governments in order to disintegrate the Roumanian unity. In the future peace agreement which on the basis of justice and freedom for all nationalities unquestionably will free the Roumanians of Hungary and Austria and unite them with Roumania, special rights of autonomy have to be secured for the Szekler group as for all minorities within the borders of future Roumania.

II. The will of the Roumanians of Austria-Hungary. The will of the Roumanians of Austria-Hungary is to be entirely free from Hungarian and Austrian rule and to be united with Roumania. This has been shown not only in the past when thousands of their leaders were thrown into prison, but also in the most splendid manner during the present war. In the past, especially since 1867 they had to suffer a more cruel oppression than the Czechoslovaks and the Yugoslavs, who were not entirely subjected to the intolerant Hungarian domination. They were waiting for this war of liberation, and when this war came, they did everything to help the victory of the Entente Allies, which meant their salvation. Being forced to serve in the Austro-Hungarian Army, they escaped whenever

they had the possibility and enlisted in the ranks of the Allies to fight against the Hungarian and Austrian oppressors:

A. They enlisted in the Roumanian Army, where their number during the present war was almost 100,000 with 1,500 officers. Half of them died in the battles, but 50,000 are still waiting in Roumania for the great moment that will allow them to again do their duty on the fighting line;

B. They surrendered to the Italians and organized last May a Roumanian Legion which is now taking part on the offensive against Austria-Hungary;

C. They surrendered to the Serbians, and after having been sent to France, they organized another Legion, to which the undersigned Captain Vasile Stoica belongs and which is today under fire on the French front;

D. They surrendered to the Russians and while a part were able to reach Roumania and enter the Roumanian Army, another part who were in Siberia and driven to the East by the Bolsheviki, organized this month a Roumanian Legion of two regiments in Eastern Siberia, which is now fighting shoulder to shoulder with Americans and Czechoslovaks;

E. Transylvanian Roumanians in the United States are ready to organize a fourth Legion, if the United States Government will give its approval an authorization.

In every respect during the present war the Roumanians of Austria-Hungary have followed the same way as the Czechoslovaks, because they have the same ideal: to be free from Hungarian and Austrian domination.

III. The situation in the Roumanian territories of Austria-Hungary. In Transylvania, in Banat and Bucovina today is silence, the silence of the gallows. With martial law and a whole army of police force and Hungarian troops, the Hungarian Government suppressed mercilessly every sign of Roumanian life. The number of Roumanians hanged and shot by the Hungarian authorities in Transylvania, in the Adjoining Counties and in the Banat is considered by „Les Annales des Nationalités” of Lausanne (No. 2, 1918) as having been until the Spring of 1917 more than fifteen thousand.

IV. The Roumanians and the United States of America. The help given by the United States to Roumania and to the Roumanians in the present struggle was very little. The moral encouragement also. The vital problem of the Roumanian race is the freedom of the Roumanians of Hungary and Austria, and even concerning this problem - for which Roumania and the Roumanians and Austria-Hungary have made during the present war the greatest sacrifices, - the American statesmen have not yet made any definite statement. They all emphasized the „restoration” of Roumania, that has been understood as the „restoration” to her frontiers of before the war. The Roumanian nation in its entirety wants the freedom of all its provinces and their union with Roumania. It demands the „restoration” to the nation of its whole national territory. The speech of Senator Lodge dealing with the war aims of America and stating that America stands for the freedom and union of the Poles, Czechoslovaks and Yougoslave, but for the „restoration” of Roumania made such a discouraging impression in Roumania that the French Minister to Iassy cabled to Washington for explanatory

information. German propaganda has used this fact in the cleverest way, to spread belief that the Allies have abandoned Roumania and the cause of the liberation of the Roumanians from Austria-Hungary. The work of this propaganda has been helped by the allied conditions of surrender imposed on Bulgaria, which did not include in the territories to be evacuated by Bulgarian troops the Roumanian province of Debrudja.

The magnificent answer given by the President of the United States to Austria-Hungary, although in principle includes also the Roumanians of the Dual Empire, by not mentioning also this nationality together with the Yougoslaves and Czechoslovaks among the nations to be liberated from Hungarian and Austrian yoke, has made a painful impression upon the Roumanians, especially upon the Transylvanian Roumanians in France, Italy and the United States, and in all probability will make a more painful impression upon the Roumanians in Transylvania and Roumania where German and Hungarian work will try to explain it as a disapproval of the Roumanian struggle for liberty.

Roumania, if her Ammies can be supplied with ammunition probably will enter the war again. But she as well as all the Roumanians need, especially now, encouragement and help. After Roumania was forced to make peace the only hope of the Roumanians for their salvation is America, which through the Secretary of State approved the principles for the liberation of the Czechoslovaks, Poles, Roumanians, Yougoslavs, and Italians from Hungarian and Austrian rule, as they were stated by the Congress of Nationalities held last April in Rome. The Hungarian tendencies to conclude a separate peace and to keep the integrity of Hungary by

Roumanians need, especially now, encouragement and help. After Roumania was forced to make peace the only hope of the Roumanians for their salvation is America, which through the Secretary of State approved the principles for the liberation of the Czechoslovaks, Poles, Roumanians, Yougoslavs, and Italians from Hungarian and Austrian rule, as they were stated by the Congress of Nationalities held last April in Rome. The Hungarian tendencies to conclude a separate peace and to keep the integrity of Hungary by making ephemeral concessions of autonomy to the nationalities and to the Roumanians are a direct violation of the principles of liberty considered as basis of the future peace.

In the past as well as during the war, the Roumanians have fought against the Hungarian and Austrian domination in the same spirit and with the same forces as the Czechoslovaks and the Yougoslavs. In the present situation the greatest encouragement and relief given to them by America would be: A statement in favor of the liberty of the Roumanians from Hungary and Austria and their union with Roumania, without any definition of borders, approving the righteousness of the Roumanian aspirations for freedom, as it has been done for the Czechoslovaks and Yougoslavs with whose case the problem of the Roumanians of Austria-Hungary is absolutely identical.

Washington, October 31, 1918.

Captain Vasile Stoica.

President of the Roumanian National League.

The Original has been presented to H. H. The Secretary of State on October 31st 1918.

Captain Vasile Stoica

making ephemeral concessions of autonomy to the nationalities and to the Roumanians are a direct violation of the principles of liberty considered as basis of the future peace.

In the past as well as during the war, the Roumanians have fought against the Hungarian and Austrian domination in the same spirit and with the same forces as the Czechoslovaks and the Yougoslavs. In the present situation the greatest encouragement and relief given to them by America would be: A statement in favor of the liberty of the Roumanians from Hungary and Austria and their union with Roumania, without any definition of borders, approving the righteousness of the Roumanian aspirations for freedom, as it has been done for the Czechoslovaks and Yougoslavs with whose case the problem of the Roumanians of Austria-Hungary is absolutely indential.

Washington, October 31, 1918

Captain Vasile Stoica
President of the Roumanian National League

The original has been presented to H. H. the Secretary of State on October 31st 1918

ss. Captain Vasile Stoica

ANR, SANIC, fond *Casa Regală. Miscelaneae*, dosar 283/1918, f. 1-7

35 1917, decembrie 31, Washington. Raport înaintat de Misiunea Patriotică Română secretarului de stat american Robert Lansing referitor la atitudinea soldaților români din armata austro-ungară care, după intrarea României în război au preferat să cadă prizonieri în Rusia și au înființat Corpul Voluntarilor Transilvăneni din armata română, luptând pentru alipirea Ardealului și Bucovinei la România.

À SON EXCELLENCE

M. ROBERT LANSING

Secrétaire d'État

Washington, D. C.

EXCELLENCE,

La „Mission Patriotique Roumaine”, depuis son arrivée en Amérique, travaille incessamment au milieu de ses connationaux¹⁶⁵ immigrés de Transylvanie et de Hongrie aux Etats-Unis. L'idée qui conduit son action est la même que celle qui a conduit toutes les manifestations politiques et militaires de ceux parmi les Roumains Transylvains qui pendent¹⁶⁶ cette guerre ont eu encore la possibilité de manifester une opinion : de mettre à la disposition de la Roumanie et des Allies toutes les forces de notre nation transylvaine, partout où elle se trouve dispersée à cause de l'oppression hongroise.

En ma qualité de membre de la „Mission Patriotique Roumaine” et de Roumain Transylvain, j'ai l'honneur de porter à la connaissance de Votre Excellence les faits suivants :

¹⁶⁵ Așa în text. Corect, „co nationaux”, conaționali.

¹⁶⁶ Așa în text. Corect, „pendant”, în timpul.

Depuis le commencement de la grande guerre actuelle, nous autres Roumains Transylvains, une population de quatre millions d'habitants opprimés par la politique chauviniste des gouvernements hongrois, savions que cette guerre nous apportera la liberté et que cette liberté nous sera donnée par les armes des Alliés et du Royaume Roumain. Nous avons tous la conviction que la défaite des armées austro-hongroises et allemandes signifiera une nouvelle vie pour notre peuple. Et notre conduite a été conforme à cette conviction.

Les Roumains Transylvains qui, au commencement de la guerre européenne se trouvaient à l'étranger, surtout en Roumanie, ont refusé de se présenter aux régiments austro-hongrois, pour ne pas être envoyés en Alsace et en Galicie dans une guerre d'oppression.

Ceux parmi les Roumains Transylvains qui, en se trouvant en Transylvanie, ont eu quand même la possibilité de se faufiler jusqu'à la frontière roumaine, sont passés tous en Roumanie et ont offert aussitôt leurs services au Gouvernement Roumain. Parmi eux se trouvait un grand nombre d'intellectuels et jeunes écrivains, et se trouvait même l'auteur de ces quelques lignes d'information adressées à Votre Excellence.

La plupart des régiments austro-hongrois composés de Roumains de Transylvanie et de Hongrie, en étant envoyés en Galicie, en Serbie et plus tard en Italie, de même que les régiments tchèques, se sont rendus prisonniers aux Russes, aux Serbes et aux Italiens. Le nombre des Roumains Transylvains prisonniers en Russie était en avril 1917 plus que 100,000 hommes, et celui de ceux qui se sont rendus

aux Serbes et aux Italiens est aujourd'hui à peu près 15,000.

Au moment où la Roumanie a déclaré la guerre à l'Autriche-Hongrie, nous autres Roumains de Transylvanie et de Hongrie n'avons hésité ni un seul moment à faire notre devoir. Et jusqu'à ce jour, aidés par ceux qui avaient été forcés de quitter l'Autriche-Hongrie avant nous, nous avons fait tous les efforts pour aider la Roumanie et ses Alliés :

1. Les Roumains Transylvains qui se trouvaient en Roumanie se sont enrôlés comme volontaires dans l'Armée Roumaine. Dans cette armée servent et ont servi pendant cette guerre plus que 100,000 soldats et sous-officiers et plus que 1,500 officiers d'origine transylvaine. (Le général Moshoiu¹⁶⁷, commandant aujourd'hui la XIII-ème Division, le général Dragalina, commandant la I-ère Armée, mort héroïquement pendant sa victoire à Jiu, sont des Transylvains, anciens officiers de l'armée austro-hongroise).

2. Les Roumains Transylvains qui se trouvaient en Amérique, au moment où la République des Etats-Unis, en déclarant la guerre à l'Allemagne, devenait notre Alliée, sont entrés en grand nombre comme volontaires dans l'Armée Américaine. Cinq milles (5,000) Roumains Transylvains font aujourd'hui leur devoir dans cette Armée qui combat pour les mêmes principes de liberté que l'Armée Roumaine dans les Carpates Moldaves. La nouvelle déclaration de guerre des Etats-Unis contre l'Autriche-Hongrie a produit la plus profonde satisfaction au milieu de ces Roumains de l'Armée Américaine et a redoublé leur ardeur pour la guerre : ils ont dorénavant l'espoir de rencontrer face

¹⁶⁷ Așa în text. Corect „Moșoiu”.

à face les ennemis héréditaires de notre race et de venger par la victoire des armes américaines du moins une partie des souffrances que les Hongrois ont infligé à notre nation pendant les siècles passés. Le nombre de ces volontaires serait plus grand encore si on pouvait les grouper dans une unité quelconque sans les disperser parmi les soldats d'autre origine.

3. Les Roumains Transylvains qui se trouvaient prisonniers en Russie ont demandé aux Gouvernements Russe et Roumain, aussitôt que la Roumanie a déclaré la guerre, la permission d'entrer dans les rangs de l'Armée Roumaine. Le Gouvernement Roumain a chargé de cette affaire le colonel Petraru qui s'est rendu en Russie pour se mettre d'accord et avec les volontaires transylvains et avec les autorités russes. Malheureusement sous l'ancien régime russe les obstacles rendaient inefficace la cordiale approbation qu'avait fait à ce projet le général Alexeieff, chef du Grand Etat-major Russe. Après la Révolution, la question de nos volontaires a fait plus de progrès. Le 13/26 avril 1917 à Darnitza, près de Kiev, ils ont fait une assemblée à laquelle ont pris part 1340 représentants des prisonniers roumains transylvains, nommément : 223 officiers, 447 sous-officiers et 680 soldats. Cette assemblée qui parlait au nom de 100,000 Roumains de Transylvanie, de Hongrie et de Bucovine, mais qui représentait l'opinion de quatre millions de Roumains, a rédigé un mémoire sur la question des Roumains opprimés par l'Autriche-Hongrie, adressé au Gouvernement Provisoire Russe, au Conseil des Soldats et Ouvriers et aux Ambassades et Légations Alliés et Neutres à Petrograde, et a pris les mesures nécessaires pour l'organisation du „Corps des Volontaires Transylvains de l'Armée Roumaine”. Les informations

que j'ai reçu¹⁶⁸ dernièrement de Iassy prouvent que ce travail a eu un admirable résultat. La plupart de ces volontaires sont déjà en Roumanie en se préparant pour le front. Leur nombre exact ne m'est pas connu encore à cause de la communication difficile. Le serment de fidélité a été fait¹⁶⁹ devant sa Majesté de Roi Ferdinand, au milieu de grandes solennités à Iassy. Nos commissions travaillent actuellement à organiser, équiper et transporter encore ceux qui sont dispersés dans les différents camps de prisonniers de la Russie. Et si les circonstances en Russie changeront, notre „Corps des Volontaires Transylvains” pourra être augmenté de jour en jour, et pourvu avec tout l'outillage de la guerre moderne il sera un¹⁷⁰ nouvelle force dans les cadres de l'Armée Roumaine.

4. Les Roumains Transylvains prisonniers en Italie ou capturés par les Serbes et transportés en France et en Italie sont du même sang, ont la même éducation et les mêmes convictions. Ils attendent. Et je suis convaincu qu'ils sont prêts, eux aussi, à combattre pour la liberté et la délivrance de notre nation.

J'ai l'honneur de remettre à Votre Excellence, à titre d'information, une copie du mémoire rédigé par les volontaires roumains transylvains à Darnitza le 13/26 avril 1917 et d'assurer Votre Excellence que les Roumains de Transylvanie, de Hongrie et de Bucovine sont prêts à tous les sacrifices dans tous les Pays Allies et surtout en Amérique qui les a fait goûter les vrais bienfaits de la liberté.

¹⁶⁸ Așa în text. Corect, „reçues”.

¹⁶⁹ Așa în text. Corect, „fait”, făcut.

¹⁷⁰ Așa în text. Corect, „une”, art. nehotărât feminin.

Veillez bien recevoir, Excellence, l'expression de mon profond dévouement.

Washington, D. C., le 31 décembre 1917.

de la Mission Patriotique Roumaine

ANR, SANIC, fond *personal Stoica Vasile*, I/22, f. 10-13

36 1919, noiembrie 20. Adresă a Direcției Poliției și Siguranței Generale prin care se înaintează un tabel cu ofițerii și soldații români care au făcut parte din batalionul I al Gărzii Roșii ungare din Budapesta.

MINISTERUL DE INTERNE
DIRECȚIUNEA
POLIȚIEI ȘI SIGURANȚEI GENERALE

No 37471s
20/11 1919

DOMNULE ...

Avem onoare a vă înainta aici alăturat un tablou cu numele românilor cari au făcut parte ca ofițeri și soldați în Batalionul I al Gărzii Roșii ungare din Budapesta, care a luptat contra armatelor noastre și vă rugăm să luați măsuri pentru ca în cazul când vreunul din cei cari sunt prevăzuți în tablou va fi aflat să fie arestat, percheziționat, cercetat și înaintat Curței

Martiale respective împreună cu actele ...¹⁷¹ spre cele legale.

În caz de arestare se va aviza și această Direcțiune.

DIRECTOR,
ss. indescifrabil

ȘEFUL BIUROULUI,
ss. V. Dragomirescu

Domnului ...
Polițai Orașului Mizil

COPIE

După tabloul de ofițeri și soldați ce au fost cunoscuți de Hurmuzache Petru ca făcând parte din batalionul I al gărzi roșie ungare din Buda-Pesta.

1/ SCARLAT ALEXANDRU, Loc. din Bat. 9 Vânători, statura înaltă, subțirel, fața roșcovană, barba și mustățile rase, locuia la hotel Astoria camera 10. 53, Com. comp. I.

2/ Buta Gheorghe sub-locot. din aviație comand. Bat. I, statura mijlocie, fața smeadă, oacheșe, părul peste cap, barba și mustățile rase, locuia la hotel Astoria, str. BACOCI BUDA.PESTA.

3/ IONESCU MARIN, sergent instructor din Reg. 2 Grăniceri, comanda plutonul I din armata roșie, este contingentul I 1912, de loc din București, Calea Călărașilor statura mijlocie, fața brună oacheșe, barba rase, mustățile tăiate scurt.

¹⁷¹ Indescifrabil.

4/ FAIM AVRAM, din Galați, fost aghiotantul lui RAKOVSKI, în ...¹⁷², care făcea pe comisarul poliției, statura mijlocie, ...¹⁷³, părul pete cap, barba și mustățile roșii, uneori le rade, are aparența unui rus îmi spunea că a prins un vapor în care era D-l General CRAINICEANU și pe care l-a maltrat foarte rău.

5/ ZILBERMAN IOSEF, din reg. 15 Infant., de loc din P. Neamțu, statura înaltă slăbănog, oacheș, barba și mustățile rade, fața brună, părul negru, acum două și luni și ceva l-a trimis în țară cu acte false pentru a face spionaj și s-a dat 1500 koroane, știu că nu a mai venit înapoi.

6/ TIMOFTE GHEORGHE, fost în marină a fost trimis în țară cu aceiași misiune ca și ZILBERMAN, statura mijlocie, gra blond, barba și mustățile rade, spune că a făcut mai multe ...¹⁷⁴ între cari la Sulina a omorât trei ofițeri români.

7/ VASILE MARIN soldat dezertor așa zice că-l cheamă în ...¹⁷⁵ a spus numele adevărat de ALECU FERARIU, din Iași str. Păcurari, statura mijlocie, fața neagră, de fel țigan din reg. 13 Infant.

8/ NITESCU VASILE soldat reg. 2 Vâlcea, comuna Govora jud. R. Vâlcea statura mică, fața brună.

9/ PASCU NATAL, soldat dezertor din reg. 27 Infant. (Nunur) comuna Călugăra Mano jud. Bacău statura înaltă slăbănog, blond spânatic.

10/ ROTARU NICOLAE, soldat dezertor din reg. 12 Infant. din comuna Frunțișeni cătuna Grauri fost înainte un jandarm rural îmi spune că a omorât pe un

¹⁷² Indescifrabil.

¹⁷³ Indescifrabil.

¹⁷⁴ Indescifrabil.

¹⁷⁵ Indescifrabil.

caporal și un șef de post jandarm, când i-a prins în satul lui apoi a plecat pe front ca să se înroleze într-un regiment strein, unde nu-l cunoaște spunând că s-a rătăcit de regimentul său profitând de ocazia că acel regiment l-a trimis la unguri și s-a înscris în armata roșie.

11/ GRIMBERT IOSEF soldat din II Siret, înalt, slăbănog, negricios, când a venit avea mustața roșie, apoi le-a ras.

12/ BRAIM ROBERT soldat dezertor de loc din București.

13/ CHAIM AVRAM soldat dezertor de loc din București.

14/ MAISNER CAROL soldat din aviație a dezertat de la Cotroceni, de loc din Brăila.

15/ DOCGIAN NICOLAE dezertor de marină, cont. 1916/1917 scurt gras, blond, mustața mică castanie, o tăietură pe falca stângă de-a lungul feței.

16/ BEJAN SOTIR din comuna Fulguești Covurlui, înalt gras la față, față blondă, barba și mustățile rade.

17/ GREGORE ION din Turnu-Severin înalt față blondă.

18/ CONSTANTINESCU g. din t. Severin statura mijlocie, blond.

19/ ANGHELESCU IOAN din T. Severin mijlociu negricios, toți trei erau veri.

ss. HURMUZACHE PETRE

ANR, SJAN Buzău, fond *Poliția orașului Mizil*, dosar 1/1919, f. 1-3

37 1917, august. *Memoriul voluntarilor armatei române de pe teritoriul monarhiei Austro-Ungare, foști prizonieri de război, prin care își exprimă atașamentul față de Rusia.*

Noi, corpul voluntarilor armatei române, prin delegații noștri, ofițeri, subofițeri și soldați de națiune română de pe teritoriul monarhiei austro-ungare, foști prizonieri de război; noi cari cu jertfa vieții noastre suntem gata să intrăm în luptă pentru împlinirea idealului nostru, pentru de a uni tot poporul, tot teritoriul românesc din monarhia austro-ungară cu una și nedespărțită Românie liberă și independentă, – trimitem salutul nostru cel mai călduros Rusiei democratice, tuturor acelor organe și luptători ai revoluției democratice cari au lucrat și s-au jertfit pentru ea. Avem încredere în democrația creată de revoluția rusească și îi dorim cea mai deplină izbândă în împlinirea programului ei, cu atât mai mult că acel program democratic atât politic cât și social-economic și cultural, e profesat de întreg poporul nostru de zeci și sute de ani.

Nici nu se putea altfel căci noi cele 4 milioane de români din monarhia austro-ungară suntem un popor absolut democrat, fără aristocrație, fără capitaliști, fără proprietari mari, compus din țerani, muncitori, meseriași și intelectuali, ei înșiși în mare parte proletari.

Pentru acel program am dus luptă crâncenă nu numai noi ci și toate celelalte popoare subjugate ale monarhiei, la fel democratice cu noi: Cehii, Slovaci, Sârbii, Croații, Slovenii, Rutenii și Italienii. Am suferit prigoniri și martiriu, dar n-am putut ajunge la nici un

1918

Handwritten signature or initials in red ink.

Nr. 1
 Corpul voluntarilor armate române, prin delegații
 noastre, ofițeri, subofițeri și soldați de națiune română de
 pe teritoriul monarhiei austro-ungare, foști prizonieri de
 război; noi care cu jertfa vieții noastre sântem gata
 să intrăm în luptă pentru împlinirea libertății noastre;
 pentru de a uni tot poporul, tot teritoriul românesc din
 monarhia austro-ungară cu una și nedespărțită
 Românie liberă și independentă, - Trimitem salutul
 nostru cel mai cald și sincer democratic, tuturor
 acelor organe și luptători ai revoluției democratice care
 au lucrat și s-au jertfit pentru ea. Avem încredere în
 democrația creată de revoluția rusească și în dorința
 cea mai deplină izbândă în împlinirea programului
 ei, nu atât mai mult că acel program democratic
 atât politic cât și social-economic și cultural, e profund
 de înțeles pentru poporul nostru de zeci și sute de ani.

Nr. 2
 Nici nu se putea altfel căci noi cele 4 milioane
 de români din monarhia austro-ungară sântem
 un popor absolut democrat, fără aristocrație, fără ca-
 pitaliști, fără proprietari mari, compus din țărani, munici-
 poci, meseriași și intelectuali, și înșiși în mare parte pro-
 letari.

Nr. 3
 Pentru acel program am dus lupta crâncenă nu
 numai noi și toate celelalte popoare subjugate ale
 monarhiei, la fel democratice cu noi; Cehii, Slovaci, Sârbi,
 Croați, Slovaci, Ruteni, și Italiani. Am suferit prigori
 și martiri, dar n'am putut ajunge la noi, cu
 rezultat. Căci ne-am lăsat încontinuu de către guvernul
 brutal și intolerant maghiar și german.

Nr. 4
 Or împlinirea programului nostru democrat
 înseamnă satisfăcerea deplină a drepturilor noastre și

rezultat. Căci ne-am lovit încontinuu de zidul șovinismului brutal și intolerant maghiar și german.

Or împlinirea programului nostru democrat însemna satisfacerea deplină a dreptelor noastre cereri, postulate inerente oricărei democrații adevărate, de viață liberă și independență națională, atât pe teren politic cât și cultural și economic. Dar aceasta ar fi însemnat sfârșitul stăpânirii absolutistice și reducerea la adevărata lui valoare a elementului maghiar și german, care deși în minoritate voește să ne țină în continuă sclavie economică, culturală și națională; să ne impue cu sila limba și cultura lor, adeseori inferioare alor noastre; și să-și îmbogățească micul lor capital numeric și intelectual prin membre rupte din carnea și sângele neamurilor noastre, ca apoi pe ruinele națiunilor înghițite să-și zidească visul lor imperialistic maghiar, respectiv german, pe toată întinderea europeii centrale și sud-estice.

Dar noi cași celelalte popoare aliatele noastre firești, pe lângă adâncă noastră democrație, mai avem o însușire la care ținem din tot sufletul: nu ne lăpădăm de națiunea noastră ori ce s-a întâmpla, preferând mai bine moartea ca individ și ca neam, decât să ne renegăm, decât să servim de gunoiu pentru înflorirea altui neam.

Pentru acestea cauze în austro-ungaria chestiile naționale primează totdeauna pe cele sociale; pentru aceea până nu se vor deslega conform drepturilor ginților, chestiunile de naționalitate în austro-ungaria pace nu va fi nici bună stare. Până atunci vor fi moarte și mincinoase orice reforme democratice. Până atunci în austro-ungaria vor fi cele mai multe privilegii, cele mai mari dări, cei mai mulți emigranți și cele mari mișcări. Până atunci austro-ungaria va fi un cuib de viespi, care va amenința încontinuu pacea și viața liniștită a

Europei întregi. Acest lucru l-au înțeles și multe partide socialiste din austro-ungaria cari alături de noi au cerut și cer deslegarea dreaptă a chestiunii naționalităților.

Astăzi când noi românii – ca și celelalte neamuri subjugate – ne-am convins definitiv și pentru totdeauna că nouă ca Români nu ne mai e posibilă existența în cadrele statului austro-ungar, noi care în limbă, în cultură, în structura socială și în întreaga ființă noastră etnică și politică formăm un stup, unic și nedespărțit cu toate celelalte părți constitutive ale Națiunii Române, cerem cu voință nestrămutată încorporarea noastră la România liberă, pentru a forma împreună cu ea un singur stat național românesc pe care îl vom zidi pe bazele celei mai înaintate democrații. Pentru acest ideal ne punem în cumpănă tot ce avem, viața și averea noastră, femeile noastre, viața și fericirea și a urmașilor noștri și nu ne vom opri până ce nu vom învinge sau perim.

Cerem deci încorporarea la România dela toate democrațiile adevărate în numele dreptului fiecărei națiuni capabile de viață de a-și hotărî singură soarta, de a-și alege singură statul și forma prin care voiește să se guverneze. În numele simțămintelor noastre adânc democratice apelăm pentru împlinirea acestui fundamental postulat al democrației mai ales al tinerei democrații rusești. Cu atât mai mult – și ne exprimăm adâncă noastră recunoștință și ne închinăm în cinstea ei – ca această tânără democrație, în cele dintâi zile ale ei, prin cuvântul autorizat atât al sfatului deputalilor soldaților și lucrătorilor în apelul lor către democrația lumii întregi, cât și prin al guvernului temporar în manifestul lui din Martie, a recunoscut sărbătorește dreptul națiunilor a-și hotărî singure soarta

(самоопределение)¹⁷⁶. Cu atât mai mult că această democrație prin aceleași organe ale ei a pus prima în practică acest principiu prin declararea independenței statului polon și unirea tuturor polonilor în un singur stat în cadrele hotarelor etnografice ale acestora.

Suntem adânc convinși că în același mod echitabil va fi deslegată și chestia românească ca și al celorlalte națiuni subjugate din austro-ungaria. Căci doară monarhia austro-ungară nu e altceva decât un conglomerat de țări răpite prin forța brutală, fără consimțământul națiunilor ei, cari n-au nimic comun cu națiunile ce le subjugă decât ura ce o simt față de ele, – ură care va înceta numai odată cu căderea granițelor actuale, fatal cuprinzătoare în sine tendințe de imperialism – și pe cari națiuni le leagă solidaritatea de a scăpa de despotismul sub care gem și dorința comună de a-și recăpăta independența avută, respectiv de a se uni [cu] frații lor liberi.

Dismembrarea austro-ungariei ar însemna repararea, în numele democrației, a marelui nedreptăți istorice ce s-a făcut popoarelor prin încătușarea lor de un tron sângeros, de un stat strein lor de neam și limbă. Iar nedismembrarea ei ar însemna că democrația recunoaște forța brută, că sancționează tot trecutul absolutistic, imperialist și feudal.

Și dacă pentru Polonia în viață s-a admis dismembrarea austro-ungariei și germaniei tot atât de categoric la imperativul acestei dismembrări, în fața democrației, când e vorba de atâtea popoare național conștiente și dornice de viață independentă. Suntem adânc convinși că în acest sens a înțeles și democrația rusească cea „самоопределение” din chemarea ei solidară în aceste

¹⁷⁶ autodeterminare (lb. rusă).

și pe care națiunile le leagă solidaritatea, de a scăpa de dispozițiunile sub care gem și dorința comună de a-și recăpăta independența arătată, respectiv de a se uni frații lor liberi.

Dismembrarea austro-ungaricii ar însemna repararea, în numele democrației, a marelui nedreptăți istorice, ce s-a făcut popoarelor prin înăbușarea lor de un tron străin, de un stat străin lor, de neam și limbă. Dar nedismembrarea ei ar însemna că democrația recunoaște forța brută, că sancționează tot trecutul absolutist, imperialist și feudal.

Și dacă pentru Polonia în viață s-a admis dismembrarea austro-ungaricii și germanicii tot atât de categoric la imperiul acestei dismembrări, în fața democrației, când e vorba de viața popoare național conștiente și dorințe de viață independentă. Suntem așadar convinși că în acest sens a înțeles și democrația rusă că „Căușă oșpegele nie” din chemarea ei solidă în aceste privințe cu democrația cea mai înaintată a Franței, Angliei și Italiei, precum și cu a Suediei exprimate prin glasul autorizat al generalului ei președinte Wilson.

Au fost vremuri când ca în stadiul trecut, noi am exprimat că am fi primit, siliți de imperiozitatea și numai „o autonomie națională”, cu toate că o autonomie are îndreptățire de fi numai pentru minorități, pe când în austro-ungară noi suntem majoritatea națiunile nemaghiare și neoromâne.

Dar neam convins că în statul, ca și în Austro-Ungaric, orice conveni, ori ce legi fie cât de drepte ori ce garanții s-ar da, ori cât de scrupuloase ar părea vor fi tot minciuni care vor fi călitate în prima zi. Căci ar trebui înainte de toate să se schimbă firea celor două neamuri, să părăsesc de bunăvoie reamante la visurile lor de hegemonie absolută și de imperialism.

Peșteră însă nu se va putea întâmpla până ce vor avea în mână puterea deplină cu tot aparatul ei de armată, gendarmerie, administrație, justiție, până ce vor avea la spatele lor militarismul și imperialismul german. Pe totă țară unde se există atâtea legi atât naționale cât și sociale, care să fie călitate cu atâtea neputințe și cinism ca acolo. Degețurile și-au adun doborât, care au vorbit de paradă în fața democrațiilor străine, dar care

privințe cu democrația cea mai înaintată a Franciei, Angliei și Italiei, precum și cu a Americii exprimate prin glasul autorizat al generosului ei președinte Wilson. Au fost vremuri când ca un stadiu trecător ne-am exprimat că am fi primit, siliți de împrejurări grele și numai o „autonomie națională”, cu toate că o autonomie are îndreptățire de a fi numai pentru minorități, pe când în austro-ungaria noi suntem majoritatea națiunilor națiunile nemaghiare și negermane.

Dar ne-am convins că în cadrele statului austro-ungar orice concesi, orice legi fie cât de drepte orice garanții s-ar da oricât de serioase s-ar părea vor fi tot minciuni cari vor fi călcate în prima zi. Căci ar trebui înainte de toate să se schimbe firea celor două neamuri stăpânitoare ca acestea să renunțe la visurile lor de hegemonie absolută și de imperialism.

Aceasta însă nu se va putea întâmpla până ce vor avea în mână puterea de stat cu tot aparatul ei de armată, jandarmi, administrație, justiție, până ce vor avea la spatele lor militarismul și imperialismul german. Nu este țară unde să existe atâtea legi atât naționale cât și sociale, cari să fie călcate cu atâta ușurință și cinism ca acolo. Legi frumoase s-au dat destule, cari au servit de paradă în fața democrațiilor străine, dar cari ...¹⁷⁷

ANR, SANIC, fond *Casa Regală. Miscelanee*, dosar 262/1917, f. 1-2v

¹⁷⁷ Documentul se termină aici, fiind incomplet.

38 1919, noiembrie 28. Adresă a Direcției Poliției și Siguranței Generale prin care înaintează un tabel cu grupul comunist român din Ungaria – Budapesta.

MINISTERUL DE INTERNE
DIRECȚIUNEA
POLIȚIEI ȘI SIGURANȚEI GENERALE

Secret
Personal-Confidențial

DOMNULE ...

Vă înaintăm un tablou de toți cei cari au făcut parte din armata roșie română din Buda-Pesta, formând grupul comunist român, vă rugăm să luați măsuri de urmărirea lor, pentru cazul când vreunul și-ar face apariția în localitate, avizându-ne telegrafic pentru fiecare caz în parte.

DIRECTOR,
ss. indescifrabil

ȘEFUL BIUROULUI,
E. Negulescu

Domnului Polițai al Orașului Mizil

Nr. crt.	Numele și Prenumele	Gradul	Ocupația civilă	Regim. la care a servit	Data înscrierii în Armata Roșie	Anul nașterii	Locul nașterii	Domiciliul	Org. din care face parte	Câte limbi streine vorbește	Observații
349 1	Abramovici ... ¹⁶⁸	soldat	funcționar	65 Inf.	5/III	1895	București	București	-	Rom. Germ. Franc. Mag. Germ.	jidan
2	Abramovici ... ¹⁶⁹	"	"	Marină	7/IV	1899	"	"	sindicat	Franc. Rom. Rusă Ital.	"
3	Arba Grigore	"	plugar	12 Honv.	1/IV	1899	Maramureș	Maramureș	-	Rom. Mag.	ortodox
4	Apetre Mihai	serg.	chelner	8 Cal.	1/IV	1893	Dorohoi	Dorohoi	-	Rom.	"

¹⁶⁸ Indescifrabil.

¹⁶⁹ Indescifrabil.

5	Anastasiu Constantin	soldat	electrician	4 Cal.	3/IV	1893	București	București	... ¹⁷⁰	„	propaganda
6	Altar David	„	lucrător	-	19/IV	-	Piatra Neamț	-	-	-	-
7	Baron Iosef	„	funcționar	5. Art.	25/III	1894	Brăila	Brăila	sindicat	Rom. Germ.	jidan
8	Burlan Ion	„	plugar	41 Inf.	27/III	1897	Obarvicu	Obarvicu	-	Rom.	ortodox
9	Blum Samil	„	funcționar	38 "	27/III	1894	Brăila	Brăila	sindicat	Rom. Germ.	jidan
10	Baloș Mihail	„	zidar	87 "	27/III	1893	Dorohoi	Dorohoi	-	Rom.	ortodox
11	Bogdan Lauriciu	„	marinar	Marină	1/IV	1898	Galați	Galați	-	Rom. Ital. Croată	„
12	Bruznică Ilie	„	plugar	6 Honv.	8/IV	1893	Orșova	Orșova	-	Mag. Germ.	„
13	Bogheș Vasile	„	„	1 Inf.	8/IV	1893	Păucești	Păucești	-	Rom.	13-4-spită
14	Baraș Iosef	„	funcționar	1 "	6/IV	1899	Craiova	Craiova	-	Rom. Germ.	jidan

¹⁷⁰ Indescifrabil.

										Franc.	
15	Baloș Carol	"	zidar	25 "	6/IV	1883	Dorohoi	Bucu-rești	-	Rom.	ortodox
16	Buchner Herman	"	tipograf	3 "	6/IV	1896	Savickha	Savickha	-	Germ. Polonă	jidan
17	Barlacu Alexandru	"	lucrător	1 "	6/IV	1892	Dorohoi	Dorohoi	-	Rom.	ortodox
18	Barcovici David	"	lucr. textil	2 "	8/IV	1889	Golmas-ca	Focșani	-	Rom. Franc.	jidan
19	Brad Petru	"	plugar	35 "	9/IV	1889	Otlaca	Nugylak	-	Rom.	ortodox
20	... ¹⁷¹ Petru	"	zidar	12 "	14/IV	1891	Bârlad	Bârlad	-	"	"
21	Bangai Alexandru	"	lăcătuș	16 "	14/IV	1898	Pașcani	Pașcani	-	"	"
22	Barbu Ion	"	cismar	4 "	14/IV	1892	Alba-Iulia	Alba-Iulia	-	"	"
23	Bucur Mihail	"	"	12 "	1/IV	1900	Săcel	Buda-Pesta	S. cismar	Rom. Mag.	"
24	Brainstain Samuel	"	funcționar	-	18/IV	-	Galați	-	-	-	jidan

¹⁷¹ Indescifrabil.

25	Berlescu Mihail	"	"	-	18/IV	-	Brăila	-	-	-	ortodox
26	Bancik Rainola	"	dulgher	-	28/IV	-	... ¹⁷²	-	-	-	"
27	Aram Noe	"	inginer	-	23/IV	-	Ploiești	-	-	-	-
28	Bach Mlalogt	"	lăcătuș	-	23/IV	-	... ¹⁷³	-	-	-	-
29	Boca Ilie	"	"	II.Inf.	16/IV	1896	Docs.	Galați	-	Rom.	ortodox
30	Baron Iosif	URMĂRIT DE SIGURANȚĂ CA PROPAGANDIST PERICULOS									
31	Chiriac Constantin	serg. maj.	rotar	65.Inf.	1/IV	1893	Brăila	Brăila	-	Rom.	ortodox
32	Carambaș Ștefan	soldat	tipograf	8"	3/IV	1892	Focșani	Buda-Pesta	S. Tipograf	Rom. Mag.	propagand.
33	Cornstein Marcus	"	agitator	10"	3/IV	1893	Odobești	Odobești	-	Rom. Germ.	"
34	Ciulău Ianoș	caporal	dulgher	12 Pion.	3/IV	1895	Magay-Bacsa	Magay-Bacsa	-	Rom. Mag.	ortodox

¹⁷² Indescifrabil.

¹⁷³ Indescifrabil.

35	Condor Ianoș	soldat	cojocar	37 Inf.	2/IV	1882	Bretzea	Poiana Sărată	-	Română	"
36	Ceauș Froini	"	-	-	22/IV	-	-	Dorohoi	-	-	"
37	Dochian Nic.	"	plugar	Marină	27/III	1894	Gorj	Târgu Jiu	-	Română	ortodox
38	David Ion	"	"	85 Inf.	1/III	1897	Maramureș	Maramureș	-	"	"
39	Dumitrescu Dicu	"	croitor	Marină	3/III	1892	Brănești	Turnu Severin	S. croitor	Rom. Germ. Ital.	"
40	Draht Emanoil	"	funcționar	10 Inf.	5/IV	1893	Ploiești	Ploiești	-	Rom. Germ.	jidan
41	Dumitrache I. Gg.	"	bărbier	46 "	7/IV	1897	Nagy-Ropold	Nagy-Ropold	-	Română	ortodox
42	Filimon Teodor										
43	Feigald Adolf										
44	Folteanu Adam										
45	Fonta Dumitru										

46	Flescher Simion										
47	Fischer Ion										
48	Frasina Tudor										
49	Faltieca Imre										
50	Frumos Gr.										
51	Ferdinant Ernt.										
52	Goldstein Iosep	soldat	funcționar	14 Inf.	25/III	1895	Focșani	Focșani	-	Rom. Germ.	-
53	Gortnor Lazar	"	bărbier	15. Inf.	1/IV	1895	Piatra Neamț	Piatra Neamț	-	"	-
54	Goldmberg Harman	plutonier	cantor	10 "	1/IV	1889	Focșani	București	-	Rom. Germ. Turcă Greacă	-
55	Georgescu Carol	soldat	tinichigiu	21 Gr.	28/IV	1894	București	București	-	Rom. Rusă	-
56	Gheorghe Petre	"	cazangiu	7 Inf.	6/IV	1894	Ploiești	Ploiești	S. lucr. metal	Română	-

57	Garpy Nicula	„	lăcătuș	37 Inf.	8/IV	1894	Bihor	Buda- Pesta	„	Rom. Mag.	-
58	Glovasky Emil	„	-	12 Inf.	9/IV	1893	Tecuci	„	-	Română	-
...											
91	Juceru Petre	soldat	plugar	2 Inf.	6/IV	1891	-	Maghiara	-
92	Lazar Schot.	„	tipograf	32 Art.	6/IV	1895	Uy Rodna	Uy Rodna	-	Rom. Mag. Rusă	-
93	Lucian Crăciunel	„	lăcătuș	?	18/IV	?	Târnavă Mare	? ¹⁷⁴	?	?	-
94	Loszar Ianoș	„	măcelar	?	13/IV	?	Graz	?	?	?	-
95	Lavrin Isac	„	plugar	?	24/IV	?	Somca	?	?	?	-
96	Leitner Rinaldo	„	dulgher	?	23/4	?	Vișăul de Sus	?	?	?	-
97	Masner Mihai	„	...	27/Inf.	1/IV	1892	Botoșani	Botoșani	-	Rom. Germ.	-

¹⁷⁴ Așa în text.

										Ital. Engl.	
98	Moscovici Isidor	„	mecanic	13 ”	1/IV	1895	Iași	Iași	-	Română	-
99	Moraru Constantin	„	lucrător	29 Inf.	26/III	1890	Dorohoi	Dorohoi	-	„	-
100	Marcu Ion	„	cismar	2 Gr.	2/IV	1889	Vaslui	Vaslui	-	„	-
101	Martin Grigore	sergent	plugar	Gr. Kag.	2/IV	1891	București	București	-	„	-
102	Marian Grigore	„	„	29 Inf.	2/IV	1891	Buhăești	Nicoarești	-	„	-
103	Mezeșianu Petre	soldat	lucrător	13 Inf.	24/III	1891	Tufaș	Tufaș	-	„	-
104	Mandelbaum Marcel	„	funcționar	2 Inf.	4/IV	1891	Galați	Galați	-	Rom. Germ.	-
105	... Bernhold	sergent	„	7 Art.	6/IV	1893	București	București	-	„	-
106	... Petre	cap.	sitar	29 Inf.	14/IV	1893	Mitoc	Mitoc	-	Rom. Mag.	-
107	Mînciaru Mihail	soldat	?	?	18/IV	?	Turda	?	?	?	-
108	... Aurel	„	?	?	1/IV	?	P. Neamț	?	?	?	-
109	Mironov	„	?	?	22/IV	?	Soroca	?	?	?	-

	Aurel										
110	Micescu Vasile	"	?	?	22/IV	?	Govora	?	?	?	-
111	Mărciuc Adolf	"	?	?	23/IV	?	Vișăul de Sus	?	?	?	-
112	Nacornea Mitică	"	zugrav	6 Inf.	25/III	1893	București	București	sindicalist	Rom. Germ.	-
113	Neuman Ludrig	sergent	mecanic	Marină	29/III	1879	Iași	Sulina	socialist	Rom. Germ.	-
114	Nichici Ion	caporal	plugar	43 Inf.	2/IV	1898	Ișalnița	Ișalnița	-	Rom. Mag.	-
115	Nicolae Ignat	soldat	desenator	32 "	3/IV	1895	Magior Lorna	Magior Lorna	S. Munc	" "	-
116	Teodor Dumitru	"	plugar	?	23/IV	?	... ¹⁷⁵	?	?	?	-
117	Orosz Ernő	caporal	lăcătuș	62 Inf.	16/IV	1885	M. Vasar heli ¹⁷⁶	M. Vasar heli	-	Mag. Germ.	-
118	Parnutăr Moise	soldat	Lag. da Corti	2 "	25/III	1896	Galați	Galați	S. social	Rom.	-
119	Petka	"	cismar	12 "	7/IV	1899	Rodoni	Rodoni	-	Germ.	-

¹⁷⁵ Indescifrabil.

¹⁷⁶ Marosvásárhely: Târgu Mureș.

	Masek									Polonă	
120	Popescu Ioan	„	mecanic	5”	10/IV	1877	Roma- nați	Craiova	-	Rom.	-
121	Pop Laslö	„	cismar	10 Inf.	12/IV	1899	Pesta.	Buda- Pesta	S. cismar	Rom. Mag.	-
122	... ¹⁷⁷ Constantin	soldat	plugar	72 Inf.	14/IV	1897	Caras- Severin	Rom.	spital
123	... Ianoși	„	lăcătuș	101 Inf.	10/IV	1887					

ANR, SJAN Buzău, fond *Poliția orașului Mizil*, dosar 1/1919, f. 17-27

¹⁷⁷ Indescifrabil.

ISBN 978-973-8308-59-6

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://arhivelenationale.ro>